

**Anayasa  
Mukaddimesi  
veya  
Esbab-ı Mucibesi**

**Birinci Bölüm**

**Hizb-ut Tahrir Neşriyatındandır**



**Anayasa Mukaddimesi**  
**veya**  
**Esbab-ı Mucibesi**  
**Birinci Bölüm**  
(Genel Hükümler, Yönetim Nizamı,  
İçtimai Nizam)

مُقَدِّمَةُ الدُّسْتُورِ  
أَوْ  
الْأَسْبَابُ الْمَوْجِبَةُ لَهُ  
الْقِسْمُ الْأَوَّلُ  
(أحكام عامة، نظام الحكم، النظام الاجتماعي)

Hizb-ut Tahrir Neşriyatındandır

**Birinci Baskı**  
**H. 1382 - M. 1963**

**İkinci Baskı**  
**(Mutemet Baskı)**  
**H. 1430 - M. 2009**



**Dar-ul Ummah**  
**Basın-Yayın-Dağıtım**  
**Beyrut-Lübnan**  
**P.K 135190**

(48)

(49)

(50) “Sana da, daha önceki kitabı doğrulamak ve ona müheymin olmak üzere hak olarak kitabı (Kur'an'ı) gönderdik. Aralarında Allah'ın indirdikleri ile hükmet ve sana gelen haktan (sapıp da) sakın onların hevalarına tâbi olma! Her birinize bir şeriat ve bir minhac verdik. Eğer Allah dileseydi sizi bir tek ümmet yapardı, fakat bu, verdikleriyle sizi imtihan etmek içindir; o halde iyiliklere koşuşun, hepinizin dönüşü Allah'adır. O, ayrılığa düştüğünüz şeyleri size bildirir. Aralarında Allah'ın indirdikleri ile hükmet ve onların arzularına uyma! Allah'ın sana indirdiklerinin bir kısmından seni saptırmalarından sakın! Eğer yüz çevirirlerse bil ki Allah bununla ancak, günahlarının bir kısmını onların başına bela etmek ister. Muhakkak ki insanların birçoğu da zaten fasıklardır. Yoksa onlar hala cahiliye yönetimini mi istiyorlar? Oysa akleden bir toplum için hükmü (yönetimi) Allah'tan daha güzel olan kim vardır?” [el-Mâide 48-50]



## İçindekiler

<b>Genel Hükümler</b> .....	9
<b>Yönetim Nizamı</b> .....	137
<b>Halife</b> .....	195
Biat Keyfiyeti .....	228
<b>Muavinler</b> .....	262
<b>Tenfiz (Veziri) Muavini</b> .....	277
Doğrudan Rayeye Yönelik Yazılar .....	279
Devletlerarası İlişkiler .....	281
Ordu veya Asker .....	282
Devletin Ordu Dışındaki Cihazları .....	282
<b>Valiler</b> .....	285
<b>Cihat Emiri: Harbiye Dairesi - Ordu</b> .....	304
<b>İç Güvenlik</b> .....	337
<b>Hariciye (Dışişleri) Dairesi</b> .....	353
<b>Sanayi Dairesi</b> .....	354
<b>Kadâ (Yargı)</b> .....	358
<b>İdarî Cihaz</b> .....	408
Basitlik .....	416
İşleri Bitirmede Çabukluk .....	418

<i>Kifayet</i> .....	419
<b><i>Beyt-il Mâl (Hazine)</i></b> .....	425
<i>Varidât (Gelirler) Kısmı</i> .....	440
<i>Nafakât (Giderler) Kısmı</i> .....	440
<b><i>Medya</i></b> .....	441
<b><i>Ümmet Meclisi (Şurâ ve Muhasebe)</i></b> .....	447
<b><i>İçtimai Nizam</i></b> .....	475



## **Genel Hükümler**

**Madde-1: İslami akide, devletin esasıdır. Öyle ki devletin yapısında, cihazında veya muhasebesinde yahut devlet ile ilgili herhangi bir şeyde, İslami akideyi esas kılmaktan başka bir şey var olamaz. İslami akide aynı zamanda anayasa ve şer'î kanunların da esasıdır. Öyle ki bunlardan herhangi biriyle ilgili herhangi bir şeyin İslami akideden fıskırması haricinde var olmasına izin verilmez.**

Devlet, üzerine kurulacağı yeni fikirlerin ortaya çıkmasıyla ortaya çıkar ve devletin otoritesi bu fikirlerin değişmesiyle değişir. Çünkü fikirler mefhumlaştığında -yani anlamları idrak edilip tasdik edildiğinde-, insanın davranışına etki eder ve davranışını bu mefhumlara göre seyrettirir. Böylece hayata bakışı değişir ve bu değişime bağlı olarak maslahatlara bakışı da değişir. Sulta/otorite ise ancak bu maslahatları gütmek ve bunların seyrini denetlemektir. Bunun içindir ki hayata bakış hem devletin üzerine kurulacağı esasır hem de sultanın/otoritenin üzerine vücut bulacağı esasır. Fakat hayata bakışı ancak hayat hakkındaki muayyen bir fikir ortaya çıkarır. Dolayısıyla hayat hakkındaki bu muayyen fikir, hem devletin esası hem de otoritenin esası olmaktadır. Mademki hayat hakkındaki bu muayyen fikir; mefhumlar, mikyaslar ve kanaatler toplamında ortaya çıkar o halde esas olan bu mefhumlar, mikyaslar ve kanaatler toplamıdır. Sulta ise ancak bunlara göre insanların işlerini güder ve maslahatlarının seyrini denetler. Bunun içindir ki esas, fikirler toplamıdır tek bir

fikir değildir. İşte hayata bakışı ortaya çıkararak ve buna bağlı olarak da maslahatlara bakış ortaya çıkararak bu fikirler toplamıdır. Sulta da maslahatları bu bakışa göre yürütür. Buradan da devlet; insanlar toplamının kabul ettiği mefhumlar, makyaslar ve kanaatler toplamını infaz eden varlık/icra organı olarak tarif edilmiştir.

Devletin devlet olması, yani maslahatları gütme ve maslahatların seyrini denetleme görevini üstlenen sulta olması bakımıyla devlet açısından böyledir. Ancak devletin üzerine kurulu olduğu bu fikirler toplamı, yani mefhumlar, makyaslar ve kanaatler toplamı, ya temel bir fikir üzerine bina edilmiştir ya da edilmemiştir. Eğer temel bir fikir üzerine bina edilmişse bünyesi sağlam, temelleri güçlü ve yapısı sabit olur. Çünkü o, kuvvetçe hiçbir temelin erişemeyeceği bir temele istinat etmektedir. Çünkü temel fikir, ötesinde hiç bir fikrin bulunmadığı fikirdir. Dikkat edin! O, akli akidedir. İşte o zaman devlet, akli akide üzerine bina edilmiş olur. Fakat devlet, temel bir fikir üzerine bina edilmemişse bu, hem onun yok edilmesini kolaylaştırır hem de yapısını parçalamak ve sultasını çekip almak zor olmaz. Çünkü o, varlığının kendisinden fıskırdığı tek bir akide üzerine bina edilmemiştir. Dolayısıyla onu yok etmek zor bir iş değildir. Bundan dolayı devletin sabit bir yapısının olması için devletin temeli, kendisinden devletin esası üzerine ortaya çıktığı fikirlerin fıskırdığı akli akide üzerine, yani devletin hayat hakkındaki fikrini dolayısıyla hayata bakışını temsil eden mefhumların, makyasların ve kanaatlerin kendisinden fıskırdığı akli akide üzerine bina edilmiş olması kaçınılmazdır. İşte devletin maslahatlara bakışını ortaya çıkararak bu bakıştır.

İslami Devlet, ancak İslami akideye dayanır. Çünkü ümmetin kabul ettiği mefhumlar, mikyaslar ve kanaatler toplamı ancak akli akideden fıskırır. Nitekim ümmet, öncelikli olarak bu akideyi kabul etmiş ve ona katî delile binaen yakın bir akide olarak inanmıştır. Dolayısıyla ümmetin hayat hakkındaki külli fikri bu akidedir, hayata bakışı ona göredir, maslahatlara bakışı ondan ortaya çıkmıştır, mefhumlarını, mikyaslarını ve kanaatlerini ondan almıştır. Bunun içindir ki İslami Devlet'in esası İslami akidedir. Ayrıca Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], İslami Devleti muayyen bir esas üzerine kurmuştur. Dolayısıyla her yerde ve her zamanda İslami Devlet'in esası bu esas olmalıdır. Zira Aleyhi's Salatu ve's Selam, Medine'de sultayı ikame ettiği ve yönetimi teslim aldığı anda henüz teşrii ayetleri inmediği halde daha ilk günden onu İslami akide üzerine ikame ederek [

“Allah'tan başka ilah yoktur ve Muhammed Allah'ın resulüdür” şahadet kelimesini hem Müslümanların hayatının esası hem insanlar arasındaki ilişkilerin esası hem zulümlerin defedilmesinin ve husumetlerin fashedilmesinin esası, yani tüm hayatın esası, sultanın ve yönetimin esası kılmıştır. Sonra bununla yetinmemiş bilakis cihada başlamış ve bu akidenin insanlara taşınması için onu Müslümanlara farz kılmıştır. Nitekim Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur:

*“Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed O'nun resulüdür deyinmeye, salahı*

*ikame edinceye ve zekatı verinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Bunu yaptıkları zaman kanlarını ve canlarını ancak İslam'ın hakkıyla benden korumuş olurlar. Artık onların hesabı Allah'a aittir.*" [Müttefekun aleyh/lafız el-Buhari'ye aittir]

Ayrıca akidenin devletin esası olarak var olma sürekliliğini korumayı Müslümanlara farz kılmış ve apaçık küfür ortaya çıktığında, yani bu akide sultanın ve yönetimin esası olmaktan çıktığında kılıçların çekilmesini ve savaşılmasını emretmiştir. Zira zalim yöneticiler "şerli imamlar" hakkında onlarla savaşmayalım mı diye sorulduğunda şöyle demiştir:

*"Aranızda salahı ikame ettikler müddetçe hayır."* [Müslim rivayet etti]

Kendisine biati, apaçık küfür görmedikleri müddetçe Müslümanlara emir sahipleri ile çekişmemeleri olarak belirlemiştir. Zira Avf İbn-u Malik'in şerli imamlar hadisinde şöyle geçmiştir:

*"Denildi ki: Ya Resulullah! Onlarla kılıçlarımızla savaşmayalım mı? Dedi ki: Aranızda salahı ikame ettikleri müddetçe hayır."* [Müslim rivayet etti]

Müttefekun aleyh olan Ubade İbn-u Samit'in biat hadisinde ise şöyle geçmiştir:

*"Apaçık bir küfür görmedikçe emir sahipleriyle çekişmeyeceğimize."*

Tebarani'de [ ] "Sarih küfür" ve İbn-u Hibban'ın Sahih'indeki rivayetinde ise [ ]

"Allah'a karşı apaçık bir masiyet olmadıkça" olarak geçmiştir. İşte bu hadislerin hepsi devletin esasının İslami akide olduğuna delalet etmektedir. Zira Resul [Sallallahu

Aleyhi ve Sellem], sultayı İslami akide esası üzerine kurmuş, sultanın esası olarak devam etmesi uğrunda kılıçların çekilmesini ve onun için cihat edilmesini emretmiştir. İşte anayasanın ilk maddesi buna binaen konulmuş ve devletin bünyesinde İslami akideden fıskırmayan herhangi bir mefhumun veya kanaatin veya mikyasın olması yasaklanmıştır. Zira devletin esasının ismen İslami akide kılınması yeterli değildir. Bilakis bu esasın devletteki varlığı, devletin varlığı ile ilgili her şeyde ve devletin küçük-büyük her işinde ortaya çıkması kaçınılmazdır. Zira İslami akideden fıskırmadıkça hayat veya yönetim hakkında herhangi bir mefhumun devlet içerisinde olması caiz değildir ve İslami akideden fıskırmayan bir mefhumu izin verilmez. Mesela devlet içerisinde demokrasi mefhumunun benimsenmesine müsaade edilmez. Çünkü demokrasi, İslami akideden fıskırmamasının yanı sıra ondan fıskıran mefhumlara da aykırıdır. Milliyetçilik mefhumuna itibar edilmesi hiçbir şekilde caiz değildir. Çünkü milliyetçilik, İslami akideden fıskırmamasının yanı sıra ondan fıskıran mefhumlar onu zemmeder, onu yasaklar ve onun tehlikesini beyan eder şekilde gelmişlerdir. Vatancılık mefhumuna ait herhangi bir varlığın olması doğru değildir. Çünkü vatancılık, İslami akideden fıskırmamasının yanı sıra ondan fıskıran mefhumlara da aykırıdır. Aynı şekilde ne devletin cihazlarında demokratik mefhumda bakanlıklar ne de yönetiminde herhangi bir imparatorluk veya krallık veya cumhuriyet mefhumu bulunur. Çünkü bunlar İslam akidesinden fıskırmadığı gibi ondan fıskıran mefhumlara da aykırıdır. Gerek fertler gerek hareketler gerekse kitleler tarafından devletin İslami akide dışında bir esasa göre

muhasebe edilmesi kesinlikle yasaktır. İslami akide dışında bir esasa dayanan bu tür bir muhasebe yasak olduğu gibi İslami akide dışında bir esasa göre hareketlerin veya kitlelerin kurulması da yasaktır. Zira İslami akidenin devletin esası olması bunların hepsini devlet için kaçınılmaz ve hükmettiği tebaaya vacip kılar. Zira devlet olması vasfıyla hayatının, devlet olması vasfıyla ondan fıskıran her şeyin hayatının, devlet olması vasfıyla kendisiyle bağlantılı her işin ve devlet olması vasfıyla onunla birlikte ortaya çıkan her ilişkinin esası devletin akidesi olması gerekir ki o İslami akidedir.

Maddedeki ikinci hususa gelince; bunun delili anayasa devletin esasi kanunudur. Dolayısıyla anayasa bir kanundur. Kanun ise sultanın emridir. Allah ise sultana, Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in indirdikleriyle hükmetmesini emretmiş, Allah'ın indirdiklerinden başkasına ve resulüne indirdiklerinin salahiyetsiz olduğuna inanarak hükmeden kimseyi kafir addetmiştir. Allah'ın indirdiklerinden başkasıyla hükmeden ve buna inanmayan kimseyi ise asi addetmiştir. Dolayısıyla bu, Allah'a ve Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e imanın, sultanın emrettiklerinin esası, yani kanun ve anayasanın esası olması gerektiğine delalet etmektedir. Allah'ın sultana kendisinin indirdikleriyle, yani şer'i hükümlerle hükmetmesini emretmesine gelince; kitap ve sünnetle sabittir. Allahuteala şöyle buyurmuştur:

**"Hayır! Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlıklarda sana [İslam'a] muhakeme olmadıkça iman etmiş olmazlar."** [en-Nisâ 65] Ve şöyle buyurmuştur:

**“Aralarında Allah’ın indirdikleri ile**

**hükmet!”** [el-Mâide 49] Keza Allah, kendisinin indirdiklerinden başkasıyla hükmetmekten sakındırarak devletin kanununu Allah’ın indirdikleriyle sınırlandırmıştır. Allahuteala şöyle buyurmuştur:

**“Her**

**kim Allah’ın indirdikleri ile hükmetmezse (yönetmezse), işte onlar kafirlerin ta kendileridir.”** [el-Mâide 44] Sallallahu Aleyhi ve Sellem ise muttefekun aleyh olan hadiste şöyle buyurmuştur:

**“Her kim bu**

**işimizde (dinimizde) onda olmayan bir şeyi ihdas ederse, merduttur.”** [Lafız el-Buhari] Müslim’in rivayetinde [

**“Ondan olmayan”** İbn-u Hazm’ın el-Mahli’de ve İbn-u AbdilBerr’in et-Temhid’deki rivayetinde ise [

] **“İşimiz (dinimiz) üzere olmayan her amel merduttur”**

olarak geçmiştir. İşte bunlar, devletin kanunlarının İslami akideden fıskıran şeylere hasredildiğine delalet etmektedir. Bu şeyler ise ister kitap ile sünnetin içerdiği hükümler olup bu Allah’ın hükmüdür denmesi ve sahabenin Allah’ın hükmü olduğu üzerinde icmâ ettiği hükümler olup sarih olarak inmiş olsun isterse illeti şer’i olan kıyastan alınmış olup bu Allah’ın hükmünün alametidir denilerek sarih olmayan şekilde inmiş olsun Allah’ın Resulü [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e indirdiğine inandığımız şer’i hükümlerdir. Maddedeki ikinci husus işte bundan dolayı konulmuştur.

Ayrıca kulların filleri hakkında gelen Şâri’nin hitabı ile mukayyet olmak zorunludur o halde kulların fiilleri Allah

tarafından tanzim edilmelidir. Keza ister Allah ile olan ilişkileri ister kendisi ile olan ilişkileri isterse başkaları ile olan ilişkileri olsun İslami şeriat, insanın tüm fiilleri ve ilişkilerine müteallik olarak gelmiştir o halde insanın kendi ilişkilerini tanzim etmesi için İslam'da kanun yapmasına da yer yoktur. Zira o, şer'i hükümlerle mukayyettir. Allahuteala şöyle buyurmuştur:

**"Resul size neyi getirdiyse onu alın, neyi yasakladıysa ondan kaçının."** [el-Haşr 7] Ve şöyle buyurmuştur:

**"Allah ve resulü, bir işe hükmettikleri zaman mümin bir erkek ve mümin bir kadına kendi işlerinde artık seçme hakkı yoktur."** [el-Ahzâb 36] Sallallahu Aleyhi ve Sellem, şöyle buyurmuştur:

*"Allahuteala, birtakım farzlar koydu bunları zayi etmeyin. Birtakım hadler koydu bunları aşmayın. Birtakım eşyaları haram kıldı bunları çiğnemeyin."* [ed-Darukutni Ebi Sa'lebe kanalıyla tahrir etti/en-Nevevi er-Riyad'da hasen dedi] Aleyhi's Salatu ve's Selam şöyle buyurmuştur:

*"Her kim bu işimizde (dinimizde) olmayan bir şeyi ihdas ederse, merduttur."* [Aişe radiyAllahu anhe kanalıyla muttefekun aleyh/lafız Müslim'e aittir] Dolayısıyla hükümleri koyan sultan değil Allah'tır. İnsanları ve sultanı, ilişkilerinde ve amellerinde hükümlere ittiba etmeye icbar eden, onları hükümlerle sınırlandıran ve onları başkasına ittiba etmekten men eden O'dur. Bundan dolayı insanların ilişkilerini tanzim etmek amacıyla beşerin hükümler



koymasına yer olmadığı gibi sultanın, insanları kendi ilişkilerinin tanziminde beşer tarafından konulan kaideler ile hükümlere uymaya icbar etmesine ve muhayyer bırakmasına da yer yoktur.

**Madde-2: Dâr-ul İslam, üzerinde İslami hükümler tatbik edilen ve güvenliği İslami eman altında olan beldelerdir. Dâr-ul küfür ise üzerinde küfür nizamları tatbik edilen veya güvenliği İslami eman altında olmayan beldelerdir.**

Dârın birçok manası vardır bunlardan bazıları şunlardır:

“Ev”, Allahuteala’nın şu kavli gibi:

**“Nihayet onu da evini de yerin dibine geçirdik.”** [el-Kasas 81]

“Yurt”, bir kavmin konakladığı her yer onların yurduudur.

Allahuteala’nın şu kavli gibi:

**“Derken o şiddetli deprem onları yakalayiverdi de yurtlarında diz üstü çökekaldılar.”** [el-A’raf 91] “Belde”, Sibeveyh der ki: Bu dâr beldenin en güzelidir. “Yer ve mevkii”, Allahuteala’nın şu kavli gibi:

**“Muttakilerin yeri gerçekten güzeldir.”** [en-Nahl 30] Aynı şekilde mecazen “kabile” anlamına gelir. El-Buhari’de geçen Ebî Hamid es-Saidî’nin şu hadisi gibi: Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], şöyle buyurmuştur: —

... **“Ensarın en hayırlı dârı (kabilesi) Benî Neccar dârıdır (kabilesidir).”**

Dâr, bazen muayyen isimlere izafe edilmiştir. Allahuteala’nın şu kavlinde olduğu gibi:

**“İleride size fasıkların yurdunu göstereceğim.”** [el-A’raf 145] Ve şu kavlinde: **“Muttakilerin yeri gerçekten güzeldir.”** [en-Nahl 30] Ve şu kavlinde:

**“Derken, o deveyi kestiler. Bunun üzerine Salih dedi ki: “Yurdunuzda üç gün daha yaşayın (sonra helak olacaksınız). İşte bu, yalan olmayan bir vaattir.”** [Hüd 65] Ve şu kavlinde:

**“Allah, onların yerlerine, yurtlarına ve mallarına sizleri varis kıldı.”** [Ahzâb 27] Müslim’de geçen Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle buyurduğu Burayde’nin hadisinde olduğu gibi: ...

**“Sonra onları kendi dârlarından Muhacirlerin dârına hicret etmeye davet et.”** Ahmed’de geçen Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle buyurduğu Seleme İbn-u Nufeyl’in hadisinde olduğu gibi: **“Dikkat edin! Müminlerin dârının merkezi Şam’dır.”**

Bazen soyut isimlere izafe edilmiştir. Allahuteala’nın şu kavlinde olduğu gibi: **“Ve sonunda kavimlerini helak yurduna kondurdular.”** [İbrahim 28] Ve şu kavlinde:

**“O (Rabb) ki lütfüyle bizi asıl oturulacak yere yerleştirdi.”** [Fâtır 35] Sahih hasen isnat ile İbn-u Asakir’de ve et-Tirmizi’de geçen Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] bana şöyle dediğini söyleyen Ali [Radyallahu Anh]’ın şu hadisinde olduğu gibi:

**“Allah, Ebû Bekir’e**

*merhamet etsin. Beni kızı ile evlendirdi ve dâr-ul dicret'e taşıdı."* Ed-Darukutni'de geçen Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle buyurduğunu söyleyen İbn-u Abbas'ın hadisinde olduğu gibi:

*"Köle,*  
*efendisinden önce dâr-ul şirkten çıkarsa o hürdür. Ondan sonra çıkarsa efendisine iade edilir. Kadın, kocasından önce dâr-ul şirkten çıkarsa dilediği kimse ile evlendirilir. Ondan sonra çıkarsa kocasına iade edilir."*

Bazen de Şâri, dâr lafzını şu iki soyut isme izafe etmiştir ki bunlar: İslam ve şirk. Zira Taberani, yukarıda geçen Seleme İbn-u Nufeyl'in hadisini Şamilerin musnedinde şu lafızla rivayet etmiştir:

*"Dikkat edin!*  
*Dâr-ul İslam'ın merkezi Şam'dır."* Böylece dâr, burada İslam'a izafe edilmiştir. Aynı şekilde el-Maverdi, Ahkam-u Sultaniye ve Havi'l Kebir'de Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

*"Dâr-ul İslam'ın*  
*içindekiler korunmuştur. Dâr-ul şirkin içindekiler ise mübah kılınmıştır."* Yani şer'i hükümlere göre hakkıyla olması müstesna... Dâr-ul İslam'ın kanlar ve mallar için bir koruma ve şer'i hükümlere göre... savaş ve ganimet hükümlerinde olduğu gibi fiili harp halinde dâr-ul şirkin [dâr-ul harbin] koruma olmaması bakımından demektir. İşte bu taksim tüm dünyayı kapsar. Dolayısıyla dünyanın herhangi bir parçası dâr-ul İslam veya dâr-ul şirk, yani dâr-ul küfür yada dâr-ul

harp kapsamı dışında kalamaz.

Şu halde dâr, şu iki şartın gerçekleşmesiyle dâr-ul İslam olur:

**Birincisi:** Güvenliği Müslümanların emanı ile olmalıdır. Bunun delili ise şu hadislerdir: İbn-u İshak, Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in Mekke'de ashabına şöyle dediğini rivayet etmiştir: *"Allah*

*[Azze ve Celle] size kardeşler ve güvende olacağınız bir dâr verdi."* Bu dâr ise yukarıda geçen İbn-u Asakir'in hadisinde varit olan dâr-ul hicrettir. El-Buhari'de geçen Aişe'nin hadisinde ise Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], şöyle buyurmuştur: *"Sizin hicret edeceğiniz dâr*

*bana gösterildi."* Sallallahu Aleyhi ve Sellem ve ashabı, eman ve gücün varlığından emin oluncaya kadar Medine'ye hicret etmemişlerdir. Nitekim el-Hafız, Feth'te şöyle demiştir: el-Beyhaki, eş-Şa'bi'den güçlü bir isnat ile rivayet etmiş ve Taberani Ebi Musa el-Ansari'nin hadisinden şöyle dediğine ulaşmıştır:

- -  
:  
:  
:  
:

*"Resulullah beraberinde amcası Abbas ile Akabe'deki Ensardan olan yetmiş kişiye doğru hareket ettiler. Ebû Umame -yani Esad İbn-u Zurare- ona dedi ki: "Ey Muhammed! Rabbin ve kendin için dilediğini iste sonra da*

*sevap olarak bizim için ne olduğunu bize haber ver.” Dedi ki: “Rabbim için sizden ona ibadet etmenizi ve hiçbir şeyi ona ortak koşmamanızı istiyorum. Kendim ve ashabım için de bizi korumanızı, bize yardım etmenizi ve kendinizi koruduğunuz şeylerden bizi de korumanızı istiyorum.” Dediler ki: “Bizler için ne var.” Dedi ki: “Cennet.” Dediler ki: “Bunları sana vereceğiz.” Sahih isnat ile Ahmed’in Ka’b İbn-u Malik’ten rivayet ettiği hadistir ki onda Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle buyurmuştur:*

*“Sizinle, kadınlarınızı ve çocuklarınızı koruduğunuz şeylerden beni de korumanız üzere biatleşiyorum. Bunun üzerine Bera İbn-u Ma’rur, elini tuttu sonra dedi ki: “Evet, seni hak (nebi) olarak gönderene yemin olsun ki kadınlarımızı koruduğumuz şeylerden seni de koruyacağız. Biatleştik ey Allah’ın Resulü! Biz savaş ve silah çocuklarıyız. Biz savaşı atalarımızdan miras aldık.” Ahmed’in Cabir’den sahih rivayetinde ise Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in Akabe biatinde şöyle dediği geçmiştir: ...*

*“Ben size geldiğimde kendinizi, hanımlarımızı ve çocuklarımızı koruduğunuz şeylerden beni de korumanız ve bana yardım etmeniz karşılığında size cennet var” el-Beyhaki, Nübüvvetin Delilleri kitabında çok güçlü bir isnat ile Ubade İbn-u Samit’in şöyle dediğini rivayet etmiştir:*

...

*"Bize, yani Medine'ye geldiğinde kendimizi, hanımlarımızı ve çocuklarımızı koruduğumuz şeyler hususunda Resulullah'a yardım etmemiz karşılığında bizim için cennet var..."* Sallallahu Aleyhi ve Sellem, eman ve gücün olmadığı herhangi bir mekana hicret etmeyi reddederdi. Nitekim el-Beyhaki, hasen isnatla Ali'den Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Beni İbn-u Şeyban İbn-u Sa'lebe'ye şöyle dediğini rivayet etmiştir:

*"Siz bana kötü bir cevap vermediniz. Zira siz doğruyu söylediniz. Allah'ın dinine onu tüm yönleriyle kuşatan kimseden başkası nusret veremez."* Çünkü onlar, Fars suları tarafı hariç Arap suları tarafında nusret vermeyi teklif etmişlerdi.

**İkincisi:** Dârda İslam hükümleri uygulanır olmalıdır. Bunun delili ise şu hadislerdir: el-Buhari, Ubade İbn-u Samit'ten şöyle dediğini rivayet etmiştir:

*"Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], bizi çağırды biz de ona biat ettik. Bizden aldığı sözler arasında şunlar vardı: Zorlukta ve kolaylıkta, hoşnutluk ve hoşnutsuzlukta işitip itaat edeceğimize, onu kendimize tercih edeceğimize, Allah katında bir burhanınız olduğu apaçık bir küfür görmedikçe emir sahipleriyle çekişmeyeceğimize."* Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'i işitip itaat etmek onun emrinde ve nehyinde, yani

hükümlerin uygulanmasında olur. Ahmed, İbn-u Hibban Sahih'inde ve Ebû Ubeyd el-Emval'de Abdullah İbn-u Amr'dan Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir:

*“Hicret ikidir. Biri yerleşik olanın hicreti diğeri göçebe olanın hicretidir. Göçebe olan gelince; emrolduğunda itaat eder ve çağrıldığında icabet eder. Yerleşik olanın hicretine gelince; (hicret o kimse için) belaların en büyüğü olduğu gibi ecirlerin de en büyüğüdür.”*

Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in [ ]

“Emrolduğunda itaat eder ve çağrıldığında icabet eder” kavlindeki istidlal yönü açıktır. Çünkü çöl, dâr-ul hicret olmasa da dâr-ul İslam'dır. Bunun delili Taberani'de geçen Vasıla Bin Aska'nın hadisidir. El-Haysemi, adamları sika olan bir isnat ile Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in ona şöyle dediğini rivayet etmiştir:

... *“Göçebe olanın hicreti senin kendi bâdiyene dönüp zorlukta, kolaylıkta, hoşnutlukta ve hoşnutsuzlukta işitip itaat edip beni kendine tercih etmendir.”* Ahmed, sahih isnat ile Enes'ten şöyle dediğini rivayet etmiştir:

:

: .

“Ben, Muhammed geldi diyen çocukların peşinden koşuyordum. Koşuyordum ama hiçbir şey göremiyordum. Sonra dediler ki: “Muhammed geldi.” Koşuyordum ama hiçbir şey göremiyordum. (Enes) dedi ki: “Nihayet Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ve arkadaşı Ebû Bekir geldi. Biz Medine’nin bazı harabeleri içindeydik. Sonra Ensarın kendilerine izin vermesi için Medine halkından bir adam gönderdiler. O ikisini Ensardan yaklaşık beş yüz kişi karşıladı. Ta ki onların yanına geldiler.” Ensar dedi ki: “Emin ve itaat olunmuş olarak hareket edin.” Bunun üzerine Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ve arkadaşı onların arasında ilerlediler. Derken Medine halkı dışarı çıktı. Hatta evlerin damında görünen sırtlar: “Hangisi o hangisi o diyordu.” Bu hadiste eman ve hükmün uygulanması olmak üzere iki şart için de delil vardır. Eman gelince; “emin olarak hareket edin” diyen Ensardan beş yüz kişinin varlığıdır ve Sallallahu Aleyhi ve Sellem onların sözünü ikrar ettiği gibi “itaat olunmuş olarak” sözlerini de ikrar etmiştir. Böylece dâr-ul hicrette eman ve itaat gerçekleşmiştir. Bu ikisi gerçekleşmemiş olsaydı Sallallahu Aleyhi ve Sellem hicret etmezdi ki Ensar, bu iki şartın, yani hükümlerin uygulanmasında eman ile itaatin gerçekleşmesi üzerine Akabe’de biat etmişlerdi. El-Beyhaki, güçlü bir isnat ile Ubade İbn-u Samit’ten şöyle dediğini rivayet etmiştir: ...



*“Biz zorlukta ve sıkıntıda işitmek ve itaat etmek, zorlukta ve kolaylıkta harcamak, marufu emretmek ve münkerden nehyetmek, hiçbir kınayıcının kınamasından korkmamak üzere Allah için (hakkı) söylemek ve bize, yani Medine’ye geldiğinde cennet karşılığında kendimizi, hanımlarımızı ve çocuklarımızı koruduğumuz şeyler hususunda Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e yardım etmek üzere ona biat ettik. Üzerinde kendisine biat ettiğimiz Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in biati işte budur.”* Hükmün uygulanması ise [

] *“İşitmek ve itaat etmek üzere [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e biat ettik”* kavlinde açıktır. Emanın Müslümanların güvenliği ile olduğu ise [

] *“Bize, yani Medine’ye geldiğinde kendimizi, canlarımızı ve çocuklarımızı koruduğumuz şeyler hususunda Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e yardım etmek üzere”* kavlinde açıktır.

Bu mana, hicretin birinci senesinde Muhacirler ile Ensar arasında yazdığı ve Yahudiler ile sulh ve muahede yaptığı yazıda da açıktır. İbn-u İshak’ın rivayet ettiği ve sahife olarak isimlendirdiği bu yazıda şöyle geçmiştir:

...

“Bismillahirrahmanirrahim: Bu, Kureys’ten, Medine’den onlara tabi olup onlara katılan ve onlarla birlikte cihat eden müminler ve Müslümanlar arasında, Nebi Muhammed [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’den bir yazıdır... Muhakkak ki onlar, diğer insanlar dışında, tek bir ümmettirler... Müminler diğer insanların dışında birbirlerinin dostudurlar. (Bir savaş durumunda) Yahudilerin masrafları kendilerine Müslümanların masrafları da kendilerine aittir... Bu sahifenin sahipleri ile savaşanlara karşı aralarında yardımlaşacaklardır... Bu sahifenin sahipleri arasında fesadından korkulan her türlü olay veya anlaşmazlık Allah [Azze ve Celle] ile Allah’ın Resulü Muhammed’e götürülecektir...”

Binaenaleyh dâr, ancak güvenliğin Müslümanların emanı ile sağlanması ve İslam hükmünün uygulanması ile dâr-ul İslam olur. Güvenliğin kafirlerin emanı ile sağlanması veya insanlara tağut hükmünün uygulanması gibi bu şartlardan biri eksik olur veya bulunmazsa dâr, dâr-ul şirk, yani dâr-ul küfür olur. Dolayısıyla dârın dâr-ul şirk olması için iki şartın birden olmaması şart değildir. Bilakis dârın dâr-ul şirk olması için tek bir şartın ortadan kalkması yeterlidir.

Dâr-ul küfür demek halkınun hepsi kafir demek olmadığı gibi dâr-ul İslam demek de halkınun hepsi Müslüman demek değildir. Bilakis burada dârın manası “şer’i bir hakikat” olan şer’i bir ıstılahtır. Yani aynen salâh, savm lafzı ve benzeri şer’i hakikatler gibi ona bu manayı veren şeriattır.

Binaenaleyh örneğin halkınun hepsi Nasrani olan ama İslami Devlet içerisinde yer alan bir belde dâr-ul İslam olarak isimlendirilir. Çünkü İslam Devleti içinde olduğu sürece tatbik edilen hükümler İslam hükümleridir ve beldenin güvenliği İslam emanı ile sağlanmaktadır.

Halkınun geneli Müslüman olan ama İslam ile hükmetmeyen ve güvenliği Müslümanların ordusu yerine kafirlerin ordusuyla sağlanan bir devlet içerisinde yer alan belde açısından da böyledir. Zira halkınun geneli Müslüman olmasına rağmen bu belde dâr-ul küfür olarak isimlendirilir. Dolayısıyla burada dârın manası şer’i bir hakikat olup dâr lafzı ıtlak edildiğinde Müslümanların çokluğunun yada azlığının bir önemi yoktur. Bilakis önemli olan halkına tatbik edilen hükümler ve halkına uygulanan emandır. Yani dârın manası, aynen salâhın manasının onun manasını açıklayan şer’i nasslardan alındığı gibi bu manayı beyan eden şer’i nasslardan alınır. Hakeza tüm şer’i hakikatlerin manası lafızların lügat manasından değil şer’i nasslardan alınır.

**Madde-3: Halife, belirli şer’i hükümleri benimseyip anayasa ve kanunlar haline getirir. O, herhangi bir şer’i hükmü benimsediğinde bu hüküm gereğince amel edilmesi vacip olan yegane bağlayıcı şer’i bir hüküm olur. Bu takdirde o şer’i hüküm, yürürlüğe giren bir kanun**

**haline gelir ki bu kanuna açıktan ve gizliden itaat etmek, devletin yönetimi altındaki her bireye vacip olur.**

Bu maddenin delili; sahabenin icmâsıdır. Zira halifenin muayyen şer'i hükümler benimsemeye hakkı olduğu üzerinde sahabe icmâi hasıl olduğu gibi halifenin benimsediği hükümlerle amel etmenin vacip olduğu üzerinde de sahabe icmâi hasıl olmuştur. Dolayısıyla herhangi bir müçtehidin istinbat ettiği şer'i hükümler olsa dahi Müslümanın halifenin benimsediği hükümlerin dışında başka hükümlerle amel etmesi caiz değildir. Çünkü bütün Müslümanlar hakkında Allah'ın hükmü, halifenin benimsediği hüküm olmuştur. Nitekim raşidi halifeler, bunu takip ederek muayyen hükümler benimsemişler ve onlarla amel edilmesini emretmişlerdir. Dolayısıyla bütün sahabeler de dahil Müslümanlar, bunlarla amel eder ve kendi içtihatlarını terk ederlerdi. Nitekim Ebû Bekir, üç talakın tek talak sayılmasını ve İslam'da önceliğe veya başka bir şeye bakmaksızın malın Müslümanlara eşit olarak dağıtılmasını benimsemiş ve Müslümanlar da bu hususta ona uymuşlar, kâdılar ve valiler buna göre hareket etmişlerdir. Ömer gelince bu iki hususta Ebû Bekir'in görüşünün hilafına bir görüş benimseyerek aynı andaki üç talakın üç talak sayılmasını zorunlu kılmış ve malı İslam'da önceliğe ve ihtiyaca binaen eşitlik yerine üstünlüğe göre dağıtmıştır. Müslümanlar da bu hususta ona uymuşlar, kâdılar ile valiler bununla hükmetmişlerdir. Ayrıca Ömer, savaşta ganimet olarak ele geçirilen arazilerin savaşçılara değil ganimet olarak Beyt-ul Mâl'e ait kılınmasını, sahiplerinin elinde kalmasını, savaşçılara ve Müslümanlara taksim edilmemesini benimsemiştir. Valiler ve kâdılar da bu

hususta ona uymuşlar ve benimsediği hükme göre hareket etmişlerdir. Hakeza raşidi halifelerin hepsi, benimsemeye ve insanları kendi içtihatlarını ve kendisiyle amel ettikleri hükümleri terk edip halifenin benimsediklerine bağlanmaya icbar etmeye göre hareket etmişlerdir. Dolayısıyla birincisi benimseme ve ikincisi halifenin benimsedikleri ile amel etmenin vacibiyeti olmak üzere bu iki husus üzerinde icmâ hasıl olmuştur: Bu icmâdan da şu meşhur şer'i kaideler çıkarılmıştır: [ ]

**“Sultanın ortaya çıkan sorunlar miktarınca kadâda bulunma hakkı vardır.”** [ ] **“İmamın emri ihtilafları ortadan kaldırır.”** [ ] **“İmamın emri nafizdir.”**

Benimsemede aslolan tek bir mesele hakkında görüşlerin ihtilaf etmesidir. Dolayısıyla bu meselede şer'i hükme göre amel etmek için onun hakkında muayyen bir görüşü benimsemek kaçınılmazdır. Çünkü şer'i hükümler -ki bunlar kulların fillerine ilişkin Şâri'nin hitabıdır- Kuran ve sünnette gelmiş olup bunlardan çoğu Arap diline ve Şeriata göre birçok mana taşımaktadır. Bunun içindir ki insanların bunları anlamada ihtilaf etmeleri ve bu anlayıştaki ihtilafın murat edilen manada ihtilaf ve farklılık boyutuna ulaşması kaçınılmaz doğal bir durumdur. Bundan dolayı farklı ve ihtilafli anlayışların olması kaçınılmazdır. Bunun içindir ki tek bir mesele hakkında farklı ve ihtilafli görüşler olabilir. Mesela el-Buhari'nin İbn-u Ömer kanalıyla tahrir ettiği hadiste Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] Ahzap Gazvesi'nde, [ ] **“Beni**

***Kurayza'ya varmadıkça hiç kimse ikinci salâhını kılmasın"*** buyurunca bazı kişiler, onun bununla acele edilmesini kastettiğini anlayarak salâhı yolda kılarlarken diğer bir kısım ise onun bununla lafzın zahirini kastettiğini anlayarak Beni Kurayza'ya ulaşp ikinci salâhını orada kılıncaya kadar salâhı tehir etmişlerdir. Bu durum Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e ulaşınca her iki gurubun anlayışını da ikrar etmiştir. Bunun gibi pek çok ayet ve hadis vardır. Dolayısıyla tek bir meselede görüşlerin ihtilaf etmesi Müslümanın bunlardan bir görüşü almasını zorunlu kılar. Çünkü bunların hepsi de birer şer'i hükümdür ve tek bir meselede bir kişi hakkında Allah'ın birden çok hükmü olmaz. Bunun içindir ki alınması amacıyla bunlardan tek bir hükmün belirlenmesi kaçınılmazdır. Bundan dolayı Müslümanın bir amel işleyeceği zaman şer'i hükmü benimsemesi elzem bir husus olup bundan hiçbir şekilde kaçış yoktur. Zira ameli işlemeye başlaması Müslümanın onu şer'i hükme göre seyrettirmesini vacip kılar. İster farz ister mendup ister haram ister mekruh isterse mübah olsun sırf şer'i hükme göre amel edilmesi vacibiyeti muayyen bir hükmü benimsemeyi zorunlu kılar. Bundan dolayı ister müçtehit ister mukallit ister halife isterse başka birisi olsun hükümleri amel etmek amacıyla aldığında her Müslümanın muayyen şer'i bir hükmü benimsemesi vaciptir.

Halifeye gelince; insanların işlerini gereğince güdeceği muayyen hükümler benimsemesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla gerek zekat, vergi, haraç ve harici ilişkiler gibi Müslümanların tamamı için genel olan yönetim ve sulta işleri hakkında gerekse devletin ve yönetimin birliği ile ilgili her hususta muayyen hükümler benimsemesi kaçınılmazdır.

Ancak hükümleri benimsemesine bakılır; eğer halife, insanların işlerini İslami şer'i hükümlere göre gütmenin gerektirdiği bir işi bu iş hakkında muayyen bir hüküm benimsemeden yapamıyorsa bu durumda [

] **"Kendisi olmadıkça vacibin tamamlanmayacağı husus da vaciptir"** şer'i kaidesi gereği benimseme yapması halifeye vacip olur. Mesela muahedeler gibi. Fakat halife, herhangi bir hususta insanların işlerini muayyen bir hüküm benimsemeden İslami şeriâtın hükümlerinin gerekliliğine göre güdebiliyorsa bu durumda benimseme yapması vacip değil caiz olur. Mesela şahitlerin sayısı gibi. Zira benimseme yapması da caizdir yapmaması da caizdir. Zira benimsemenin aslı mübahdır vacip değildir. Çünkü sahabe [Radiyah Allahu Anhum], imamın benimseme yapmaya hakkı olması üzerinde icmâ edip benimseme yapmasının gerekliliği üzerinde icmâ etmemişleridir. Buna göre mübah olması bakımından benimseme, vacip hale dönüşmez. Ancak güdülmesi vacip olan işler ancak benimseme yapmakla gerçekleşiyorsa bu durumda vacip yerine getirilinceye kadar vacip olur.

**Madde-4: Halife, zekat ile cihat ve Müslümanların birliğinin korunması için gerekli şeyler dışındaki ibadetlerde belirli herhangi bir şer'i hükmü benimseyemez. Yine İslami akide ile ilgili fikirlerden herhangi bir fikri de benimseyemez.**

Sahabe, sadece halifenin benimseme hakkı olduğu üzerinde icmâ etmiştir. Bu icmâdan da şu meşhur kaideler

çıkarılmıştır: [ ] “İmamın emri ihtilafları ortadan kaldırır.” [ ] “İmamın emri nafizdir.”

Ancak Kuran’ın yaratılması fitnesindeki Me’ mûn olaylarından açığa çıkmıştır ki akaide ilişkin fikirlerde benimseme yapmak, halife için sorunlar ve Müslümanlar arasında fitne çıkarmıştır. Bundan dolayı halife, sorunlardan uzaklaşmak ve Müslümanların hoşnutluğuna ve sükunetine hırs göstermek amacıyla akaid ve ibadetlerde benimseme yapmamayı düşünebilir. Ancak akaid ve ibadetlerde benimseme yapılmaması demek bu ikisinde benimseme yapmak halifeye haramdır demek değildir. Bilakis bunun manası halife bu ikisinde benimseme yapmamayı tercih edebilir demektir. Zira benimseme yapma hakkı olduğu gibi benimseme yapmama hakkı da vardır. Dolayısıyla benimseme yapmamayı tercih edebilir. Bunun içindir ki ilgili maddede (benimseme yapması caiz değildir) ifadesi yerine (benimseyemez) ifadesi geçmiştir. Bu da benimseme yapmamayı tercih edebileceğine delalet eder.

Halifenin akaid ve ibadetlerde benimseme yapmamayı tercih etmesinin nedenine gelince; şu iki hususa mebnidir: Birincisi: Akidede muayyen bir görüşe zorlamak sıkıntıya yol açar. İkincisi: Halifeyi benimsemeye sevk eden şey ancak Müslümanların işlerini tek bir görüşe göre gütmek, devletin ve yönetimin birliğini korumaktır. Dolayısıyla gerek fertler arasındaki ilişkiler gerekse kamu işleri ile ilgili hususlarda benimseme yaparken insanın Rabbi ile olan ilişkisi ile ilgili hususlarda benimseme yapamaz. Birinci hususa gelince; Allah, kafirleri akidelerini terk edip İslam akidesine



inanmaya zorlamaktan ve ibadetlerini terk etmekten nehyettiği gibi onları diğer şer'i hükümlerle mukayyet olmaya icbar etmeyi emretmiştir. Dolayısıyla hem Müslümanların İslami akide olduğu müddetçe akaide ilişkin hükümleri terk etmeye zorlanmamaları hem de şer'i hükümler olduğu müddetçe ibadetlere ilişkin hükümleri terk etmeye zorlanmamaları evla babındandır. Yine akaide ilişkin fikirleri terk etmeye zorlamak kesinlikle sıkıntıya yol açar ve şüphesiz öfkeleri tahrik eder. Nitekim Kuran'ın yaratılması fitnesinde Ahmed İbn-u Hanbel gibi imamların yaptıkları bunun delilidir. Zira onlar darba ve ihanete tahammül ederek boyun bükmediler ve inandıkları şeyleri terk etmediler. Oysa Allahuteala şöyle buyurmuştur:

**“Dinde, üzerinize bir sıkıntı yükledi.”** [Hac 78] İbadetler de akaid gibidir. Zira kişiyi ibadetlerde şer'i hüküm olarak gördüğünün dışında muayyen hükümlere zorlamak nefiste sıkıntıya yol açar. Çünkü ibadetler, insanın Allah ile olan ilişkisindedir ve akide ile ilintilidir. Dolayısıyla halife, Müslümanlar için sıkıntı olan her hususta benimseme yapamaz. Ancak benimseme yapması ona haram kılınmaz.

İkinci hususa gelince; akaid ve ibadetler insan ile yaratıcı arasındaki bir ilişki olup sorunlar doğuracak ilişkilerin ortaya çıkmasına yol açmaz. Bunun aksine muamelatlar ve ukubatların, toplumun fertleri arasındaki bir ilişki olup sorunlar doğuracak ilişkilerin ortaya çıkmasına yol açar. Muamelatlarda aslolan insanlar arasındaki anlaşmazlıkları bitirmek ve halifenin benimsemesinde aslolan insanların işlerini gütmektir. İnsanların işlerinin halife tarafından

güdülmesi ise onların arasındaki ilişkilerde ortaya çıkar ve Allah ile olan ilişkilerinde, yani akaid ve ibadetlerde buna yer yoktur. Bunun içindir ki halife tarafından benimsemenin vakıası ancak işlerinin güdülmesi amacıyla insanlar arasındaki ilişkilerde olur ve insanlar ile Allah arasındaki ilişkilerde olmaz. Bundan dolayı benimsemenin vakıası, ancak insanların birbirleri ile olan ilişkilerinde ve genel ilişkilerde olur. Dolayısıyla insan ile yaratıcı arasındaki ilişkilerde, yani akaid ve ibadetlerde benimseme yapmak, benimsemenin vakıasına aykırıdır. Buna göre halife, benimsemenin vakıasına aykırı hususlarda benimseme yapamaz ancak benimseme yapması ona haram olmaz.

Sıkıntıya yol açması ve benimsemenin vakıasına aykırı olmasının olduğu işte bu iki hususa binaen halife, akaid fikirlerinde ve ibadet hükümlerinde benimseme yapamaz. Ancak bir akide hakkında kitap ve sünnette sarih bir nehiy varit olursa bu durumda sıkıntı ve benimsemenin vakıasına aykırı dahi olsa katı nassı tercih ederek benimseme yapar. Mesela akaidin ancak yakinden alınacağını belirlemek gibi. Aynı şekilde hac, savm ve bayram vakitlerinin belirlenmesi, zekat ve cihat gibi Müslümanların işlerinin güdülmesi cemaatin ve devletin birliğinin korunmasını zorunlu kılan nasslar tercih edilerek onları tek bir hüküm üzerinde bir araya toplamayı gerektiriyorsa bu durumda halife muayyen şer'i bir hüküm benimser. Çünkü bu, akide açısından bir itikadı terk etmeye zorlama değildir. Aksine itikat edilen şeyle -ki o, sübutu ve delaleti katı nasstır- mukayyet olmaya icbar etmektir. İbadetler açısından da bunda bir sıkıntı yoktur. Çünkü bu, salâh gibi sadece insanın Rabbi ile olan ilişkisi ile ilgili değildir. Bilakis hem bununla hem de

bayramlar gibi insanların ilişkileri ile ilgilidir. Bundan dolayı akaid ve ibadetlerdeki bu iki durumda benimseme yapmak caizdir.

Fikrin akideden mi yoksa şer'i hükümlerden mi olduğunu belirleyecek olan şeye gelince; fikrin şer'i delilidir. Eğer delil, kulların fiillerine ilişkin bir hitapsa bu şer'i hükümdür. Çünkü şer'i hüküm, Şâri'nin kulların fiillerine ilişkin hitabıdır. Eğer kulların fiillerine ilişkin değilse o akidedendir. Yine akide ile şer'i hüküm arasındaki fark, kendisine iman edilmesi talep edilen veya kıssalar ve mugayyebata dair haberler gibi amel edilmesi talep edilmeyen şeyler akidedenken amel edilmesi talep edilen şeyler ise şer'i hükümlerdendir. Mesela Allahuteala'nın şu kavli:

**“Allah'a, resulüne, resulüne inzal ettiği kitaba iman edin.”** [en-Nisâ 136]

Ve şu kavli: **“Allah, her şeyin yaratıcısıdır.”**

[ez-Zümer 62] Ve şu kavli: **“Kitapta Meryem'i**

**zikret.”** [Meryem 16] Ve şu kavli: <sup>(4)</sup>

**“O günde insanlar, çırpınıp yayılan kelebekler gibi ve dağlar atılmış renkli yünler gibi olacaklardır.”** [el-Karia 4-5] Bunların hepsi akidedendir. Çünkü bunlar kulların fiillerine ilişkin değildir. Çünkü bu ayetlerde iman edilmesi talep edilmiştir amel edilmesi talep edilmemiştir. Allahuteala'nın şu kavli:

**“Allah, alış verişi helal ribayı haram kıldı.”** [el-Bakara 275] Ve

şu kavli: **“Eğer sizin için (çocuk) emzirirlerse, onlara (emziren kadınlara) ücretlerini**

**veriniz.”** [et-Talak 6] Ve şu kavli:

**“İnsanlar arasında hükmettiğinizde adaletle hükmedin.”**

[en-Nisâ 58] Bunların hepsi şer’i hükümlerdendir. Çünkü bunlar, kulların fiillerine ilişkin olduğu gibi bunlarla amel edilmesi talep edilmiştir. Buna göre Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in nebilerin sonuncusu olması akideden sayılır. Çünkü bu, imanın talep edildiği hususlara dahildir. Ancak imamet, yani hilafet akideden değildir. Çünkü bu, amelin talep edildiği hususlardandır. Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in masum olması akideden sayılır. Ancak halifenin Kureyş’ten veya Ehl-i Beyt’ten veya Müslümanlardan herhangi bir Müslümanın olması akideden değil şer’i hükümlerdendir. Çünkü bu, kulların fiillerinden bir fiile ilişkindir ki o, halifenin şartlarıdır. Hakeza kulların fiilleriyle ilgili olmayan veya iman edilmesi talep edilen her husus akideden sayılır. Kulların fiilleriyle ilgili olan veya amel edilmesi talep edilen her husus şer’i hükümlerden sayılır. Ayrıca akidenin vakıası onun esasi fikir olmasıdır. Çünkü akide olmasının manası onun başka bir şey için esasi miyas alınması demektir. Dolayısıyla fikir, esas olmazsa akideden sayılmaz. Ayrıca akide; kainat, insan, hayat, dünya hayatının öncesi ve sonrası, öncesi ve sonrası ile olan alakası hakkında külli bir fikirdir. Bu tarif her akide için geçerli olup İslami akideye intibak eder ve bunların içine mugayyebat da girer. Dolayısıyla bu külli fikrin fikirlerinden olan her fikir akidedendir. Dolayısıyla da Allah, kıyamet günü, dünyanın yaratılması ve benzeri şeylerle ilgili olan her husus akidedir. Bunlarla ilgili olmayan her husus ise akideden sayılmaz.

**Madde-5: İslami tabiiyeti (uyruğu) taşıyan herkes, şer'i haklara sahiptir ve şer'i yükümlülüklerle sorumludur.**

**Madde-6: Devletin, yönetimde, yargıda, işlerin güdülmesinde yada benzeri konularda tebaanın fertleri arasında herhangi bir ayırım yapması caiz değildir. Bilakis ırk, din, renk ve benzeri özelliklere bakmadan herkese tek bir bakışla bakmalıdır.**

Bu iki madde ister Müslüman isterse zimmet ehlinde olsun İslam tabiiyetine sahip olan kimselerin hükümlerini beyan etmek için konulmuştur. Müslümanlara gelince; Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], devlet dışında yaşayan ve tebaasından olmayan Müslümanları, devletin tebaasının sahip olduğu haklardan mahrum etmiştir. Zira Süleyman İbn-u Burayde'nin babasından şöyle dediği rivayet edilmiştir:

:

**“Resulullah**

*[Sallallahu Aleyhi ve Sellem] bir orduya yahut bir seriyyeye emir tayin ettiği zaman, hassaten ona Allah'a karşı takvalı olmasını ve beraberindeki Müslümanlara da hayır tavsiye eder, sonra şöyle derdi: “Allah'ın adıyla, Allah yolunda gazveye çıkın. Allah'ı inkar edenler ile savaşın! Gazveye çıkın, ama haddi aşmayın, gadr (haksızlık) etmeyin, müsle (hakaret için cesetler üzerinde tahribat) yapmayın, çocukları öldürmeyin! Müşrik düşmanlarınızla karşılaştığınız zaman, onları üç haslete yahut sifata davet et. Eğer sana icabet ederlerse, onlardan kabul et ve artık onlara dokunma! Önce İslam'a davet et, eğer sana icabet ederlerse, onlardan kabul et ve artık onlara dokunma! Sonra kendi darlarından (beldelerinden) dâr-ul muhaciruna (dâr-ul İslam'a) ayrılmaya (hicrete) davet et ve onlara haber ver ki bunu yapmaları halinde Muhacirlerin lehine olan onların da lehine olur, Muhacirlerin aleyhine olan onların da aleyhine olur. Eğer ondan (beldelerinden) ayrılmayı reddederlerse, onlara haber ver ki Müslüman Arabiler (bedevîler) gibi olurlar; müminler üzerine icra edilen Allah'ın hükmü onların da üzerine icra edilir, ama onların ganimette <sup>[savaş yoluyla düşmandan alınan mal]</sup> ve feyde <sup>[savaş olmadan düşmandan alınan mal]</sup> hiçbir hakkı olmaz, Müslümanlar ile birlikte cihat etmeleri müstesna.”* <sup>[Müslim rivayet etti]</sup> Bu hadis, Dâr-ul İslam'a hicret etmeyen ve devlet tabiiyetine sahip olmayan kimsenin Müslüman olsa dahi tebaalık haklarına sahip olmayacağı hususunda sarihtir. Çünkü Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Müslümanların lehine ve aleyhine olanların kendilerine de olması için onları İslam'ın sultanı altına girmeye davet etmiştir. Zira şöyle buyurmuştur: [

] “Sonra kendi dârlarından (beldelerinden) dâr-ul muhaciruna (Dâr-ul İslam’a) ayrılmaya (hicrete) davet et ve onlara haber ver ki bunu yapmaları halinde Muhacirlerin lehine olan onların da lehine olur, Muhacirlerin aleyhine olan onların da aleyhine olur.” Dolayısıyla bu, bizim lehimize ve aleyhimize olanların onlara da olması, yani hükümlerin onları da kapsamaları için hicret etmeyi şart koşan bir nasıttır. Hadisin mefhumu, hicret etmedikleri takdirde Muhacirler, yani dâr-ul İslam’da olan kimseler için olanlar onlar için olmayacak demektir. Dolayısıyla bu hadis, dâr-ul muhaciruna hicret edenler ile etmeyenler arasındaki hükümlerin farklılığını beyan etmiştir. Dâr-ul muhacirun ise dâr-ul İslam olup onun dışındakiler dâr-ul küfürdür. O halde tabiiyeti ifade eden şey kişinin dâr-ul İslam’da veya dâr-ul küfürde ikamet etmesidir. Dolayısıyla kişinin tabiiyetinin manası, kendisi için ikamet yeri olarak razı olduğu dârdır. Bu dâr, dâr-ul küfür mü yoksa dâr-ul İslam mıdır? Eğer dâr-ul İslam ise ona dâr-ul İslam hükümleri intibak eder. Dolayısıyla kişi, İslami tabiiyete sahip olur. Eğer dâr-ul küfür ise ona dâr-ul küfür hükümleri intibak eder. Dolayısıyla kişi, İslami tabiiyete sahip olmayıp ona dâr-ul küfür hükümleri tatbik edilir. Bundan dolayı hükümler, dâr-ul harpteki Müslümanı kapsamaz. Dolayısıyla ona tebaalık hakkı verilmez. Çünkü o, İslami Devlet’in tabiiyetine sahip değildir. Hükümler dâr-ul İslam’daki zimmiyi de kapsar. Dolayısıyla ona tebaalık hakkı verilir ve İslami Devlet’in tabiiyetine sahip olur. Zimmi ise İslam’dan başka bir dini din edinen ve İslam’dan

başka bir dini din edinme üzerinde baki kaldığı sürece İslami Devlet'in tebaasından olan herkestir. Zimmi kelimesi, ahit manasına gelen zimmet kelimesinden alınmıştır. Bizim zimmetimizde onlar için ahit olup onlara kendileriyle üzerinde sulh yaptığımız şeye göre muamele ederiz, onlara muamele ederken ve işlerini güderken İslam hükümlerine göre hareket ederiz. İslam, zimmet ehlinin tebaalık haklarını ve yükümlülüklerini garanti altına alan pek çok hüküm getirmiştir. İnsaftan (merhamet ve adaletten) bizler için olanlar zimmet ehli için de vardır ve intisaftan (haklardan) bizler için olanlar onlar için de vardır. İnsaftan bizler için olanların onlar için de olmasına gelince; Allahuteala'nın şu kavlinin umumluğundan kaynaklanmaktadır:

**“İnsanlar arasında hükmettiğinizde adaletle hükmedin.”** [en-Nisâ 58] Ve şu kavlinden:

**“Bir topluma olan kızgınlığınız sizleri adaletsizliğe sevk etmesin. Adaletli olunuz ki o, takvaya en yakın olandır.”** [el-Mâide 8] Ve ehl-i kitap arasında hükmetme hakkındaki şu kavlinden:

**“Eğer hüküm verirken, onların aralarında adaletle hükmet.”** [el-Mâide 42] İntisaftan bizler için olanların onlar için de olmasına gelince; Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Müslümanları cezaya çarptırdığı gibi kafirleri de cezaya çarptırmasından kaynaklanmaktadır. Zira Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], bir kadını öldürmesinden dolayı ceza olarak bir Yahudiyi öldürmüştür. Nitekim el-Buhari'nin rivayetinde Enes İbn-u Malik'in şöyle dediği



geçmiştir:

*“Medine’de üzerinde gümüş takılar olan bir cariye dışarı çıktı. (Enes) dedi ki: “Bir Yahudi ona taşla vurdu.” (Enes) dedi ki: “Bunun üzerine ölmek üzereyken Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e getirildi.” Resulullah ona dedi ki: “Seni falanca mı bu hale soktu?” (Hayır dercesine) başını kaldırdı. Ona tekrar dedi ki: “Seni falanca mı bu hale soktu?” (Hayır dercesine) başını kaldırdı. Üçüncü defa ona dedi ki: “Seni falanca mı bu hale soktu?” (Evet dercesine) başını eğdi. Bunun üzerine Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] adamı getirterek onu iki taşın arasında öldürdü.” Yine Aleyhi’s Salatu ve’s Selam’a, zina eden yahudi bir adamla yahudi bir kadın getirildi. O da onları recm etti. El-Buhari, İbn-u Ömer’den şöyle dediğini rivayet etmiştir:*

*“Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e (zina eden) yahudi bir erkek ile yahudi bir kadın getirilince onlara dedi ki: “Bu konuda kitabınızda ne buluyorsunuz?” Dediler ki: “Hahamlarımız yüzlerinin*

*külle karartılması ve hayvana ters bindirilmeleri cezasını koydular.” Abdullah İbn-u Selam dedi ki: “Ey Allah’ın Resülü! Onlara Tevrat’ı getirt.” Bunun üzerine Tevrat getirilince onlardan biri elini recm ayetinin üzerine koydu ve öncesi ile sonrasını okumaya başladı. Abdullah İbn-u Selam ona dedi ki: “Kaldır elini.” Elinin altındaki recm ayeti birden gözükmeye Resulullah o ikisinin recmedilmesini emretti.” Müslümanlar himaye edildiği gibi zimmet ehlinin de himaye edilmesi bizler üzerinde onların bir hakkıdır. Bu da Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şu kavlından dolaydır:*

*“İyi*

*bilin ki! Her kim Allah’ın ve resulünün zimmetinde olan bir muahidi öldürürse Allah’ın zimmetini çiğnemiş olur. Kokusu yetmiş yıllık yürüyüşten alındığı halde cennetin kokusunu alamaz.”* [et-Tirmizi rivayet etti ve hasen sahih dedi] El-Buhari ise bu hadisi şu lafızla rivayet etmiştir:

*“Her kim bir muahidi öldürürse*

*kokusu kırk yıllık yürüyüşten alındığı halde cennetin kokusunu alamaz.”* Müslümanların işlerinin güdülmesi ve maiyetlerinin garanti altına alınması onlar için bir hak olduğu gibi zimmet ehli için de bir haktır. Nitekim Ebi Vail’den o da Ebi Musa’dan veya ikisinden birinin isnadı ile Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

*“Aç*

*kalamı doyurun, hastayı ziyaret edin ve esiri kurtarın.”* [el-Buhari, Ebi Musa kanalıyla rivayet etti] Ebû Ubeyd şöyle demiştir: “Zimmet ehli de böyledir. Onlar olmadan cihat edilir ve

esirleri kurtarılır. Kurtarırlarsa zimmetlerine ve ahitlerine serbest olarak geri dönerler. Bu hususta hadisler vardır." İbn-u Abbas'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Necran halkı ile sulh yaptı. Ebu Davud'un Sünen'inde tahrir ettiği üzere hadiste şu ifade geçmiştir:

*"Bir olay çıkarmadıkları veya riba yemedikleri sürece mabetlerinin yıkılmaması, kıssislerinin çıkarılmaması ve dinlerinden (dönsünler diye) fitneye düşürülmemeleri şartıyla..."* Sallallahu Aleyhi ve Sellem, onların hastalarını ziyaret ederdi. Nitekim el-Buhari, Enes'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

*"Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e hizmet eden yahudi bir çocuk vardı ve hasta oldu. Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ziyaret etmek için ona geldi. Başucuna oturdu ve ona şöyle dedi: "Müslüman ol!" Bunun üzerine yanındaki babasına baktı. Babası ona dedi ki: "Eba Kasım [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e itaat et." Hemen Müslüman oldu. Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] dışarı çıkarken şöyle diyordu: "Onu ateşten kurtaran Allah'a hamdolsun." Bu da onları ziyaret etmenin, onlara hüsnü muâşerette ve ünsiyette bulunmanın caiz olduğuna delalet etmektedir. El-Buhari, Amr İbn-u Meymun'dan Ömer İbn-ul Hattab'ın ölümü sırasındaki vasiyetinde şöyle geçtiğini tahrir etmiştir: "Benden sonraki halifeye keza ve keza tavsiyede*

bulunuyorum. Ona Allah'ın ve Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in zimmetine göre ahitlerinde onlara vefalı olmasını, onların arkasından savaşmasını ve onları takatlerinin üstünde şeylerle mükellef kılmamasını tavsiye ediyorum." Zimmiler itikatlarında ve ibadetlerinde serbest bırakılırlar. Bu da Ebû Ubeyd'in el-Emval'de Urve kanalıyla tahrir ettiği Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şu kavlından dolayıdır: Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Yemen halkına bir mektup yazarak şöyle dedi:

*"Yahudi*

*veya Nasrani olan bir kimse dininden (dönsün diye) fitneye düşürülmez ve ona cizye gerekir."* Müslümanlardan "gümrük" vergisi alınmadığı gibi zimmilerden de alınmaz. Nitekim Ebû Ubeyd, el-Emval isimli kitabında Abdurrahman İbn-u Ma'kal'den şöyle dediğini tahrir etmiştir: "Ziyad İbn-u Hudayr'a sordum: "Kimlerden öşür alırdınız?" Dedi ki: "Müslümandan da muahidden de öşür almazdık." Dedim ki: "O halde kimlerden öşür alırdınız?" Dedi ki: "Harbi tüccarlara geldiğimizde onlar bizden öşür aldığı gibi biz de onlardan alırdık." Öşür ise gümrük vergisi olarak alınan şeydir. Böylece zimmiler de diğer tebaa gibi İslami Devlet'in tebaasından olup onların da tebaalık, himaye, maişet garantisi, kendilerine güzellik, rıfk ve yumuşaklıkla muamelede bulunulma hakları vardır. Müslümanların ordusuna katılma ve Müslümanlarla birlikte savaşma hakları vardır. Ancak savaşma yükümlülükleri olmadığı gibi cizye dışında da mali bir yükümlülükleri yoktur. Dolayısıyla Müslümanlara koyulan vergiler onlara koyulmaz. Hakim ve kâdı önünde, işlerin güdülmesi,

muameleatların ve ukubatların tatbik edilmesi sırasında hiçbir ayırım yapılmaksızın onlara Müslümanlara bakıldığı gibi bakılır. Dolayısıyla zimmi, aynen Müslüman gibi sahip olduğu hakların tamamından faydalanacağı gibi zimmet ahdine vefadan ve devletin emirlerine itaatten kendisine düşen yükümlüklerle de sorumludur.

Böylece ister Müslüman isterse zimmet ehli olsun tebaalıkta önemli olan devlet tabiiyetidir. Dolayısıyla tebaalıkta herhangi bir ayırımın olması caiz değildir. Bu da yönetim, yargı ve işlerin güdülmesi delillerinin genel olmasından dolayıdır. Zira Allah, şöyle buyurmuştur:

**“(Allah) İnsanlar arasında hükmettiğinizde adaletle hükmetmenizi (emreder).”** [en-Nisâ 58] Bu ayet, gerek Müslüman gerekse gayrimüslim olsun tüm insanlar için geneldir. Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], şöyle buyurmuştur:

**“Davacıya beyyine (kanıt) gerekir. İnkâr edene de yemin gerekir.”** [el-Beyhaki, sahih sened ile tahrir etti] Bu hadis genel olup Müslümanı da gayrimüslimi de kapsar. Abdullah İbn-u Zubeyr'den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

**“Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] iki hasmın, hakim önünde oturmalarına hükmetti.”** [Ahmed ve Ebû Davud tahrir etti, el-Hakim de sahih dedi] Bu hadis, genel olup Müslüman olsun gayrimüslim olsun her hasmı kapsar. Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], şöyle buyurmuştur:

**“İmam bir çobandır ve güttüklerinden mesuldür.”** [Muttefek-un aleyh]

Güttüklerinden kelimesi genel olup Müslümanıyla gayrimüslimiyle tüm tebaayı kapsar. Böylece tebaalığa ilişkin genel delillerin hepsi Müslüman ile gayrimüslim, Arap ile acem, beyaz ile siyah arasında herhangi bir ayrımın olmasının caiz olmadığına delalet etmektedir. Bilakis İslami tabiiyeti taşıyan insanların tamamı hem işlerinin güdülmesini, kanlarının, ırzlarının ve mallarının korunmasını hak etmeleri bakımından yönetici karşısında hem de eşitlik ve adalet bakımından kâdının karşısında hiçbir ayrım olmaksızın eşittirler.

**Madde-7: Devlet, İslami tabiiyeti taşıyan Müslüman ve gayrimüslim herkese İslami şeriatı aşağıdaki şekilde infaz eder:**

- a- Hiçbir istisna olmaksızın İslam hükümlerinin tamamını Müslümanlara infaz eder.
- b- Gayrimüslimleri inançlarında ve ibadetlerinde genel nizam çerçevesinde serbest bırakır.
- c- İslam'dan irtad edenler mürtet iseler onlara mürtet hükmü uygulanır. Fakat mürtetlerin çocukları olup gayrimüslim olarak doğmuş iseler müşrik veya ehl-i kitap olmaları bakımından üzerine oldukları duruma göre gayrimüslim muamelesi görürler.
- d- Gayrimüslimlere yiyecek ve giyecek hususunda şer'i hükümlerin izin verdiği çerçevede kendi dinlerine göre muamele edilir.
- e- Gayrimüslimler arasındaki evlilik ve boşanma işleri kendi dinlerine göre fasledilirken onlar ile Müslümanlar arasında İslam hükümlerine göre

fasledilir.

**f- Devlet; muamelat, ukubat, beyyinat, yönetim nizamı, ekonomi ve benzerleri gibi diğer şer'i hükümleri ve İslami şeriatın hususlarını herkese infaz eder. Bunların Müslümanlara ve gayrimüslimlere infazı eşit şekilde olur. Aynı şekilde tebaanın fertlerine infaz ettiği gibi muahidlere, müsteminlere ve İslam'ın sultası altında olan herkese infaz eder. Sefirler, elçiler ve benzerleri bundan müstesna edilirler. Zira onların diplomatik dokunulmazlığı vardır.**

İslam, bütün insanlara gelmiştir. Allahuteala şöyle buyurmuştur:

**“Biz, seni bütün insanlara gönderdik.”** [Sebe 28] Kafir, usul ile yani İslami akide ile mükellef olduğu gibi füru yani şer'i hükümlerle de mükelleftir. Usul ile mükellef olmasına gelince; Kuran-ıl Kerim ayetlerinde sarıh olan bir husustur. Furu ile mükellef olmasına gelince; çünkü Allah, kafiri açıkça bazı füru ile mükellef kılmıştır ki bunlardan biri ibadet etmeyi emreden ayetlerin onları da kapsamasıdır. Allahuteala'nın şu kavli gibi:

**“Ey insanlar! Rabbinize ibadet edin.”** [el-Bakara 21] Ve şu kavli:

**“O beyt-i (Kabe'yi) haccetmesi Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır.”** [Âl-i İmrân 97] Ve benzeri ayetler. Ayrıca şayet onlar, füru ile mükellef olmamış olsalardı Allahuteala, bundan dolayı onları tehdit etmezdi ve furunun terk edilmesi, yani terk edilmesi sebebiyle tehdit eden pek çok ayet vardır ki Allahuteala'nın şu kavli bunlardandır: <sup>(6)</sup>

**“O müşriklerin vay haline! Onlar ki zekat**

**vermezler.”** [Fussilet 6-7] Ve şu kavli:

**“Yine onlar ki, Allah ile beraber başka bir ilaha dua etmezler, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar ve zina etmezler. Bunları yapan günahı(nın cezasını) bulur.”** [Furkan 68] Ve şu kavli: <sup>(42)</sup>

**“Sizi şu yakıcı ateşe sokan nedir?**

**Denildiğinde onlar da derler ki: Biz salâhı kılanlardan değildik.”** [Müddesir 42-43] Dolayısıyla bazı emirler ve nehiyler ile mükellef oldukları sübut bulmaktadır. Diğer emirler ve nehiyler de böyledir. Yine fûru ile mükellefliğin geldiği ayetler, amm/genel olarak gelmiştir. Amm ise tahsis delili varit olmadıkça umumluğu üzerine kalır. Bu ayetleri Müslümanlara has kılacak delil gelmemiştir dolayısıyla amm olarak kalırlar. Nitekim Allahuteala'nın şu kavli bunlardandır:

**“Allah, alış verişi helal**

**ribayı haram kıldı.”** [el-Bakara 275] Ve Şu kavli:

**“Eğer sizin için (çocuk) emzirirlerse, onlara (emziren kadınlara) ücretlerini verin.”** [et-Talak 6] Ve şu kavli:

**“Alınmış bir rehin kafidir.”** Keza Ahmed ve et-Tirmizi'nin Cabir kanalıyla sahih isnat ile tahrir ettiği Aleyhi's Salatu ve's Selam'ın, [ ] **“Her kim ölü bir araziyi ihya ederse o onundur”** kavli ve Ahmed'in Semere İbn-u Cendeb kanalıyla sahih isnat ile tahrir ettiği Aleyhi's Salatu ve's Selam'ın, [



] **“Aldığını geri verinceye kadar el üzerinde bir hak vardır”** kavli ve benzeri hükümler vardır. İşte bunlar, onların furu ile mükellef olduğuna dair sarih bir delildir. Yine asilla mükellef olmak furu ile mükellef olmak ve külle mükellef olmak cüzle mükellef olmaktır. Mesela salâhla mükellef olmak rekat, kıraat ve kıyam ve benzerleri ile mükellef olmaktır. O halde kafir, asilla mükellef olduğuna göre furu ile de mükelleftir. Salâh ve savm gibi bazı fûruların onlardan kabul olmamasına gelince; çünkü bunlarda Müslüman olmak şarttır. Dolayısıyla şart tahakkuk edinceye kadar sahih olmaz. Ancak bu demek değildir ki bunlar onlara vacip değildir. Edası için Müslüman olmanın şart olmamasına rağmen cihat gibi bazı fûruların onlardan talep edilmemesine gelince; çünkü cihat, küfürlerinden dolayı kafirlerle savaşmaktır. Zimmi ise bir kafirdir. Dolayısıyla bu, küfürlerinden dolayı kafirlerle savaşmasına bir maniadır. Aksi takdirde kendisi ile savaşması caiz olurdu. Bunun içindir ki o, cihatla sorumlu değildir. Ancak kendisi dışındaki kafirlerle savaşmaya razı olursa bu kabul edilir ancak buna icbar edilmez. Ancak bu demek değildir ki Allah, onu bununla mükellef kılmamıştır.

Bu, onların İslam hükümleri ile sorumlu olmaları açısından. Yöneticinin İslam hükümlerinin tamamını onlara tatbik etmesi açısından olana gelince; çünkü Allahuteala, ehl-i kitap hakkında şöyle buyurmuştur:

**“Onların aralarında Allah'ın indirdikleri ile hükmet! Sakın onların hevalarına tabi olma.”** [el-Miade 48] Ve şöyle buyurmuştur:

**“Onların aralarında Allah'ın indikleri ile hükmet! Sakın onların hevalarına tabi olma.”** [el-Mâide 49] Ve şöyle buyurmuştur:

**“Şüphesiz biz sana kitabı insanlar arasında Allah'ın sana gösterdikleri ile hükmedesin diye hak ile indirdik.”** [en-Nisâ 105] İşte bu ayetler, genel olup Müslümanları da gayrimüslimleri de kapsar. Çünkü, [ ] “İnsanlar arasında hükmedesin diye” ayetindeki insanlar kelimesi geneldir. Allahuteala'nın şu kavline gelince;

**“Hep yalana kulak verir, haram yerler, sana gelirlerse ister aralarında hükmet ister onlardan yüz çevir.”** [el-Mâide 42] Bu ayetten maksat, başka bir kafir yada kafirlerle husumeti hususunda Müslümanlara muhakeme olmak için dışarıdan İslami Devlet'e gelen kimselerdir. Müslümanlar, onların arasında hükmetmek ile onlardan yüz çevirmek arasında muhayyerdiler. Zira ayet, Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in sulh yaptığı ve muahedeler akdettiği Medineli Yahudilerden olan kimseler hakkında inmiştir. Bu kimseler, birer ayrı devlet olarak görülen kabileler olup İslam sultasına tabi olmamışlardı. Bilakis birer ayrı devlettiler. Bunun içindir ki kendisi ile onlar arasında muahedeler vardı. Ancak zimmi olmaları veya müstemin olarak gelmeleri gibi İslam sultasına tabi olmaları halinde onlar arasında İslam'dan başkası ile hükmedilmesi caiz değildir. Onlardan her kim İslam'ın hükmüne başvurmaktan imtina ederse yönetici onu buna ve İslam'ın hükmünü almaya icbar eder.

Zira daimi zimmet akdi yapmak ancak şu iki şartla caizdir: Birincisi; her sene cizye vermeye bağlı kalmak. İkincisi; İslam hükümlerine bağlanmaktır. Bu da Allahuteala'nın şu kavlından dolayı kendilerine hükmedilecek bir hakkın edası veya yasağın terk edilmesini kabul etmektir:

**“Küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar.”** [et-Tevbe 29] Yani İslam hükümlerine boyun eğerek demektir. Nitekim Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], onlara İslam hükümlerini tatbik ediyordu. El-Buhari, İbn-u Ömer kanalıyla şu hadisi tahrir etmiştir:

*“Yahudiler, Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e kendilerinden zina eden bir adam ile bir kadını getirdiler. O, ikisinin de recmedilmesini emretti.”* Yine el-Buhari, Enes kanalıyla şu hadisi tahrir etmiştir:

*“Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], bilezikleri için bir cariyeyi öldürmesi yüzünden bir Yahudiyi öldürdü.”* İşte bu Yahudiler, İslami Devlet'in tebaasındandılar. Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Nasrani olan Necran halkına bir mektup yazmış ve şöyle demiştir:

**“Sizden her kim ribayla alış-veriş yaparsa onun için zimmet yoktur.”** [İbn-u Ebi Şeybe, Şa'bi'den mürsel olarak tahrir etmiştir] İşte bunların hepsi Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında hiçbir fark olmaksızın İslam hükümlerinin tamamının tebaanın hepsine tatbik edilmesinin vacip olduğuna dair bir delildir. Buna binaen bu, maddenin (a) fıkrası konulmuştur.

(b) fıkrasına gelince; Allahuteala'nın,

**“Onların aralarında Allah'ın indirdikleri ile hükmet!”** [el-Miade 48] kavlindeki İslam hükümlerinin tatbiki hakkında varit olan amm/genel emir; şeran inandıkları akidenin, onlar nezdinde akideden olan hükümlerin ve Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in üzerinde onları ikrar ettiği hükümlerin dışındaki şeylere tahsis edilmiştir. Akide ve onlar nezdinde akideden itibar edilen hükümler ile Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in üzerinde onları ikrar ettiği hükümlere gelince; İslam, bunları sarih nasslarla istisna etmiştir. Nitekim Allahuteala şöyle buyurmuştur: **“Dinde zorlama yoktur.”** [el-Bakara 256] Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], şöyle buyurmuştur:

*“Yahudi veya Nasrani olan bir kimse dininden (dönsün diye) fitneye düşürülmez ve ona cizye gerekir.”* [Ebû Ubeyd, el-Emval'da Urve kanalıyla tahrir etti] Dolayısıyla bize göre akaid babından olmasa da onlara göre akaid babından olan her fiilde onlara karışmayız ve onları inançlarında serbest bırakırız. İçki içmeleri ve evlenmeleri gibi Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in üzerinde onları ikrar ettiği her fiilde genel nizam çerçevesinde onlara karışmayız. Yani genel çarşılar ve benzeri yerler gibi Müslümanların onlarla iç içe olduğu genel hayatta değil de özel hayatlarında içki içmeleri caizdir.

Bu maddenin (c) fıkrasına gelince; İslam, geri dönmediğinde öldürülmesi de dahil mürtet için bir takım hükümler koymuştur. Bu da Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şu kavlinden dolayıdır: **“Her**

***kim dinini değiştirirse onu öldürün.*** [el-Buhari, İbn-u Abbas'tan rivayet etti] El-Buhari İbn-u Abbas'tan o da Enes'ten şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ömer [Radyallahu Anh]'a geldim ve dedi ki: "Yâ Enes! İslam'dan irtad eden ve müşriklere katılan Bıkr İbn-u Vail kabilesinden altı kişilik guruba ne yapıldı?" Dedi ki: "Yâ Emîr-ul Müminun! Savaşta öldürüldü." Bunun üzerine Ömer tekrar sordu. Dedim ki: "Öldürmekten başka yapılacak bir şey var mıydı?" Dedi ki: "Evet." Dedi ki: "Onlara Müslüman olmalarını teklif ederdim. Kabul etmezlerse hapse atardım." [el-Beyhaki tahrir etti] Yani tövbe edene kadar demektir. Şayet tövbe etmezse öldürülür. Çünkü mürtede Müslüman olması teklif edilir ve bununla birlikte tövbe etmesi için üsluplar benimsenir. Eğer tövbe etmezse öldürülür ve sırf mürtetliği yüzünden öldürülmez. Çünkü Cabir'den şu hadis rivayet edilmiştir: f

***"Mervan'ın annesi olan bir kadın mürtet olunca Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ona Müslüman olmasının teklif edilmesini, tövbe etmezse öldürülmesini emretti."*** [ed-Darukutni ve el-Beyhaki tahrir etti] Fakihlerin geneli bu hadisi kullanmışlardır. Nitekim İbn-u Kudame Muğni'de, Maverdi el-Havi'l Kebir'de ve Ahkam-u Sultaniye'de, Ebû İshak Şirazi Muhzib'te, Rafii Şerh-ul Kebir'de, Bagavi et-Tehzib'te ve İbn-ul Cevzi et-Tahkik'te bu hadisle istidlalde bulunmuşlardır. Dolayısıyla hasen sayılır ve onunla amel edilir. Yani öldürülmeden önce mürtet tövbe ettirilir.

Bu, mürtedin kendisi açısından. İslam üzerine doğmayan çocuklarına gelince; yani bir Müslüman mürtet

olduğunda öldürülmez ve Nasrani veya Yahudi veya müşrik olması gibi döndüğü din üzerinde kalarak bu şekilde devam eder ve o bu hal üzere iken Nasrani veya Yahudi veya müşrik çocukları olursa çocukları mürtet sayılıp onlara mürtet muamelesi mi yapılır yoksa üzerine doğdukları dinin ehli gibi mi sayılırlar? Bunun cevabı şöyledir: Mürtedin irtad etmeden önce doğan çocukları kesinlikle Müslüman sayılır. Eğer irtidadında babalarına tabi olurlarsa onlara mürtetlere muamele edildiği gibi muamele edilir. Ancak irtad etmesinden sonra kafir veya mürtet bir eşten çocukları olursa onlar kafir sayılırlar mürtet sayılmazlar. Dolayısıyla onlara üzerine doğdukları din ehline muamele edildiği gibi muamele edilir. Dolayısıyla da küfründen sonra mürtedin kafir veya mürtet bir eşinden doğan herkes onun küfrü ile mahkum edilir. Çünkü o, kafir ebeveynden doğmuştur. Eğer ebeveyn Yahudi veya Nasrani, yani ehl-i kitaptan olurlarsa onlara ehl-i kitaba muamele edildiği gibi muamele edilir ve müşrik olurlarsa müşriklere muamele edildiği gibi muamele edilir. Çünkü İbn-u Mesud'dan şu hadis rivayet edilmiştir:

( )

*“Sallallahu Aleyhi ve Sellem, babamı -Ukbe İbn-u Ebî Mui'ti- öldürmek istediğinde dedi ki: “Çocuklara ne var?” Sallallahu Aleyhi ve Sellem dedi ki: “Ateş.”* [Ebû Davud ile el-Hakim rivayet edip sahih dedi ve ez-Zehebi de muvafakat etti] ed-Darukutni'nin rivayetinde ise şöyle geçmiştir: *“Onlar ve babaları için ateş var.”* Çünkü Sahih-il Buhari'de cihat kitabının Ehl-id Dâr babında şöyle sabit olmuştur: İbn-u Abbas'tan o da es-Sa'b İbn-u Cusame'den şöyle dediği

rivayet edilmiştir: - -

:

*“Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Ebva -veya Veddan'da bana uğramıştı. Kendisine gece baskını yapılan müşriklerin ev halkı soruldu. Çünkü bu baskınlarda onların kadınları ve çocukları da isabet alıyordu. Dedi ki: “Onlar da onlardandır.”* Dolayısıyla kafir ebeveynden doğan herkes kafir sayılır ve hükmü kafirlerin hükmü gibidir. Buna göre İslam'dan irtad edip Dürzi, Bahai ve Kadyani gibi gayri İslami bir fırka haline gelenlere mürtetlere muamele edildiği gibi muamele edilmez. Çünkü irtad edenler onlar değildir ki onlara mürtetlere muamele edildiği gibi muamele edilsin. Bilakis irtad edenler onların atalarıdır ve onlar kafir ebeveynden doğmuşlardır. Dolayısıyla onlara küfürle hükmedilir ve kafirlere muamele edildiği gibi muamele edilir. Mademki bu kimseler, ehl-i kitap dinlerinden bir dine, yani Nasraniliğe veya Yahudiliğe dönmediler o halde onlara müşriklere muamele edildiği gibi muamele edilir. Mesela kestikleri yenmez ve kadınlarıyla evlenilmez. Çünkü gayrimüslimler ya ehl-il kitaptan sayılırlar yada ehl-i kitap dışından -yani müşriklerden- sayılırlar bunların bir üçüncüsü yoktur. Bunun içindir ki Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Hasan İbn-u Muhammed İbn-ul Hanefi'nin rivayet ettiği şu hadiste Hacer Mecusileri hakkında şöyle demiştir:

*“Kim Müslüman olursa ondan kabul edilir. Kim de Müslüman olmazsa ona cizye koyulur. Onların kadınlarıyla nikahlanılmaz ve kestikleri*

**yenilmez.**" [Hafız, ed-Diraye'de Abdurrezzak ile İbn-u Ebi Şeyba'nın tahrir ettiğini ve isnadı ceyyid mürsel olduğunu söyledi] Lübnan'daki Şihap ailesinin durumunda olduğu gibi İslam'dan irtad eden ve Nasrani olanların zürriyetine gelince; bunların babaları Müslümandı Nasraniliğe döndüler ve zürriyetleri Nasranilik dini üzerine gelmiştir. Bu kimselere ve benzerlerine ehl-i kitaba muamele edildiği gibi muamele edilir.

Maddenin (d ve e) fıkralarına gelince; bunların delili Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Yahudiler ile Nasranilerin içki içmelerini ikrar ettiği gibi evliliklerini ve boşanmalarını da ikrar etmiştir. Dolayısıyla Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in ikrarı, amm delil için bir tahsis olmaktadır. Ancak Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in evlilik ve boşanmayı ikrar etmesi eşlerin kafir olması halindedir. Ancak koca Müslüman karısı da Nasrani veya Yahudi olursa onlar hakkında şer'i hükümler tatbik edilir. Karının Müslüman kocanın kafir olması ise imkansızdır. Çünkü bu, Allahuteala'nın şu kavlinden dolayı batıldır:

**"Onları kafirlere**

**geri göndermeyin. Bunlar onlara helal değildir. Onlar da bunlara helal olmazlar.**" [Mümtahina 10] Dolayısıyla Müslüman bir kadının gayrimüslim bir erkekle evlenmesi kesinlikle helal olmaz. Eğer evlenirse evliliği batıl olur.

Maddenin (f) fıkrasına gelince; İslam hükümlerinin tamamının infaz edilmesi açısından olup bunun delili yukarıda geçen kafirin usulle ve furuyla mükellef ve İslam hükümlerinin hepsiyle sorumlu olmasıdır. Bu ise genel olup İslam'ın sultası altında yaşayan zimmiyi de zimmi olmayanı da kapsar. Dolayısıyla ister zimmi ister muahid isterse



müstemin olsun dâr-ul İslam'a dahil olan kafirlerin hepsine akait ve akaitten sayılan her fiil ve Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in ikrar ettiği her fiilin dışında İslam'ın hükümlerinin tatbik edilmesi gerekir. Ancak sefirler ve bu kabilden olan kimseler bundan müstesna edilirler. Zira onlara ukubat hükümleri tatbik edilmez ve diplomatik dokunulmazlık denilen şey verilir. Çünkü Ahmed, İbn-u Abbas'tan şöyle dediğini rivayet etmiştir:

:  
:  
:  
:  
:

*"İbn-u Nevvâha ve İbn-u Usel,*

*Müseyleme'nin iki elçisi olarak Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e geldiler. Onlara dedi ki: "Benim Allah'ın resulü olduğuma şahadet eder misiniz?" Dediler ki: "Müseyleme'nin Allah'ın resulü olduğuna şahadet ederiz." Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] dedi ki: "Allah'a ve resullerine iman ettim. Eğer elçileri öldüren olsaydım kesinlikle sizi öldürürdüm." Abdullah dedi ki: "Böylece elçilerin öldürülmemesi sünnet oldu." [Ahmed tahirc etti ve el-Haysemi hasen dedi] Dolayısıyla bu hadis, kafirlerden gelen elçilerin öldürülmesinin haram ve diğer ukubatların da öldürme gibi olduğuna delalet etmektedir. Ancak bu, elçi, maslahatgüzar ve bu şekilde olan kimseler gibi kendilerine elçi sıfatının intibak ettiği kimseler için geçerlidir. Konsolos, ticari ateşe ve benzerleri gibi kendilerine elçi sıfatının intibak etmediği kimselere gelince; bu ikisi gibilerin dokunulmazlığı yoktur. Çünkü bunlara elçi sıfatı intibak etmez. Bu hususta*

devletlerarası örfe müracaat edilir. Çünkü bu, istlahî bir lafız olup vakıasını öğrenmek için örfe müracaat edilir ki bu, menatın tahkiki, yani bunun elçilerden olup olmadığının bilinmesi babındandır.

**Madde-8: Arapça, İslam'ın tek dilidir ve devletin kullanacağı tek dildir.**

Bu maddenin delili; tüm insanlar Kuran-ıl Kerim ile muhatap olmasına rağmen Allahuteala şöyle buyurmuştur:

**“Muhakkak ki Biz, bu Kuran'da insanlara her türlü misali gösterdik.”** [el-İsrâ 89] Ve şöyle buyurmuştur: **“Muhakkak ki biz,**

**bu Kuran'da insanlara örnekler gösterdik.”** Allah, Kuran'ı Arapça diliyle indirdi ve onu Arapça Kuran kıldı. Allahuteala şöyle buyurmuştur: **“Arapça bir**

**Kuran”** [Yusuf 2] Ve şöyle buyurmuştur: **“Arap**

**lisanı ile”** [eş-Şuarâ 195] Buradan da Kuran'ın tek dili olmasından dolayı Arapça dili İslam'ın tek dilidir. Ve çünkü Kuran, Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in mucizesidir ve Kuran'ın icazı, ancak onun bu Arapça lafzıyla ifade edilmesindedir, yani lafzın ve üslubun Arapça olmasındadır. Her ne kadar icaz, biri diğerinden ayrılmaz şekilde lafız ve mana ile birlikte olsa da manadaki icazından maksat getirdiği manalar ve mevzuular değildir. Zira sünnet, bu manaları ve mevzuları getirmesine rağmen bir mucize değildir. Kuran'ın manadaki icazı ancak mananın bu lafız ve üslup ile ifade edilmiş olması halidir. Dolayısıyla mucize olan bu mananın bu lafız ve üslupla ifade edilmesidir.

Dolayısıyla da icaz, ancak manayı Arapça üslupla ifade eden Arapça lafızda olmaktadır. Yani insanların Allahuteala'nın:

**“(Anlaşma yaptığın)**

**bir kavmin hıyanetinden korkarsan, sen de (onlar ile yaptığın anlaşmayı) aynı şekilde onlara at (iptal et)!”** [el-Enfâl

<sup>58]</sup> kavlinin bir benzerini getirememeleri onlar için bir mucizedir demektir. O halde Kuran'ın icazı bu kalıbın bu üslupla ortaya koyduğu manaları bu lafızlarla ifade etmesi ihtişamından gelmektedir. Dolayısıyla mucize olan bu manaları ortaya koyan lafzın ve üslubun Arapça oluşudur. Dolayısıyla da Kuran'ın icazı, Arapça olmasına münhasırdır. Zira hem icazda aslolan hem de onun bir benzerini getirmeleri için meydan okumanın mahalli Arapça oluşudur. Zira Kuran'ın Arapça olması, ondan ayrılmaz onun cevheri bir parçası olup Kuran olması ancak onunla mümkündür. Bunun içindir ki Kuran'ın tercümesi caiz değildir. Çünkü değiştirildiğinde nazımın dışına çıkmış olur ki bu durumda ne Kuran ne de onun bir benzeri olur. Bu ancak onun tefsiri olur. Eğer Kuran'ın tefsiri onun bir benzeri olmuş olsaydı insanlara onun bir benzerini getirmeleri için meydan okuduğunda bunu yapmaktan aciz kalmazlardı.

Sonra Allah'ın, [ ] **“Arapça Kuran”** kavlinin manası, Arapça olmazsa Kuran olarak isimlendirilmez demektir. Ayrıca sonra bizler, onun lafzıyla ibadet etmekteyiz. Zira salâh, Kuran'dan başkasıyla sahih olmaz. Çünkü Allahuteala, şöyle buyurmuştur:

**“Kuran'dan kolayınıza geleni okuyun.”** [el-Müzemmil 20]

Sallallahu Aleyhi ve Sellem, şöyle buyurmuştur:

**“Fatıha-tul kitabı (Fatıha suresini)**

**okumayan kimse için salâh yoktur.”** [Ubade kanalyyla muttefekun aleyh] Bunun içindir ki Arapça dili, İslam’ın cevheri bir cüzüdüdür. Allahuteala’nın şu kavline gelince:

**“Kendisi ile sizi ve ona ulaşan herkesi uyarmam için bu Kuran bana vahiy olundu.”** [el-Enam 19] Bundan maksat, sizleri Kuran’dakiler ile uyarmam için demek olup lafzı ve tefsiri ile uyarmak buna uygun düşer. Zira hepsi de Kuran’la uyarmaktır. Allahuteala’nın şu kavli ise bundan farklıdır: [ ] **“Okuyun”** Zira tefsir veya meal okumak Kuran’ı okumak değildir. Çünkü kitap okumanın manası onun lafızlarını okumak demek olup bunun manasının onun mealini veya tefsirini okumak olması imkansızdır. Bu, kitapla uyarmak gibi değildir. Zira lafızlarıyla da içindikilerle de uyarması sahih olur. Ayrıca Allah, Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in uyarmasını Arapça olarak belirlemiştir. Zira Celle Şanuh şöyle buyurmuştur:

(194)

(193)

**“Onu Ruhul Emin (Cebrail), uyarıcılardan olası diye apaçık Arap lisanıyla senin kalbine indirmiştir.”** [eş-Şuarâ 193-195] Böylece salâhta Fatıha’nın Arapça dışında bir dille okunmasının caiz olmadığı kesinleşmiş olup böylelikle bazılarının [ ] **“Bu Kuran bana vahiy olundu”** ayetini Arapça’yı bilmeyen bir kimsenin salâhta Fatıha’yı Arapça’dan başka bir dille okumasının caizliğine dair delil olarak getirmeleri düşmüş olur. Bu, Arapça dilinin İslam’ın cevheri bir cüzü olması bakımındandı. Devletin tek

dili olması bakımından olana gelince; bunun delili, Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in, Kayser'e, Kisra'ya ve Mukavkıs'a içerisinde kendilerini İslam'a davet ettiği mektuplar yazması ve bu mektupların onların dillerine tercüme ettirilme imkanı olmasına rağmen Arapça diliyle yazılmış olmasıdır. Dolayısıyla Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in Arap olmamalarına ve onlara İslam'ı tebliğ eden mektuplar yazmasına rağmen Kayser'e, Kisra'ya ve Mukavkıs'a mektuplarını onların diliyle yazmamış olması devletin tek dilinin Arapça dili olduğunun delilidir. Çünkü Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in bunu yapması ve tebliğ için tercümeye çok ihtiyaç olmasına rağmen tercüme ettirmemesi ister Arap olsunlar isterse Arap olmasınlar devletin insanlara hitap edeceği dili Arapça dili ile sınırlandırmasının vacibiyetine dair bir karinedir. Bundan dolayı Arap olmayan Müslümanların tamamı, Arapça dilini öğrenmelidirler. Devletin dilinin Arapça dili dışında bir dil olması helal olmaz. Nitekim İmam eş-Şâfi, usul hakkındaki meşhur Risale kitabında Allahuteala'nın, Kuran ile muhatap olmalarına ve onunla ibadet etmelerine bağlı olarak tüm ümmetlere Arapça dilini öğrenmeyi farz kıldığını beyan etmiştir. İşte tüm bunlardan dolayı, devletin tek dilinin Arapça dili olması farzdır. Bununla birlikte devletin tek dilinin Arapça dili olması devletin Arapça dilinden başka bir dili kullanmasına mani olmayacağı da anlaşılır olmalıdır. Zira tahrif korkusu veya gerekli bilgileri elde etmek veya daveti devlet dışında tebliğ etmek veya benzeri şeyler için devletin resmi hitapta Arapça dilinden başka bir dili kullanması caizdir. Zira Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], İbranice ve Suryanice dillerini kullanmıştır. Dolayısıyla

Arapça dilinin devletin tek dili olarak benimsenmesi hükmü devletin Arapça dilinden başka bir dili kullanmasına mani değildir.

Şimdi varit olan soru şudur: İslami Devlet'in hükmettiği ülkelerde Arapça dili dışında konuşulan ve yazılan bir dilin olması caiz midir? Bunun cevabı şöyledir: Arapça'nın dışında başka bir dille konuşulması veya yazılması ya devletin kendisi ya tebaanın devletle ilişkileri ya sadece tebaa yada tebaanın fertlerinin birbiriyle olan ilişkileriyle alakalı olur. Eğer devletin kendisi veya onunla olan ilişkilerle alakalı olursa tüm bunlarda devletin dili, yani Arapça dili dışında bir dilin olması caiz değildir. Çünkü Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in, tebliğ için çok ihtiyaç olmasına rağmen Arap olmayanlara yönelik mektuplarını Arapça dışında bir dile tercüme ettirmemesi devletin işlerinde, ilişkilerinde veya devletle ilgili herhangi bir şeyde Arapça dilinin tek dil yapılmasının vacibiyetine dair bir delildir.

Buna göre ne İslami Devlet'in gölgesinde yaşayan Arap olmayan halkların dillerinin ne İslami Devlet'in sultanı dışında yaşayan halkların dillerinin ne de Arapça dili dışında başka bir dilin devletin eğitim programında eğitim dili olarak kullanılması mümkün değildir. Aynı şekilde özel okulların Arapça dili dışında bir dili eğitim dili yapmalarına da izin verilmez. Çünkü onlar, devletin programına bağlıdırlar. Böylece devletle veya devletin ilişkileriyle veya tebaanın devletle olan ilişkileriyle veya devletle alakalı herhangi bir şeyle ilgili her şeyde tek konuşma ve yazma dilinin Arapça dili olması gerekir. Ancak Arapça dili dışında konuşma ve yazma sadece tebaa veya insanların birbirleriyle

olan ilişkileriyle ilgili olursa bu caizdir. Çünkü Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Arapça diliyle olmayan şeylerin Arapça diline tercüme edilmesini ve bu dillerin öğrenilmesini mubah kılmıştır. Bu da bu dillerle konuşmanın ve yazmanın mubah olduğuna delalet etmektedir. Nitekim Zeyd İbn-u Sabit'in hadisinde şöyle geçmiştir:

*“Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], bana Yahudilerin yazısını öğrenmemi emretti. Hatta Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in (onlara gönderdiği) mektuplarını ben yazar ve kendisine mektup gönderdiklerinde bunları ona ben okurdum.”* [el-Buhari tahrir etti]

Dolayısıyla bu hadis, Arapça dili dışında bir dille konuşmanın ve yazmanın caizliğine dair bir delildir. Nitekim sahabe zamanında bazı insanlar, Arapça dışında başka dillerle konuşuyorlar, Arapça'yı öğrenmeye icbar edilmiyorlar ve yöneticiler kendisine tercüme edecek birisini hazır bulunduruyordu.

El-Buhari, “Yöneticilerin Tercümesi” babında şu hadisi tahrir etmiştir: Harice İbn-u Zeyd İbn-u Sabit, Zeyd İbn-u Sabit'ten şöyle demiştir:

*“Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], bana Yahudilerin yazısını öğrenmemi emretti. Hatta Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in (onlara gönderdiği) mektuplarını ben yazar ve kendisine mektup gönderdiklerinde bunları ona ben okurdum.”* Ömer, yanında Ali, Abdurrahman ve Osman varken şöyle dedi: “Bu (kadın)

ne diyor?" Abdurrahman İbn-u Hatıb, dedi ki: "Sana eşinin kendisine yaptığı şeyi haber veriyor dedim." Ebû Cemre dedi ki: "İbn-u Abbas ile insanlar arasında tercümanlık yapıyordum." Zeyd İbn-u Sabit'e Yahudilerin yazısını öğrenmesini emrettiği Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in hadisinin yanı sıra Ömer'in "Bu, yani hamile kalan kadın ne diyor?" şeklindeki sözü, Abdurrahman İbn-u Hatıb'ın ona tercüme etmesi, Ebû Cemre'nin insanların konuşmalarını İbn-u Abbas'a tercüme etmesi; işte tüm bunlar, Arapça dilinden başka dillerle konuşan insanların olduğu anlamına gelmektedir. Binaenaleyh Arapça dili dışında konuşmak ve yazmak hadis ve sahabenin fiili deliline binaen mubahtır. Buna göre devlet, Arapça dili dışında eserlerin, gazetelerin ve dergilerin yayınlanmasına izin verir ve bunları yayınlamak için ruhsata gerek yoktur. Çünkü bunlar mubahlardandır. İnsanlardan birine veya bir cemaate ait olduğu zaman televizyona Arapça dışında programların konmasına da izin verilir. Ancak devletin radyosunda ve televizyonlarında buna engel olunur. Çünkü devletle ilgili her şeyin sadece Arapça dili ile olması gerekir. Ancak insanların birbirleriyle ilgili olan her işte Arapça dili dışında bir dil kullanmaları mubahtır. Fakat bu mubahın kollarından bir kol zarara yol açıyorsa bundan müstesna edilir ve sadece bu kol yasaklanır.

**Madde-9: İctihat, farz-ı kifayedir. İctihat şartlarına sahip olan her Müslümanın icthah yapma hakkı vardır.**

İslami şeriat, Şâri'nin hitabından -yani Allah'ın Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e vahyettiği nasslardan- şer'i



hükümleri istinbat etmek için içtihadı Müslümanlara farz kılmıştır. İctihadın farz oluşu müteaddit hadislerle sabittir. Aleyhi's Salatu ve's Selam, şöyle buyurmuştur:

***"Hakim***

***hüküm verdiğiğinde içtihat eder sonra da isabet ederse ona iki ecir vardır. Hüküm verdiğiğinde içtihat eder sonra da hata ederse ona bir ecir vardır.*** [Amr İbn-ul Âs kanalıyla muttefekun aleyh] Ve şöyle buyurmuştur:

***"İnsanlara cehaletle hükmeden bir kişi cehennemdedir."*** [Sünen sahipleri, el-Hakim ve Taberani tahrir etti. Senedi sahihtir] Dolayısıyla bu hadis, kâdının ne ile hükmettiğini bilmesi gerektiğine dair tekidi ifade etmektedir. Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in İbn-u Mesud'a şöyle dediği rivayet edilmiştir:

***"(Hükümü) kitap ve sünnette bulduğun zaman bunlarla hükmet. Hükümü bunlarda bulamadığın zaman görüşünle içtihat et."*** [el-Emadî el-Ahkam'da ve er-Râzî el-Mahsul'da zikretti] Aleyhi's Salatu ve's Selam'dan Yemen'e vali olarak gönderdiği Muaz ve Ebi Musa el-Eşari'ye şöyle dediği rivayet edilmiştir:

***"Ne ile***

***hükmedeceksiniz."*** ***"Hükümü kitap ve sünnette bulamazsak bir meseleyi bir meseleye kıyas eder hakka en yakın olan hangisi ise onunla amel ederiz."*** [el-Amidî el-İhkam'da ve Ebû'l Hüseyin el-Mutemed'de zikrettiler] O ikisinin bu kıyası, hükmün istinbatına yönelik bir içtihatı ve Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] de bu hususta o ikisini ikrar etmiştir. Yine Sallallahu Aleyhi ve Sellem'den Muaz'ı Yemen'e vali olarak gönderdiğinde ona

şöyle dediği rivayet edilmiştir:

*“Sana bir mesele getirildiğinde nasıl hükmedeceksin? Dedi ki: “Allah’ın kitabı ile hükmederim.” Dedi ki: “ Ya Allah’ın kitabında yoksa?” Dedi ki: “Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in sünneti ile (hükmederim).” “Resulullah’ın sünnetinde de yoksa?” Dedi ki: “Kendi görüşümle içtihat etmeden bırakmam.” Dedi ki: “Göğsüme vurdu ve dedi ki: “Allah’ın resulünün elçisini resulünün razı olduğuna muvaffak kılan Allah’a hamdolsun.” [Ahmed, et-Tirmizi, ed-Darimi ve Ebû Davud rivayet etti. Hafız İbn-u Kesir el-Basri, sahih ve İslam imamlarının itimat ettiği hasen meşhur hadis olduğunu söyledi]*

Bu hadis, Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in içtihat noktasında Muaz’ı ikrar etmesi hususunda sarihtir. Yine hükümleri bilmek, içtihatla ilgili ve bağlantılıdır. Şöyle ki içtihat olmadan hükümlerin idrak edilmesi ve bilinmesi imkansızdır. Dolayısıyla içtihat, farz olmaktadır. Çünkü şer’i kaide şöyledir: [ ] **“Kendisi olmadıkça vacibin tamamlanmayacağı husus da vaciptir.”**

Hükümlerin istinbatında aslolan bunun müçtehitler tarafından yapılmasıdır. Çünkü bir mesele hakkındaki Allah’ın hükmünü bilmek ancak içtihatla mümkündür. Bunun içindir ki içtihat kaçınılmazdır. Nitekim usul-ul fıkıh alimleri, içtihadın Müslümanlara farz-ı kifaye olduğunu ve herhangi bir asrın müçtehitten yoksun kalmasının caiz

olmayacağını belirtmişlerdir. Eğer bütün Müslümanlar, içtihadın terki üzerinde ittifak ederlerse günahkar olurlar. Çünkü şer'i hükümleri bilmenin yolu ancak içtihattır. Eğer bir asır, hükümleri öğrenme hususunda Müslümanların kendisine bağlanabilecekleri bir müçtehitten yoksun kalırsa bu durum şeriatın iptal olmasına yol açar ki bu, caiz değildir. Ayrıca şer'i nasslar, Müslümanların içtihat yapmasını gerektirmektedir. Çünkü sadece kitap ve sünnetin olduğu bu şer'i nasslar, mufassal olarak gelmeyip insanoğlunun vakıalarının hepsine intibak edecek şekilde mücmel olarak gelmiştir. Dolayısıyla bu nassları anlamak ve onlardan Allah'ın hükmünü istinbat etmek bunlardan her hadiseye ilişkin şer'i hükmü çıkarmak için çaba harcamayı gerektirir. Bu içtihat ise ne o kadar kolaydır ne de o kadar zordur. Zira içtihat, şer'i hükümlerden bir şeyin zannının talebinde çaba harcamaktır. Yani şer'i hükmü öğrenmek amacıyla bu anlamaya ulaşma uğrunda en son cehdi harcamakla birlikte şer'i nassları anlamaktır. Bu da gücü olan kimse için mümkün olan bir şeydir. Yani müstahil değildir. Nitekim ilk asırlardaki Müslümanlar nezdinde içtihat, tabii ve aşikar bir durumdu ve herhangi bir şartı yoktu. Ancak Arapça lisanının bozulmasından ve insanların dini anlamaya olan bağlılıklarından uzaklaşmasından bu yana müçtehit için kaideler ve hükümleri istinbat ettiği semî delilleri bilmesi kaçınılmaz olduğu gibi lafzın Arap lisanında ve belagat kullanımındaki mutata delaletini bilmesi de kaçınılmaz oldu. Bu iki şartın dışında içtihadın herhangi başka bir şartı yoktur. Bundan dolayı içtihat, Müslümanlara farz-ı kifaye olmasının yanı sıra tüm Müslümanlar için mümkün olan bir husustur. İşte bunların hepsi, bu maddenin delilleridir.

**Madde-10: İslam'ın mesuliyetini tüm Müslümanlar taşır. Dolayısıyla İslam'da "din adamları" yoktur. Devlet, Müslümanların böyle bir hissiyata kapılmasına yönelten her şeyi yasaklamalıdır.**

Her ne kadar müçtehitler alim olsa da alimler illa da müçtehit olacak diye bir şey yoktur. Zira alim, müçtehit de olabilir mukallit de olabilir. Bir Müslüman, şer'i hükmü onunla amel etmek üzere aldığı buna bakılır. Eğer şer'i hükmü bir müçtehitten almışsa onu taklit etmiş olur. Eğer şer'i hükmü müçtehit olmayan birisinden almışsa bu hükmü kendisinden aldığı kimseden öğrenmiş olup onu taklit etmiş olmaz. Ancak bir Müslüman hükmü, öğrenmek üzere almışsa ister müçtehitten isterse müçtehit olmayan bir kimseden almış olsun hükmü öğrenmiş olur. Dolayısıyla bu alimler, müçtehit olsunlar yada olmasınlar, din adamı değildirler. Onlardan hiç biri bir şeyi helal veya haram kılma hakkına sahip değildir. Onlar, herhangi bir şer'i hüküm karşısında diğer Müslümanlar gibidirler. İlim, içtihat ve ihtiram bakımından her ne konumda olurlarsa olsunlar onlardan birini hiç bir şekilde şer'i hükümler karşısında diğer Müslümanlardan ayırt etmek caiz değildir. Başkasına haram olan bir şey ona mubah, başkasına vacip olan bir şey ona mendup olamaz. Bilakis o, herhangi Müslüman bir fert gibidir. Bundan dolayı İslam'da Nasranilerde var olan din adamı fikri diye bir şey yoktur. Nasranilerdeki din adamı mefhumu özeldir; çünkü onlarda din adamı bir şeyi helal veya haram kılabilir. Bu lafzın Müslüman alime nakledilmesi, Nasrani bir mefhumun Müslüman alimlere nakledilmesi izlenimini uyandırır. Oysa Müslüman alimler,

bir şeyi helal veya haram kılamazlar. Bundan dolayı Müslüman alimin din adamı lafzı ile isimlendirilmesi yasaklanır. Nitekim Yahudiler ve Nasranileri taklit etmekten nehyeden sarîh hadisler varit olmuştur. Ebî Said el-Hudri'den Nebî [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

:  
: *“Şüphesiz siz, sizden öncekilerin sünnetlerini (yollarını) karıştı karışına, arşı arşına takip edeceksiniz. Hatta onlar kertenkele deliğine girseler siz de gireceksiniz.”* Dedik ki: *“Yahudiler ve Nasraniler mi?”* Dedi ki: *“Başka kim olabilir ki!”* [Muttefekun aleyh lafız Muslim'e ait] Bu hadis, nehiy mesabesinde varit olmuştur. Madem ki nehyedilmesi bakımından Yahudileri ve Nasranileri taklit etmek böyledir o halde bu taklit, Müslümanlarda bir küfür mefhumunun oluşmasına yol açarsa nasıl olur? Müslüman alime din adamı olarak itibar edilmesi, kendi din alimlerini din adamı olarak isimlendirmeleri hususunda Nasranileri taklit etmek olduğu gibi din adamına ilişkin Nasrani bir mefhumu Müslüman alime nakletmektir. Bunun içindir ki bu, hem taklit açısından nehiy kapsamına hem de mefhumun nakledilmesi açısından şiddetle nehiy kapsamına girer. Bundan dolayı Müslüman alime din adamı denilmesi doğru olmadığı gibi alimlerin de kendilerini Nasranilerdeki din adamı mefhumunda olduğu gibi din adamları olarak görmeleri helal değildir. Bu mefhumda böyle bir şeyin olduğunu iddia eden bir kimsenin çıkması halinde ona engel olunur ve cezalandırılır. Çünkü o, haram olan bir şeyi işlemiş olur. Ayrıca Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve

Sellem]'in, kıyafet veya muayyen bir görüntü ile ashabına karşı bir ayrıcalığı olmamıştır. Nitekim el-Buhari, Sahih'inde Enes İbn-u Malik'ten şöyle dediğini rivayet etmiştir:

... *“Biz Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ile birlikte mescitte otururken devenin üzerinde bir adam çıkageldi ve hayvanını mescidin avlusuna çöktürdükten sonra onu bağladı. Sonra onlara dedi ki: “-Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] onların arasında yaslanmış olduğu halde-“ Muhammed hanginiz?” Dedik ki: “Şu yaslanan beyaz adam.” Adam ona dedi ki: “Ey Abdulmuttalib'in oğlu!” Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ona dedi ki: “Seni dinliyorum...”* Bunun içindir ki bu madde konulmuştur.

**Madde-11: İslami Devlet'in asli işi; İslami daveti taşımaktır.**

Bu madde konulmuştur; çünkü İslami daveti taşımak Müslümanlara farz olduğu gibi İslami Devlet'e de farzdır. Her ne kadar İslami daveti taşımak, şeriatın ilişkilerde tatbik edilmesinden bir parça olup devletin tatbik etmesi gerektiği gibi fertlerin de tatbik etmesi gereken hükümlerinden bir hüküm olsa da devlet açısından bu, yani İslami davetin taşınması, diğer devletlerle olan ilişkilerinin üzerine dayandığı esas sayılır. Yani bu, devletin dış politikasının

tamamının üzerine bina edildiği esastır. Bundan dolayı İslami daveti taşımak, devletin asli işidir.

Daveti taşımanın farz olduğunun delili Allahuteala'nın şu kavlidir:

**“Kendisi ile sizi ve ona ulaşan herkesi uyarmam için bu Kuran bana vahiy olundu.”** [el-Enam 19] Yani Kuran'a ulaşan kimseleri uyarasın diye demektir. Dolayısıyla uyarı, sizler için olduğu gibi Kuran'ı kendisine ulaştırdığımız kimseler için de bir uyarıdır. Dolayısıyla da o, Kuran'ı Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'den ulaştırmaları için onlara bir davettir. Yani Kuran, sadece sizler için bir uyarı değildir. Bilakis Kuran, hem sizler için hem de kendisine ulaşan kimseler, yani ulaştırdığınız herkes için bir uyarıdır. Keza Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şu kavlidir:

*“Allah benim sözümü işitip belleyen sonra da onu benden tebliğ eden kulun yüzünü ak etsin. Nice fıkıh taşıyıcıları vardır ki fakih değildir. Ve nice fıkıh taşıyıcıları vardır ki kendisinden daha fakih olana (fıkıh) ulaştırır.”* [Şâfi, Musned'inde Abdullah İbn-u Mesud'dan rivayet etmiştir] Allahuteala'nın şu kavlidir:

**“Aranızda hayra [İslam'a] davet eden bir ümmet [siyasi hizb] bulunsun.”** [Â-i İmrân 104] Buradaki hayır İslam'dır. Ve Allahuteala'nın şu kavlidir:

**“Allah'a davet edenden daha güzel sözlü kim vardır.”** [Fussilet 33] Yani Allah'ın dinine demektir. İşte bunların hepsi, davetin taşınmasının farz olduğuna delalet eden birer amm/genel nass olup Müslümanları da

İslami Devleti de kapsar. Bu davetin taşınmasının devletin asli işinin olmasına gelince; bunun delili Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in kavli ve fiilidir. Zira Sallallahu Aleyhi ve Sellem, şöyle buyurmuştur:

*“Allah'tan başka ilah yoktur deyinceye, bana ve getirdiğime iman edinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Bunu yaptıkları zaman kanlarını ve canlarını ancak İslam'ın hakkıyla benden korumuş olurlar. Artık onların hesabı Allah'a aittir.”* [İbnu- Ömer kanalıyla muttefekun aleyh, lafız Muslim'e aittir] el-Buhari, Urve İbn-ul Ca'd kanalıyla Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

*“At, kıyamet gününe kadar perçemine hayır bağlanmış olan bir hayvandır.”* Burada at, cihadın vacibiyetinin devam edeceğine kinayedir. Emîrin berr [iyi] yada facir [kötü] olmakla sınırlandırılmamış olması da Müslüman olduğu sürece berr ve facir bir kimse ile cihadın devam edeceğine delalet etmektedir. Nitekim el-Buhari, bu hadisi cihadın berr ve facir bir kimse ile devam edeceğine delil getirmiştir. Zira “Cihat, Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in [ ] *“At, kıyamet gününe kadar perçemine hayır bağlanmış olan bir hayvandır”* Kavlından Dolayı Berr ve Facirle Devam Edecektir Babı” başlıklı bir bab tahsis etmiştir. Aynı şekilde İmam-ı Ahmed de el-Buhari'nin bu hadisi delil getirdiği şekilde delil getirmiştir. Yine Said İbn-u Mansur, Enes kanalıyla Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle



buyurduğunu tahrir etmiştir:

*“Cihat,*

*Allah'ın beni gönderdiği günden, ümmetimin sonuncusu, Deccal ile savaşınca kadar devam edecektir. Ne zalimin zulmü, ne de âdil olanın adaleti onu iptal edemez.”* Bu hadisi Ebû Davud da tahrir etmiş ve el-Munzuri buna sükut etmiştir. Dolayısıyla resulün, savaştığı kimseler [

**] “Allah'tan başka ilah yoktur ve Muhammed**

**Allah'ın resulüdür”** deyinceye kadar savaşmakla emredilmiş olması, daveti taşımanın devlete vacip olduğuna dair bir delildir. Bu taşımanın -ki o cihat etmektir-, ümmetten son kişi Deccal ile savaşınca kadar devam edecek olması ise onun hiç bir şekilde kesintiye uğramasının helal olmayacağı devletin daimi işi olduğuna dair bir delildir. Böylece bu iki hadis birden daveti taşımanın kesintisiz daimi bir iş olduğuna delalet etmektedir. O halde daveti taşımak, asli iştir. Çünkü asli iş, tüm hallerde kesintisiz devamlı yapılan iştir. Ayrıca Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Medine'ye yerleşmesinden er-Refik-ul Âla'ya irtihal edinceye kadar sürekli cihat içerisindeydi ve asli işi cihattı. Ondan sonra raşidi halifeler gelince onların asli işleri de cihat olarak devam etti. Dolayısıyla hem Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in ikame ettiği ve başkanlığını yaptığı devletin asli işi hem de Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in vefatından sonra sahabe [Rıdvanullahi Aleyhim]'den olan halifeler devraldığında devletin asli işi cihattı. Buna göre İslami daveti taşımanın devletin asli işi olduğunun delili sünnet ve icmâ-us sahabedir.

Ayrıca Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Allah'ın kendisini nebi olarak göndermesinden Medine'de devlet başkanı iken Refik-ul Âla'ya irtihal edinceye kadar daveti tebliğ ediyordu. Medine'ye yerleşmesinden beri harici ilişkisini asli işi yaparak gazveler ve seriyeler sırasında, haberleri tetkik ettiği ve muahedeler yaptığı esnada devleti tamamen bununla meşgul etti. Bütün bunlar, İslam'ı tebliğ etmek ve onun davetini insanlara taşımak içindi. Devletin gücünü ve daveti devletlerarası olarak taşıyabileceğini hissedince İslam'a davet etmeleri için aynı anda on iki elçiyi aralarında Fars Kralı Kisra ile Rum Kralı Kayser'in de olduğu on iki krala gönderdi. Nitekim Muslim, Enes İbn-u Malik [Radiyallahu Anh]'ten şu hadisi tahrir etmiştir:

*“Allah'ın nebisi Kisra'ya, Kayser'e, Necaşi'ye ve güçlü olan herkese mektup yazarak onları Allahuteala'ya davet etti.”* Devletin Arap Yarımadası'ndaki gücünden, davetin Araplar arasındaki seyrinden ve insanların Allah'ın dinine fevç fevç girmesinden emin olunca Rumlara saldırmaya göz dikti. Böylece Mute Savaşı ardından Tebük Savaşı oldu. Bu da İslami daveti taşımamanın devlete farz olup onun asli işi olduğuna dair bir delildir.

**Madde-12: Şer'i hükümler için yegane muteber delil kaynakları; kitap [Kuran-il Kerim], sünnet [hadis-i şerif], icma-us sahâbe ve kıyastır.**

Bu maddenin anlamı devlet içtihatında metot benimser demek değildir. Bilakis bunun manası, devlet hükümleri

benimsemede metot benimser demektir. Çünkü bir kısım hükümleri benimsemek devlete farzdır bir kısmı ise caizdir. Bu benimseme çelişkili iki metotla meydana geldiğinde benimsemenin üzerine gerçekleştiği esasta çelişki ortaya çıkar. Bundan dolayı devlet, hükümleri benimserken muayyen bir metot benimser. Hükümleri benimsemek için bu metodu benimsemeye sevk eden ise şu üç sebeptir:

**Birincisi:** Müslümanın üzerine hareket etmesi gereken hüküm şer'i hükümdür akli hüküm değildir. Yani bir mesele hakkındaki Allah'ın hükmüdür beşerin koyduğu hüküm değildir. Bunun içindir ki bu hükmün kendisinden istinbat edildiği delili vahyin getirmiş olması kaçınılmazdır.

**İkincisi:** Hükmün kendisinden istinbat edildiği delili vahyin getirmiş olduğunun ispatı, katî ispat olması kaçınılmazdır. Yani kendisinden hükmün istinbat edildiği delile dair delili, vahyin zanni delil olarak değil de katî delil olarak getirmiş olması kaçınılmazdır. Çünkü bu, usuldendir fürudan değildir. Dolayısıyla bunda zannın olması yeterli değildir. Zira bu, akaid babındandır şer'i hükümler babından değildir. Çünkü kendisinden hükmün istinbat edilmesi için istenilen şey vahyin getirdiği bir delil olup mutlak delil değildir. Dolayısıyla onu vahyin getirdiğinin ispat edilmesi kaçınılmazdır. Onu vahyin getirdiğinin ispatı ise akidedendir şer'i hükümlerden değildir. Bundan dolayı onun vahyin katî bir delille getirdiği sabit olan bir delil olması kaçınılmazdır. Çünkü akaid, ancak yakinden alınır.

**Üçüncüsü:** Şu kesin olan bir husustur ki insanın hayattaki davranışı hayat hakkındaki mefhumlarına göredir. Hayata bakış açısının esası ise akide olmakla birlikte ümmet

içerisindeki mefhumlar, miyaskalar ve kanaatler toplamından oluşur. Mefhumlar, miyaskalar ve kanaatler toplamında ortaya çıkan bu fikirlerin hepsi akaiden değildir. Bilakis bazısı akaidenken bazısı şer'i hükümlerdendir. Madem ki hükümler ancak zannı galibe binaen istinbat edilir o halde hükümlerin aslını vahyin getirdiğinden emin olunmadığı zaman vahyin getirmediği asıldan istinbat edilmiş hükümlerin varlığı sonucunda ümmette İslami olmayan fikirlerin ortaya çıkmasından korkulur. Bu çoğalır ve zamana yayılırsa ümmetin hayata bakış açısına ve dolayısıyla davranışına etki eder. Bunun içindir ki devlet tarafından tatbik edilmesi istenilen hükmün kendisinden istinbat edildiği delillerin bizzat vahyin getirdiği deliller olduğundan emin olunması kaçınılmazdır.

İşte bu üç sebepten dolayı şer'i hükümlerin gereğince benimseneceği bir metodun benimsenmesi kaçınılmazdır. Şer'i delillerin sadece bu dördü olduğuna gelince; bu istikra ile sabittir. Bizler vahyin getirdiği katî delille sabit olan şer'i delilleri istikra ettik ve bu dört delil dışında kesinlikle başka bir delil bulamadık.

Kuran'a gelince; vahyin onu lafzen ve manen Allah katından getirdiğinin delili, katî bir delildir. Zira Kuran'ın icazı, onun Allah'ın kelamı olup beşer kelamı olmadığına dair katî bir delildir. Dolayısıyla katî delil, onun Allah'ın kelamı olduğu üzerine kaimdir ve icaz deliline binaen katî olarak Allah'ın kelamı olan Kuran da kendisini Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e inzal edenin vahyi olduğunu ifade etmektedir. Allahuteala, şöyle buyurmuştur:

(193)

**“Onu Ruhul Emin**

(Cebrail) uyarıcılardan olasın diye senin kalbine indirmiştir." [eş-Suarâ 193-194] Ve şöyle buyurmuştur:

"Bu Kuran bana vahiy olundu." [el-Enam 19] Ve şöyle buyurmuştur: "De ki; ben ancak vahiy ile sizi uyarıyorum." [el-Enbiya 45] Ve şöyle buyurmuştur:

"Biz, Kuran'ı sana güçlük çekesin diye indirmedik." [Tâha 2] Ve şöyle buyurmuştur:

"Muhakkak ki bu Kuran sana verilmektedir." [en-Neml 6] Ve şöyle buyurmuştur: "Biz sana bu Kuran'ı

indirdik." [İnsan 23] Ve şöyle buyurmuştur:

"Ve sana apaçık bir Kuran vahiy ettik." [eş-Surâ 7] İşte bunlar, vahyin Kuran'ı Allah katından getirdiğine dair birer katî delildir.

Sünnete gelince; vahyin onu manen Allah katından getirdiğine ve Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in de kendi indinden lafızlarla onu ifade ettiğine dair katî delil Kuran-il Kerim ayetlerinde sarih olarak gelen ayetlerdir. Allahuteala, şöyle buyurmuştur: <sup>(3)</sup>

"O, hevasından konuşmaz. O, ancak vahyedilen bir vahiydir." [en-Necm 3-4] Ve şöyle buyurmuştur:

"Biz, Nuh'a ve ondan sonraki nebilere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik." [en-Nisâ 163] Ve şöyle buyurmuştur: "Ben, ancak bana

vahyolununa tabi oluyorum." [el-Enam 50] Ve şöyle

buyurmuştur: **“De ki: Ben, ancak bana vahyolunana tabi oluyorum.”** [el-Araf 203] Ve şöyle buyurmuştur: **“De ki; sizi ancak vahiy ile uyarıyorum.”** [el-Enbiya 45] Ve şöyle buyurmuştur:

**“Resul size her ne getirdiyse onu alın ve sizi her neyden yasakladıysa ondan kaçının!”** [el-Haşr 7] İşte bunlar, hem Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in sünnetten söylediklerini ancak vahyin getirdiğine hem de Allah'ın bizlere sarih-ul Kuran ile Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in emrettiklerine itaat etmemizi ve nehyettiklerinden kaçınmamızı emrettiğine dair birer vazih delildir ki bu da ammdır. Dolayısıyla sünneti vahyin getirdiğine dair delil, katî bir delildir. Çünkü bu, sübutu ve delaleti katî Kuran nassıyla sabittir.

Muteber şer'i delil olan icmâ-us sahabeye gelince; falan hükmün şer'i hüküm olduğu veya falan meselenin hükmünün şöyle olduğu üzerinde icmâ etmeleridir. Dolayısıyla bir hükmün şer'i hüküm olduğu üzerinde icmâ ettiklerinde bu icmâları şer'i delil olur. Bunun delili şu iki husustur: Birincisi Allah, onları Kuran'da sübutu ve delaleti katî nassla övmüştür. Nitekim Allahuteala şöyle buyurmuştur:

**“Muhacirlerden ve Ensardan ilk öncülük edenler ve onlara ihsan ile tabi olanlar var ya, işte Allah onlardan razı olmuştur, onlar da O'ndan razı olmuşlardır. O onlara, içinde ebedi kalacakları, altından**

**ırmaklar akan Cennetler hazırlamıştır. İşte bu gerçekten azim bir kurtuluştur.”** [et-Tevbe 100] İşte Allah’ın Muhacirlere, Ensara, hicret ve nusrette ihsan ile onlara tabi olanlara olan bu övgüsü, ancak sahabeye olan bir övgüdür. Çünkü bu kimseler bizzat sahabedir ve ayetin medlulü onlara hasredilmiştir. O halde bu övgü, onların hepsi içindir ve onları bu övgüyle öven Allah, üzerinde icmâ ettikleri şeyin kesin bir husus olduğunu tasdik etmiş olmaktadır. İkinci hususa gelince; biz dinimizi işte bu sahabelerden aldık. Zira efendimiz Muhammed’e inen Kuran’ın aynısı olan bu Kuran’ı bize nakledenler onlardır. Dolayısıyla üzerinde icmâ ettikleri bir şeye hâle geldiğinde Kuran’a da hâle gelmiş olur. Yani onlardan aldığımız dine hâle gelmesi demektir. Bu da şeran muhaldir. Binaenaleyh her ne kadar hata üzerinde icmâ etmeleri aklen müstahil olmayıp beşer olmalarından dolayı bu onlar için caiz olsa da şeran hata üzerinde icmâ etmeleri müstahildir. Zira bu onlar için caiz olsaydı kesinlikle dine hâle gelmesi de caiz olurdu. Yani kesinlikle efendimiz Muhammed’e inen Kuran’ın aynısı olan bu Kuran’a hâle gelmesi caiz olurdu. Bu ise şeran muhaldir. Dolayısıyla onların hata üzerinde icmâ etmeleri muhaldir. Bu da icmâ-us sahabenin şer’i delil olduğuna dair katî bir delildir. Yine Allahuteala, şöyle buyurmuştur:

**“Şüphesiz ki bu Zikr’i [Kur’an’ı] biz indirdik ve elbette onu yine biz koruyacağız.”** [el-Hicr 9] Dolayısıyla Allah, Kuran’ı koruyacağını vaat etmiştir. İşte bu onu nakledenin korunması demektir. Dolayısıyla bu, Kuran’ın naklinde ve toplanmasında icmâlarının doğruluğuna dair bir delildir. Dolayısıyla da bu, onların

icmâsının sıhhatine dair bir delildir. Zira icmâlarında hata caiz olsaydı kesinlikle hem Kuran'ın naklinde hata hem de korunmamış olması caiz olurdu. Madem ki ayetin deliline binaen korunmaması müstahildir o halde nakli ve toplanmasına dair icmâlarına hanel gelir ve korunması müstahil olurdu. Bundan dolayı onların icmâsı katî hüccettir.

Ancak anlaşılır olması gereken önemli bir husus vardır ki sahabenin bu hükmün şer'i bir hüküm olduğu üzerinde icmâ etmesi, ancak bir delili ortaya çıkarır. Yani ortada Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in fiilinden veya kavlinde veya sükutundan olan şer'i bir delil var demektir. Onlar, delili nakletmeden hükmü nakletmişlerdir. Dolayısıyla hükmü nakletmeleri, bu hükme dair bir delilin olduğunu ortaya çıkarır. Dolayısıyla da icmâlarının manası, şahsi görüşlerinin tek bir görüş üzerinde ittifak etmesi demek değildir. Zira onların görüşleri bir vahiy olmadığı gibi onlardan her biri hatadan da masum değildir. Dolayısıyla onlardan birinin görüşü şer'i bir delil olmadığı gibi onların bir görüş üzerinde ittifak etmeleri de şer'i bir delil değildir. Çünkü şer'i delilin şer'i olması için onu vahyin getirmiş olması kaçınılmazdır. Sahabenin görüşleri ise böyle değildir. Dolayısıyla ne hakkında ihtilaf ettikleri görüşleri ne de üzerinde ittifak ettikleri görüşleri şer'i bir delil sayılır. Bundan dolayı onların icmâlarının manası, tek bir görüş üzerinde ittifak etmeleri demek değildir. Bilakis icmâlarının manası, şu hükmün şer'i bir hüküm olduğu veya bu hükmün şer'i olması üzerinde icmâ etmeleri demektir. Bu durumda da hüküm, onların görüşü olmayıp ancak onun şeriattan olduğuna dair icmâ olur. Bundan dolayı icmâ-us sahabe ancak bir delili ortaya çıkarmaktadır.



Kıyasa gelince; şer'i bir delildir. Kıyas, lügatte takdir etmek demektir. Usulcülerin ıstılahında ise iki şeyin arasını birleştiren bir husustan dolayı bir hükmün ikisi için ispatı veya ikisinden nefyi hususunda bir bilineni bir bilinene hamletmektir. Dolayısıyla hükmün illetinde ortak olmalarından dolayı bilinen bir hüküm diğer bilinene benzemektedir. Dolayısıyla kıyas, asıl üzerinden fûruya geçmektir. Yani fer'i asla ilhak etmektir. Bir bilineni bir bilinene hamletmenin manası, iki bilinenden birinin diğerinin hükmünde ona ortak olması demektir. Bu hamletmenin hükmün ispatı ve nefyi için olmasının manası, fer'in asla hamledilmesi, yani hükme ortak edilmesi demektir. Böylece aslın hükmü fer için de ispat edilmiş olur. Böylelikle de fer, hükümde asla ortak olmuş olur. Asla ait olan bu hüküm, bazen ispat için olur. Nitekim el-Buhari, İbn-u Abbas'tan şu hadisi tahrir etmiştir:

:

:

*“Cüheyne'den bir kadın Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e gelerek dedi ki: “Annem haccetmeyi nezretmişti fakat hac yapamadan öldü. Onun yerine ben hac yapabilir miyim?” Allah'ın Resulü dedi ki: “Evet, onun yerine haccet. Eğer annenin bir borcu olsaydı sen onu ödemez miydin? O halde Allah'ın (borcunu) öde. Zira Allah, vefalı olmaya daha layıktır.”* Böylece Aleyhi's Salatu ve's Selam, ödenmesi yerine geçmesi bakımından Allah'ın borcunu insanın borcuna kıyas etti. Dolayısıyla burada hüküm, ispat içindir ki o, borcun ödenmesinin yerine geçmesidir... Bazen de

hamledilen aslın hükmü, nefyi için olur. Ömer'den rivayet edilen şu hadiste olduğu gibi: O, Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e savmı bir kimsenin hanımını öpmesinin savmı bozup bozmayacağını sorunca Aleyhi's Salatu ve's Selam şöyle demiştir: :

**"Mazmaza etmiş olsaydın bu savmı bozar mıydı?" Dedi ki: "Hayır."** [el-Hakim sahihtir dedi ve ez-Zehebi de muvafakat etti] Böylece Aleyhi's Salatu ve's Selam, savmı bozmaması bakımından savmlının öpmesini mazmazaya kıyas etti. Dolayısıyla burada hüküm, nefiy içindir ki o, savmın bozulmamasıdır. Bu hamletmenin iki şeyin arasını birleştiren bir hususa binaen olmasının manası, aslın illetinin fer'ide de bulunmasıdır. Dolayısıyla hamletme, bu illete binaen meydana gelmektedir. Bu illet ise kıyas edilen ile kıyas edilenin, yani fer ile aslın arasını birleştiren husustur. Kuru hurma ile yaş hurmanın satışı hakkında sorulduğunda Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şu kavlinde olduğu gibi:

: : **"Kurduğunda yaş olan azalır mı?" Dediler ki: "Evet." Allah'ın Resulü dedi ki: "Öyleyse hayır."** [Ebû Yale, Sa'd İbn-u Ebi Vakkas'tan bu lafızla tahrir etti ve el-Hakim ile İbn-u Hibban sahihtir dediler] Böylece Aleyhi's Salatu ve's Selam, ribalı maldaki mevcut illetin -ki o, ziyadeliiktir- yaş hurmanın satışında olup olmadığını sordu. Var olduğunu öğrenince [ ] **"Öyleyse hayır"** diyerek bu satış için riba hükmünü ispat etti. Yani eksildiği müddetçe satışı caiz değildir. Yani birleştiren husus hakkında sordu ki o, riba için şer'i bir illettir.

İşte kıyasın şer'î tarifi budur ve bu tarif, Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in hadislerinden alınmıştır. İbn-u Abbas'tan şöyle rivayet edilmiştir:

*“Bir kadın Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e gelerek dedi ki: “Ey Allah'ın resulü! Annem üzerinde nezir savmı olduğu halde öldü. Onun yerine savm tutabilir miyim?” Allah'ın Resulü dedi ki: “Annenin borcu olsaydı sen de onu ödemiş olsaydın bu onun yerine geçer miydi?” Kadın dedi ki: “Evet.” Allah'ın Resulü dedi ki: “O halde annenin yerine savm tut.”* [Muslim, tahrir etti] Abdullah İbn-u Zübeyir'den şöyle rivayet edilmiştir:

*“Hasem'den bir adam Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e gelerek dedi ki: “Babam, kendisine hac farz olduğu halde bineğe binemeyecek derecede çok ileri bir yaşta İslam'ı idrak etti. Onun yerine haccedebilir miyim?” Allah'ın Resulü dedi ki: “Sen onun en büyük evladı mısın?” Adam dedi ki: “Evet.” Allah'ın Resulü dedi ki: “Babanın borcu olsaydı sen de onu ödemiş olsaydın bu onun yerine geçer miydi?” Adam dedi ki: “Evet.” O da dedi ki: “O halde onun yerine haccet.”* [Ahmed, ez-Zeyn'in sahih dediği bir isnad ile tahrir ettiği gibi ed-Darimi de tahrir etti]

İşte bu iki hadiste Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Allah'a olan savm ve hac borcunu insanın borcuna hamletti. Her ikisi de bir bilineni bir bilinene hamletmektir. Yani ödenmesinin yerine geçtiğinin ispatı hususunda Allah'a olan borcun insanın borcuna ortak olmasıdır. Çünkü her ikisi de bir borçtur. Dolayısıyla ikisinin arasını birleştiren husus, her ikisinin de borç olmasıdır ki o, illettir. İkisi için ispat olan hüküm ise ödemenin yerine geçmesidir. İşte bu, şer'i nasstan istinbat edilen kıyasın şer'i vakıasıdır. Dolayısıyla bu tarif, alınması gereken şer'i bir hüküm ve bunu istinbat eden veya onu tabi yada ammi olarak taklit eden kimse hakkında şer'i bir delilden istinbat edilen herhangi bir şer'i hüküm gibi Allah'ın hükmü olur. Zira şer'i delillerden istinbat edilen tarifler ve kaideler, diğer şer'i hükümler gibi birer şer'i hükümdür.

Bu kıyas, illet üzerine, yani hamledilen bilinen ile kendisine hamledilen bilinenin, yani fer ile aslın arasını birleştiren husus üzerine kaimdir. Dolayısıyla bu illet, yani kıyas edilen ile kendisine kıyas edilenin arasını birleştiren husus bulunduğu kıyas da bulunmuş olur. Aksi takdirde kesinlikle kıyas bulunmaz. Eğer bu illet, şer'i bir nassta varit olmuş veya onu getiren şer'i bir nassa kıyas edilmişse bu, muteber şer'i bir delil olan kıyastır. Çünkü kıyasın üzerine kaim olduğu illeti şeriat getirmiştir. Eğer bu illet, şer'i bir nassta varit olmamış veya onu getiren şer'i bir nassa kıyas edilmemişse bu kıyasa şer'i bir kıyas olarak itibar edilmez. Dolayısıyla şer'i bir delil olmaz. Çünkü kıyasın üzerine kaim olduğu illeti şer'i nass getirmemiştir. Dolayısıyla bu kıyas, şeriattan değildir. Dolayısıyla da ona şer'i bir delil olarak itibar edilmez.

Bu kıyasın şer'i bir delil olduğunun delili ise illeti getiren şer'i nass veya onu getiren şer'i nassa kıyas edilmesi, ya kitaptan ya sünnetten ya da icmâ-us sahabeden olur. Bu üçünün şer'i delil oluşu ise katî delille sabittir. Dolayısıyla şer'i illetin delili, katî delil olmaktadır ki kıyasın delili işte budur. Çünkü nassın getirdiği hükümde bulunan şer'i illet, asıl olup hem fer'i hakkındaki hükmü şer'i bir hüküm kılan hem de kıyası ortaya çıkaran odur. Şayet o olmamış olsaydı aslen kıyas ortaya çıkmazdı. Dolayısıyla onun delili kıyasın da delilidir.

Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], işte bu şer'i kıyasa irşat etmiş, ona şer'i delil olarak itibar etmiş, sahabe buna göre hareket etmiş ve şer'i hükümleri istinbat ederlerken onu şer'i delil olarak almışlardır. Zira Muaz ile Ebi Musa el-Eşari'yi Yemen'e gönderirken Aleyhi's Salatu ve's Selam'ın onlara şöyle dediği rivayet edilmiştir:

***“Ne ile hükmedeceksiniz.” “Hükmü kitap ve sünnette bulamazsak bir meseleyi bir meseleye kıyas eder hakka en yakın olan hangisi ise onunla amel ederiz.”*** [el-Amidi el-lhkam'da ve Ebû'l Hüseyin el-Mutemed'de zikrettiler] Böylece kıyas ile amel edeceklerini açıklamışlar ve Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] de bu hususta onları ikrar etmiştir. Dolayısıyla bu hadis, kıyasın şer'i bir delil olduğuna dair bir hüccettir. İbn-u Abbas'tan şu hadis rivayet edilmiştir:

:

:

*“Cüheyne'den bir kadın Nebi*

*[Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e gelerek dedi ki: “Annem hacctmeyi nezretmişti fakat hac yapamadan öldü. Onun yerine ben hac yapabilir miyim?” Allah'ın Resulü dedi ki: “Evet, onun yerine hacct. Eğer annenin bir borcu olsaydı sen onu ödemez miydin? O halde Allah'ın (borcunu) öde. Zira Allah, vefalı olmaya daha layıktır.”* [el-Buhari, tahrir etti] Böylece Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], burada bu kadına öğreten konumunda olup borcun ödenmesinin vacibiyeti ve faydası hususunda Allah'a olan borcu insanın borcuna ilhak etmiştir ki bu kıyasın ta kendisidir. Ömer'den Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e savmlı bir kimsenin hanımını öpmesinin savmı bozup bozmayacağını sorunca şöyle dediği rivayet edilmiştir: :

*“Mazmaza etmiş olsaydın bu savmı bozar mıydı?” Dedi ki: “Hayır.”* [el-Hakim sahihtir dedi ve ez-Zehebi de muvafakat etti] Böylece Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], savmı bozmayacak olması bakımından mazmazaya kıyasen savmın bozulması hükmünü savmlı bir kimsenin hanımını öpmesinden nefyetmiştir. Çünkü her ikisi de insanın karnına girmemiştir. Dolayısıyla bu, kıyasla hüküm vermeyi anlatmaktadır. İşte bu üç nassta, kıyasa delalet eden birçok nassta varit olduğu gibi sadece hükmün illetlendirilmesi gerçekleşmemiştir. Bilakis bu nasslarda kıyas ikrar edilmekte, kıyas öğretilmekte ve kıyasla hüküm verilmesi anlatılmaktadır. Dolayısıyla bu, kıyasın şer'i delil olduğuna dair bir hüccettir.

Bu, Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] açısından. Sahabe açısından olana gelince; onların birçok meselede kıyası şer'i delil olarak aldıkları rivayet edilmiştir ki

bunlardan biri Said İbn-u Mansur'un Sünen'inde Kasım İbn-u Muhammed'den tahrir ettiği şu olaydır: "Bir adam öldü ve iki ninesine, yani anneannesine ve babaannesine miras bıraktı. Bunun üzerine onlar Ebû Bekir'e geldiler. O da anneannesine altıda bir ve babaannesine bir şey vermeyince Ensardan bir adam şöyle dedi: "Sen öyle bir kadına miras verdin ki, şayet ölen o (anneanne) olsaydı kızı onun hiç bir şeyine varis olamazdı. Öyle bir kadını da mirastan mahrum ettin ki, şayet ölen o (babaanne) olsaydı oğlu (baba) onun bütün malına varis olurdu." Bunun üzerine o ikisini altıda bire ortak etti." Yine bu olayı Gazali el-Mustasfa'da ve el-Amidi el-İnkam'da zikrettiler. Böylece ölen kişi sağ, sağ olan kişi de ölü olmuş olsaydı iki halde de aralarını birleştiren akrabalığın aynı olması bakımından sağ olanın ölüden kalan mirasını ölü olanın da sağ olan kişiden kalan mirasına kıyas ettiler. Ebû Bekir de bu kıyası işitince ona tabi oldu ve kendi görüşünden vazgeçerek onunla amel etti. Yine Ömer'den şöyle rivayet edilmiştir: Ömer, Ebi Musa el-Eşari'ye şöyle yazdı: "Müşabihleri ve mümasilleri tanı. Sonra da kendi görüntüleriyle olayları kıyas et." [eş-Şirazi, Tabakat-ul Fukaha'da zikretti ve el-Beyhaki, Kâdinin Adabı Kitabı'ndan Marife'de rivayet etti] Bu olayda Ömer, Emîr-ul Müminun ve Ebû Musa onun kâdısıydı. Yine Ömer'e, Semere'nin yahudi tüccarlardan öşür olarak içki aldığı ve onu sirke haline getirip sattığı söylenince dedi ki: **"Allah, Semere'nin müstahakkını versin! Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini bilmiyor mu?**

*"Allah Yahudilere lanet etmiştir ki iç yağı onlara haram kılındığı halde ona güzel bir şekil vererek sattılar ve parasını yediler."* [Muslim, tahrir etti] Böylece içkiyi iç yağına kıyas

etti ki içkinin kendisinin haram olması, bedeli için de haramdır. Yine Ömer, öldürme olayına yedi kişinin ortak olduğu katilin kisasında şüpheye düştü. Bunun üzerine Ali, ona dedi ki: “Ey Emîr-ul Müminun! Bir gurubun hırsızlığa ortak olduğunu görseydin onların ellerini keser miydin?” Ömer dedi ki: “Evet.” Ali dedi ki: “İşte bu da öyledir.” [AbdurRezzak, Musnaf'ta zikretti] Bu olayda öldürmek hırsızlığa kıyas edilmiştir. İşte bunların hepsi, sünnet ve icmâ-us sahabe ile kıyasın şer'i bir delil olduğuna delalet etmektedir. Zira Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'den sabit olanlar sünnettir ve sahabeden sabit olanlar sükutü icmâ sayılır. Çünkü onlar bunu, sahabenin gözü ve kulağı önünde yapmışlar ve hiç bir kimse onlara karşı çıkmamıştır. Dolayısıyla bunlar birer icmâdır. Ancak sünnet ve icmâ-us sahabe, ahad haber yoluyla rivayet edilmiştir. Dolayısıyla bunlar, zanni bir delildir. Bunun içindir ki kıyasın şer'i bir delil olduğuna dair katî delil, yukarıda zikrettiğimiz gibi illeti, kitap veya sünnet veya icmâ-us sahabeden olan şer'i nassta varit olmasıdır. İşte bu üçünün birer şer'i delil olması katî delille sabit olmuştur. Dolayısıyla bu, kıyasın da delili olmaktadır. Zira bu, şer'i illetin delilidir.

İşte bu dört delili kitap, sünnet, icmâ-us sahabe ve kıyası, vahyin Allah katından katî delille getirdiği sabit olmuştur. Bunların dışındakilerin ise vahyin Allah katından katî delille getirdiği sabit olmamıştır. Hatta bunlara dair getirdikleri delile intibak eden sabit şer'i bir delilin olduğu bile sabit olmamıştır. Bunların katî delille sabit olmayışına gelince; bu açık olan bir husustur ki bunlarla istidlalde bulunan kimseler, bunların birer şer'i delil olduğuna dair getirdikleri delilin katî delil olduğunu iddia etmemektedirler. Bunların



birer şer'i delil olduğunun sabit olmayışına gelince; -birer şer'i delil olarak getirdikleri delillerin üzerine delil ikame etmeyi istedikleri konuya intibaksızlığında açığa çıkmaktadır. Yani Müslümanların icmâsı, mesalih-i mürsele, istihzan ve benzerlerinin şer'i delillerden olduğunu iddia etmelerine dair getirdikleri delillerin istidlalinin hatasında açığa çıkmaktadır.

Müslümanların icmâsının şer'i delil olduğunu söyleyenler, Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şu kavlini delil getirdiler:

***“Benim ümmetimin dalalet üzerine birleşmez.”*** [İbn-u Hacer, hiç biri hatta hepsi hakkında hiç bir söz söylenemeyecek birçok kanalı olan meşhur hadis dedi] Bu hadiste buna dair bir delil yoktur. Çünkü buradaki dalalet, dinden dönmektir hata değildir. Nitekim şu hadis bu anlamda varit olmuştur:

***“Benim ümmetimin asla dalalet üzerine birleşmez. O halde cemaatle olun. Zira Allah'ın eli cemaatin üzerindedir.”*** [Taberani, İbn-u Ömer kanalıyla ravileri sika bir isnad ile rivayet etti ve bu sahihtir] Zira İslami ümmet, İslam'dan dönme üzerinde birleşmez ama hata üzerinde birleşebilir. Bunun en basit delili İslami ümmet, uzun bir müddet bir halifenin ikamesi için çalışmanın terki üzerinde birleşmiştir ki bu hata üzerinde birleşmedir.

Maslahatların celbi ve mefsedetlerin def'inin şer'i hükümler için şer'i bir illet olduğunu söyleyen ve buna göre kıyas yapanlara gelince; Allahuteala'nın şu kavlini delil getirdiler:

***“Biz, seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik.”*** [el-Enbiya 107] Dolayısıyla Allah, rahmet olmasını İslami şeriat için bir illet kılmıştır ve rahmet

ise ancak maslahatların celbi ve mefsedetlerin def'i ile mümkündür. Dolayısıyla bu ikisi, hükümlerin şer'i illeti olmuştur. Bu istidlal şu iki yönden hatalıdır. Birincisi: Bu ayette söz konusu olan resulün gönderilmesidir, yani resul olmasıdır şer'i hükümler değildir. Resulün gönderilmesinden maksat, onun risaleti -ki o, şeriatıdır- olduğu kabul edilse dahi söz konusu olan sadece şer'i hükümler değil bir bütün olarak akaidi ve hükümleriyle şeriatın tamamıdır. İkincisi: Aleyhi's Salatu ve's Selam'ın âlemlere rahmet olarak gönderilmiş olması sadece gönderilmesinin hikmetini beyan etmektir. Yani gönderilmesiyle ortaya çıkan sonuçtur. Bu da Allahuteala'nın şu kavli gibidir:

**"Ben, cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım."** [ez-Zariyat 56] Yani yaratılmalarının sonucu ibadet olsun diye demektir. Dolayısıyla ibadet yaratılmalarının hikmetidir illeti değildir. Ve Allahuteala'nın şu kavli gibidir:

**"Kendilerine ait bir takım yararları görmeleri için."** [Hac 28] Dolayısıyla bu, haccın hikmetidir. Yani hacdan hasıl olabilecek sonuçtur. Ve şu kavli gibidir:

**"Muhakkak ki salah, hayasızlıktan ve münkerden alıkoyar."** [Ankebut 45] Dolayısıyla bu, salâhın hikmetidir. Yani salâhtan hasıl olabilecek sonuçtur ve bunun gibi. Dolayısıyla burada ayet, illet konumunda değildir. Çünkü illet, hükmün kendisinden dolayı ortaya çıktığı, yani konulduğu şeydir. Nasstaki illiyeti anlamak için ise illetin vasıf olması ve bu vasfın da illiyeti, teşrinin sebebi, yani teşrinin kendisinden dolayı olduğu anlamında bildiren

olması kaçınılmazdır. İşte o zaman kaçınılmaz doğal bir sonuç olur. Çünkü sebep, kesinlikle müsebbibi doğurur. Bunun içindir ki illet bulunduğu malul da bulunur. Her ne kadar [ ] “**Âlemlere rahmet olarak**” kavlinde ve yukarıdaki diğer ayetlerde bir vasıf ve içerisinde de illeti ifade eden harfler olsa da kelamın siyakı illiyeti ifade etmemektedir. Çünkü bu, olmayabilir. Zira şeriat rahmet olmak için gelmemiştir. Zira İslami şeriat, ilk Müslümanlar gibi ona iman eden ve onunla amel eden kimseler için rahmet iken kafirler gibi onu inkar eden kimseler için bir gazaptır. Mesela Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in gönderilmesi bu âlemden oldukları halde kafirler için bir gazaptır. Ayrıca İslami risalet, bugün de mevcuttur. Zira risalet bilfiil hasıl olmuştur. Buna rağmen Müslümanlar bizzat risalete iman etmiş olsalar da onu tatbik etmeyerek sıkıntı içerisine düşmüşlerdir. Dolayısıyla sırf risalet, yani sırf şeriatın varlığı rahmet olmamıştır. Bunun içindir ki rahmet risaletin illeti değildir. Binaenaleyh maslahatların celbi ve mefsedetlerin def’i, şer’i bir illet değildir. Dolayısıyla kıyas için asıl olarak alınmaz.

Aklın şer’i delillerden olduğunu söyleyenlere gelince; söz konusu olan şer’i hükümdür. Yani zannı galiple onun Allah’ın hükmü olmasıdır. Bu ise ancak onu vahyin getirmesi ile mümkündür. Akli ise vahyi getirmemiştir. Bunun içindir ki aklın şer’i hükümler için şer’i bir delil olduğuna dair ne zanni ne de akli bir delil vardır. Dolayısıyla akıl, kesinlikle şer’i delillerden değildir. Sahabenin mezhebinin şer’i delillerden olduğunu söyleyenlere gelince; icmâ-us sahabenin iki delilinin bir

sahabenin delili olmasını buna delil getirdiler. Zira Allah'ın onları methetmesi onlardan biri için de methetmektir. Ayrıca onların topluca nakillerine hâlel gelmediğine göre bu, onlardan birinin nakline de gelemez. Daha sonra Rezin'in tahrir ettiği Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in,

*“Benim ahabım yıldızlar gibidir. Onlardan hangisine iktida ederseniz doğru yola erersiniz.”* kavli sahabenin mezhebinin delil olduğunu teyit etmektedir. Bu istidlal hatalıdır. Çünkü Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in methetmesi tek başına icmâ-us sahabenin şer'i delil oluşuna dair delil olmadığı gibi sahabenin Kuran'ı nakletmesi de onların icmâsının şer'i bir delil olduğuna dair tek başına delil değildir. Bilakis şer'i delil, onların methedilmesi ve bu hükmün şer'i bir hüküm olduğu üzerinde icmâ etmiş olmalarıdır. Dolayısıyla delil şu iki husustur: Methetmek ve icmâ etmek. Bu ikisi ise tek bir sahabede bulunmamaktadır. Dolayısıyla methetmek ve Kuran'ı nakletmek Allah'ın kendisini methettiği kimselerden Kuran'ı nakleden kimsenin sözünün şer'i delillerden olduğuna dair delil olmaya uygun değildir. Çünkü Allah, sahabeyi methettiği gibi onlara tabi olanları da methetmiştir. Ve çünkü Kuran, Allah'ın methettiği kimseler tarafından nakledilmiş olsa da bu durum onu nakleden kimsenin sözünü şer'i bir delil haline getirmez. Böylece bu istidlal ortadan kalkmış olur. Yine tek bir sahabenin naklettiği şeylere ve rivayet ettiği hadislerle sübutu katî olarak itibar edilmeyip bilakis zanni olması da bu istidlalin ortadan kalktığına delalet eder. Bunun içindir ki “İhtiyar erkek ile ihtiyar kadın zina edince elbette onları recmedin” sözünü

sahabe nakletmesine rağmen Kuran'dan sayılmaz. Zira bunun üzerinde icmâ-us sahabe hasıl olmamıştır. Aynı şekilde sahabenin ahad haber olarak rivayet ettiği hadislerle de katî olarak itibar edilmez. Bilakis bunlar zannidirler. İcmâ-us sahabe ise bunun aksinedir. Zira Kuran'dan olduğu üzerinde icmâ ettikleri şey Kuran ve katî olarak itibar edildiği gibi hadislerden olduğu üzerinde icmâ ettikleri ve onlardan tevatür yoluyla rivayet edilen şeye de katî delil olarak itibar edilir. Bunun içindir ki sahabenin üzerinde icmâ ettiği şey ile tek bir sahabenin rivayet ettiği şey arasında büyük fark vardır. Zira sahabenin icmâ ettiği şeyin katî olduğunda ihtilaf olmayıp onu inkar eden kafir olur. Sahabenin rivayet ettiği şey ise zanni olup onu inkar eden kafir olmaz. Bunun içindir ki sahabenin icmâsı, şer'i bir delildir. Ancak tek bir sahabenin mezhebi şer'i delillerden sayılmaz. Bunun da ötesinde tek bir sahabenin hata etmesi mümkündür ve icmâ-us sahabenin aksine o hatadan masum değildir. Zira bu icmâ üzerinde hata olması mustahildir. Ayrıca sahabeler, meselelerde ihtilaf etmişler ve her biri diğer mezhebin aksine hareket etmiştir. Dolayısıyla sahabenin mezhebi hüccet kılınsaydı kesinlikle Allah'ın hüccetleri çeşitli ve çelişkili olurdu. Böylece sahabenin mezhebine şer'i delil olarak itibar edilmez.

[ ] “Bizden öncekilerin şeriati bizim için de şeriattır” diyenlere gelince; Onlar, Allahuteala'nın şu kavlini delil getirdiler: **“Biz, Nuh'a vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik.”** [en-Nisâ 163] Ve şu kavlini: **“Nuh'a tavsiye**

**ettiğini size dinden şeriat kıldı.”** [eş-Surâ 23] Ve şu kavlini:

**“Sonra da sana İbrahim'in milletine uymanı vahyettik.”** [en-Nahl 123] İşte bu ayetler, bizim önceki nebilerin şeriatlarıyla muhatap olduğumuza delalet eder. Yine Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'de aslanan, Allah'tan mukayyet olunmanın vacip olduğu şeyi tebliğ etmek için gelmiş olmasıdır. Buna göre Kuran'daki her harf ve -resulün kendisine veya başkasına has olarak varit olması müstesna- ondan sadır olan her amel veya söylediği her söz veya ondan hasıl olan her takrir ile mukayyet olmak vaciptir. Dolayısıyla bizler önceki şeriat sahiplerine has olduğuna veya neshedildiğine dair bir nass gelmesi dışında Kuran'da veya hadiste varit olan her şey ile sorumluyuz. Bunlardan bir şey varit olmadıkça bizler bunlarla sorumluyuz. Zira Allah, bunları Kuran'da boş yere zikretmemiştir. Dolayısıyla bunlarla muhatap olmamız kaçınılmazdır. Bu istidlal hatalı bir istidlaldir. Ayetlere gelince; birinci ayetten maksat diğer nebilere vahyettiği gibi Allah'ın ona da vahyetmesidir. İkinci ayetten maksat Allah'ın tevhidin aslını şeriat kılınmasıdır ki bu da Nuh'a tavsiye ettiği şeydir. Üçüncü ayetten maksat, resulün tevhidin aslına uymasındır. Çünkü milletin manası, tevhidin aslıdır. Bu kabilden olan ayetlerin hepsi böyledir.

Allahuteala'nın şu kavli gibi:

**“Sen de onların yoluna uy.”** [el-Enam 90] Ve benzerleri. Allahuteala'nın şu kavline gelince:

**“Biz, içinde hidayet ve nur olduğu halde Tevrat'ı indirdik. Onunla Peygamberler hüküm ederler.”** [el-Maide 44] Allah, bununla Muhammed [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'i değil

İsrailoğullarının nebilerini kastetmiştir. Müslümanların ise sadece tek bir nebisi vardır. Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğine dair Ebî Hurayra'dan rivayet edilen şu hadise gelince;

*“Nebiler çeşitli menşelerden kardeşirler. Anneleri farklıdır, dinleri birdir.”* [Muslim, tahrir etti] Dinlerinin bir olmasının manası, asıl olarak üzerinde ihtilaf etmedikleri tevhit demektir. Yoksa kendisiyle gönderildikleri dinin hepsinin de tek olması demek değildir. Bunun delili ise Allahuteala'nın şu kavlidir:

**“Sizden her birinize bir şeriat ve bir metot kıldık.”** [el-Maide 48] Bunlardan da ortaya çıkmaktadır ki bu deliller, istidlal için uygun değildir ve bunları bizden önceki şeriatların bizim için de şeriat olduğuna delil getirmek hatalıdır. Ayrıca ister Kuran ister hadis isterse başka bir şeyle gelmiş olsun bizden önceki şeriatlara tabi olmayı kesinlikle nehyeden deliller de vardır. Nitekim Allahuteala, şöyle buyurmuştur:

**“Kim İslam'dan başka bir din ararsa, bilsin ki (o) kendisinden asla kabul edilmez.”** [Âl-i İmrân 85] Ve şöyle buyurmuştur:

**“Allah indinde din İslam'dır.”** [Âl-i İmrân 19] Bu ayetler, İslam dini dışında inanılan hiç bir dinin hiç bir kimseden kesinlikle kabul olunmayacağına dair bir nasıdır. O halde Müslümanlardan bu dinlere tabi olmaları nasıl talep edilir? Allahuteala şöyle buyurmuştur:

**“Sana da kitabı [Kuran'ı], kendisinden önceki**

**kitapları tasdik edici ve üzerine müheymin (koruyucu ve şahit) olarak hak ile inzal ettik.”** [el-Maide 48] Kuran’ın önceki kitaplara müheymin olması onları tasdik etmesi demek değildir. Zira Allahuteala, aynı ayette şöyle buyurmuştur: [ ] **“Tasdik edici”** Ancak onları neshedici demektir. Ayrıca İslami şeriatın önceki şeriatların hepsini neshettiği üzerinde icmâ hasıl olmuştur. Bunun da ötesinde Allahuteala, şöyle buyurmuştur:

(133)

**“Yoksa siz Yakup'a ölüm geldiği zaman orada şahitler mi idiniz? O zaman (Yakup) oğullarına; benden sonra kime ibadet edeceksiniz? demişti. Senin ilahına ve ataların İbrahim, İsmail ve İshak'ın ilahı olan tek bir ilaha kulluk edeceğiz ve biz O'na teslim olanlarız, dediler. Onlar bir ümmetti gelip geçti. Onların kazandıkları kendilerinin, sizin kazandıklarınız sizin içindir. Siz onların yaptıklarından sorulmazsınız.”** [el-Bakara 133-14] Böylece Allah, bu nebilerin yaptıklarından bize sormayacağını haber vermiştir. Onların yaptıklarından sorulmayacağıma göre onların şeriatlarından da sorulmayacağıdır. Çünkü onların şeriatlarını tebliğ etmek ve onlarla amel etmek onların amellerindedir. Madem ki bunlardan sorulmayacağız o halde bizler bu şeriatlarla sorumlu olmadığımız gibi bizler için bağlayıcı da değildirler. Yine Cabir’den Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle dediği rivayet edilmiştir:



“Bana, benden evvel hiç bir kimseye verilmedik beş şey verildi: Her nebi hassaten kendi kavmine gönderiliyordu ben kırmızısıyla siyahıyla herkese gönderildim.” [Muslim, tahrir etti] Ebî Hurayra’dan Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

“Altı şeyle (diğer) nebilere üstün kıldım.” Altı şeyi zikretti ve bunlar içerisinde şu da geçti:

“Tüm yaratılmışlara gönderildim.” Böylece Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], kendisinden önceki her nebinin hassaten sadece kendi kavmine gönderildiğini haber vermiştir. Dolayısıyla kendi kavimlerinin dışındakilere gönderilmemiş olmaları ve kendi nebilerinin dışındaki bir nebinin şeriatı onlar için bağlayıcı değildir. Böylece önceki nebilere herhangi birisinin bizlere gönderilmediği sübut bulmuş olur. Böylelikle de onların şeriatı bizler için şeriat olmaz ve Kuran ayetlerinde sarıh olarak varit olanlar da bunu teyit etmektedir:

“Semud’a onların kardeşi Salih gönderildi.” [el-A’raf 73], “Ad’e onların

kardeşi Hud gönderildi.” [Hud 50],

“Medyen’e kardeşleri Şuayb gönderildi.” [el-A’raf 85]

İşte tüm bunlardan ortaya çıkmaktadır ki bizden önceki şeriatlar şu üç sebepten dolayı bizim için şeriat değildir: Birincisi: İstidlalde buldukları deliller ancak tevhidin aslına delalet edip nebilere şeriatlarının hepsinin tek olduğuna delalet etmemektedir. İkincisi: İslam şeriatı

dışındaki şeriatların tamamından nehyeden naslar varit olmuştur. Üçüncüsü: Her nebi, hassaten kendi kavmine gönderilmiş ve bizler onların kavminden değiliz. Dolayısıyla onlar bizlere gönderilmemişlerdir. Dolayısıyla da onların şeriatı ile muhatap ve sorumlu değiliz. Böylece bizden öncekilerin şeriatı şer'i delillerden sayılmaz. Ayetlerde istidlalde bulunmaları açısından böyledir. Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Allah'tan kendisiyle mukayyet olunmanın vacip olduğu şeyi tebliğ etmek için geldiğine dair istidlalde bulunmaları açısından olana gelince; bize Allah'tan tebliğ ettiği şeyle -ki o, getirmiş olduğu şeriattır- mukayyet olmanın vacip olduğu doğrudur. Ancak bu, bize mukayyet olmamızı emretmediği hususlar için geçerli değildir. Zira Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] bize, bizden önceki geçmiş ümmetlerin hallerini ulaştırmıştır. Ancak bunları bize onların şeriatı ile mukayyet olmak için değil ibret ve öğüt için ulaştırmıştır. Mesela bize nebilerin kıssalarını, haberlerini, ümmetlerin haberlerini rivayet etmiş, onların hallerini ve tabi oldukları hükümleri beyan etmiştir. İşte bunların hepsi, sadece ibret ve öğüt için olup onların şeriat ile mukayyet olmak için değildir. Kıssalar ve haberler açısından olana gelince; bunların ibret ve öğüt için geldiği açıktır. Dolayısıyla herhangi bir delile gerek yoktur. Ümmetlerin hallerine ve tabi oldukları hükümler açısından olana gelince; onlardan hikaye yoluyla varit olup bunlarla mukayyet olma şeklinde varit olmamıştır. Dolayısıyla bunlar, geçmiş nebilerin ve önceki ümmetlerin hallerini beyan etmek için gelen kıssalar gibidir. Üstelik bu hükümler pek çok olup tafsilatlarında İslami şeriata muhalefet etmektedirler. Dolayısıyla bunlarla muhatap olmuş olsaydık

farklı iki şeriatla muhatap olurduk ki bu caiz değildir. Mesela Süleyman'ın şeriatından örnek olarak Allahuteala'nın şu kavlidir:

(20)

**“(Süleyman) kuşları gözden geçirdikten sonra şöyle dedi: Hühüd'ü niçin göremiyorum? Yoksa kayıplara mı karıştı? Ya bana (mazeretini gösteren) apaçık bir delil getirecek ya da mutlaka onu şiddetli bir azaba uğratacağım yahut boğazlayacağım.”** [en-Neml 20-21] Fesatlık yapsalar bile kuşların

cezasının düşeceği hatta hayvanların tamamının cezasının düşeceği hususunda Müslümanlar nezdinde ihtilaf yoktur. Nitekim bu hususta nass gelmiştir. Sallallahu Aleyhi ve

Sellem, şöyle buyurmuştur:

**“Hayvanın**

**yaralaması zayıttır (diyeti yoktur).”** [Ebi Hurayra kanalıyla muttefik-

un aleyh] Kamus el-Muhitte şöyle denilmiştir: “Suhâb gibi el-Cubâr, zayıtın heba olmasıdır. Zamme ile heder olmasıdır.” Dolayısıyla hayvanlar işledikleri suçlardan sorumlu değildirler ve kuş da böyledir.

Musa'nın şeriatından örnek olarak Allahuteala'nın şu kavlidir:

**“Yahudi olanlara bütün**

**tırnaklı hayvanları haram kıldık. Sırtlarının yahut bağırsaklarının taşıdığı ya da kemiğe karışan yağlar hariç sığır ve koyunun iç yağlarını da haram kıldık.”** [el-Enam 146]

İslam şeriatında ise bunların hepsi birçok nassla Müslümanlara helal kılınmıştır. Ardından Allahuteala, daha önce iç yağını onlara haram kılması hususunda Muhammed [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şeriatını İsrailoğullarına

konu yaparak şöyle buyurmuştur: **“Sizin yiyecekleriniz de onlara helal kılındı.”** [el-Maide 5] İç yağış ise bizim yiyeceklerimizden biridir. Dolayısıyla onlara da helal kılınmıştır.

Zekeriya dönemindeki insanların şeriatından örnek olarak Meryem’in annesinin şu kavlidir:

**“Karnımdakini hür olarak sana adadım.”** [Âl-i İmrân

<sup>35]</sup> Bu ise aslen İslam’da caiz değildir. Yakup’un şeriatından örnek olarak şu ayettir:

**“İsrail’in kendi nefesine haram kıldığıının dışında bütün yiyecekler İsrailoğullarına helal idi.”** [Âl-i İmrân <sup>93]</sup> İslam’da ise bir kişinin Allah [Azze ve Celle]’nin haram kılmadığı bir şeyi kendisine haram kılması helal değildir.

Allahuteala şöyle buyurmuştur: **“Allah’ın sana helal kıldığı şeyi neden haram kılıyorsun.”** [et-Tahrim 1] Ashab-ı Kehf ehli zamanındaki kitap sahibi olanların şeriatından örnek şu ayettir:

**“Onların durumuna vakıf olanlar; onların üzerinde bir mescit kuracağız dediler.”** [Kehf 21] Bu ise İslam’da haramdır. Aişe’den rivayet edildiği üzere Ümmü Habibe ve Ümmü Seleme [Allah müminlerin annelerinden razı olsun] Habeşistan’da içerisinde resimlerin olduğu bir kiliseyi gördüklerini söylediler ve bunu Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e zikrettiklerinde şöyle buyurmuştur:

*“İşte onlar, aralarında salih bir kişi olup da öldüğünde kabrinin üzerine bir mescit yaparlar, içerisine de bu resimleri çizerler. Kıyamet günün de Allah katında yaratıkların en şerlileri işte onlardır.”* [Muttefik-un Aleyh] Musa'nın şeriatından örnek olarak şu ayettir:

**“Tevrat'ta onlara şöyle yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş (karşılık ve cezadır). Yaralar da kısastır.”** [el-Maide 45] Bizler bunlarla emrolunmadık. Bunlarla sadece bizden başkaları emrolunmuştur. Dolayısıyla bizler, bunları almayız. İslam ise bize bunların hepsinde ve bunların dışındakilerde Allahuteala'nın şu kavli ile kisası vacip kılmıştır:

**“Kim size saldırırsa siz de onun size saldırısının misli ile ona saldırın.”** [el-Bakara 194] Ve şu kavli:

**“Eğer ceza verecekseniz, size verilen cezanın misli ile ceza verin.”** [en-Nahl 126] Ve şu kavli:

**“Bir kötülüğün cezası ona denk bir kötülüktür.”** [eş-Şurâ 40] Yine şu kavli: [

] **“Yaralar da kısastır”** Bu ise İslam'daki kısastan farklıdır. Zira İslam'da kısas erştir. Tevrat'ta ise erş kabul edilmez. Erş ancak İslam hükmünde vardır. Erş ise diyetir ve canın dışında olanların diyetine erş denir. Önceki nebiler, geçmiş ümmetler, onların halleri ve tabi oldukları hükümler hakkında rivayet edilen kıssalarda İslam hükümlerine muhalefet eden bunlar gibi pek çok hüküm vardır. O halde

biz bunlarla nasıl muhatap olabiliriz? Bu hükümler, İslami şeriatın hükümleriyle neshedilmiştir denilmez. Çünkü bunlar, mutlak olarak varit olmuş ve bize gelen hükümler bizden önceki hükümleri neshederek gelmemiştir. Bize şeriat bu hükümlerle herhangi bir ilişkisi olmadan gelmiştir. Dolayısıyla nesh varit değildir ve bunu iddia etmek mesnetsiz bir iddiadır. Ayrıca nesh, önceki nasstan elde edilen hükmün sonraki nass ile iptal edilmesidir. Aleyhi's Salatu ve's Selam'ın şu kavli gibi:

***"Sizleri kabirleri ziyaretten nehyetmişim. Artık onları ziyaret edebilirsiniz."*** [Muslim, Bureyda kanalıyla tahrir etti] Rabi'nin Musned'indeki İbn-u Abbas kanalıyla yaptığı rivayetinde ise şöyle geçmiştir:

***"Sizleri kabirleri ziyaretten nehyetmişim. Dikkat edin! Artık onları ziyaret edebilirsiniz."*** Dolayısıyla nesh, önceki hükmün sonraki nassla iptal edilmesi ve kaldırılmasıdır. Dolayısıyla da neshedilen hükmün nüzulünün nesheden hükümden önce ve nesheden nassta bu hükmü neshettiğine dair bir delaletin olması kaçınılmazdır. Bunun dışındakilere ise nesh olarak itibar edilmez. Sırf iki hüküm arasında ihtilaf veya çelişkinin olması, birisini diğerini nesheden kılmaz. Bilakis nesheden nassta muayyen bir hükmü neshettiğine dair bir karinenin olması kaçınılmazdır. Dolayısıyla önceki şeriatlarda varit olan bu hükümler bunlara muhalefet eden veya bunlarla çelişen İslam hükümleriyle neshedilmemiştir. Zira buna delalet eden bir şey olmadığı gibi teşride bunlar ile İslam hükümleri arasında herhangi bir ilişki de yoktur. Dolayısıyla bunlar İslam şeriatının önceki şeriatları neshetmesiyle neshedilmiş olup bunları neshetmek üzere

gelmiş bunlara has olan hükümlerle neshedilmemişler. Böylece ortaya çıkmaktadır ki Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in getirdiği şeyler ile muhatap ve mukayyet olmamıza ilişkin istidlal batıl bir istidlaldir. Çünkü bizler, İslam şeriatının bizim için getirdikleri ile muhatabız ve mukayyetiz. Yoksa ne bizlere rivayet ettiği önceki nebilerin kıssaları ve haberleri ne de bizlere açıkladığı geçmiş ümmetlerin halleri ve tabi oldukları hükümler ile muhatabız. Böylece bizden önceki şeriatların bizler için de şeriat olmadığı ortaya çıkmaktadır. Böylelikle de bunun şer'i delillerden itibar edilmesinin batıl oluşu ortaya çıkmaktadır. Ancak bizden öncekilerin şeriatından olan hükümler hakkında bizlerin de bunlarla muhatap olduğumuza delalet eden bir nass varit olursa o zaman hakkında bizlerin de kendisiyle muhatap olduğumuza delalet eden bir nassın varit olduğu kitap ve sünnette varit olan bu hüküm, bizim şeriatımızdan olmuş ve onun hakkında bizim için gelen Şâri'nin hitabının bizim için de olduğuna delalet etmiş olur. İşte o zaman onunla amel etmek vacip olur. Ancak bu, onun bizden öncekilerin şeriatı olmasından dolayı değildir. Bilakis bu hüküm hakkında varit olan nassın bizler için gelmiş olmasından dolayıdır. Yani Allah'ın bize onunla hitap etmesinden ve Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in getirdiği şeriattan, yani İslam hükümlerinden olması itibarıyla onu bize ulaştırmasından dolayıdır. Nitekim kitap ve sünnette gelen önceki şeriatların hükümlerinin takip edilmesi sonucunda bizlerin bunlarla muhatap olduğumuza, yani bizim şeriatımızdan olduğuna delalet eden bir nass geldiği ortaya çıkar ki bu da şu üç halde gelmiştir:

**Birincisi:** Kenz ayeti gibi içerisinde hükmün geldiği ayetin hitabı bize yönlendirerek sadır olması halinde. Allahuteala şöyle buyurmuştur:

**"Ey iman edenler! (Biliniz ki;) hahamlardan ve rahiplerden bir çoğu, insanların mallarını haksız yollardan yerler ve (insanları) Allah yolundan uzaklaştırırlar. Altın ve gümüşü kenz edip de Allah yolunda infak etmeyenler yok mu, işte onları elim bir azapla müjdele."** [et-Tevbe 34] Allahuteala, bu ayette bize hitap etmiştir. Dolayısıyla onun içinde geçenler bizim için bir şeriattır. Bunun içindir ki kenzi haram kılan ayet, hahamların ve rahiplerin halini beyan eden ayetin bir parçası olarak gelmiş olsa da kenz bizim şariatımızda haramdır.

**İkincisi:** Allah'ın indirdiklerinden başkasıyla hükmetme ayeti gibi içerisinde hükmün geldiği ayetin umuma delalet eden bir lafızla gelmesi halinde. Allahuteala şöyle buyurmuştur: **"Her kim Allah'ın indirdikleri ile hükmetmezse, işte onlar kafirlerin ta kendileridir."** [el-Mâide 44] Ayetteki [ ] "men" lafzı, umuma delalet etmektedir. Bu da bu ayetin bizi kapsamı demektir. Dolayısıyla bizler onunla muhatabız. Şu ayetler de bunun gibidir:

**"Her kim Allah'ın indirdikleri ile hükmetmezse işte onlar zalimlerin ta kendileridir."** [el-Mâide 45]



**“Her kim Allah’ın indirdikleri ile hükmetmezse işte onlar fasıkların ta kendileridir.”** [el-Mâ’ide 47]

**Üçüncüsü:** Karun hakkında zikredilen kasas ayetleri gibi dikkatimizi içindeki hükümlere çeker şekilde ayetlerin birbirini takip etmesidir. Allahuteala şöyle buyurmuştur:

**“Karun, Musa'nın kavminden idi de onlara karşı azgınlık etmişti. Biz ona öyle hazineler vermiştik ki, anahtarlarını güçlü-kuvvetli bir topluluk zor taşırdı...”** [Kasas 76] Şu kavline kadar olan ayetler: [ ] **“Vay! Demek ki kafirler iflah olmazmış.”** [Kasas 83] Bu ayeti hemen arkasından şu kavli takip etmiştir:

(83)

**“İşte ahiret yurdu! Biz onu yeryüzünde böbürlenmeyi ve bozgunculuğu arzulamayan kimselere veririz. Akıbet, takva sahiplerininindir. Kim bir iyilik getirirse ona bundan daha hayırlı karşılık vardır.”** [Kasas 83-84] Ayetler, Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ve müminlere hitap ederek seyretmiştir. Böylece bu, dikkatleri gelen hükümlere çekmiştir. Zira ayet şöyle demiştir: [

] **“...yeryüzünde böbürlenmeyi arzulamayan...”** Hükümler, yeryüzünde böbürlenmek isteyen Karun hakkındadır ki bu da bizlerin de bu hükümlerle muhatap olduğumuza delalet etmektedir.

İşte bu üç durumda gelen hükümlere İslami şeriatın hükümleri olarak itibar edilir. Çünkü bunlarla muhatap olduğumuza delalet eden nass vardır ve bunları bizden öncekilerin şeriatı olmaları vasfıyla değil İslami şeriatın hükümleri olmaları vasfıyla alırız. Dolayısıyla bizden öncekilerin şeraiti bizler için şeriat değildir.

İstihsanın şer'i delillerden olduğunu söyleyenlere gelince; şeriattan buna dair hiçbir delil hatta zanni bir delil dahi getiremediler. İstihsanın şer'i delil olduğunu söyleyenler onu, "müçtehidin kendisinde oluşan fakat ifade etmekte güçlük çekmesinden dolayı ortaya koyamadığı delil" şeklinde açıkladılar. Yine "birincisine arız olması gibi daha kuvvetli bir yön sebebiyle lafızların kapsamı gibi kapsamı olmayan içtihat yönlerinden bir yönü terk etmek" olarak açıkladılar.

Aynı şekilde "daha kuvvetli bir yön sebebiyle bir meselede benzerlerinin hükmünden başka bir hükme dönmek şeklinde" açıklamalarının yanı sıra "meseleyi benzerlerinden koparmak" olarak açıklayıp kıyas istihsanı ve zaruret istihsanı olmak üzere istihsanı ikiye ayırdılar. Kıyas istihsanına gelince; "bir mesele hakkında zihne ilk gelen zahir kıyasın hükmünden vazgeçip daha dakik ve daha gizli fakat delilce daha kuvvetli, görüşçe daha uygun, sonuçça daha sahih olan başka bir kıyas ile onda farklı bir hükme dönmektir." Buna da şunu örnek olarak getirdiler: Bir kişi tek bir anlaşma altında iki kişiden borca bir araba satın alsın ve alacaklılardan birisi bu borcun bir kısmını tahsil etmiş olsa bunu kendine tahsis etmeye hakkı yoktur. Bilakis tahsilat ortağı olan kişi tahsil edilen bu kısımdan kendine düşen payı isteme hakkına sahiptir. Çünkü o, bunu tek bir

anlaşma altında yapılan ortak satış bedelinden almıştır. Yani iki ortaktan herhangi birisinin aralarındaki ortak satış bedelinden tahsil ettiği para iki ortağa ait paradır. Yani tahsil edilen para şirkete ait olup onlardan birinin bunu kendine tahsis etmeye hakkı yoktur. Eğer ikinci ortak kendi payını tahsil etmeden önce bu tahsil edilen para tahsil edenin elinde helak olursa bu para, kıyas gereği ikisinin hesabından, yani şirketin hesabından helak olmuş olur. Ancak istihsana göre sadece parayı tahsil edenin payından helak olmuş olur ve helak eden kimse istihsanen ikinci ortağın hesabından düşemez. Çünkü o, aslen tahsilat ortaklığından sorumlu değildir. Bilakis onun tahsil edilen parayı tahsil eden kişiye bırakma ve payından dolayı borçlu olan kimseyi takip etme hakkına sahiptir. Diğer örnekler de böyledir. İşte istihsan kıyası budur.

Zaruret istihsanına gelince; “bir ihtiyacı gidermek yada sıkıntıyı defetmek için gerekli bir zaruretten veya maslahattan dolayı kıyasın hükmüne muhalefet edilmesidir.” Bu da kıyasın hükmü bazı meselelerde bir sıkıntıya veya bir soruna yol açtığı zaman bu durumda istihsanen sıkıntıyı ortadan kaldıracak ve sorunu defedecek başka bir hükme dönülür. Bunun örneği ise ücretli kimsedir. Ücretli kimsenin eli, onu kiralayan kimse için emanet bir el sayılır. Dolayısıyla kasıtsız olarak onda telef olursa tazmin edilmez. Mesela bir kişi, bir aylığına evinde elbise dikmesi için başka birisini ücretli olarak tutarsa o özel ücretlidir. Eğer elbise kasıtsız olarak elinde telef olursa tazmin ettirilmez. Çünkü onun eli emanet bir eldir. Keza bir kişi dükkanında elbise dikmesi için başka birisini ücretli olarak tutar ve o da bütün insanların elbisesini dikiyorsa o genel ücretlidir. Eğer

kasıtsız olarak elbise elinde telef olursa tazmin ettirilmez. Çünkü aynı şekilde eli emanet bir eldir. Ancak istihsana göre özel ücretliye tazmin ettirilmezken genel ücretliye tazmin ettirilir ki gücünü aşan işleri kabul edip insanların mallarını telef etmesin.

İşte istihsanın özeti budur ve bunlar da istihsana ilişkin olarak getirdikleri delillerdir. Bunların delil olmadığı sadece birer aklı talil (iletlendirme) olduğu açıktır. Zira bunlar ne kitaptandır ne de sünnettendir. Bunların istihsanın şer'i delillerden olduğuna dair birer katî delil olması bir yana zanni delil olma derecesine bile ulaşamamışlardır. Bir yönden böyledir. Getirdikleri aklı taliller (iletlendirme) açısından olana gelince; bunlar da batıldır. İstihsanın açıklamaları açısından olana gelince; hepsi batıldır. Birinci açıklamaya gelince; müçtehidin zihninde canlanan ve ne olduğunu bilmediği delile ne olduğunu bilmedikçe delil olarak itibar etmek caiz değildir. Zira onu ortaya koyamaması kendisinde olanı billurlaştıramadığına ve ona vakıf olamadığına dair bir delildir. Dolayısıyla şer'i delillerden olması doğru değildir. Diğer açıklamalara gelince; bunların manası aynı olup bir meselede benzerlerinden daha kuvvetli yöne dönmektir. Yani daha kuvvetli bir delil sebebiyle kıyastan dönmektir. Eğer bu açıklamalarda geçen daha kuvvetli delille kastedilen kitap veya sünnetten bir nass ise bu istihsan olmayıp ancak nassı tercih etmektir. Dolayısıyla bu, nass ile istidlalde bulunmaktır. Dolayısıyla da istihsan ile istidlalde bulunmak değil kitap ve sünnet ile istidlalde bulunmak olur. Eğer daha kuvvetli delille kast ettikleri maslahatı öngörmesinden dolayı akıl olup kastettikleri akıl ise bu da batıldır. Çünkü

kıyas, Şârî'nin bize hitabı olan nassla sabit şer'î bir illet üzere mebnidir. Akıl ve maslahat ise nass değildir ve nasstan daha kuvvetli başka bir illet yoktur. Dahası aklın ve maslahatın şer'î nassla, yani vahyin getirdikleriyle hiçbir bir ilgisi yoktur. Bunun içindir ki bu dönüş batıldır. Açıklamalar açısından böyledir. İstihsanın kısımları açısından olana gelince; kıyas istihsanının batıl oluşu bir meselede benzerlerinden dönmek olan ikinci açıklamaların batıl oluşunda ortaya çıkar. Buna gizli kıyas olarak itibar etmeleri de batıldır. Çünkü bunun kıyasla hiç bir ilgisi olmayıp bu ancak maslahatsal bir illetlendirmedir. Mesela parayı ortaklardan birisinin tahsil etmesi şirket tarafından yapılmış bir tahsilat olup şirketin parasının helak olmasından ötürü ortaklardan birisinin tahsil ettiği paranın helak olması hakkındaki hükmün ihtilaf etmesi doğru değildir. Çünkü satılan ister araba isterse bedeli olsun para, şirketin parası olup ortaklardan birisinin parası değildir. Dolayısıyla helak olması şirketin parasının helak olması olduğu gibi parayı tahsil etmek şirketin parasını tahsil etmektir. Böylesi maslahatçı bir dönüşe yer yoktur ve bu şeriata da aykırıdır.

Zaruret istihsanına gelince; bu istihsana şer'î nass yerine aklın ve aklın öngördüğü maslahatın hükmetmesinden ve bunların şer'î nasstan alınan illete, yani şer'î nassın makullüğüne tercih edilmesinden dolayı batıl oluşu açıktır. Bunların hepsi batıldır ve diyecek başka bir şey yoktur. Ayrıca ortak ücretliye tazmin ettirilmesi ve özel ücretliye tazmin ettirilmemesi müreccah olmadan tercih etmektir ve bu şer'î nassa aykırıdır. Zira el-Beyhaki, Sünen-i Kubra'da Amr İbn-u Şuayb'tan o babasından o da dedesinden Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini tahrir

etmiştir: *“Ayrıca emanetçiye tazmin etmek yoktur.”* Aynı şekilde el-Beyhaki, Sünen-i Kubra’da Kasım İbn-u Abdurrahman’dan Ali ve İbn-u Mesud [Radyallahu Anhuma]’nın şöyle dediklerini tahrir etmiştir: *“Emanetçiye tazmin etmek yoktur.”* Aynı şekilde Sünen’inde Cabir’den Ebû Bekir [Radyallahu Anh]’ın bir torbada olan vedianın/emanetin torbanın yırtılması yüzünden kaybolması halinde tazmin gerekmediğine hükmettiğini tahrir etmiştir. Dolayısıyla her hangi bir eşyanın başında emanetçi olarak duran kimseye kesinlikle tazmin ettirilmez. Çünkü hadisteki [ ] **“tazmin etmek yoktur”** cins-i nefiy ifadesi umuma delalet etmektedir. Dolayısıyla ister özel ücretli isterse genel ücretli olsun her emanetçiyi kapsar.

Böylece istihsanın şer’i delillerden olmadığı ve şer’i delillerden sayılmasının doğru olmadığı ortaya çıkmaktadır. Çünkü ne kitaptan ne sünnetten ne icmâ-us sahabeden ne zanni bir delil ne de katî bir delil olmak üzere istihsanın delillerden olduğuna delalet eden hiç bir delil gelmemesinin yanı sıra istihsana dair getirdikleri aklî istidlalin ortaya koyduğu bazı örnekleri de şer’i nasslara aykırıdır.

Mesalih-i mürselenin şer’i delil olduğunu söyleyenlere gelince; onlar da buna dair hiçbir şer’i delil getiremediler. Ancak onlar, şeriatın tamamını maslahatların celbedilmesi ve mefsedetlerin defedilmesi olarak illetlendirince şer’i hükümlerden her bir hükmü de maslahatın celbedilmesi ve mefsedetin defedilmesi olarak illetlendirdiler. Ancak onlardan bazıları bir maslahatın kendisinin veya nevisinin maslahat olduğuna dair şeriatı bir nassın varit olmasını şart koşarken bazıları bunu şart koşmadılar. Bilakis maslahatın

kendisinin veya nevisinin maslahat olduğuna dair şeriatın bir nass varit olmasa dahi kendisiyle menfaatlerin celbedildiği ve zararların defedildiği maslahatların umumuna dahil olmasından dolayı maslahata şer'i delil olarak itibar ettiler. Böylece mesalih-i mürseleyi, kendisinin veya nevisinin maslahat olduğuna dair şeriatın bir nass varit olmayan her maslahattır şeklinde tarif ettiler. Zira mürselenin manası, münkatı/delilden kopuk olan demektir. Ve dediler ki: Okuma ve yazmayı öğrenmek gibi maslahatın kendisine hâs bir nass veya marufun bütün çeşitlerini emretmek veya münkerin bütün çeşitlerinden nehyetmek gibi maslahat olduğuna dair nevisi hakkında genel bir nass gelmişse bu iki durumda bunlar mesalih-i mürseleden sayılmaz. Bilakis mesalih-i mürsele, delilden kopuk olandır. Yani hakkında delil bulunmayandır. Dahası o, şeriatın maslahatları celbetmek ve mefsedetleri defetmek için gelmiş olması umumluğundan alınmıştır. Ancak şer'i maslahatlar ile şer'i olmayan maslahatların arası ayırt edilmelidir. Zira şer'i maslahatlar, şeriatın maksatlarıyla örtüşen maslahatlardır ve şer'i olmayan maslahatlar şeriatın maksatlarıyla örtüşmeyen maslahatlardır. Dolayısıyla şer'i delil olarak itibar edilen mesalih-i mürsele, şeriatın maksatlarıyla örtüşen maslahatlardır. Ancak şeriatın maksatlarıyla örtüşmüyorsa mesalih-i mürseleden itibar edilmez dolayısıyla şer'i bir delil olmaz. Dolayısıyla mesalih-i mürsele, şer'i nassların külli bir yönle onun maslahat olduğuna delalet eden maslahattır. Böylece bir olay veya benzerleri hakkında şer'i nass olmadığında cüzi şer'i hükümler onun esası üzerine bina edilir. Böylelikle de şer'i delil bizzat maslahat olur.

İşte mesalih-i mürselenin özeti budur ve bu şu iki yönden batıldır:

**Birincisi:** Kitap ve sünnetten olan şer'i nasslar kulun muayyen bir fiili ile alakalıdır. Dolayısıyla şer'i nasslar, bu fiil hakkındaki şer'i hükme dair şer'i delil olup ne maslahatla bir alakası vardır ne de maslahata delil olarak gelmiştir. Zira Allahuteala, şöyle buyurduğunda: **"Elle alınmış**

**bir rehin."** [el-Bakara 283] Ve şöyle buyurduğunda:

**"Belli bir müddet için birbirinize borçlandığınızda o borcu yazın."** [el-Bakara 282] Ve şöyle buyurduğunda: **"Alış veriş**

**yaptığınızda şahitler getirin."** [el-Bakara 282] ancak rehinin hükmünü, borcu yazmanın hükmünü ve satış sırasında şahitliğin hükmünü beyan etmekte olup ne sarahaten ne de delaleten bunun maslahat olup olmadığını beyan etmemiştir. Ne yakından ne uzaktan hiç bir şekilde nass da bu hükmün maslahat olup olmadığı sonucuna götürmez. O halde bunlara maslahat dolayısıyla da birer şer'i delil olarak itibar edilmesi için şeriatın kendilerine delalet ettiği birer maslahat olduğu nasıl söylenebilir? Ayrıca şer'i illetler, şer'i nasslar gibi kulun fiili ile alakalı ve bu fiil hakkındaki şer'i hükmün alametine dair delil olarak gelmiş olup ne maslahatı ne de maslahatın alametini beyan etmek için gelmiştir. Mesela Allahuteala, şöyle buyurmuştur:

**"Ta ki (o mallar) içinizden yalnız zenginler arasında (dolaşan) bir devlet olmasın."** [el-Haşr 7] Ve şöyle buyurmuştur:



**“Evlatlıkları, karılarıyla ilişkilerini kestikleri zaman o kadınlarla evlenmek hususunda müminlere bir güçlük olmasın diye.”** [Ahzab 27] Ve şöyle buyurmuştur:

**“Ve müellefet-il kulûb (kalpleri İslâm'a ısındırılacak) olanlara...”** [et-Tevbe 60] Allahuteala bu kavillerinde malın zenginler hariç ancak fakirlere dağıtılmasının illetinin malın zenginler arasında dolaşmasını engellemek, Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Zeynep ile evlenmesinin illetinin evlatlık olan kişinin hanımı ile evlenmenin mübahlığını ve zekatın müellefe-til kulûbe verilmesinin illetinin devletin onların kalplerini (İslâm'a) ısındırmaya ihtiyacı olduğunu açıklamak için olduğunu beyan etmiştir. Dolayısıyla bunların maslahat olduğunu beyan etmemiş ve hiç bir şekilde maslahat olup olmamasına itibar etmeksizin dahası ne yakından ne de uzaktan buna hiç bir şekilde bakmaksızın ancak muayyen bir şeyi beyan etmiştir ki o da muayyen hükmün illetidir. O halde bu maslahatlara birer şer'i delil olarak itibar edilmesi için şeraitin bu illetlere delalet ettiği nasıl söylenebilir? Madem ki şeriattın nassları ne hükme dair delaletlerinde ne hükmün illetine dair delaletlerinde bu illetlerin maslahat için geldiğine delalet etmemiştir o halde nasslar maslahatların kendisine veya nevine delalet etmiştir denmesi caiz değildir. Çünkü şer'i nasslarda kesinlikle buna dair hiç bir şey gelmemiştir. Böylece şer'i nassların maslahatların kendisine veya nevine dair bir delil olarak gelmesinin batıl oluşu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu maslahatlara şer'i delil olarak itibar edilmez. Eğer mesalih-i mürselenin kendisinin veya nevisinin maslahat olduğuna dair şeriattan bir nassın varit olduğunu söylemeleri hakkında böyle ise o halde şeriatta kendilerine delalet eden

bir nassın varit olmadığı maslahatlara şer'i delillerden itibar edilmemesi evla babındandır.

**İkincisi:** Mesalih-i mürselenin mürsele olması için şeriatta ne kendisinin ne de nevisinin maslahat olduğuna delalet eden bir nassın varit olmamasını şart koştular. Dolayısıyla onların bu şartları, şeriatta maslahatın muayyen bir delilinin olmaması maslahatın ancak şeriatin maksatlarından anlaşılması olmaktadır ki tek başına bu bile mesalih-i mürselenin şeriattan itibar edilmemesi için yeterlidir. Çünkü mesalih-i mürseleyle delalet eden bir delilin varit olmaması onun reddedilmesi için yeterlidir. Çünkü alınması murat edilen hüküm, şeriatin hükmüdür aklın hükmü değildir. Dolayısıyla onun şeriattan itibar edilmesi için buna delalet eden vahyin getirdiği, yani kitaptan veya sünnetten olan bir delilin varit olması kaçınılmazdır. Dolayısıyla da şeriattan bir nassın buna delalet etmemesi şartı, şer'ilik vasfını ondan kaldırmak için yeterlidir.

Mesalih-i mürselenin şeriatin maksatlarından anlaşılır olmasına gelince; şeriatin maksatları anlaşılabilir bir nass değildir ki ondan anlaşılabilir şeye delil olarak itibar edilsin. Dolayısıyla şeriatin maksatlarından anlaşılabilir şeyin şer'i hükme dair istidlalde hiç bir kıymeti yoktur. Ayrıca şeriatin maksatları olarak isimlendirilen şeylerden kastedilen zinanın haram, hırsızlığın, insanın öldürülmesinin, içkinin ve İslam'dan dönmenin haram kılınması gibi nassların delalet ettiği şeylerse bunlar şeriatin maksadı değildir. Bunlar ancak kulların fiillerine ilişkin hükümdür. Dolayısıyla bunda nassın manasının sınırına bağlı kalınır. Dolayısıyla da nassdan anlaşılabilir bu hükme şer'i delil olarak itibar edilmesi söz konusu olamaz. Bilakis bu, şer'i bir hükümdür. Kaldı ki

zihnin bu hükümden şer'i maksat olarak tahayyül ettiği şeylere şer'i delillerden itibar edilmemesi evla babındandır. O halde zihnin şeriatın maksadı olarak tahayyül ettiği bu şeyden anlaşılan şeylere şer'i delil olarak itibar edilmesi nasıl olur?!! Binaenaleyh şeriatın maksatlarından anlaşılan şeylere şeri delil olarak itibar edilmesi tamamen batıldır. Eğer bunlarla kastedilen şeriatın tamamının hikmetinden anlaşılan, yani kullar için rahmet olmasından dolayı Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in gönderilmesinin hikmeti ise bu hikmettir illet değildir. Hikmet hasıl olabilir de olmayabilir de. Dolayısıyla hasıl olmama olasılığından dolayı kendisiyle istidlalde bulunulacak bir asıl olarak alınmaz. Dolayısıyla da ondan anlaşılan şeyin de kendisiyle istidlalde bulunulacak bir asıl olarak alınmaması evla babındandır. Bundan dolayı şeriatın maksatları denilen hususlardan anlaşılan şeyler şeri delillerden olmaya elverişli değildir. Dolayısıyla bu açıdan da şeriatın maksatlarından anlaşılan şeylere şeri delil olarak itibar edilmesi tamamen batıldır. Böylece mesalih-i mürselenin şeri delillerden itibar edilmesinin batıl oluşu ortaya çıkmaktadır.

Bu, onları mesalih-i mürseleye şeri delil olarak itibar etmeye iten sebepler açısından dır. Mesalih-i mürselenin şeri delillerden olduğuna dair şeri delil açısından olana gelince; buna dair ne kitaptan ne sünnetten ne katı delil ne de zanni delil kesinlikle herhangi bir şeri delilleri bulunmamaktadır. Bundan dolayı mesalih-i mürselenin şeri delillerden sayılması doğru değildir.

İşte tüm bunlardan açıkça ortaya çıkmaktadır ki vahyin katı delille Allah katından getirdiği sabit olan deliller ancak ve sadece dört delildir ki bunlar: Kitap, sünnet, sahabe icmâi

ve illeti şeri illet olan kıyastır. Bunların dışındakiler hakkında ise buna dair katî bir delil gelmemiştir. Böylece şeri delillerin ancak ve sadece bu dördünün olduğu ortaya çıkar.

Ancak şunun anlaşılır olması gerekir ki bu dördünün dışında bazı imamların itibar ettiği diğer delillerden istinbat edilen hükümler, hem bunlara kail olanların hem de muhaliflerinin nazarında birer şeri hükümdür. Çünkü bunların delil olduğuna dair delil şüphesi vardır. Dolayısıyla her kim ümmetin icmâsına şeri delil olarak itibar eder ve ondan bir hüküm istinbat ederse bu hüküm onun nazarında ve hakkında şeri bir hüküm olur ve başka bir hükmü alması helal olmaz. Aynı şekilde muhaliflerinin nazarında da şeri bir hüküm olur ancak onların hakkında şeri bir hüküm olmaz. Bunun örneği bizden öncekilerin şeriatı bizler için de şeriattır, mesalih-i mürsele, istihsan ve akıldır. Bunlardan herhangi birinden istinbat edilen her hüküm kendisinden hüküm istinbat ettiği şeyin şeri delillerden olduğunu söyleyen kimsenin ve muhaliflerinin tamamının nazarında şeri hüküm sayılır. Ancak bu onun hakkında şeri hüküm olur ve muhalifleri hakkında şeri hüküm olmaz. Bu da naslardan istinbat edilen hükümler gibidir. Zira nassın anlaşılmasındaki ihtilaf, istinbat edilen hükmü istinbat eden kimsenin hakkında şeri ve bu anlamada ona muhalefet eden kimse hakkında gayri şeri kılmaz. Bilakis bu hüküm, nasstan bu anlayışın anlaşılması mümkün olduğu sürece, yani delil şüphesi olduğu sürece bütün Müslümanların nazarında şeri bir hükümdür. Ancak o, bütün Müslümanlar hakkında şeri bir hüküm sayılmaz. Bilakis onu istinbat eden ile istinbat edeni taklit eden kimse hakkında şeri hükümdür ona



*dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü! O benim ektiğim mülkümde olan bir arazidir, onun onda hiç bir hakkı yoktur." Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] Hadramevtliye dedi ki: "Delilin/kanıtın var mı?" Dedi ki: "Hayır." Allah'ın Resulü dedi ki: "O halde ona yemin ettirebilirsin." Hadramevtli dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü! Bu adam facir birisidir neye yemin ettiğine aldırış etmez ve hiç bir şeyden sakınmaz." Bunun üzerine Allah'ın Resulü dedi ki: "Senin için yapabileceğim bundan başka bir şey yoktur." [Muslim, tahrir etti] Aleyhi's Salatu ve's Selam şöyle buyurmuştur:*

*"Davacıya delil (kanıt) gerekir.*

*İnkar edene de yemin gerekir."* [el-Beyhaki, sahih sened ile tahrir etti] Birinci hadiste Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], davacıyı kanıt/delil getirmekle sorumlu tutmuştur. Bu da davalının suçu ispatlanıncaya kadar suçsuz olması demektir. İkinci hadiste ise Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], delil getirme vacibiyetinde aslolanın bunun ancak davacı için olduğunu beyan etmiştir ki bu da davalının suçu ispat edilinceye kadar suçsuz olduğuna dair bir delildir.

İkinci hususa gelince; bunun delili Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şu kavlidir: ...

...

*"Kimin malını*

*almışsam işte malım gelsin alsın, kimin sırtına vurmuşsam işte sırtım gelsin ona kısas uygulasin..."* [Ebû Yale, Fadl İbn-u Abbas'tan tahrir etti] El-Haysemi, Ebi Yale'nin isnadında Ata İbn-u Muslim'in bulunduğunu, İbn-u Hibban ile başkaları onun sika olduğunu, diğerlerinin zayıf olduğunu söylediklerini ve geriye kalan ravilerin ise sika olduğunu söyledi.

Taberani'nin Mu'cem-il Avsat'ta ise şu lafızla varit olmuştur:

*"Kimin sırtına vurmuşsam işte sırtım gelsin ona kısas uygulasin, kimin ırzına sövmüşsem işte ırzım gelsin ona kısas uygulasin, kimin malını almışsam gelsin ona kısas uygulasin."* İbn-u Kesir'in el-Bidâye ve'n Nihâye'de ise şu lafızla varit olmuştur:

*"Dikkat edin! Kimin sırtına vurmuşsam işte sırtım gelsin kısas uygulasin, kimin malını almışsam işte malım gelsin alsın, kimin ırzına sövmüşsem işte ırzım gelsin kısas uygulasin."* Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], bu hadisi yönetici iken söylemiştir. Bu da haksız yere kimi cezalandırmışsam bana kısas uygulasin demektir. Bu da tebaadan birisinin bu cezayı gerektirecek bir günah işlediği ispat edilmeden yöneticinin onu cezalandırmasının haram olduğuna dair bir delildir. Yine lanetleşme kıssasında Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], şöyle buyurmuştur:

*"Şayet delil (kanıt) olmadan birini recmedecek olsaydım kesinlikle onu (o kadını) recmederdim."* [Muttefekun Aleyh/Lafız Muslim'e aittir] Bu da demektir ki onun hakkında şüphe olmasına rağmen delil bulunmamasından dolayı onu recmetmemiştir. Bunun delili ise Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in aralarında lanetleştirme yaptırdığı iki kişi hakkında İbn-u Abbas'ın hadisinde varit olan şu ifadedir: "Mecliste bir adam İbn-u

Abbas'a şöyle dedi: Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in,

**“Şayet delil (kanıt) olmadan birini recmedecek olsaydım kesinlikle onu (o kadını) recmederdim”** dediği bu kadın mı? İbn-u Abbas dedi ki: “Hayır, o İslam'da kötülük ortaya koyan bir kadındır.” [Muttefekun Aleyh] Yani fahişeliği açıktan yapıyordu ama bu yaptığı bir kanıt ve itiraf ile ispat edilememiş demektir. Bu da onda zina şüphesi mevcuttu demektir. Buna rağmen Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], zina yaptığı ispat edilememesinden dolayı onu recmetmeyerek şöyle demiştir:

**“Şayet delil (kanıt) olmadan birini recmedecek olsaydım kesinlikle onu (o kadını) recmederdim.”** Hadisteki “ ” [lev] harfi, imkansızlıktan dolayı imtina harfidir. Dolayısıyla kanıt imkansızlığından dolayı recmden imtina etmiştir. Bu da yöneticinin tebaadan birisini şeriatın suç olduğunu belirttiği bir suçu işlemek ve bu suçu işlediği Kadâ Meclisinde yargı yetkisine sahip bir kâdının huzurunda ispat edilmedikçe cezaya çarptırmasının caiz olmadığına dair bir delildir. Çünkü kanıt, yargı yetkisine sahip bir kâdının huzurunda ve Kadâ Meclisinde olmadıkça ona kanıt olarak itibar edilmez. Ancak yönetici, suç ispat edilmeden önce suç olayını karara bağlamak amacıyla mahkemeye çıkarılınca kadar sanığı hapsedme hakkına sahiptir. Fakat bu hapsedmenin belirli bir süreliğine olması kaçınılmaz olup sanığı süresiz hapsedmesi doğru değildir ve bu süre kısa olmalıdır. Sanığın hapsedilmesinin caiz olduğunun delili ise et-Tirmizi ile Ahmed'in tahrir ettiği ve et-Tirmizi'nin hasen ve el-Hakim'in isnadı sahih dediği



Behz İbn-u Hakim'in babasından o da dedesinden rivayet ettiği şu hadistir:

***"Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], bir suç hakkında bir adamı hapsedti sonra da onu serbest bıraktı."*** Aynı şekilde el-Hakim, Ebi Hurayra'dan şu hadisi tahrir etmiştir:

***"Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], bir suç hakkında bir kişiyi bir gece bir gündüz hapsedti."*** Bu hadisin senedinde hakkında söz olan İbrahim İbn-u Haysem olmasına rağmen el-Beyhaki'nin Kubra ve İbn-u el-Carud'un el-Müntaka adlı eserlerinde Behz İbn-u Hakim İbn-u Muaviye babasından o da dedesinden olan başka bir rivayetinde şöyle gelmiştir:

***"Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], bir suç hakkında bir adamı gündüz bir saat hapsedti sonra da serbest bıraktı."***

İşte bunların hepsi hapis süresinin sınırlandırılmasının ve olası en kısa zaman olmasının kaçınılmaz olduğuna dair bir delildir. Çünkü Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], bir kişiyi hapsedmiş sonra serbest bırakmış, bir kişiyi bir gece bir gündüz hapsedmiş ve bir kişiyi gündüz bir saat hapsedmiştir. Bilindiği üzere bu hapis, bir ceza olmayıp sadece karanlıkta kalan bazı noktaları aydınlatmak amacıyla gözaltı hapsidir.

Üçüncü hususa gelince; suçu ispatlanmadan sanığın cezaya çarptırılmamasını ve Allah'ın ahirette azap kıldığı şeyle -ki o ateştir- cezalandırmanın, yani ateşle yakarak cezalandırmanın caiz olmamasını kapsar. Suç ispatlanmadan cezaya çarptırılmamasına gelince; bunun delili Resul

[Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şu hadisidir:

**“Şayet delil (kanıt) olmadan birini recmedecek olsaydım kesinlikle onu (o kadını) recmederdim.”** [İbn-u Abbas/Muttefekun aleyh] Oysa İbn-u Abbas'ın sözünden anlaşıldığı üzere o, zina yapmakla tanınan bir kadındı. Dolayısıyla itiraf etmesi için sanığın cezaya çarptırılması caiz olsaydı fahişeliği açıktan yapmasına rağmen kesinlikle itiraf etmesi için o kadın cezalandırılırdı. Dolayısıyla da kesinlikle sanığın cezalandırılması helal değildir. Bundan dolayı suçu ispatlanmadan sanığa vurmak ve sövmek haram olduğu gibi suç işlediği ispat edilmedikçe herhangi bir cezaya çarptırılması da haramdır. Nitekim İbn-u Abbas'tan şöyle dediği rivayet edilmesi de bunu teyit etmektedir:

: **“Bir adam içip sarhoş oldu. Dar bir yolda yatarken bulundu. Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e götürülürken Abbas'ın evine yaklaşınca kaçıp kurtularak Abbas'ın evine girdi ve boynuna sarıldı. Bu durum Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], söylenince güldü ve dedi ki: “Öyle mi yaptı.” Onun hakkında hiç bir şey emretmedi.”** [Ebû Davud ve Ahmed tahrir etti/ Lafız Ebû Davud'a ait] Böylece Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], yanında itiraf etmemesinden ve bu hususta şahitlik yapılmamasından dolayı bu adama had uygulamamıştır. Bu da demektir ki sarhoşlukla suçlanmasına rağmen bu onun üzerinde ispat edilmemiştir. Dolayısıyla itiraf etmesi için cezalandırılmamış ve sırf itham edilmesinden dolayı

herhangi bir cezaya çarptırılmamıştır. Bundan dolayı Kadâ Meclisinde yargı yetkisi olan bir kâdının huzurunda hakkında suç sabit olmadan sanığın cezalandırılması doğru değildir. İfk hadisinde Ali [Radyallahu Anh]'ın Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in önünde cariyeye vurduğu rivayetine gelince; cariyeye bir sanık değildi. Dolayısıyla sanığa vurulmasının caiz olduğuna dair delil olmaya uygun değildir. Ayrıca Ali'nin Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in cariyesi Berire'ye vurması hadisini el-Buhari, Aişe kanalıyla şöyle rivayet etmiştir: Ali, Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e dedi ki: "Cariyeye sor." Ona soran bizzat Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'di ve hadiste Ali'nin cariyeye vurduğunu zikretmemiştir. Zira hadiste şöyle geçmiştir:

:

:

: *"Ali İbn-u Ebi Talib de dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü! Allah sana darlık vermez. Ondan başka kadın mı yok. Cariyeye sorarsan o seni tasdik edecektir." (Aişe) dedi ki: Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Berire'yi çağırdı ve dedi ki: "Ey Berire!" el-Buhari'nin başka bir rivayetinde ise şöyle geçmiştir:*

:

:

: *"Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], evime geldi ve benim hakkımda hizmetçime sordu. Bunun üzerine (Berire) dedi ki: "Hayır Allah'a yemin olsun ki uyuması ve bu sırada keçinin*

*gelip mayalı hamurunu veya hamurunu yemesi dışında onun bir ayıbını görmedim.” Resulün bazı sahabesi onu azarlayarak şöyle dediler: “Resulullah’a doğru söyle.” Hatta ona meseleyi açıkça sordular.” el-Buhari, Ali’nin cariyeye vurduğunu zikretmemiştir. Ancak başka rivayetlerde Ali’nin cariyeye vurduğunu zikredilmiştir. Zira İbn-u Hişam, Ali’nin ona vurduğunu zikretmiştir. Nitekim İbn-u Hişam, sîretinde İbn-u İshak’tan o da müminlerin annesi Aişe [RadyAllahu Anhâ]’den şöyle rivayet edilmiştir:*

:

:

: *“Ali de dedi ki: Ey Allah’ın Resulü!*

*Kadından çok ne var ve şüphesiz sen çocuk yapmaya muktedirsin. Cariyeye sor şüphesiz o seni tasdik edecektir.” Bunun üzerine Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Aişe’nin durumunu sormak için Berire’yi çağırdı. Derken Ali İbn-u Ebi Talib, Berire’ye doğru ilerleyerek ona şiddetli bir yumruk vurdu ve dedi ki: “Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e doğru söyle.” (Aişe) bunun üzerine Berire şöyle dedi: “Allah’a yemin olsun ki hayırdan başka bir şey bilmiyorum.” Bu rivayet sıhhatli kabul edilse dahi sanığa vurmanın caizliğine delalet etmez. Çünkü cariye Berire, bu meselede sanık olmadığı gibi şahit olduğu da söylenemez. Zira sanığa vurulmaması Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in Berire dışında başkalarına sorması ve onlara vurulmaması deliline binaen şahit olması yüzünden değildir.*

Mesela kız kardeşi Hamne Bintu Cehş Aişe hakkında dedikodu yapmasına rağmen Zeynep Bintu Cehş'e sormuş ve ona vurmamıştır. Zira el-Buhari, ifk hadisinde şöyle diyor:

*“(Aişe )*

*dedi ki: “Kız kardeşi Hamne, onunla mücadele etmeye başladı. Böylece helak olanlar arasında helak oldu.”*

Dolayısıyla Zeynep, olayı bildiği zannedilen kimse konumundaydı ve sorgulandığı halde ona vurulmamıştır. Bundan dolayı Berire'ye şahit olması itibarıyla vurulmuştur denilmez. Zira ona ancak Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in hizmetçisi olması itibarıyla vurulmuştur. Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in hizmetçisine vurmaya ve ona vurulmasına izin vermeye hakkı vardır. Zira Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] kendi hizmetçisine ve başkalarına sormuş, Ali'nin hizmetçisine vurması ve sahabenin onu azarlaması karşısında sessiz kalmış, başkalarına vurmadığı gibi başkalarına vurulması karşısında da sessiz kalmamıştır ki işte bunlar, hizmetçisi olmasından dolayı ona vurulmasını caiz kıldığına delalet etmektedir. O halde kişinin terbiye etmek veya bir konuyu araştırmak amacıyla hizmetçisine vurmaya hakkı vardır. Dolayısıyla bu hadis, hem sanığa hem de şahide vurmanın caizliğine dair delil olmaya uygun değildir. Bilakis bu hadis, terbiye etmek veya bir konuyu araştırmak amacıyla kişinin hizmetçisine vurmasının caizliğine dair bir delildir. Böylece bu hadisle sanığa vurmanın caizliğine dair istidlal ortadan kalkmış ve ona vurmanın caiz olmadığına dair delil sabit kalmış olur ki o da Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şu kavlidir:

*“Şayet delil (kanıt) olmadan birini*

**recmedecek olsaydım kesinlikle onu (o kadını) recmederdim.**" [İbn-u Abbas/Muttefekun aleyh] Dolayısıyla sanığa vurmak, sövmek, azarlamak ve işkence etmek kesinlikle helal değildir. Ancak hapsedilmesine dair delil varit olmasından dolayı onun hapsedilmesi doğrudur.

Suç işlediği ispat edilmeden önce sanığı cezalandırmanın caiz olmaması açısından böyledir. Allah'ın ahirette azap kıldığı şeyle cezalandırmanın caiz olmaması açısından olana gelince; bunun delili el-Buhari'nin İkrime'den şöyle dediğini tahrir etmesidir:

: "Ali

**[RadiyahAllahu Anh]'a bir takım zındıklar getirildi. O da onları yaktı. Bu durum İbn-u Abbas'a ulaştınca dedi ki: "Ben olsaydım Resulullah'ın Allah'ın azabı ile azap etmeyi yasaklamasından dolayı onları yakmazdım."** el-Buhari, Ebî Hurayra'dan Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle buyurduğunu tahrir etmiştir:

**"Ateşle ancak Allah azaplandırır."** Ebû Davud, İbn-u Mesud hadisinden bir kıssa hakkında şu lafzı tahrir etmiştir:

**"Şüphesiz ateşle ancak ateşin Rabbi azaplandırır."** Buna göre Kadâ Meclisinde yargı yetkisi olan bir kâdının önünde sanığın bir suç işlediği ispatlanırsa ateş, elektrik gibi ateş benzeri ve Allah'ın azaplandığı bir şeyle cezalandırmak caiz değildir. Şâri'nin belirttiği cezaların dışında bir ceza ile cezalandırılması da caiz değildir. Zira Şâri, suçluların cezalandırılacağı ukubatları belirlemiştir ki bunlar şunlardır: Öldürmek, kırbaçlamak, recmetmek, sürgün etmek, kesmek, hapsedmek, malını telef etmek, para

cezası vermek, teşhir etmek ve bedeninin herhangi bir kısmını ateşle dağlamak. Bunların dışında başka bir şey ile bir kişiyi cezalandırmak helal değildir. Mesela bir kişi ateşle yakılarak cezalandırılmaz ancak malını yakmak caizdir. Bir kişi tırnakları sökülerek veya gözü çıkartılarak veya elektriğe verilerek veya suda boğarak veya üzerine soğuk su dökerek veya aç bırakılarak veya soğuktan koruyacak ihtiyaçları olmadan açıkta bırakılarak veya benzeri şeylerle cezalandırılmaz. Bilakis cezalandırılırken şeriatın getirdiği ukubatlarla sınırlı kalınır ve yöneticinin bunların dışındaki bir şeyi suçlu için ceza olarak belirlemesi haramdır. Bundan dolayı bir kişiye işkence yapılması kesinlikle caiz değildir ve bunu kim yaparsa şeriata muhalefet etmiş olur. Eğer bir kişinin başka bir kişiye işkence ettiği ispat edilirse bundan dolayı cezalandırılır. İşte bunlar on üçüncü maddenin delilleridir.

**Madde-14: Efalde (fiillerde) asıl olan, şeri hükme bağlanmaktadır. Dolayısıyla hükmü bilinmedikçe hiçbir fiil yapılmaz. Eşyada (nesnelere) asıl olan ise, -haramlığına dair delil bulunmadıkça- mübahlıktır.**

Bir Müslüman, amellerini şeri hükümlere göre yürütmekle memurdur. Allahuteala şöyle buyurmuştur:

**“Hayır! Rabbinde andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlıklarda sana [İslam’a] muhakeme olmadıkça iman etmiş olmazlar.”** [en-

Nisâ 65] Ve şöyle buyurmuştur:

**“Resul size neyi getirdiyse onu alın, neyi**

**yasakladıysa ondan kaçının.”** [el-Hasr 7] Dolayısıyla bir Müslüman için aslolan şeri hükümlerle mukayyet olmasıdır. Ayrıca şeri kaide şöyledir; [ ] **“Şeriat varit olmadan şeriat yoktur.”** Yani herhangi bir mesele hakkında Allah’ın hükmü varit olmadan bu mesele için hüküm yoktur demektir. Dolayısıyla bir mesele hakkında Allah’ın hükmü varit olmadan hiçbir hüküm, yani mübah hükmü verilmez. Mübah ise şeri bir hüküm olup Şâri’nin hitabı ile sabit olması kaçınılmazdır. Aksi takdirde şeri hüküm olmaz. Çünkü şeri hüküm; kulların fiillerine ilişkin Şâri’nin hitabıdır. Dolayısıyla hakkında Şâri tarafından bir hitabın varit olmadığı hiçbir şey şeri bir hüküm olmaz. Bundan dolayı mübah, haram kılan bir şeyin varit olmaması demek değildir. Bilakis mübah, mübaha dair şeri bir delilin, yani Şâri tarafından fiilde muhayyerliğin varit olup olmamasıdır. Bundan dolayı aslolan Şâr’nin hitabı ile mukayyet olmaktır mübahlık değildir. Çünkü hükmünün ispatında mübahın kendisi de Şâr’nin hitabına muhtaçtır. Bu ise genel olup hem fiilleri hem de eşyayı kapsar. Dolayısıyla bir Müslüman, bir fiili, yani herhangi bir fiili yapmak istediğinde bu fiilde Allah’ın hükmü ile mukayyet olması vacip olduğu gibi bu hükmü öğrenip onunla mukayyet oluncaya kadar onu araştırması da vaciptir. Aynı şekilde bir Müslüman, bir şeyi almak veya vermek istediğinde hangi şey olursa olsun bu şeyde Allah’ın hükmü ile mukayyet olması ona vacip olduğu gibi bu hükmü öğrenip onunla mukayyet oluncaya kadar onu araştırması da vaciptir. Nitekim ayetlerin ve hadislerin mantuku ve mefhumuyla üzerine delalet ettiği şey işte budur. Dolayısıyla bir Müslümanın şeri hüküm olmadan



herhangi bir fiili yapması veya herhangi bir şey yönünde tasarrufta bulunması helal değildir. Bilakis herhangi bir fiil veya herhangi bir şeyde şeri hüküm ile mukayyet olması vaciptir. Zira Allahuteala şöyle buyurmuştur:

**“İşte bugün, size dininizi kemale erdirdim. Üzerinize olan nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslam'a razı oldum.”**

[el-Mâide 3] Ve şöyle buyurmuştur:

**“Bu kitabı da sana, her şey için bir açıklama olarak inzal ettik.”** [en-Nahl 89] Artık Allahuteala'nın bu kavillerinden sonra Allah'ın hükmünün delilini açıklamadığı ne bir fiil ne de bir şey kalmıştır. Dolayısıyla bu iki ayeti anlamasının ardından herhangi bir kimsenin bazı fiillerin veya bazı şeylerin veya bazı vakıaların şeri hükümden yoksun olduğu görüşünde olması helal değildir. Bu ise bir delil belirtmediği veya bu hususta mükellefin dikkatini çeken bir emare, yani mükellefin hükmünün vacip mi veya haram mı veya mendup mu veya mekruh mu veya mübah mı olduğunu gösteren bir illet koymadığı için şeriatın bunları mutlak olarak ihmal ettiği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu ve benzeri sözler, İslami şeriat hakkında kuşku duymaktır. Binaenaleyh bir kimsenin, bu fiil mübahdır çünkü buna ilişkin şeri bir delil varit olmamıştır ve şeri bir delil varit olmadığına aslanan mübahlıktır demesi helal olmadığı gibi bu şey mübahdır çünkü buna ilişkin şeri bir delil varit olmamıştır ve şeri bir delil varit olmadığına aslanan mübahlıktır demesi de helal değildir. Çünkü şeriatta hakkında delilin olmadığı hiçbir fiil veya şey yoktur. Dolayısıyla bir Müslümana düşen, bir fiil veya şey hakkında

Allah'ın hükmünü araştırıp onu almasıdır hakkında bir delil yok diye onu mübah kılması değildir.

Ancak şeri hüküm, kulların fiillerine ilişkin Şâr'nin hitabı olduğuna göre hitap, şey için değil kulun fiilini tedavi etmek için gelmiş olur. Şey için gelmesi ise onun kulun fiili ile alakalı olması itibarıyladır. Dolayısıyla hitapta aslolan kulun fiilidir. Şey ise; ister hitap, [ ] **"Yiyiniz ve içiniz"** [el-Bakara 60] gibi şeyi zikretmeden mutlak olarak fiil için gelsin isterse [ ] **"Ölü, kan ve domuz eti size haram kılındı"** [el-Maide 3] gibi fiili zikretmeden mutlak olarak şey için gelsin kulun fiiline bağlı olarak gelmiştir. Dolayısıyla da bu üç şey için haram hükmü ancak yemek, alış-veriş, icara ve benzerleri gibi kulun bunlara ilişkin fiiliyle alakalı olması bakımındandır. Bundan dolayı ister fiile ait bir hüküm isterse şeye ait bir hüküm olsun şeri hüküm kulun fiiline aittir. İşte fiillerde asıl olan mukayyetlik buradan gelmektedir. Çünkü hitap, sadece kulun fiiliyle alakalıdır.

Ancak şeri hükümlerin tafsili delillerinin istikrası sonucunda hitabın yönü bakımından hükümlerin delili olarak gelen nasslarda fiilin delili olan nassın durumunun, şeyin delili olan nassın durumundan farklı olduğu görülür. Zira fiile ilişkin nassta hitap, fiil ile birlikte şey zikredilmiş olsun yada olmasın sadece fiile yöneltmiştir. Mesela Allahuteala'nın şu kavilleri:

**"Allah, alış veriş helal, ribayı haram kıldı."** [el-Bakara 275],

**"Kafirlerden yakınınızda bulunanlara karşı"**

**savaşın.**" [et-Tevbe 123], **"Varlıklı olan**

**varlığına göre infak etsin."** [et-Talak 7],

**"Emanet bırakılan kimse emaneti sahibine iade etsin."** [el-Bakara 283], **"Yiyiniz ve içiniz"** [el-Bakara 60] Ve Resul

[Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şu kavilleri:

**"Alıcı ile satıcı birbirinden ayrılmadıkça muhayyerdirler (serbesttirler)." [İbn-u Ömer ve başkalarının kanalıyla muttefekun aleyh],** **"Ücretli kimseye ücretini verin."**

[İbn-u Mâce, İbn-u Ömer ve el-Beyhaki Ebi Hurayra kanalıyla el-Bagavî'nin hasen dediği isnad ile rivayet ettiler] İşte bu nassların hepsinde hitap, fiile yönetilmiş ve şey zikredilmemiştir. Mesela Allahuteala'nın şu kavilleri:

**"Hepsinden de taze et yersiniz."** [Fatr 12], **"Ondan taze et yemeniz için..."** [en-Nahl

14], **"Ondan hububat çıkardık. İşte onlar, bundan yerler."** [Yasin 33],

**"Yetimlerin mallarını zulüm olarak (haksızlıkla) yiyenler..."** [en-Nisâ 10], **"Onun meyvelerinden**

**yemeleri için..."** [Yasin 35] Bunların hepsinde, şey zikredilmiş olsa da hitap fiile yöneltmiştir. Bu tür bir hitap doğrudan kulun fiiliyle alakalıdır. Bu durum şey ile alakalı olan nasstan farklıdır. Zira onda hitap, şey ile birlikte fiil zikredilmiş olsun yada olmasın sadece şeye yöneltmiştir.

Mesela Allahuteala'nın şu kavilleri: **"Ölü**

**(hayvan eti) size haram kılındı."** [el-Mâide 3],

**“Size ancak ölü (hayvanı), (akan) kanı, domuz etini haram kıldı.”** [en-Nahl 115],

**“Gökten su indirdik.”** [Müminun 18],

**“Her canlı olan şeyi sudan yarattık.”** [el-Enbiya 30] Ve Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in deniz suyu hakkındaki şu kavli:

**“Onun suyu temiz ve ölüsü helaldir.”**

[Malik, Ebi Hurayra kanalıyla tahrir etmiştir ve sahihtir] Bunların hepsinde hitap şeye yöneltilmiş ve şey ile birlikte fiil zikredilmemiştir. Mesela Allahuteala’nın şu kavilleri:

**“İçki, kumar, putlar, fal ve şans okları birer şeytan işi pislidir. Bunlardan uzak durun.”** [el-Mâide 90],

**“İçtiğiniz suyu gördünüz mü?”** [el-Vakıa 68],

**“Yaktığınız ateşi gördünüz mü?”** [el-Vakıa 71],

**“Hurma ve üzüm gibi meyvelerden içki edinirsiniz.”** [en-Nahl 67],

**“Size onların karınlarındaki içkembe ile kan arasından (gelen), içenlerin boğazından kolayca geçen tam halis süt içiriyoruz.”** [en-Nahl 66] Bunların hepsinde fiil zikredilmiş olsa da hitap şeye yöneltilmiştir. Bu tür bir hitap şey ile alakalıdır. Dolayısıyla şeyin hükmü için bir beyandır. Ancak hitabın şey ile alakalı olması kulun fiilinden kopuk olarak şey açısından değil sadece kulun fiili açısından şeyin hükmünün beyan edilmesi bakımındandır. Zira kulun fiili

ile ilgili olmadıkça şey için bir hükmün olması imkansızdır. Tüm bunlarla hitabın yönü bakımından nassın durumundaki farklılık ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar şeri hüküm, kulların fiillerine ilişkin Şâri'nin hitabı olarak gelmiş olsa da bu farklılık, hükmü kulun fiilinden kopuk olarak değil de kulun fiiliyle ilgili olmasına rağmen şeyin hükmünü mutlak olarak beyan eden şeye hâs hükümlerin geldiğine delalet etmektedir. İstikra sonucunda bu delalet bize göstermektedir ki şeylerin hükümleri, fiillerin hükmünü beyan etmek üzere gelen genel delil ile gelmiş olup şeylere hâs olarak gelen hükümler ise ancak fiillerin delili ile gelen genel hükümden istisna mesabesinde. Çünkü istikra sonucunda ortaya çıkmaktadır ki hitabın doğrudan fiile yönlendirildiği şeri nass, genel olarak gelmiştir. Dolayısıyla onunla alakalı olan tüm şeyler mübahtır. Çünkü fiilin veya muhayyerliğin talebi genel olup her şeyi kapsar. Dolayısıyla bu talebe göre her şey mübah olmakta ve herhangi bir şeyin haram kılınması bir nassa ihtiyaç duymaktadır. Mesela Allahuteala şöyle buyurmaktadır:

**“O, göklerde ve yerde ne varsa kendi katından size boyun eğdirmiştir.”** [el-Casiye 13] Bu demektir ki göklerde ve yerde olan şeyleri bizim için yaratmıştır. Dolayısıyla bunlar mübahtır. Ve şöyle buyurmuştur:

**“Allah, alış verişini helal kıldı.”** [el-Bakara 275] Bu demektir ki Allah, bütün şeylerin satışını ve alımını helal kılmıştır. Dolayısıyla bunlardan herhangi bir şeyin satışının helal olması için bir delil gerekmemektedir. Çünkü genel delil, her şeyi kapsamaktadır. Dolayısıyla içki gibi bunlardan herhangi

bir şeyin satılmasının haram kılınması için bir delil gerekmektedir. Allahuteala şöyle buyurmuştur:

**“Yeryüzünde bulunanların helal ve temiz olanlarından yeyin.”** [el-Bakara 168] Bu demektir ki her şeyin yenmesi helaldir. Dolayısıyla herhangi bir şeyin yenmesi onu mübah kılan bir delile gerek duymamaktadır. Çünkü genel delil onu mübah kılmıştır. Ancak mesela ölü hayvan eti gibi bir şeyin yenilmesinin haram kılınması bir delile gerek duymaktadır. Allahuteala şöyle buyurmuştur:

**“Yiyin için israf etmeyin.”** [el-A'râf 31] Bu demektir ki her şeyi içmek mübahtır. Dolayısıyla herhangi bir şeyi içmek için onu mübah kılan bir delile gerek yoktur. Çünkü genel delil onu mübah kılmıştır. Ancak mesela sarhoşluk verici gibi bir şeyin haram kılınması bir delile ihtiyaç duymaktadır. Hakeza konuşmak, yürümek, oynamak, koklamak, bakmak ve benzerleri gibi insanın fiilleri ile ilgili olan her şeyi mübah kılan genel delil varit olmuştur. Dolayısıyla herhangi bir şeyin mübah olması bir delile ihtiyaç duymamaktadır. Ancak bu fiillerle ilgili olan herhangi bir şeyin haram olması onu haram kılacak bir delile ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla içerisinde fiile yönlendirilmiş nassların geldiği deliller, şeylerin hükmünü genel ve mutlak olarak beyan etmiş olmaktadır. Dolayısıyla da bunların hükümlerini beyan eden nasslara ihtiyaç yoktur. Şeylerin genel hükmünün beyan edilmesinden sonra şeylere hâs nassların gelmesi ise şeylere hâs bu hükümlerin bunların hükmünü bu genel hükümden istisna etmek üzere geldiğine dair bir delildir. Böylece şeriâtın nasslarının şeyler

hakkındaki şeri hükmün onların mübah olduğunu açıklamak üzere gelmiş olmasına rağmen bunlardan bazı hükümleri istisna etmek üzere de nasslar gelmiştir. Dolayısıyla şeyler, onları haram kılan bir nass gelmedikçe mübah olmaktadır. Buradan da şu şeri kaide ortaya çıkmıştır: [ ] “Şeylerde aslolan mübahlıktır.” İşte bunlar bu maddenin delilleridir.

**Madde-15: Harama götüreceği zannı galip olursa, harama götüren vesile haramdır. Harama götürmesinden korkuluyorsa haram olmaz.**

Bu maddenin delili; Allahuteala'nın şu kavlidir:

**“Allah'tan başkasına tapanlara sövmeyin. Sonra onlar da Allah'a söverler.”** [el-Enam 108]  
Kafirlere sövmek, mübahlardandır. Allah, Kur'an'da onlara sövmüştür. Ancak bu sövmenin Allah'a sövmeye götüreceği zannı galip olursa haram olur. Çünkü Allah'a sövmek, caiz değildir haramdır ve haramın da ötesindedir. Buradan da [ ] **“Harama götüren vesile haramdır”** şeri kaidesi istinbat edilmiştir. Ancak bu vesilenin haram olması için onun harama götüreceği zannı galip olması gerekir. Çünkü onların putlarına sövmenin haram olması, Allah Subhânehu'ya sövmeye götüreceği olması sebebiyledir. Bu da [ ] kelimesindeki fâ-i sebebiyyenin kullanılması yüzündendir. Eğer herhangi bir şeri hükümdeki zannı galip gibi onların putlarına sövme sebebiyle Allah'a sövmenin hasıl olacağı zannı galip olmazsa “fâ” harfinin

kullanılmasının sebebiyete dolayısıyla haramlılığa dair bir delaleti olmaz. Dolayısıyla kadının peçesiz (yüzü açık) olarak dışarıya çıkmasının fitneye götüreceğinden korkulması gibi sadece harama götüreceğinden korkulması gibi bu vesilenin harama götüreceği zannı galip olmazsa bu tür bir durumda haram olmaz. Çünkü götüreceğinden korkulması haramlık için yeterli değildir. Bu maddenin delili işte budur.

Şu kaide de bu kaide gibidir: Mübah olan bir şeyin kollarından bir kol bir zarara götürürse sadece bu kol haram kılınır ve o şey mübah olarak kalır. Çünkü Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'den rivayet edildiği üzere Hicr mevkiinden geçerken oraya konaklamış, insanlar onun kuyusundan su almışlar ve yola düştüklerinde Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], şöyle demiştir:

*“Onun*

*suyundan bir damla dahi içmeyin, salâh için ondan abdest almayın, onun suyu ile yoğurduğunuz bir hamur varsa deveye yedin ondan hiçbir şey yemeyin, sizden biriniz yanında bir arkadaşı olmadan gece dışarı çıkmasın.”* [İbn-u Hişam Sire'te ve İbn-u Hibban es-Sikat'ta rivayet ettiler] Oysa suyu içmek mübahdır. Ancak Semud kuyusunun olduğu suyun kollarından olan bu kol zarara götürmesinden dolayı Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], onu haram kılmıştır. Ancak su, mübah olarak kalmaya devam etmiştir. Keza bir kişinin yanında bir arkadaşı olmadan gece dışarı çıkması mübahdır. Ancak bu ordudan birisinin bu gecede o mekanda dışarı



çıkması zarara götüreceğinden dolayı Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] bunu haram kılmıştır. Bunun dışında bir kişinin bir arkadaşı olmadan gece dışarı çıkması mübah olarak kalmaya devam etmiştir. İşte bu, mübahın bir kolu zarara götürdüğünde sadece bu kolun haram olacağı ve şeyin kendisinin mübah olarak kalmaya devam edeceğinin delilidir.

## Yönetim Nizamı

**Madde-16: Yönetim nizamı, vahdet nizamıdır, federal nizam değildir.**

Yönetim için sahih nizam, sadece vahdet nizamıdır. Çünkü şer'i delil sadece onu getirmiş ve onun dışındakileri haram kılmıştır. Zira Abdullah İbn-u Amr İbn-u'l Âs'tan rivayet edildiği üzere o, Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini işitmiştir:

*"Her kim bir imama [halifeye] biat edip elinin ayasını ve kalbinin semeresini verirse, gücü yettiğinde ona itaat etsin. Eğer bir diğeri onunla (yönetimi ele geçirmek üzere) çekişmek için gelirse, o diğerinin boynunu vurun!"* [Muslim tahrir etti] Ebî Said el-Hudri'den Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

*"İki halifeye bit edildiğinde onlardan diğerini (ikincisini) öldürün."* [Muslim tahrir etti] Bu iki hadisle istidlal yönü şudur ki birinci hadis, imametın yani hilafetin bir

kişiyeye verilmesi halinde ona itaat etmenin vacip olduğunu ve birisi gelir bu hilafette onunla çekişir ve bu çekişmeden vazgeçmezse onunla savaşmanın ve onu öldürmenin vacip olduğunu beyan etmiştir. Dolayısıyla hadis, kim hilafet konusunda Halife ile çekişirse onunla savaşmanın vacip olduğunu beyan etmiştir. Dolayısıyla hadisin mefhumu, devletin parçalanmasını önlemek, bölünmesine izin verilmemesine teşvik etmek ve kılıç zoruyla da olsa ondan kopmayı engellemektir. İkinci hadise gelince; devletin bir halifeden yoksun kalması ve hilafetin iki kişiyeye verilmesi halinde onlardan diğerini (ikincisini) öldürünüz demektir. O halde iki kişiden daha fazla kişiyeye verildiği zaman bu evla babındandır. Dolayısıyla hadisin mefhumu, devletin bölünmesinin engellenmesidir. Bu da devleti birkaç devlet haline getirmenin haram olup bilakis tek bir devlet olması gerekir demektir. Buradan da İslam'da yönetim nizamı vahdet nizamıdır federal nizam değildir ve vahdet nizamı dışında başkası katı olarak haram kılınır. İşte bundan dolayı bu madde konmuştur.

**Madde-17: Yönetim merkezîdir. İdare ise merkezî değildir.**

Bu madde yönetim ile idarenin arasını ayırmak için konulmuştur. Bunların arasını ayırmak ise şu iki yönde ortaya çıkar: Her birinin vakiasında ve Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in yöneticileri görevlendirme ve memurları atama amellerinde. Her birinin vakiasına gelince; yönetim, mülk ve sultan aynı manadadır ki o, hükümleri infaz eden sulta/otoritedir. Kamus-ul el-Muhî'te şöyle geçmiştir: "Mulûke-mülk; azamet ve sultan aynı

anlamdadırlar." Başka bir yerde şöyle geçmiştir: "Sultan, melikin hücceti ve kudreti demektir." Üçüncü bir yerde ise şöyle geçmiştir: "[ ] "el-hükm" [ ] "kaza" demektir. Çoğulu, [ ] "ahkâm"dır. [ ] "hakim" hükmü yerine getirendir." Bu da hüküm, yargının kullandığı dil ve yönetici, yönetimi infaz edenin kullandığı dil demektir. Bu maddedeki yönetimden maksat, hükümleri infaz etmek, yani mulk, sultan ve mulkün kudreti anlamında ıstılahî olarak yönetim demektir. Veya başka bir deyişle yönetim, Şeriatın Aleyhi's Salâtu ve's Selâm'ın şu kavli ile Müslümanlara vacip kıldığı imâratın/emirliğin işidir:

*"İçlerinden birini*

*kendilerine emir seçmedikleri müddetçe, üç kişinin bir vadide olması helal değildir."* [Ahmed, Abdullah İbn-u Amr kanalıyla tahrir etti] İmâratın bu işi ise zulümleri defetmek ve husumetleri fasletmek için kullanılan otoritedir. Veya başka bir deyişle yönetim, Allahuteala'nın şu kavlinde geçen velâyet-ul emrdir:

**"Allah'a itaat**

**edin! Resule ve sizden olan ulul-emre de itaat edin!"** [en-Nisâ

59] Ve şu kavlindeki:

**"Halbuki onu Resule ve kendilerinden olan ulul-emre götürmüş olsardı..."** [en-Nisâ 83] Dolayısıyla velâyet-ul emr, fiilen işlerin güdülmesini üstlenmektir. Yönetimin vakıası işte budur. Buna göre velâyet-ul emr, imârat, mulk ve sultan, yönetimdir bunların dışındakiler ise idaredir. Binaenaleyh halife ile onun valiler ve amillerinden olan emirlerinin şer'i hükümler ile yargı hükümlerini infaz ederek insanların

işlerini gütmeleri yönetimdir. Bu kişilerin veya onların yada halifenin atadığı insanların yaptıkları bunların dışındaki şeyler ise idaredir. Böylece yönetim ile idare arasındaki fark ortaya çıkmaktadır. Şâri, bu vakıasıyla yönetimi, ümmetin seçtiği halifeye veya ümmetin seçtiği emire vermiştir. Dolayısıyla ümmetin, emiri seçmesi veya halifeye biat etmesiyle halife veya emir, yönetimde salahiyet/yetki sahibi olur. Yani yönetim, bu halifeye veya şu emire ait olur ve yönetimin başkasına ait olması ancak ümmetin ona vermesi ile mümkündür. Bundan dolayı yönetim merkezîdir. Yani yönetim, ümmetin olup onu halife yada emirin şahsına veren bizzat odur. Biat veya seçme, yani seçim yoluyla yönetimi halifeye vermesiyle yönetim ona ait olur. Bu durumda ümmet, yönetim salahiyetini dilediği kimseye verir ve bir başkasının yönetim salahiyetine sahip olması ancak ümmetin ona bunu vermesi ile mümkündür. Böylece bizzat yönetime sahip olması bakımından yönetim salahiyetinin ümmetin seçtiği kimseye hasredilmesinden ötürü yönetimin merkezî olduğu ortaya çıkmaktadır. Halifeden başkası ise bizzat yönetime sahip olamaz. Başkasının yönetimi alması ancak halifenin yer, zaman ve olaya göre sınırlı olarak ona vermesiyle olur. Buna göre yönetimin vakıası, onun merkezî olduğunu ve merkezî olmasına bağlı kalınması gerektiğini gösterir.

Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in amellerine gelince; Aleyhi's Salâtu ve's Selam, valileri vilayetlere gönderir, onlara şer'i hükümleri insanlara infaz etmelerini emreder ve hükümleri infaz etmeleri için değil işleri yapmaları için memurlar atardı. Mesela valiler atar, onlara hükümleri infaz etme hakkı verir, onlar için infaz vesilelerini ve üsluplarını

belirlemez, bunları onlara terk eder, bazılarını şer'i hükümlerin infaz vesilelerini veya üsluplarını değil de şer'i hükümleri içeren mektuplar yazar ve bazılarını da Allah'ın şeriatını infaz etmelerini emrederdi. Mesela Amr İbn-u Hazm'ı vali olarak atamış ve ona bir mektup yazmış, Muaz İbn-u Cebel'i vali olarak atamış, ona nasıl hükmedeceğini sormuş ve onu görüşünde ikrar etmiş ve Attab İbn-u Useyd'i Allah'ın Şeriatını infaz etmesi için atamıştır. Vali olarak atanan kimse infaz etmenin kendi salahiyetlerinden olduğunu görüyordu. Nitekim şöyle rivayet edilmiştir:

: :

#### **“İmrân İbn-u Husayn, zekat**

**âmili olarak görevlendirilmişti. Döndüğünde ona denildi ki: “Mal nerede?” Dedi ki: “Beni mal için mi gönderdin? Biz onu Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in döneminde aldığımız gibi aldık ve koyacağımız yere koyduk.”** [İbn-u Mâce ve el-Hakim sahihleyip rivayet ettiler] Bunun aksine memurların görevleri belirlenir ve kendilerinden talep edilen şeyleri yaparlar. Mesela Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Yahudilere eksperlik yapması, yani olgunlaşmadan önce ağacın üzerindeki meyveleri takdir etmesi için Abdullah İbn-u Revaha'yı eksper olarak atamıştır. Nitekim Ahmed, sahih bir isnad ile Cabir İbn-u Abdullah'tan şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Allah [Azze ve Celle], Hayber'i Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e ganimet olarak verdi. Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] de onları olduğu gibi ikrar etti ve Hayber'in (arazilerini ekmeleri

karşılığında) mahsullerini kendisi ile onlar arasında paylaştırdı. Ardından Abdullah İbn-u Revaha'yı gönderdi ve onların başında Hayber'in eksperiydi. Ardından onlara dedi ki: "Ey Yahudiler topluluğu! Sizler, bana yaratılmışların en sevimsizisiniz ki siz, Allah [Azze ve Celle]'nin nebilerini öldürdünüz ve Allah'a yalan söylediniz. Size olan kinim, beni size karşı adaletsizliğe sevketmeyecektir. Yirmi bin vask hurma takdir ettim. İsterseniz sizin olsun istemezseniz benim olsun." Dediler ki: "Arz ve semâvatı ayakta tutan işte bu (adalettir). Biz aldık sen onu bizden düş." Keza zekatı toplamaları için âmiller gönderirdi. Onlar da zekatı toplayarak Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e getirirler ve onlara ücretlerini verirdi. Nitekim Busr İbn-us Said'den o da İbn-u's Saidi el-Mâlikî'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: **"Ömer İbn-ul Hattab, beni zekat âmili olarak görevlendirdi. Toplayıp ona teslim edince bana ücret almamı emretti. Bunun üzerine dedim ki: "Ben bunu Allah için yaptım ücretim Allah'a aittir." Ömer dedi ki: "Sana verdiğimi al. Zira ben de Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] döneminde âmil olarak görevlendirilmişim. Bana da bir ücret teklif etmiş ve ben de senin gibi söylemişim de Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] bana şöyle demişti:**

*"Sana*

*istemedemden bir şey verildiğinde onu ye ve ondan tasadduk et."*

[Muslim tahrir etti] Dolayısıyla İmrân İbn-u Husayn bir yöneticidir ki topladığı zekatın kendisinden istenmesini garipsemiştir. Zira Allah'ın hükmünü infaz etmiş ve Resulullah'ın kendisini atadığında yaptığı gibi zekatı müstahak olanlara vermiştir. Ancak Bisr İbn-u Said bir memurdur ki zekat toplamakla görevlendirilmesi işini yapmış ve şeri hükümleri

infaz etmemiştir. Böylece yöneticilerin işleri ile memurların işleri arasındaki fark ortaya çıkmaktadır. Zira yöneticinin işi, şeriatı infaz etmek, yani yönetim, mulk ve sultandır. Memurun işi ise işleri yapmaktır hükümleri infaz etmek değildir. Zira bunlar yönetimden değildir idaredendir. Böylece bizzat yöneticinin işleri arasındaki fark da ortaya çıkmaktadır. Zira bunlardan bir kısmı yönetimdir. Bu ise şer'î hükümleri ve yargı hükümlerini infaz etmektir ve atanmasına göre yönetim salahiyetine sahip olan bir kimse atanmadıkça hiçbir kimse bunlarda salahiyete sahip olamaz. Bir kısmı da infazın gerçekleşimine erişmek için kullanılan üsluplar ile vesilelerdir ki bunlar idareden olup yönetici açısından bunların belirlenmesine ve kendisini atayan kimseye müracaat etmesine gerek yoktur. Bilakis yönetici olarak atanması kendisi için uygun gördüğü üslupları ve dilediği vesileleri kullanma salahiyeti vermektedir. Şayet kendisini atayan kimse muayyen üsluplar ve vesileler belirlemişse o zaman kendisi için belirlenen şeylere bağlı kalır. Yani ona idarî işleri yapma salahiyeti veren şey yönetici olarak atanmasıdır. Ancak yönetim salahiyetine sahip kimseden sadır olan idarî düzenlemeler varsa bu durumda bu düzenlemelere bağlı kalır. Bundan da ortaya çıkmaktadır ki yönetimin merkezî olmasının manası şudur: Otorite ile kaim olmaya, yani şeriatı infaz etmeye ümmetin bunu kendisine verdiği kimseden başkası zati olarak sahip olamaz. Dolayısıyla o, bununla sınırlıdır ve bunun kendisine verildiği herkes buna sahiptir. İdarenin merkezî olmamasının manası ise atanan yöneticinin, idarî işlerde kendisini atayan kimseye müracaat etmeden bunları uygun gördüğü şekilde yapması demektir. Bu da şer'î nasslarda

varit olduğu üzere yönetimin vakıasından ve Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in yöneticileri atarkenki amelinden sabittir. Bu maddenin delili işte budur.

**Madde-18: Yöneticiler dördtür: Halife, tefvîz muavini, vali, âmil ve bunların yönetimi altında olan kimseler. Bunların dışındakiler yönetici değildir, memurdur.**

Bu maddedeki yönetici, ister devletin tamamında olsun isterse bir kısmında olsun işleri güden veliy-yul emrdir. Şer'i hükümlerin istikrası sonucunda işlerin güdülmesinin, hükümlerin ikamesinin kendilerine tevdi edildiği ve hükümlerin infazında kendilerine itaat edilen kişiler şu dört kişidir: Halife, muavin (tefvîz muavini), vali ve âmil. Velayet-ul emr sebebiyle kendilerine itaat edilen kişiler işte bunlardır.

Halifeye gelince; ümmetin naibi olarak dini ikame etmesi için ümmetin kendisine biat ettiği şahıstır. Dolayısıyla o, hadleri ikame eder, hükümleri tatbik eder, cihadı infaz eder ve itaat edilme hakkına sahiptir.

*"Her kim bir imama [halifeye] biat edip elinin ayasını ve kalbinin semeresini verirse, gücü yettiğinde ona itaat etsin. Eğer bir diğeri onunla (yönetimi ele geçirmek üzere) çekişmek için gelirse, o diğerinin boynunu vurun!"* [Muslim, Abdullah İbn-u Amr İbn-ul Âs kanalıyla tahrir etti]

Tefvîz muavinine gelince; tebaanın işlerinin idaresinde, yani zorunlu daimi genel gözetimde halifenin tayin ettiği muavindir. Tefvîz muavinin, halifenin kendisini mükellef



kıldığı veya gerçekleştirmede kendisine yardım etmesini istediği işlerde itaat etmenin vacip olduğu veliy-yul emr olduğunun delili, Ahmed'in ceyyid isnad ile Aişe [RadiyahAllahu Anhâ]'den Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle buyurduğunu rivayet etmesidir:

*“Allah [Azze ve Celle], bir kimseyi Müslümanların işinden bir şeye görevlendirir ve onun için hayır dilerse ona sadık bir vezir nasib eder ki o unuttuğunda ona hatırlatır, hatırladığında da ona yardım eder.”*

Valiye gelince; halifenin devletin vilayetlerinden bir vilayete emir tayin ettiği şahıdır. Valinin, itaat edilmesi vacip olan veliy-yul emr olduğunun delili Muslim'in, Avf İbn-u Malik el-Eşcai [RadiyahAllahu Anh]'den Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'i şöyle derken işittiğini rivayet etmesidir: ...

*“...İyi biliniz ki kimin üzerine bir vali atanır ve onun Allah'a isyan olan bir şey yaptığını görürse Allah'a isyan olarak yaptığından hoşlanmasın ve itaatten el çekmesin.”* Muslim'in, Avf İbn-u Malik el-Eşcai [RadiyahAllahu Anh]'den başka bir rivayetinde ise Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle buyurduğu geçmiştir: ...

*“... Valilerinizden hoşlanmadığınız bir şey görürseniz onun amelinden hoşlanmayın ve itaatten el çekmeyin.”*

Âmile gelince; halifenin veya onun naibinin bir bölgeye veya şehre veya vilayetin bir bölümüne emir tayin ettiği kimsedir. Onun işi vilayetin hepsi yerine bir kısmına hükmetmesi dışında valinin işi gibidir. Bunun içindir ki o, halife veya vali tarafından emir olarak atanmasından dolayı vali gibi kendisine itaat etmenin vacip olduğu bir yöneticidir. Nitekim el-Buhari, Enes İbn-u Malik [Radyallahu Anh]'den Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

*“Başınıza başı kuru üzüm tanesi gibi Habeşli bir köle bile getirilse dinleyin ve itaat edin!”* Yine Muslim, Umm-ul Husayn yoluyla onun Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in veda hutbesinde konuşurken şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

*“Başınıza size Allah'ın kitabı ile liderlik eden bir köle dahi getirilse dinleyin ve itaat edin.”*

“Bunların yönetimi altında olan kimseler” ibaresine gelince; bundan maksat kendilerine mezâlim kâdisini tayin ve azletme salahiyeti, dolayısıyla mezâlimlerde yargı salahiyeti verildiğinde mezâlim kâdisi ve kâdî'l kudâ'dır. Çünkü 78. maddede açıklandığı üzere mezâlim kadâsı yönetimdendir.

**Madde-19:** Erkek, hür, akil, baliğ, adil, kâdir ve kifayet ehli olanlar dışındaki kimselerin yönetimi veya yönetimden sayılan herhangi bir işi üstlenmesi caiz olmadığı gibi, Müslümandan başkasının üstlenmesi de caiz değildir.

Allahuteala, kafirin Müslümanlar üzerinde yönetici olmasını kesin olarak nehyetmiştir. Allahuteala şöyle buyurmuştur:

**“Muhakkak ki Allah, kafirler için müminler aleyhine asla bir yol (sulta) kılmayacaktır!”** [en-Nisâ 141] Dolayısıyla kafiri Müslüman üzerine yönetici kılmak kafire onun üzerinde yol (sulta) kılmaktır. Allah ise [ ] **“Len”** harfini kullanarak bunu katî olarak nefyetmiştir. Bu ise kafir için Müslümanlar üzerinde bir yolun olmasının yani kafirin Müslümanlar üzerinde bir yönetici olmasının nehyedildiğine dair bir karinedir ki bu kesin bir nehiydir. Dolayısıyla bu, bunun haram olduğunu ifade eder. Yine Allah, talak-ı ricde şahidin Müslüman olmasını şart koşturmuştur. Allahuteala şöyle buyurmuştur:

**“O kadınlar, iddet müddetlerine ulaştıkları zaman onları ya güzelce tutun veya onlardan uygun bir şekilde ayrılın. Ve sizden olan adalet sahibi iki kişiyi şahit tutun.”** [et-Talak 2] Bunun mefhumu, tutacağınız şahit sizin dışındakilerden olmasın demektir. Borçta şahidin Müslüman olmasını şart koşturmuştur: Allahuteala şöyle buyurmuştur:

**“Sizden iki erkeği şahid kılın.”** [el-Bakara 282] Yani tutacağınız şahitler sizden olmayan erkeklerden olmasın demektir. Şeriat, bu iki hususta bu gibi bir şahidin Müslüman olmasını şart koştuğuna göre yönetici için Müslüman olması şartının koşulması evla babındandır. Ayrıca yönetim, şer’i hükümler ile kaza/yargı hükümlerinin infaz edilmesidir ve yöneticiler Şeriat ile hükmetmekle memurdurlar. Bu da infaz edenin

Müslüman olmasını gerektirir. Çünkü o, infaz ettiği şeylere iman eder. Oysa İslam'ın infazında kafire güvenilmez. Bunun içindir ki Müslüman olması şart koşulmuştur. Ayrıca yöneticiler, emir sahipleridir ve Allahuteala, emir sahiplerine itaat edilmesini, güvenlik veya korkuya dair haberi emir sahiplerine götürülmesini emrettiğinde emir sahibinin Müslüman olmasını şart koşturmuştur. Zira Allahuteala şöyle buyurmuştur:

**“Allah’a itaat edin! Resule itaat edin ve sizden olan ulı’l emre de!”**

[en-Nisâ 59] Ve şöyle buyurmuştur:

**“Onlara güvenlik veya korkuya dair bir haber geldiği zaman hemen onu yayıverirler. Halbuki onu Resule veya kendilerinden olan ulı’l emre götürmüş olsalardı...”** [en-Nisâ

<sup>83]</sup> Zira ayette [ ] “sizden olan” ifadesini kullanmıştır. Yani sizden olmayanlardan olmasını demektir. Keza ayette [ ] “kendilerinden olan” ifadesini kullanmıştır. Yani kendilerinden olmayanlardan olmasını demektir. Bu da veliyy-yul emrin Müslüman olmasının şart koşulduğuna delalet etmektedir.

Kuran’da veliyy-yul emr kelimesi ancak Müslümanlardan olmasına yönelik bir ifade eşliğinde varit olmuştur. Bu da yöneticinin Müslüman olmasının şart koşulduğunu tekit etmektedir. Ayrıca yönetici, Müslümanlar üzerinde itaat edilme hakkına sahiptir. Oysa Müslüman kafire itaat etmekle mükellef değildir. Çünkü onun bununla mükellef olması ancak Müslüman veliyy-ul emre itaat etmesi şeklinde

varit olmuştur. Allahuteala şöyle buyurmuştur:

**“Allah’a itaat edin! Resule itaat edin ve sizden olan ulî’l emre de!”** [en-Nisâ 59] Dolayısıyla Allah’ın Müslümanlardan olan emir sahiplerine itaat edilmesini emretmesi ve başkalarına itaat etmeyi emretmemiş olması kafir olan veliyy-ul emre itaatın vacip olmadığına ve itaat olmadan yöneticinin olmayacağına delalet eder. Şöyle denilmez: Müslüman, kafir olan daire müdürüne itaat etmekle mükelleftir. Çünkü daire müdürü veliyy-yul emr değildir. Bilakis o bir memurdur, yani bir ücretlidir. Dolayısıyla ona itaat etmesi, veliyy-yul emrin daire müdürüne itaati emretmesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla da söz konusu olan veliyy-ul emr olup ücretli değildir. Bundan dolayı ne Müslümanlar üzerinde Müslümandan başkasının veliyy-yul emr olması ne de kafirin olması sahihtir. Dolayısıyla yöneticinin kafir olması mutlak olarak caiz değildir.

Yöneticinin erkek olması şartına gelince; çünkü Ebî Bekre’den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e Fars halkının, Kisrâ’nın kızını kendilerine kraliçe yaptıkları haberi ulaşınca şöyle buyurdu:

**“Emirlerini (yönetimlerini) bir kadına tevdi eden bir toplum asla iflah olmayacaktır.”** [el-Buhari tahrir etti] Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in, yönetimlerini bir kadına tevdi edenlerin asla iflah olmayacağını haber vermesi, kadının yönetime getirilmesine dair bir nehiydir. Zira bu haber, talep siğasıdadır. Bu haberin, zemmi haber vererek gelmiş olması, bu nehyin kesin bir nehiy olduğuna dair bir

karinedir. Dolayısıyla kadının yönetime getirilmesi haram olmuştur. Bundan dolayı erkek olma şartı, yöneticinin yönetime getirilmesi şartlarından bir şarttır.

Yöneticinin adil olması şartına gelince; çünkü Allahuteala, şahidin adil olmasını şart koşturmuştur. Allahuteala şöyle buyurmuştur:

**“İçinizden iki adalet sahibini şahit tutun.”** [et-Talak 2] Halife ise şahitten daha üst bir konumda olduğu için, evla babından adil olması zorunludur. Çünkü şahit için adalet şart koşulduğuna göre, halife için şart koşulması evla babındandır.

Hür olması şartına gelince; çünkü köle kendisinin tasarrufuna sahip değildir ve dolayısıyla başkasının işini gütmeye sahip olamaz. Ayrıca kölelik, kölenin zamanının efendisinin mülkü olmasını gerektirir.

Baliğ olması şartına gelince; çünkü sabi [ergenlik çağında olmayan genç veya çocuk] olması caiz değildir. Nitekim Ebû Davud, Ali İbn-u Ebî Talib [RadyAllahu Anh]'dan Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle buyurduğunu rivayet etti:

**“Kalem**

**(sorumluluk) şu üç kişiden kaldırılmıştır: Bulüğa erinceye kadar sabiden, uyanıncaya kadar uyuyandan, akli başına gelinceye kadar akli gidenden.”** Başka bir rivayetinde ise şu lafızla gelmiştir:

**“Kalem**

**(sorumluluk) şu üç kişiden kaldırılmıştır: Akli başına gelinceye kadar deliden, uyanıncaya kadar uyuyandan,**

*ihtilam oluncaya kadar sabiden.*" Üzerinden kalemin (sorumluluğun) kaldırıldığı kimsenin işinde tasarruf sahibi olması sahih olmaz ve o şeran mükellef de sayılmaz. Dolayısıyla halife olması veya bunun dışında bir yönetici olması da sahih olmaz. Çünkü onun tasarruf yetkisi yoktur. Sabinin halife olamayacağına bir delil de el-Buhari'nin rivayet ettiği şu hadistir:

... *Ebî Akîl Zuhra İbn-u Ma'bed'den, o da Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'i gören ve annesi Zeyneb Bint-u Humeyd ile birlikte giden (ve o zaman henüz küçük olan) dedesinden Abdullah İbn-u Hişam'dan annesinin Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e şöyle dediğini nakletti: "Ey Allah'ın Resülü! Onun (Abdullah'ın) biatini al!" Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] "O küçüktür" dedi, başını okşadı ve ona dua etti.* Sabinin biati muteber olmadığına ve başkasına halife olması için biat veremediğine göre, bizzat halife olması da evla babından caiz olmaz.

Âkil olması şartına gelince; çünkü deli olması sahih değildir. Zira Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem],

*"Kalem (sorumluluk) şu üç kişiden kaldırılmıştır"* buyurdu ve bunlar arasında

*"Aklı başına gelinceye kadar deliden"* olanı da zikretmiştir. Kendisinden kalem (sorumluluk) kaldırılan kimse ise mükellef değildir. Zira akıl, teklifin

(mükellefiyetin) menatıdır ve tasarrufların sıhhati için şarttır. Halife ise ancak yönetim tasarruflarını ikame etmekte ve şeri teklifleri (sorumlulukları) infaz etmektedir. Dolayısıyla onun deli olması sahih olmaz. Çünkü kendi işlerinde tasarrufta bulunması sahih olmayan bir delinin, insanların işlerinde tasarruf sahibi olması evla babından hiç sahih olmaz.

Kifayet ehlinden kâdir birisi olması şartına gelince; çünkü bu, hem halifenin hakkında biatin gerekliklerindedir hem de halifenin dışında muavinlerin, valilerin ve âmillerin yönetime getirilmesi akdinin gerekliklerindedir. Zira aciz olan, tebaanın işlerini üzerlerine biatin edildiği kitap ve sünnet ile veya üstlendiği yönetime getirilme akdine göre kaim olmaya muktedir olamaz.

Şunlar bunun delillerindedir:

1. Muslim, Ebî Zerr [RadiyAllahu Anh] kanalıyla şöyle dediğini rivayet etmiştir:

: : :

---

***“Dedim ki: “Ey Allah’ın Resulü! Beni âmil olarak tayin etmez misin? Bu sözüme üzerine, elini omuzuma vurdu ve sonra dedi ki: “Ey Ebâ Zerr! Sen zayıfsın, âmillik ise bir emanettir. (Hakkını veremediğin taktirde) kıyamet günü rüsvaylık ve pişmanlıktır. Ancak kim onu hakederek alır ve onun sebebiyle üzerine düşen vazifeleri eksiksiz eda ederse o hariç.”***

Dolayısıyla bu hadis, âmilliğin hakkıyla alınmasına ve gereğince eda edilmesine, yani ona ehil olunmasına dair durumu açıklamaktadır. Karine ise kesinlik ifade eder.



Çünkü Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], ehil olmadığı halde âmillîği alan kimse hakkında şöyle demiştir:

... *“Ancak kim onu hakederek alır ve onun sebebiyle üzerine düşen vazifeleri eksiksiz eda ederse o hariç...”*

2. el-Buhari, Ebî Hurayra [RadyAllahu Anh] kanalıyla Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: .

*“Emanet heba edildiğinde kıyameti bekle.” Dedi ki: “Emanetin heba edilmesi nasıl olur ey Allah’ın Resulü!” Allah’ın Resulü dedi ki: “İş (yönetim) ehil olmayana tevdi edildiğinde kıyameti bekle.”*

Aynı şekilde bu hadis, yönetimin ehil olmayan kimseye bırakılmasından kesin nehyi ifade etmektedir. Kesin karine şudur ki bu, ehil olmayan kimsenin yönetime getirilmesinin haramlılığının büyüklüğüne delalet etmek üzere emaneti heba etmek ve kıyamet saatinin alametlerindendir demektir.

“Kifayetin” nasıl belirleneceğine gelince; bu, menatın tahkikini gerektirir. Çünkü menat, bedensel veya fikirsel bir hastalık veya benzerleriyle alakalı olabilir. Bunun içindir ki kifayetin belirlenmesi Mezâlim Mahkemesine terk edilir. Zira hilafete aday olanların inikad şartlarının gerçekleşmesini belirleyecek olan odur.

**Madde-20: Yöneticileri muhasebe etmek, Müslümanların haklarındandır ve üzerlerine farz-ı kifayedir. Tebaanın**

**gayrimüslim fertlerinin de yöneticilerin kendilerine yaptığı zulümleri veya İslamî hükümlerin üzerlerine tatbik edilmesindeki kusurları göstermek üzere şikayette bulunma hakları vardır.**

Yönetici, tebaayı yönetmek üzere onun üzerine nasbedildiğinde ancak tebaanın işlerini götüme için nasbedilmiştir. Dolayısıyla bu götümede kusur gösterdiğinde onun hesabı Allah katında olup kusur göstermesinin ve ifrata kaçmasının cezası azap olsa da onu muhasebe etmek vacip olur. Zira Allah, Müslümanlara onu muhasebe etme hakkı vermiş ve bu muhasebeyi onlara farz-ı kifaye kılmıştır. Çünkü Allah, yöneticinin sorumluluklarını yerine getirmesi için ümmeti onun başına bekçi yapmış ve bu sorumluluklarda kusur gösterdiğinde veya kötü tasarruflarda bulunduğu onlara karşı çıkmasını zorunlu kılmıştır. Zira Muslim, Ümmü Seleme'den Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

*“Yöneticiler olacaktır. Onları tanıyacaksınız ve reddedeceksiniz. Her kim onları tanırsa beri olur. Her kim onlara karşı çıkarsa selamette olur. Ancak her kim razı olur ve tabii olursa (o başka)!”* Yani kim münkeri tanırsa onu değiştirsin ve kim onu değiştirmeye gücü yetmez de ona kalbiyle karşı çıkarsa selamette olur demektir. Dolayısıyla tebaanın fertlerinden olan Müslümanların yöneticiye karşı çıkmaları için onu muhasebe etmeleri vaciptir ve yöneticinin karşı çıktıkları amellerine razı ve tabii olurlarsa günahkar olurlar. Gayrimüslimlere gelince; ister Müslüman isterse

gayrimüslim olsun gerek zulüm hakkında mutlak nehyin varit olmasından gerekse zimmet ehline eziyet edilmesi hakkında nehyin varit olmasından dolayı yöneticinin zulmünü göstermek için şikayette bulunma hakları vardır. Nitekim Aleyhi's Salâtu ve's Selam şöyle buyurmuştur:

***“İyi biliniz ki kim bir muahide zulmeder veya hakkını eksik verir veya ona takatinin üstünde bir yük yükler veya haksız yere ondan bir şey alırsa kıyamet günü ben onun hasmıyım.”*** [Ebû Davud tahrir etti ve el-İraki isnadı ceyyid dedi] Bu, muahide eziyet etmekten kesin bir nehiydir. O halde zimmet ehline eziyet edilmemesi evla babındandır. Keza bu, belirli eziyet türleri ve bunların benzeri her eziyet hakkında nehyin varit olmasından da dolayısıdır. Zira Ebû Davud, Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Necran halkı ile sulh yapması hadisinde İbn-u Abbas kanalıyla Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini tahrir etmiştir:

***“Bir olay çıkarmadıkları veya riba yemedikleri sürece mabedlerinin yıkılmaması, kıssislerinin çıkarılmaması ve dinlerinden (dönsünler diye) fitneye düşürülmemeleri şartıyla...”*** Dolayısıyla zimmi zulme uğrar veya yönetici tarafından bir eziyete maruz kalırsa zulmün kendisinden defedilmesi ve kendisine zulmedenin cezalandırılması için şikayette bulunma hakkı vardır. Şikayetinde haklı olsun yada olmasın her durumda onun şikayeti dinlenir. Nitekim el-Hafız'ın el-Feth'in

mukaddimesinde belirttiği üzere Said İbn-ul Müseyyib'e dayandırılan sahih bir isnad ile Ebî'd Dünya'nın el-Ehvâl adlı kitabında şu olay geçmiştir: "Ebâ Bekir [RadyAllahu Anh], Finhas adında bir Yahudi ile konuşarak onu İslam'a davet edince Finhas, cevaben şöyle dedi: "Vallahi ey Ebâ Bekir! Bizim Allah'a hiçbir ihtiyacımız yoktur. O bize muhtaçtır. O'nun bize yalvardığı gibi biz O'na yalvarmıyoruz. Biz O'ndan zenginiz O bizden zengin değildir. Eğer O, arkadaşımızın iddia ettiği gibi zengin olmuş olsaydı malımızdan borç istemezdi. Size ribayı yasaklıyor, bize veriyor. Eğer bizden zengin olsaydı bize vermezdi." Finhas burada Allahuteala'nın şu kavline dikkat çekiyordu:

**"Kim**

**Allah'a bir karzı hasen (ödünç, borç) verirse, Allah ona kat kat ve çok verir."** [el-Bakara 245] Ancak Ebâ Bekir, bu cevaba sabredemeyerek kızdı ve Finhas'ın yüzüne şiddetli bir tokat vurdu. Ve dedi ki: "Nefsim elinde olana yemin olsun ki bizler ile sizler arasında anlaşma olmasaydı kesinlikle senin başını vururdum ey Allah düşmanı!" Bunun üzerine Finhas, Ebâ Bekir'i Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e şikayet etti. Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], onun şikayetini dinledi ve Ebâ Bekir'e sordu. O da onun kendisine ne dediğini anlattı. Finhas'a sorulduğunda Allah hakkında Ebî Bekir'e söylediklerini inkar etti. Bunun üzerine Allahuteala'nın şu kavli nazil oldu:

**"Şüphesiz Allah, "Allah fakirdir, biz ise zenginiz" diyenlerin sözlerini işitti. Biz onların söylediklerini ve haksız yere nebileri öldürdüklerini yazacağız ve onlara**

**(cehennem) yakıcı azabını tadın diyeceğiz.”** [Âl-i İmrân 181] el-Hafız'ın el-Feth'te zikrettiği üzere bu sebep-i nüzûlü İbn-u Ebî Hatim ve İbn-ul Münzir, İbn-u Abbas'tan hasen isnad ile zikretmişlerdir. Bilindiği üzere Ebâ Bekir, Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in veziri, yani muavini olup bir yönetici ve Finhas da bir muahid idi. Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], haksız olmasına rağmen Ebî Bekir hakkındaki şikayetini dinlemiştir. Muahidin şikayeti dinlendiğine göre zimminin şikayetinin dinlenmesi evla babından olmasının ötesinde ona zimmet ahdi verilmiştir.

İslam hükümlerinin tatbikinde kusur gösterilmesinden dolayı şikayete gelince; hem Müslümanlar hem de gayrimüslimler bu hakka sahiptirler. Zira bazı Müslümanlar, salâhta kıraati uzatmasından dolayı Muaz İbn-u Cebel'i Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e şikayet ettiler. el-Buhari, Cabir İbn-u Abdullah'ın şöyle dediğini tahrir etti:

-

-

! ! :

*“Gece karanlığı basmıştı ki bir adam iki sulama devesiyle birlikte çıkageldi. Derken Muaz'ın salâhı kılmasına rastladı. Devesini bıraktı ve Muaz'a uydu. Muaz, el-Bakara veya en-Nisa suresini okuyunca adam ayrılıp gitti. -Bunun üzerine Muaz'ın, onun aleyhinde konuştuğu haberi kendisine ulaşınca- Nebi [Sallallahu Aleyhi ve*

*Sellem]'e gelerek Muaz'ı şikayet etti. Bunun üzerine Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Muaz'a üç kere dedi ki: "Sen fettân mısın ey Muaz!" Veya: "Sen fitneci misin?! Sen, Âla, Şems, Duha sureleri ile kıldırıydın ya! Çünkü senin arkanda yaşlı, zayıf ve ihtiyaç sahibi salâh kılabilir."* Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], onun şikayetini dinledi ve Muaz'ı azarladı. Hatta ona üç kere dedi ki: [ ] **"Sen fettân mısın?"** Muaz ise Yemen'in valisi ve kavminin imamıydı. Bu hadis birçok rivayetle rivayet edilmiştir. Onun hakkındaki şikayet ister o Yemen'deyken isterse o kavminin imamıyken olsun Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in vali yaptığı bir kimse hakkındaki bir şikayettir. Zira bu, hem bir yönetici hem de şer'i hükümlerin tatbiki hakkındaki bir şikayettir. Çünkü şer'i hüküm imamın salâhı kısa tutmasını emretmektedir. Bu da Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şu kavlinden dolayıdır:

**"Sizden biriniz insanlara imam olduğunda salâhı kısa tutsun."**  
[Muttefekun aleyh/Lafız Muslim'e aittir] Dolayısıyla bu, İslam hükümlerinin tatbikinde kusur gösterilmesi hakkında bir şikayettir. Bir Müslümanın salâhın hükmü hakkındaki şikayeti dinleneceği gibi sadece salâhda değil diğer hükümlerde de dinlenir. Ayrıca şer'i hükümlerin tatbikinde kusur göstermek mezâlimlerden bir mazlime sayılır. Dolayısıyla onun hakkında şikayette bulunmak hem Müslüman hem de zimmi için bir haktır. Çünkü Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], şöyle buyurmuştur:

**"Ben, bir mazlimedan ötürü sizden biriniz benden (hak) talep etmediği bir halde**

**Allah ile karşılaşmayı umarım.**" [et-Tirmizi tahrir etti ve bu hadis hasen sahihtir dedi] Hadisteki [ ] "biriniz" kelimesi Müslümanı da zimmiyi de kapsar. Zira "bir Müslüman benden (hak) talep etmediği bir halde" dememiştir. Bilakis [ ] "**Sizden biriniz benden (hak) talep etmediği halde**" demiştir. İşte bunların hepsi bu maddenin delilleridir.

**Madde-21: Esasının İslami akide olması ve benimsediği hükümlerin şer'i hükümler olması şartıyla, yöneticileri muhasebe etmek veya ümmet yoluyla yönetime ulaşmak üzere siyasi parti kurmak Müslümanların hakkıdır. Parti kurulması için hiçbir izne ihtiyaç yoktur. İslam esası dışındaki her türlü kitleleşme ise yasaklanır.**

Bu maddenin delili; Allahuteala'nın şu kavlidir:

**"Aranızda hayra [İslam'a] davet eden, marufu emreden ve münkerden nehyeden bir ümmet [siyasi hizb/parti] bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerin tâ kendileridir!"** [Al-i İmrân 104] Bu ayet ile siyasi partilerin kurulmasına dair istidlal yönü şudur ki; Allahuteala Müslümanlara, aralarında hayra, yani İslam'a davet eden ve aynı şekilde marufu emreden ve münkerden nehyeden bir cemaatin bulunmasını emretmiştir. Zira Allahuteala'nın [ ] "**Sizden bir ümmet bulunsun**" kavli, Müslümanların cemaati arasından kendisine cemaat vasfını kazandıran bir kitleleşme ile kitleleşmiş bir cemaatin

çıkarılmasına dair bir emirdir. Zira [ ] “**Aranızda**” demiştir. Dolayısıyla [ ] “**Aranızda bir ümmet [siyasi bir hizb/parti] bulunsun**” kavlinden maksat, Müslümanlardan bir cemaat bulunsun demek olup Müslümanlar bir cemaat olsun demek değildir. Yani Müslümanlardan bir ümmet bulunsun demek olup bunun manası Müslümanlar bir ümmet olsun demek değildir. Çünkü ayetteki [ ] “**min**” harfi, cinsin beyanı için değil tabîd/bazılaştırma içindir ve onun yerine [ ] “**ba’d**” lafzının yazılması uygun düşer. Dolayısıyla deriz ki: [

] “**Sizden bazınız bir ümmet olsun.**” Oysa [ ]

“**ba’d**” lafzınının şu ayete koyulması uygun değildir:

“**Allah sizlerden iman edenlere vaadetti**” [en-Nür

<sup>55]</sup> Zira [ ] “**Allah sizlerden iman edenlerden bazılarınıza vaadetti**” diyemeyiz. Bunun içindir ki “**min**” harfi burada, cinsin beyanı içindir. Yani vaat, sahâbe [Rıdvanullahi Aleyhim]’in kuşağı ile sınırlandırılmaz. Bilakis vaat, iman edip salih amel işleyen herkes içindir. Binaenaleyh madem ki [ ] “**Aranızda bir ümmet [hizb/parti] bulunsun**” ayetindeki “**min**” harfi, tabîd/bazılaştırma içindir o halde bu şu iki hususu ifade eder: Birincisi: Müslümanların arasından bir cemaat çıkarmak farz-ı kifaye olup farz-ı ayın değildir. İkincisi: Müslümanların arasından cemaat vasfına sahip bir kitlenin bulunması bu farzı yerine getirmek için yeterlidir.



Cemaat vasfına sahip ve ayette kendisinden talep edilen işi yapmaya muktedir olduğu sürece bu kitlenin sayısı ne olursa olsun fark etmez. Dolayısıyla [ ] lafzı ile İslami ümmetin hepsi muhataptır. Ancak bu kelime, ümmet, yani cemaat kelimesine odaklıdır. Yani talep edilen şey Müslümanların tamamından talep edilmektedir. Çıkarılması talep edilen şey ise cemaat sıfatına sahip bir cemaattir. Böylece ayetin manası şöyle olur: Ey Müslümanlar! Şu iki ameli yapacak bir cemaat çıkarın ki bunlardan birincisi hayra, yani İslam'a davet etmek ve ikincisi marufu emretmek ve münkerden nehyetmektir. Dolayısıyla bu, bir cemaatin oluşturulmasına dair bir taleptir ve bu talepte bu cemaatin işi açıklanmıştır. Her ne kadar bu talep [ ] "bulunsun" şeklinde mücerret bir emir olsa da bunun kesin bir talep olduğuna dair bir karine vardır. Zira bu cemaatin yapması için ayetin beyan ettiği işi, başka ayetlerde ve müteaddit hadislerde sabit olduğu üzere Müslümanların onu yapmaları bir farzdır. Böylece bu, bu talebin kesin bir talep olduğuna dair bir karine olmaktadır. Böylelikle de ayetteki emir, vacip bir emir olmaktadır. Dolayısıyla ayet, kendi aralarında hayra, yani İslam'a davet eden, marufu emreden ve münkerden nehyeden bir cemaati kurmalarının Müslümanlara vacip olduğuna delalet etmektedir.

Bu, ayette belirtilen bu iki işi yapacak bir cemaati çıkarmalarının Müslümanlara bir farz olup bu cemaat çıkarılmadığı zaman tüm Müslümanların günahkar olacak olması açınsındandı. Ayette bahsi geçen çıkarılacak olan bu cemaatin siyasi bir parti olmasına gelince; bunun delili şu iki husustur: Birincisi: Allah, bu ayette Müslümanlardan hayra

davet etmelerini, marufu emretmelerini ve münkerden nehyetmelerini talep etmemiştir. Bu ayette ancak bu iki işi yapacak bir cemaatin kurulmasını talep etmiştir. Dolayısıyla talep edilen şey bu iki işin yapılması değildir. Bilakis bu iki işi yapacak bir cemaatin kurulmasıdır. Dolayısıyla emir, bu iki işe değil cemaatin kurulmasına odaklıdır. Bu iki iş ise çıkarılması talep edilen cemaatin yapacağı işlerin beyanı olup talep edilen emir bu iki iş değildir. Dolayısıyla bu iki iş, çıkarılması talep edilen cemaatin türüne dair muayyen bir vasıf olmaktadır. Bir cemaatin, işe cemaat vasfıyla koyulabilen bir cemaat olması için belirli hususlara sahip olması kaçınılmazdır ki böylece işi yaparken bir cemaat olsun ve cemaat olarak kalsın. Dolayısıyla bir cemaatin ayette geçen bu iki işi yapan bir cemaat vasfını kazanabilmesi için onun bir cemaat olmasını ve çalışırken bir cemaat olarak kalmasını sağlayan şeye sahip olması kaçınılmazdır. Onun bir cemaat olmasını sağlayan şey ise tek bir vücut, yani bir kitle olmaları için üyelerini birbirine bağlayan bir bağın bulunmasıdır. Bu bağ olmadan çıkarılması talep edilen -ki o, cemaat vasfıyla çalışan bir cemaattir- cemaat oluşturulamaz. Çalışırken bir cemaat olarak kalmasını sağlayan şey ise itaati vacip olan bir emirin bulunmasıdır. Çünkü Şeriat, üç ve üçün üzerinde bir sayıya ulaşan her cemaate bir emir ikame etmelerini emretmiştir. Nitekim Aleyhî's Salâtu ve's Selam şöyle buyurmuştur:

*"İçlerinden*

*birini kendilerine emir seçmedikleri müddetçe, üç kişinin bir vadiye olması helal değildir."* [Ahmed, Abdullah İbn-u Amr kanalıyla tahrir etti] Çünkü kişinin itaati terk etmesi onu cemaatten çıkarır.

Nitekim Sallallahu Aleyhi ve Sellem, lafzı Müslim'e ait muttefekun aleyh olan bir hadiste şöyle buyurmuştur:

*“Her kim emirinden hoşlanmadığı bir şey görürse sabretsin. Zira her kim cemaatten bir karış ayrılır ve (bu halde) ölürse cahiliye ölümü ile ölmüş olur.”* Böylece emire karşı çıkmak cemaatten ayrılmak sayılmıştır. O halde çalışırken bir cemaatin cemaat olarak kalmasını sağlayan faktör cemaatin emirine itaat etmektir. İşte bir cemaat olarak bu iki işi yapan bir cemaatin çıkarılması için kaçınılmaz olan iki şey, bu iki vasıftır. Cemaatin bir bağa ve itaati vacip olan bir emire sahip olmasının olduğu bu iki şey, Allahuteala'nın [ ] **“Aranızda bir ümmet [siyasi bir hizb/parti] bulunsun”** kavlinin aranızda üyelerini birbirine bağlayan bir bağa ve itaati vacip olan bir emire sahip bir cemaat bulunsun demek olduğuna delalet etmektedir. Bu ise bizzat kitle veya parti veya cemiyet veya örgüt veya kendisini cemaat yapan ve çalışırken cemaat olarak kalmasını sağlayan hususlara sahip cemaate itlak edilen herhangi bir isimdir. Böylece ayetin partilerin veya cemiyetlerin veya örgütlerin veya benzerlerinin çıkarılmasını emrettiği ortaya çıkmaktadır. Bu emrin siyasi partilerin oluşturulmasına ilişkin bir emir olmasına gelince; çünkü söz konusu emir, mutlak olarak bir cemaati değil yapacağı işi belirlemekle belirli bir cemaatin çıkarılmasını talep etmiştir. Zira ayet, cemaatin cemaat vasfıyla yapacağı işi beyan etmiştir. Bu beyan ile çıkarılması talep edilen cemaatin türünü de belirlemiştir. Yani çıkarılması talep edilen cemiyetin türünü de belirlemiştir.

Zira ayet şunu belirtmiştir: Müslümanların arasından hayra davet eden, marufu emreden ve münkerden nehyeden bir cemiyet bulunsun. Dolayısıyla bu, bu cemiyete ait bir vasıf olmaktadır ve bu belirli bir vasıftır. Dolayısıyla da çıkarılması vacip olan cemiyet, bu vasfı tamamlayan cemiyet olup bunların dışındakiler değildir. Hayra davete, yani İslam'a davete gelince; bunu bir cemiyet yapabileceği gibi bir parti ve bir örgüt de yapabilir. Ancak genel olarak gelen marufu emretme ve münkerden nehyetme işini ancak siyasi bir parti yapabilir. Çünkü bu yöneticilere marufu emretmeyi ve onları münkerden nehyetmeyi de kapsar. Hatta bu, marufu emretme ve münkeri nehyetme işlerinin en önemlisi olup bu ayetin kapsamındadır. Zira ayet genel olarak gelmiştir:

“...marufu

**emreden ve münkerden nehyeden...”** Dolayısıyla bu, [ ] “Elif-lâm” takısı almış cins bir isimdir. Dolayısıyla da umum siygasındadır. Bu iş ise siyasi partinin en önemli işlerinden olup partiye veya cemiyete veya örgüte siyasilik kazandırarak onu siyasi bir parti veya siyasi bir cemiyet veya siyasi bir örgüt yapan işte budur. Madem ki hem yöneticilere marufu emretme ve onları münkerden nehyetme işi, marufu emretme ve münkerden nehyetme işlerinin en önemlilerindendir hem de marufu emretmek ve münkerden nehyetmek ayette talep edilen işlerden birisidir o halde bunları gerçekleştirmek cemaatin vacip bir işi olmalıdır. Bunun içindir ki ayetteki emir, belirli bir cemaate odaklıdır ki o, işi İslam'a davet etmek, yöneticilere marufu emretmek, onları münkerden nehyetmenin yanı sıra diğer insanlara da marufu emretmek ve onları münkerden

nehyetmek olan cemaattir. Allah'ın Müslümanlara çıkarmalarını farz kıldığı cemaat işte budur. Yani ayetteki mevcut bu vasıfların hepsine bir sıfat olarak sahip olan cemaat demektir. İşte bu vasıftaki bir cemaat ise bizzat siyasi partidir. Şöyle denilmez: İslam'a davet eden, insanlara marufu emreden, onları münkerden nehyeden ve yöneticilere karşı çıkmayan bir cemaati çıkarmak farzı yerine getirmek için yeterlidir. Böyle denilmez: Çünkü Müslümanların çıkardığı cemaat, kendisine ait vasıfların hepsine, yani hayra davet etmekle birlikte marufu emretme ve münkerden nehyetme vasıflarına sahip olmadıkça farz yerine getirilmiş olmaz. Çünkü atıf, [ ] "vav" harfi ile gelmiş olup birlik ve müşterekliği ifade eder. Ve çünkü marufu emretme ve münkerden nehyetme lafzı, umum sigasından bir siga ile genel olarak gelmiştir. Dolayısıyla umumlugu üzerine kalmalı ve umumlugunu karşılamalıdır. Dolayısıyla da cemaatin marufu emretme ve münkerden nehyetme hususundaki çalışması, bundan hiçbir şeyi istisna etmeksizin ayette geldiği gibi genel olmadıkça farz yerine getirilmiş olmaz. Eğer yöneticilere marufu emretme ve onları münkerden nehyetmeyi, yani siyasi işi bundan istisna ederse ayette talep edilen cemaat oluşturulmamış olur ve bu cemaat de ayette talep edilen cemaat olmaz. Çünkü o, marufu emretme ve münkerden nehyetmeden olan önemli bir işi istisna etmiştir. Oysa marufu emretmek ve münkerden nehyetmek ayette genel olarak gelmiştir. Dolayısıyla işleri arasında yöneticilere marufu emretmek ve onları münkerden nehyetmek olmadıkça vasfını tamamlamamış olur. Bundan dolayı farzı ayette geçtiği gibi yerine getirmek ancak siyasi bir cemaat, yani siyasi bir parti veya siyasi bir

cemiyet veya siyasi bir örgüt oluşturmakla gerçekleşir. Yani marufu emretme ve münkerden nehyetme emrinden hiçbir şeyi istisna etmeksizin genel olarak yapan bir cemaati oluşturmakla gerçekleşir. Bu ise ancak siyasi bir parti, siyasi bir cemiyet ve benzerleri ile gerçekleşir.

Buna göre Allah, bu ayet ile İslami daveti taşıyacak, yöneticilere marufu emrecek, onları münkerden nehyedecek, aynı şekilde diğer insanlara da marufu emrecek ve münkerden nehyedecek siyasi partilerin kurulmasını emretmiştir. İşte bu maddenin delili olması itibarıyla bu ayetteki istidlal yönü budur.

Şöyle denilmez: Ayette, [ ] denilmiştir. Yani tek bir parti demektir ve bu da birden çok parti olmaması demektir. Böyle denilmez: Çünkü ayette, tek bir ümmet denilmemiştir. Dolayısıyla tek bir cemaat de denilmemiştir. Ayette ancak herhangi bir vasıf olmaksızın nekra (belirsizlik) sigasıyla ümmet denilmiştir. Dolayısıyla bu da bir cemaati kurmak farzdır demektir. Dolayısıyla da tek bir cemaat kurulduğunda farz hasıl olmuştur. Ancak bu, birden fazla cemaatin, yani birden fazla kitlenin kurulmasına mani değildir. Zira bir kişinin yerine getirmesinin kafi olduğu farz-ı kifayeyi bir kişinin yerine getirmesi başkasının bu farzı yerine getirmesine mani değildir. Buradaki cemaat, cins bir isim olup herhangi bir cemaat demektir. Dolayısıyla mutlak olup onunla kastedilen cinstir tek bir fert değildir. Nitekim Allahuteala şöyle buyurmuştur: **“Siz en hayırlı**

**bir ümmetsiniz.”** [Âl-i İmrân 110] Bununla kastedilen cinstir. Bunun bir benzeri de Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in

şu kavlidir:

*“Sizden biriniz bir münker*

*görürse onu değiştirsin.”* [Muslim, Ebi Said el-Hudri kanalıyla tahrir etti]

Burada kastedilen tek bir münker değildir. Bilakis münkerin cinsidir. Bunun benzerleri çoktur. Mesela bazen cinsin yapılması talep edilir bazen de cinsin yapılması nehyedilir. Bununla kastedilen tek bir fert değildir. Bilakis bununla kastedilen cinstir. Dolayısıyla bu emri cinsin tek bir ferdi için geçerli olacağı gibi bu cinsin birçok ferdi için de geçerli olur. Dolayısıyla da ümmet içerisinde tek bir parti bulunması caiz olduğu gibi birçok parti bulunması da caizdir. Ancak tek bir parti bulunur ve ayette talep edilen işi yaparsa farz-ı kifaye gerçekleşmiş olur. Ancak bu, başka partilerin kurulmasına mani değildir. Zira siyasi partinin kurulması Müslümanlar üzerine farz-ı kifayedir. Eğer tek bir parti kurulur ve başkaları da bu farzı yapmak için ikinci bir parti kurmak isterlerse onlara mani olmak caiz değildir. Çünkü bu, farzın yerine getirilmesine mani olmaktır ki bu haramdır. Bunun içindir ki birden fazla siyasi partinin kurulmasına mani olmak caiz değildir. Ancak bu, ayetin belirttiği hayra davet etme, yöneticilere marufu emretme, onları münkerden nehyetme ve muhasebe etmenin de dahil olduğu marufu emretme ve müklerden nehyetme üzerine kurulan İslami partiler için geçerlidir. Bu şekilde olmayan partilere ise bakılır; eğer milliyetçiliğe davet etmek, İslami olmayan fikirleri yaymak ve benzerleri gibi haram olan bir şeyi yapmak içinse bu kitleleri kurmak haramdır, bunlar devlet tarafından yasaklanır ve bu kitlelere katılan herkes cezalandırılır. Eğer bir mübahı yapmak için olup mübah olan bir esasa dayanıyorsa mübah olur. Ancak ayette geçen

şeylerin hepsine sahip siyasi bir parti olmadıkça Allah'ın bu ayetin nassı ile farz kıldığı farzı yerine getirilmiş olmaz.

Madem ki farzın yerine getirilmesi yöneticinin iznini gerektirmeyip dahası farzın yerine getirilmesini yöneticinin iznine bağlamak haramdır o halde siyasi partilerin kurulması ve oluşturulması ruhsat gerektirmemektedir.

**Madde-22: Yönetim nizamı dört kaide üzerine kuruludur:**

- 1. Hakimiyet Şeriatındır, halkın değildir.**
- 2. Otorite ümmetindir.**
- 3. Tek bir halife nasbetmek, Müslümanlara farzdır.**
- 4. Şer'i hükümleri benimsemeye yalnızca halifenin hakkı vardır. Dolayısıyla anayasayı ve bütün kanunları belirleyen odur.**

Bu madde yönetimin ancak kendileri ile vücut bulacağı kaideleri açıklamaktadır. Bunlardan biri ortadan kalktığında yönetim de ortadan kalkar. Buradaki yönetimden maksat İslami yönetimdir, yani İslam otoritesidir mücerret bir yönetim değildir. Bu kaideler istikra sonucunda şer'i delillerden alınmıştır. Birinci kaidenin -ki o, hakimiyetin Şeriat'ın olmasıdır- bir vakıası vardır ki o, hakimiyet kelimesidir. Bir delili vardır ki o, onun Şeriat'a ait olup halka ait olmadığı delilidir. Vakıasına gelince; bu kelime Batılı bir ıstılah olup bununla kastedilen iradenin uygulayıcısı ve yürütücüsüdür. Buna göre fert, eğer kendi iradesinin yürütücüsü ve uygulayıcısı olursa hakimiyeti kendisine ait olur. Eğer iradesinin uygulayıcısı ve yürütücüsü başkası olursa köle olur. Dolayısıyla ümmetin iradesi, yani



fertlerinin toplamının iradesi, ümmetin yürütme hakkını gönüllü olarak verdiği kendisinden olan fertler vasıtasıyla kendisi tarafından yürütüldüğü zaman kendisinin efendisi olur. Eğer iradesi kendisi dışında bir başkası tarafından zorla yürütülürse köleleştirilmiş olur. Bundan dolayı demokratik nizam der ki hakimiyet halkındır. Yani kendi iradesini uygulayan, kendi yerine dilediği kimseyi getiren ve ona iradesini yürütme hakkı veren halktır. İşte yönetimin üzerine indirgenmek istendiği hakimiyetin vakıası budur. Bu hakimiyetin hükmüne gelince; hakimiyet Şeriat'ındır, halkın değildir. Zira ferdin iradesini dilediği gibi yürüten ferdin kendisi değildir. Bilakis ferdin iradesi, Allah'ın emirlerine ve nehiyelerine göre yürütülür. Aynı şekilde ümmet de dilediğini yapmak üzere iradesinin yürütücüsü değildir. Bilakis ümmetin iradesi de Allah'ın emirlerine ve nehiyelerine göre yürütülür. Bunun delili Allahuteala'nın şu kavlidir:

**“Hayır! Rabbine**

**andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlıklarda sana [İslam'a] muhakeme olmadıkça iman etmiş olmazlar.”** [en-

Nisâ 65] Ve Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şu kavlidir:

**“Sizden biri iman etmiş**

**olmaz, tâ ki hevası benim getirdiklerime tâbi oluncaya kadar.”** [İbn-u Ebî Âsım, es-Sünne'de tahrir etti] en-Nevevi, kırk hadis içerisinde bu hadisi Abdullah İbn-u Amr İbn-ul Âs'tan rivayet ettikten sonra bunun hasen sahih hadis olduğunu söyledi. Dolayısıyla ümmete ve ferde hakim olup ümmetin ve ferdin iradesini yürüten ancak Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in getirdiğidir. Dolayısıyla da hem ümmet hem fert

Şeriat'a tabiidir. Bundan dolayı hakimiyet Şeriat'ındır. Bundan dolayı da demokratik nizamda olduğu gibi halife, ümmetin istediğini infaz etmek için bir ücretli olarak ondan biat almaz. Halife, insanların istediğini infaz etmek için değil ancak Allah'ın kitabını ve resulünün sünnetini, yani Şeriat'ı infaz etmek için Allah'ın kitabı ve resulünün sünneti üzerine ümmetten biat alır. Hatta ona biat eden insanlar Şeriat'ın dışına çıkmış olsalar bile bundan vazgeçinceye kadar onlarla savaşır. İşte hakimiyet Şeriat'ındır, halkın değildir kaidesi bu delilden istinbat edilmiştir.

Otorite ümmetindir kaidesine gelince; bu Şeriat'ın, halifenin ümmet tarafından nasbedileceğini ve halifenin otoriteyi bu biat ile alacağını belirlemesinden alınmıştır. Şeriat'ın, halifenin ümmet tarafından nasbedileceğini belirlemesine gelince; biat hadislerinde açık olan bir husustur ki Ubade İbn-u Samit'ten şöyle dediği rivayet edilmiştir:

***“Zorlukta ve sıkıntıda işitip itaat edeceğimize dair Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e biat ettik.”***

[Muttefekun aleyh] Cerir İbn-u Abdullah'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

***“Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e işitip itaat etmek üzere biat ettim.”***

*“Üç kişi vardır ki kıyamet gününde Allah onlarla konuşmaz, onları tezkiye etmez ve onlar için elim bir azap vardır: Yol kenarındaki su fazlalığını yolcudan esirgeyen kimse, imama biat ettiğinde ancak dünyası için biat edip istediğini verdiğinde ona vefalı olan vermediğinde ona vefalı olmayan kimse ve ikindiden*

*sonra bir adama mal satarken inanıp alması için verilmediği halde bu mala şu kadar fiyat verildiğine dair Allah adına yemin eden kimsedir.”* [Muttefekun aleyh] Dolayısıyla biat Müslümanlar tarafından halifeye yapılır halife tarafından Müslümanlara yapılmaz. Zira ona biat edecek, yani onu kendilerine yönetici yapacak olanlar Müslümanlardır. Nitekim raşidi halifeler ile birlikte ortaya çıkan şudur ki onlar biati ancak ümmetten almışlar ve ancak ümmetin onlara biat etmesiyle halife olmuşlardır. Halifenin otoriteyi bu biat ile alacağını belirlenmesine gelince; itaat hadislerinde ve Hilafet’in bir olması hadislerinde açık olan bir husustur. Nitekim Abdullah İbn-u Amr İbn-u’l Âs’tan Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’i şöyle derken işittiği rivayet edilmiştir:

*“Her kim bir imama [halifeye] biat edip elinin ayasını ve kalbinin semeresini verirse, gücü yettiğinde ona itaat etsin. Eğer bir diğeri onunla (yönetimi ele geçirmek üzere) çekişmek için gelirse, o diğerrinin boynunu vurun!”* [Muslim tahrir etti] Nâfi’den şöyle dediği rivayet edildi: Abdullah İbn-u Ömer, bana Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’i şöyle derken işittiğini söyledi:

*“Her kim itaatten elini çekerse kıyamet günü hüccetsiz olarak Allah'a kavuşacaktır. Her kim de boynunda biat olmadan ölürse cahiliyye ölümü ile ölmüş olur.”* [Muslim tahrir etti] İbn-u Abbas’tan Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’den şöyle dediği rivayet edildi:

***“Her kim emirinin bir şeyinden hoşlanmazsa ona sabretsin. Zira otoriteden bir karış ayrılan hiçbir kimse yoktur ki bu halde ölürse cahiliye ölümü ile ölmemiş olsun.”***  
[Muttefekun aleyh] Ebî Hurayra’dan Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle dediği rivayet edildi:

***“İsrail oğulları, nebiler tarafından siyaset ediliyordu (yönetiliyordu). Bir nebi vefat edince, bir diğer nebi ona halef oluyordu. Artık benden sonra nebi yoktur. Halifeler olacak da çoğalacaklardır.”*** Dediler ki: ***“Öyleyse bize ne emredersiniz?”*** Dedi ki: ***“Önceki ilk biatinize sadakat gösterin ve onlara haklarını verin. Muhakkak ki Allah, yönettikleri hakkında (ne yaptıklarını) onlara soracaktır.”*** [Muttefekun aleyh] İşte bu hadisler, halifenin otoriteyi ancak bu biat ile aldığına delalet etmektedir. Zira Allah, halifeye itaati biat ile vacip kılmıştır ki her kim imama biat ederse... ona itaat etmelidir. Zira o, Hilafet’i biat ile almış ve biat edilen bir halife olmasından dolayı ona itaat etmek vacip olmuştur. Dolayısıyla o, otoriteyi kendisine biat etmesi ile ümmetten almış ve kendisine biat eden kimseye, yani boynunda biat olan kimseye ona itaat etmek vacip olmuştur. Bu da otoritenin ümmete ait olduğuna delalet etmektedir. Ayrıca Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], resul olmasına rağmen insanlardan biat almıştır ki bu, yönetim ve otoriteye dair bir biat olup nübüvvet için alınmış bir biat değildir. Ve bu biati

kadınlar ile erkeklerden alırken buluğa ermemiş olan çocuklardan almamıştır. Dolayısıyla halifeyi ikame edecek, Allah'ın kitabı ve resulünün sünneti ile amel etmesi için ona biat edecek olanların bizzat Müslümanlar olması ve halifenin otoriteyi ancak bu biat ile alacak olması otoritenin ümmete ait olup onu dilediği kimseye vereceğine dair açık bir delildir.

Tek bir halife nasbetmenin Müslümanlara farz olduğu üçüncü kaideye gelince; halifenin nasbedilmesi farziyeti hadis-i şerif ile sabittir. Zira Nâfi'den şöyle dediği rivayet edildi: Abdullah İbn-u Ömer, bana Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'i şöyle derken işittiğini söyledi:

*“Her kim itaatten elini çekerse kıyamet günü hüccetsiz olarak Allah'a kavuşacaktır. Her kim de boynunda biat olmadan ölürse cahiliyye ölümü ile ölmüş olur.”* [Muslim, Abdullah İbn-u Ömer kanalıyla tahrir etti] Bu hadis ile istidlal yönü şudur ki Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], her Müslümanın boynunda halifeye biatin olmasını vacip kılmıştır her Müslümanın halifeye biat etmesini vacip kılmamıştır. Dolayısıyla vacip olan her Müslümanın boynunda biatin olmasıdır. Yani varlığı sebebiyle her Müslümanın boynunda biatin olmasını hak eden bir halifenin bulunmasıdır. Dolayısıyla ister fiilen biat etsin isterse etmesin her Müslümanın boynunda biatin olmasını gerektiren halifenin varlığıdır. Halifenin tek olmasına gelince; çünkü Ebi Said el-Hudri'den Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

**“İki halifeye biat edildiğinde onlardan diğerini (ikincisini) öldürünüz.”** [Muslim, tahrir etti] Bu hadis, Müslümanların birden fazla halifesinin olmasının haramlığı hususunda sarıhtir.

Hükümleri benimsemeye sadece halifenin hakkı olduğu dördüncü kaideye gelince; hükümleri benimsemeye sadece halifenin hakkı olduğu icmâ-us sahâbe ile sabittir. Bu icmâdan da şu meşhur kaideler çıkarılmıştır: [

] “İmamın emri ihtilafları ortadan kaldırır.” [

] “İmamın emri nafizdir.” [

] “Sultanın ortaya çıkan sorunlar miktarınca kadâda bulunma hakkı vardır.”

**Madde-23: Devlet şu on üç cihaz üzerine kuruludur:**

1. Halife
2. Muavinler [Tefvîz Vezirleri]
3. Tenfîz Vezirleri
4. Valiler
5. Cihat Emiri
6. İç Güvenlik
7. Hariciye [Dışişleri]
8. Sanayi
9. Kadâ/Yargı
10. İnsanların Maslahatları
11. Beyt-ul Mâl [Hazine]
12. Medya

### 13. Ümmet Meclisi [Şurâ ve Muhasebe]

Bu maddenin delili; Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in fiilidir. Çünkü o, devletin cihazını bu şekil üzere ikame etmiştir. Zira Sallallahu Aleyhi ve Sellem, bizzat devlet başkanıydı ve Müslümanlara bir halife veya bir imam ikame etmelerini emrederken onlara bir devlet başkanı ikame etmelerini emretmiştir. Nitekim Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur:

*“Her kim itaatten elini çekerse kıyamet günü hüccetsiz olarak Allah'a kavuşacaktır. Her kim de boynunda biat olmadan ölürse cahiliyye ölümü ile ölmüş olur.”* [Muslim tahrir etti] Yani halifeye biat etmeksizin demektir. Sahâbe [Rıdvanullahi Aleyhim], ölümünden sonra Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] için bir halifenin ikamesinin gerekliliği üzerinde icmâ etmiştir. Nitekim Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in vefatından sonra sahâbenin defin işini ertelemesi ve onun için bir halifeyi nasbetmekle meşgul olmasıyla halifenin ikame edilmesine dair icmâ-us sahâbenin tekid edildiği ortaya çıkmıştır.

Muavinlere gelince; bunun delili Ebû Davud, ceyyid isnad ile Aişe [Radiyah Allahu Anhâ]'dan Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

*“Allah bir emir için hayır dilediğinde ona sadık bir vezir nasip eder ki o unuttuğunda ona hatırlatır,*

*hatırladığında da ona yardım eder. Allah bir emir için de hayır dilemezse, ona kötü bir vezir nasip eder ki o unuttuğunda ona hatırlatmaz, hatırladığında da ona yardım etmez.”* et-Tirmizi, Ebî Said el-Hudri’den Resulullah [Sallallahu

Aleyhi ve Sellem]’in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

*“Hiçbir nebi yoktur ki onun sema ehlerinden iki veziri ve yeryüzü ehlerinden iki veziri olmasın. Benim sema ehlerinden iki vezirim Cibrîl ve Mikail’dir. Yeryüzü ehlerinden iki vezirim ise Ebû Bekir ve Ömer’dir.”* Buradaki “benim iki vezirim” kelimesinin manası benim iki muavinim demektir. Çünkü bu, onun lügat manasıdır. Bugün insanların vezir kelimesi ile kastettikleri manaya gelince; Müslümanların bilmediği ve kendi babında açıklandığı üzere İslam’da yönetim nizamı ile çelişen Batılı bir ıstılahtır.

Tenfiz vezirine gelince; Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ve raşidi halifeler döneminde (katip) olarak adlandırılıyordu. Onun görevi, infazda, izlemeye ve uygulamada halifeye yardım etmektir. Nitekim el-Buhari, Sahih’inde Zeyd İbn-u Sabit’ten şu hadisi rivayet etmiştir:

*“Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], bana Yahudilerin yazısını öğrenmemi emretti. Hatta Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in (onlara gönderdiği) mektuplarını ben yazar ve kendisine mektup gönderdiklerinde bunları ona ben okurdum.”* İbn-u İshak,



Abdullah İbn-u Zubeyr'den şu hadisi rivayet etmiştir:

... *“Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Abdullah İbn-u Erkam İbn-u Abdu Yegûs'u katip yaptı ve onun adına krallara cevap yazıyordu.”* el-Hâkim, el-Mustedrak'ta -ez-Zehebi'nin sahıhleyip muvafakat ettiği- Adullah İbn-u Ömer [RادیAllahu Anhuma]'dan şu hadisi rivayet etti:

*“Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e bir adamın mektubu getirilince Abdullah İbn-u Erkam'a dedi ki: “Benim yerime cevap ver.” Bunun üzerine o, cevabını yazdı sonra da kendisine okudu. Dedi ki: “İsabet ettin ve doğru yaptın. Allah'ım onu muvaffak kı1.” Ömer'in valisi olduğunda onunla istişare ediyordu.”*

Valilere gelince; el-Buhari ve Muslim, Ebî Berde'den şu hadisi rivayet ettiler:

*“Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Ebâ Musa ile Muaz İbn-u Cebel'i Yemen'e gönderdi. (Râvi) dedi ki: Onlardan her biri bir mihlafa (bölgeye) gönderildi. Dedi ki: “Yemen iki mihlaftır (bölgedir).”* Muslim'in Ebî Musa'dan yaptığı rivayette Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], şöyle buyurmuştur:

*“Biz, işimize (yönetimimize) onu isteyen kimseyi atamayız -veya- asla atamayız. Lakin sen git ey Ebâ Musa -veya- Abdullah İbn-u Kays!”* Sonra onu Yemen’e (vali olarak) gönderdi. Sonra da onu (vali olarak) Muaz İbn-u Cebel takip etti.” el-Buhari ve Muslim’de Amr İbn-u Avf el-Ensari’den şöyle dediği geçti: ...

*“Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Bahrayen halkı ile sulh yaptı ve el-Ala İbn-u el-Hadrami’yi onların üzerine emir tayin etti.”* İbn-u AbdilBerr el-İstiyab’ta şöyle dedi: *“Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Amr İbn-ul Âs’ı Umman’a vali tayin etti ve üzerinden fazla zaman geçmemişti ki Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] vefat etti.”*

Cihat emirine gelince; bunun delili sünnettendir: İbn-u Sa’d et-Tabakât’ta Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle buyurduğunu rivayet etti:

*“İnsanların emiri, Zeyd İbn-u Hârise’dir. O katledilirse, Cafer İbn-u Ebî Talip’tir. O katledilirse, Abdullah İbn-u Ravâha’dır. O katledilirse, Müslümanlar aralarından bir adama razı olup onu başlarına geçirsinler.”* el-Buhari, Abdullah İbn-u Ömer’den şöyle dediğini rivayet etti:

... *“Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Mute gazvesinde Zeyd İbn-u Hârise’yi*

*emir tayin etti.*" el-Buhari, Seleme İbn-u Ekvâ hadisinden şöyle dediğini rivayet etti:

*"Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ile birlikte yedi gazveye katıldım ve İbn-u Hârise ile birlikte gazveye katıldım ki onu başımıza âmil tayin etmişti."* el-Buhari ve Muslim, Abdullah İbn-u Ömer [Radiyahallahu Anhuma]'dan şöyle dediğini rivayet ettiler:

:

...

*"Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] bir birlik gönderdi. Başlarındaki emir Usâme İbn-u Zeyd idi. Bazıları onun emirliği hakkında kötü konuşular. Bunun üzerine Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle buyurdu: "Şimdi siz onun emirliğine dil uzatıyorsunuz. Daha önce de babasının emirliğine dil uzatmıştınız. Allah'a yemin olsun ki o emirliğe nasıl tamamen layıksa..."* Muslim, Burayde'den şöyle dediğini rivayet etti:

...

*"Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] bir orduya yada seriyeye bir emir tayin ettiğinde ona tavsiyede bulunurdu..."*

Dahili güvenliğe gelince; bu dairenin başında polis sahibi (polis amiri) bulunur ve onun görevi dâr-ul İslam'da güvenliği sağlamaktır. Eğer bundan aciz kalırsa bunu halifenin izniyle ordu üstlenir. Bunun delili el-Buhari'nin Enes'ten şöyle rivayet etmesidir:

**“Kays İbn-u Sa’d Nebi**

**[Sallallahu Aleyhi ve Sellem] nezdinde emirden şurta sahibi konumunda idi.”**

Hariciye/dışişlerine gelince; Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] diğer devletler ve varlıklar ile dış ilişkiler kuruyordu. Nitekim Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Osman İbn-u Affân’ı Kureyş ile müzakere etmek üzere gönderdiği gibi, Kureyş’in elçileri ile de Sallallahu Aleyhi ve Sellem bizzat müzakere ediyordu. Keza Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] krallara elçiler gönderdiği gibi, kralların ve yöneticilerin elçilerini de kabul ediyordu. Anlaşmalar ve barışlar akdediyordu. Keza kendisinden sonraki halifeleri de diğer devletler ve varlıklar ile siyasi ilişkiler kuruyorlar, şahsın bizatihi yapabileceği işler için kendisi adına başkasını vekil kılabilmesi veya kendisi adına başkasına niyabet verebilmesi esası üzere kendileri adına bu işler ile kaim olacakları tayin ediyorlardı.

Sanayiye gelince; bunun delili kitap ve sünnettir. Allahuteala, şöyle buyurmuştur:

**“Onlara karşı gücünüz yettiğince kuvvetten ve (cihat için beslenen) savaş atlarından hazırlayın ki hem Allah’ın düşmanlarını, hem kendi düşmanlarınızı, hem de onlardan başka sizin bilmeyip de Allah’ın bildiği diğerlerini korkutasınız. Allah yolunda ne harcarsanız size eksiksiz ödenir, siz asla haksızlığa uğratılmazsınız.”** [el-Enfâl 60]  
Sünnete gelince; İbn-u Sa’d et-Tabakat’ta Mekhûl’dan şöyle

rivayet etti:

“Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Taif halkını kırk gün boyunca mancınık ateşine tabi tuttu.” el-Vakidi, el-Megazı’de şöyle dedi:

:

... “Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], ashabı ile istişare etti. Derken Selman Farisi, ona dedi ki: “Ey Allah’ın Resülü! Kalelerinin karşısına mancınık kurulması görüşümdedir. Bizler Fars topraklarında iken bizlere karşı mancınık kurulurdu biz de kalelerin karşısına mancınıklar kurardık. Mancınıkla düşmanlarımızı vururduk onlar da bizi vururdu. Mancınık kurulmadığında işimiz uzardı.” Bunun üzerine Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], ona emretti. O da eli ile mancınık yaptı ve onu Taif’in kalesine karşı kurdu.” İbn-u İshak sîretinde şöyle dedi:

... “Öyle ki Taif duvarındaki Şedha [kuşatmayı yarma] Günü, Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in ashabından bir grup zırhlı altına girdi. Sonra yıkmak üzere Taif duvarına girdiler.” Sonra düşmanı korkutacak şekilde hazırlık yapmak vaciptir ve bu hazırlık ancak

sanayileşme ile mümkündür. Dolayısıyla sanayileşme [

] **“Kendisi olmadıkça vacibin tamamlanmayacağı husus da vacip”** olması bakımından vaciptir ve onu halife yada ona naip olan kimse idare eder.

Kadâya [yargıya] gelince; Sallallahu Aleyhi ve Sellem, kadâyı bizzat üstleniyor ve başkalarını insanlar arasında kadâyla görevlendiriyordu. Bizzat kadâyı üstlenmesine gelince; Ümmü Seleme’den Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle buyurduğu rivayet edildi:

*“Ben ancak bir beşerim ve siz bana muhakeme oluyorsunuz. Kiminiz kiminizden daha ikna edici olabilir ve ben de dinlediğim şeyler doğrultusunda onun lehine hüküm verebilirim. Kimin lehine, kardeşinin hakkından bir şeye hükmetmişsem sakın onu almasın. Zira ona ancak ateşten bir parça ayırmışumdır.”* [Şeyhayn rivayet etti/Lafız el-Buhari’ye aittir] Ebî Hurayra ve Zeyd İbn-u Halid el-Cehni’nin hadisinde şöyle dediler:

... : *“Bir Arabî gelerek dedi ki: “Ey Allah’ın Resulü! Aramızda Allah’ın kitabı ile hükmet.” Bunun üzerine hasmı ayağa kalkarak dedi ki: “Doğru söyledi. Aramızda Allah’ın kitabı ile hükmet...”* [Şeyhayn rivayet etti/Lafız el-Buhari’ye aittir] Başkalarını görevlendirmesine gelince; bunun delili el-Hâkim, Şeyhayn’ın şartına göre sahih dediği ve ez-Zehebî’nin muvafakat ettiği İbn-u Abbas [RadyAllahu

Anhuma]'dan şöyle dediğini rivayet etti:

: . :  
: . "Nebi [Sallallahu  
Aleyhi ve Sellem], Ali'yi Yemen'e gönderdi ve dedi ki:  
"Onlara şeraiti öğret ve onların arasında hükmet." Ali dedi  
ki: "Kadâ hakkında bir bilgim yok. Bunun üzerine Allah'ın  
Resulü göğsüne vurdu ve dedi ki: "Allah'ım onu kadâda  
hidayete erdir." Yine el-Hâkim, ez-Zehebî'nin sahibleyip  
muvafakat ettiği Ali [Radyallahu Anh]'dan şöyle dediğini  
rivayet etti: :

: !  
:  
"Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], beni Yemen'e  
gönderdi. Dedim ki: "Yaşça küçük olduğum halde sen beni  
yaşlı başlı bir kavme gönderiyorsun. "Taraflar senin önünde  
oturdukları zaman, birini dinlediğin gibi diğerini de  
dinleyinceye kadar sakın hüküm verme. Ali dedi ki: "Derken  
hep kadı oldum."

İcmâya gelince; el-Mâverdî el-Hâvî'de şöyle dedi: "Raşidi  
halifeler insanlar arasında hükmettiler, kâdılar ve  
yöneticiler görevlendirdiler... Dolayısıyla onların fiiliyle  
bu bir icmâ oldu." İbn-u Kudâme el-Muğnî'de şöyle dedi:  
"Müslümanlar kâdılarının nasbedilmesinin meşruiyeti  
üzerinde icmâ ettiler."

İnsanların maslahatlarına (idarî cihaza) gelince;  
Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] maslahatları idare ediyor ve  
bunların idaresi için katipler tayin ediyordu. Böylece

Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] Medine'deki insanların maslahatlarını bizzat idare ediyor, işlerini görüp gözetiyor, sorunlarını çözüyor, alakalarını tanzim ediyor, ihtiyaçlarını temin ediyor ve onları işlerini düzelterek hususlara yönlendiriyordu. Tüm bunlar, sorunsuz ve karmaşasız olarak hayatlarını kolaylaştıran idarî işlerdendi.

Öğretim işleri hakkında; Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] Müslümanların evlatlarından onuna (okuma-yazma) öğretmeyi kafir esirlerin fidyesi kıldı. Fidyeye bedeli ganimetlerdendir ve Müslümanların mülküdür. Dolayısıyla öğretimi temin etmek, Müslümanların maslahatlarından bir maslahattır.

Tedavi (sağlık işleri) hakkında; Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e bir tabip hediye edildi. O da onu Müslümanlara ait kıldı. Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in kendisine gelen hediye üzerinde tasarrufta bulunmaması, almaması, aksine Müslümanlara ait kılması, tedavinin Müslümanların maslahatlarından bir maslahat olduğuna delildir. Nitekim muttefekun aleyh olan bir hadiste Aişe [Radiyah Allahu Anha]'dan şöyle dediği sabit olmuştur:

... *“Sa’d,*  
*Kureyş’ten İbn-u Arika adında bir adamın attığı ve kolundaki damara isabet ettirdiği okla Hendek gününde yaralandı. Bunun üzerine Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], mescitte bir çadır kurdu ki onu sık sık ziyaret etsin.”* Dolayısıyla devlet başkanırken Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in hastalığında mescidin içerisinde Sa’d ile



ilgilenmesinden tedavinin devletin gözettiği Müslümanların maslahatlarından bir maslahat olduğu anlaşılır. Raşidi halifeler de bunu takip etmişlerdir. Nitekim el-Hâkim, el-Mustedrak'ta Zeyd İbn-u Eslem'den o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

“Ömer

**İbn-ul Hattab'ın zamanında çok ağır hasta oldum. Bunun üzerine Ömer, benim için bir tabip çağırttı. O kadar ateşlendim ki ateşin şiddetinden çekirdekleri emiyordum.”**

Çalışma işleri hakkında; Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] bir adamı, dilenmek yerine -ki ne de olsa birileri verir, birileri yüz çevirir- onu bir urgan, sonra bir balta satın almaya, bunlarla odun toplayıp insanlara satmaya yönlendirdi. Nitekim Ebû Davud ve İbn-u Mâce'nin tahrir ettiği hadiste şöyle geçmiştir: ...

:

...

**“Diğeri ile de bir keser satın al ve bana getir.” Getirdi. Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] eliyle ona bir sap taktı. Sonra şöyle buyurdu: “Şimdi git, odun toplu ve onu sat. Seni on beş gün görmeyeyim.” Öyle yaptı. Sonra çıkageldi, on dirhem kazanmıştı...”** el-Buhari'nin tahrir ettiği hadiste de Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle buyurdu:

**“Sizden birinin bir urgan olarak**

*sırtında bir odun destesi getirip satması ve böylece yüz suyunu (dilenmekten) koruması, insanlardan dilenmesinden daha hayırlıdır. (Çünkü insanlar) ya verirler, ya terslerler.”* İşte insanların çalışma sorunlarının çözümü de Müslümanların bir maslahatıdır.

Yol işleri hakkında; Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] kendi zamanında yolları, çekişme halinde yolları yedi zira [Zira: 75-90 cm arasında değişen uzunluk ölçüsü] haline getirerek tanzim ediyordu. Nitekim el-Buhari, (el-Mitâ Yolu Babı'nda) Ebî Hurayra yoluyla şöyle rivayet etti:

*“Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] (el-Mitâ) yolu hakkında tartıştıklarında (yolum) yedi zira olmasına hükmetti.”* Muslim de şöyle rivayet etti:

*“Yol hakkında ihtilafa düştüğünüzde arazisini yedi zira yapın.”* İşte bu, o vakitteki idarî bir düzenlemedir. Şâfiî mezhebinde olduğu gibi, ihtiyaca göre bundan fazla da olabilir.

Ziraat hakkında; Zubeyr [Radiyah Allahu Anh] ile Ensardan bir adam, arazilerinden geçen bir su yolundan sulama hakkında anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurdu:

*“(Önce) sen sula ey Zubeyr, sonra suyu komşuna sal.”*

[Muttefekun aleyh/ Lafız Muslim'e aittir]

İşte böylece Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] insanların maslahatını idare ediyor ve ardından gelen raşidi halifeler de insanların maslahatlarını idare ediyorlar veya idare edecek kimseleri tayin ediyorlardı.

Beyt-ul Mâl'e gelince; Beyt-ul Mâl'in doğrudan Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e veya halifeye veya onun izniyle velayet verilenlere tâbi olduğuna birçok sinerjik [birbirini kuvvetlendiren peş peşe] deliller vardır. Nitekim Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] bazen malın muhafazasını bizatihi yerine getiriyordu ve kendisine ait hazinesi vardı. Yine malın alımını, dağıtımını ve yerine koyulmasını üstleniyordu. Bazen de kendisinden başkasına bu işler için velayet veriyordu. Keza ardından gelen raşidi halifeleri de bu şekilde yapıyorlardı. Zira Beyt-ul Mâl işlerini ya bizatihi üstleniyorlardı ya da kendilerinden başkasına bu işler için niyabet veriyorlardı.

Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] malı, ya mescide koyuyordu. Nitekim el-Buhari, Enes'ten şöyle dediğini rivayet etti:

*“Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e Bahreyn'den bir mal getirildi. Bunun üzerine şöyle buyurdu: “Onu mescide serin.”* Ya zevcelerinin odalarından bir odaya koyuyordu. Nitekim el-Buhari, Ukbe'den şöyle dediğini rivayet etti:

*“Medine'de Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in arkasında ikindi salâhını kılmıştım. Selam verdi, sonra süratle ayağa kalkıp insanların omuzların üstünden aşarak hanımlarının bazı odalarına gitti. Onun süratinden insanlar ürktüler. (Bir süre sonra) yanlarına çıkageldi. Gördü ki onlar süratinden*

*şaşakalmışlar. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Yanımda biraz altın olduğunu hatırladım. Beni alıkoymasını kerih gördüm ve (gidip) dağıtılmasını emrettim."*

Raşidi halifeler zamanında malların korunduğu mekan, Beyt-ul Mâl diye adlandırılır oldu. İbn-u Sa'd, et-Tabakat'ında Sehl İbn-u Hasmе'den ve başkalarından şöyle zikretti:

*"Ebâ Bekir'in es-Sanh'da*

*kimsenin korumadığı bir beyt-i mâli vardı. Kendisine denildi ki: "Onu koruyacak birini koymaz mısın?" Dedi ki: "Üstünde kilit var." Nitekim boşalınca kadar içindekileri veriyordu. Sonra Medine'ye intikal edince, onu değiştirdi ve evine koydu." Hinâd, ez-Zuhd'de, ceyyid isnad ile Enes'ten şöyle dediğini rivayet etti:*

*... "Bir adam Ömer'e gelip şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emiri! Beni yükle. Çünkü ben cihadı arzuluyorum." Bunun üzerine Ömer bir adama şöyle dedi: "Onun elini tut ve onu Beyt-ul Mâl'e sok. Oradan dilediğini alstın..."*

Medyaya gelince; bunun delili kitap ve sünnettir.

Kitaba gelince; Allahuteala'nın şu kavlidir:

**"Onlara güvenlik veya korkuya dair bir haber geldiği zaman hemen onu yayıverirler. Halbuki**

**onu resule veya kendilerinden olan ulu-il emre götürmüş olsalardı, aralarından istinbat edenler (işi içyüzünü ortaya çıkarabilenler), onun ne olduğunu bilirdi.”** [en-Nisâ 83] Bu ayetin mevzusu haberlerdir.

Sünnete gelince; el-Hâkim’in, el-Mustedrak’te Muslim’in şartına göre sahihtir diyerek rivayet ettiği ve ez-Zehebî’nin de ona muvafakat ettiği, Mekke’nin fethi hakkındaki İbn-u Abbas hadisinde şöyle geçti:

**“Kureyş’e haber karartması yapılmıştı. Ne Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in haberi onlara geliyor ne de yaptıklarını biliyorlardı.”** İbn-u Ebî Şeybe’de geçen Ebî Seleme’nin mürselinde [Tabiinden birinin, rivayet eden Sahâbinin ismini zikretmeksizin doğrudan Resulullah’tan rivayet ettiği hadiste] şöyle geçti:

...

» :

**“Sonra Nebi [Sallallahu**

**Aleyhi ve Sellem] Aişe’ye şöyle dedi: “Beni teçhiz et ve sakın bunu herhangi birine bildirme!” ... Daha sonra yolların tutulmasını emretti. Bir de Mekke halkına karşı (haber) karartması yapıldı ki onlara hiçbir haber ulaşmasın.”**

Bu da devletin güvenliği ile alakalı olan medyanın halife veya bu maksatla inşa edeceği organla bağlantılı olduğuna delalet eder.

Şurâ Meclisine gelince; Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in daimi muayyen bir meclisi olmamıştır. Bilakis müteaddit zamanlarda Müslümanlarla istişare ediyordu ki bunu, Subhânehu’nun şu kavline icabeten yapmıştır:

**“İş hususunda onlar ile müşavere et!”** [Âl-i İmrân 159] Bu müşaverelerden bazıları şunlardır: Muslim, Bedir gününde Enes’ten şöyle rivayet etti:

*“Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Ebî Sufyân’ın gelmekte olduğu haberi verilince (ashabıyla) istişare etti. (Râvi) Dedi ki: “Önce Ebû Bekir konuştu. Ondan yüz çevirdi. Sonra Ömer konuştu. Ondan da yüz çevirdi. Derken Sa’d İbn-u Ubade ayağa kalkarak dedi ki: “Bizi mi kast ediyorsun ey Allah’ın Resulü! Nefsim elinde olana yemin olsun ki eğer bize atlarımızı denize sürmemizi emredecek olsan kesinlikle onları süreriz. Bize onları Berk-ı Gumad’a doğru sürmemizi emredecek olsan kesinlikle onu da yaparız.” (Enes) dedi ki: “Bunun üzerine Resulullah insanları hazırladı. Yola koyuldular ve Bedir’e kadar gelip indiler.” el-Buhari, Hudeybiye gününde Misver ve Mervan kanalıyla şöyle dediklerini rivayet etti:*

... *“Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Ğadîr-ul Eştât (mevkiine) kadar ilerledi. Gözcüsü ona geldi ve dedi ki: “Kureyş sana karşı birlikler toplamış. Sana karşı Ehabişleri toplamışlar. Onlar seninle savaşacaklar, seni Beyt’ten men edecekler ve sana engel olacaklar.” Bunun üzerine Resulullah dedi ki: “Ey insanlar benimle istişarede bulunun. Bizi Beyt’ten (Kabe’den) men etmek isteyen bu kişilerin ailelerine ve evlatlarına doğru ilerlememi düşünür müsünüz? Eğer bize karşı gelirlerse Allah Azze ve Celle, müşriklerden bir gözü kesmiş olur. Aksi halde onları savaşmış olarak bırakırız.” Ebû Bekir dedi ki: “Ey Allah’ın Resulü! Sen şu Beyt’i (ziyaret etmek) amacıyla yola çıktın. Ne bir kişiyi öldürmek ne de bir kişi ile harp etmek istemezsin. Şu halde ona doğru yürü! Her kim bizi ondan men ederse onunla savaşırız.” Dedi ki: “Allah’ın adıyla yürüyün...”* Ancak Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Müslümanları toplamasına ve onlarla istişare etmesine rağmen istişare etmek üzere daimi şekilde kavmin nakiplerinden olan belirli şahısları çağırırdı ki onlar, Hamza, Ebû Bekir, Cafer, Ömer, Ali, İbn-u Mesud, Selman, Ammâr, Huzeyfe, Ebû Zerr, Mikdâd ve Bilal’dır. Bunlar, şurâyı daima onlara tahsis etmesinden dolayı Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şurâ meclisi mesabesindeydiler. Yine Ebû Bekir [RadiyahAllahu Anh], kendisine bir husus geldiğinde görüşlerini almak için kendilerine müracaat etmek amacıyla Muhacir ve Ensardan bazı adamları tahsis ediyordu ki yanında şurâ ehli gibi olsunlar. Ebû Bekir [RadiyahAllahu Anh] döneminde şurâ ehli bizzat alimler ve fetva sahipleriydi.

Nitekim İbn-u Sa'd, el-Kasım'dan şunu tahrir etti:

“Ebâ Bekir es-Sıddîk, kendisine Ehl-ir Ra’y [Görüş sahipleri] ve Ehl-il Fıkh [Fakihler] ile istişare edilmesini gerektiren bir iş ile karşılaştığı zaman, Ensardan ve Muhacirden bazı adamları çağırırdı: Ömer, Osman, Ali, Abdurrahman İbn-u Avf, Muaz İbn-u Cebel, Ubeyy İbn-u Ka'b ve Zeyd İbn-u Sabit.” Onların hepsi Ebî Bekir'in hilafetinde fetva veriyorlardı ve insanlar fetva için ancak onlara başvuruyorlardı. Ebû Bekir de öyle hareket ediyordu. Sonra velayeti alan Ömer de bu gurubu çağırıyordu.

Tüm bunlar, Kuran ve sünnetin nassıyla sabit şurâ konusunda ümmetten niyabet alan özel bir meclis edinilmesine delalet etmektedir. Buna [ ] Ümmet Meclisi olarak itlak olunur. Çünkü bu, (şurâ) konusunda ümmetin naibidir. Onun görevi aynı şekilde hakkında varit olan delillerden dolayı (muhasabe) etmektir. Nitekim Muslim, şu hadisi rivayet etmiştir:

:

“

” :

*“Yöneticiler olacaktır. Onları tanıyacaksınız ve reddedeceksiniz. Her kim onları tanırsa berî olur. Her kim onlara karşı çıkarsa selamette olur. Ancak her kim razı olur*



*ve tabii olursa (o başka)! Dediler ki: "Onlarla savaşmayalım mı?" Dedi ki: Salâhu ikame ettikleri (İslam ile yönettikleri) sürece, hayır!"* Burada [ ] "Salâh", İslam ile yönetime bir kinayedir.

Muhasebeye dair olarak Müslümanların, başlarında Ömer olmak üzere, Ebî Bekir'in mürtetler ile savaşmaya azmetmesine işin başında karşı çıkmalarıdır. el-Buhari ve Muslim, Ebî Hurayra'dan şöyle dediğini rivayet ettiler:

:

:

:

**"Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] vefat edince, Ebû Bekir [RadiyAllahu Anh] geldi. Araplardan küfre girenleri tekfir etti. Bunun üzerine Ömer [RadiyAllahu Anh] şöyle dedi: "İnsanlar ile nasıl savaşıyorsun? Oysa Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle buyurdu: "Allah'tan başka ilah yoktur deyinceye kadar insanlar ile savaşmakla emrolundum. Her kim onu söylerse benden malımı ve canımı ancak hakkı ile korumuş olur. Hesabı da Allah'a kalır." O da dedi ki: "Vallahi, her kim salâh ile zekatın arasını ayırırsa mutlaka onunla savaşırım. Çünkü zekat, malın hakkıdır. Vallahi, Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e verdikleri bir oğlağı bana da vermezlerse, sırf bunu men ettikleri için bile onlarla savaşırım." Ömer [RadiyAllahu Anh] dedi ki: "Vallahi bu,**

**Allah'ın Ebû Bekir'in göğsünü açmasından başka bir şey değildi. O zaman onun haklı olduğunu anladım."**

Yine Bilal İbn-u Rabâh, Zubeyr ve diğerleri, Irak arazilerini savaşçılara taksim etmemesinden dolayı Ömer'e karşı çıktılar. Bir Arabî de bazı arazileri koruma altına aldığı için Ömer'e karşı çıktı. Nitekim Ebû Ubeyde, el-Emvâl'de Âmir İbn-u Abdullah İbn-Zubeyr'den, o da sanırım babasından şöyle dediğini rivayet etti: :

:

:

**"Bir Arabî, Ömer'e gelip şöyle dedi: "Ey Müminlerin Emiri! Cahiliyede iken bu topraklarımız uğrunda savaştık. İslam'da iken de onun üzerinde Müslüman olduk. O halde ne diye himaye koruma altına alıyorsun?"** (Râvi) dedi ki: Ömer başını eğip sustu ve bıyığını bükerek solumaya başladı. Bir iş kendisini üzdüğünde, bıyığını bükerek ve (öfkeyle) solurdu. Arabî onu böyle (suskun) görünce, bunu (sormayı) tekrarlayıp durdu. Bunun üzerine Ömer şöyle dedi: *"Mal, Allah'ın malıdır. Kullar, Allah'ın kullarıdır. Vallahi, Allah yolunda üzerine taşınanlar olmasaydı, araziden bir karış bile koruma altına almazdım."* Yine Ömer, Müslümanların atları için bazı kamu mülkiyeti arazilerini koruma altına almıştır. Yine bir kadın, insanların dört yüz dirhemden fazla mehir vermesini yasaklamasından dolayı kendisine karşı çıktı ve ona şöyle

dedi: : :  
: "Bu senin hakkın  
değil, Yâ Ömer! Sen Allah Subhânehu'nun şu kavlini  
işitmedin mi? "Onlardan  
birisine bir kantar (altın) vermiş olsanız dahi ondan hiçbir  
şeyi geri almayın!" [en-Nisa 20] Bunun üzerine şöyle dedi:  
"Kadın isabet etti ve Ömer hata etti."

Böylece bu maddenin şerhinden ortaya çıkmaktadır ki Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], devlet için özel bir şekil üzere muayyen bir cihaz ikame etmiş ve Refik-ul Âlaya irtihal edinceye kadar ona göre seyretmiştir. Sonra onun ardından halifeleri geldiler ve buna göre seyrederek Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in bizatihi ikame ettiği bu cihaza göre hükmetmişlerdir. Bu da sahâbenin gözü ve kulağı önünde olmuştur. Bundan dolayı İslami Devlet'in cihazının bu şekil üzere olacağı belirlenir.

### Halife

**Madde-24: Halife, otoritede ve şeriatı infaz etmede ümmetin vekilidir.**

Hilafet; şeriatın hükümlerini ikame etmek ve daveti âleme taşımak üzere dünyadaki tüm Müslümanların genel başkanlığıdır. Bu başkanlığı üstlenecek kimseyi nasbedecek, yani halifeyi nasbedecek olanlar ancak Müslümanlardır. Mademki otorite ümmetindir, şeriatı infaz etmek Müslümanlara vaciptir ve halife onların başkanıdır o halde

halifenin vakıası o, otorite ve şeriatın infazı hususunda onların vekilidir. Bunun içindir ki bir kimse ancak ümmetin kendisine biat etmesiyle halife olur. Ümmetin ona biat etmesi ise onun ümmetin vekili olduğunun delilidir. Ona itaat etmenin vacip olması ise kendisiyle hilafet inikadının gerçekleştiği bu biatin kendisine otoriteyi verdiğinin delilidir. Bu da halifenin otoritede ümmetin vekili olması demektir. Bu madde işte bu esasa göre konulmuştur.

**Madde-25: Hilafet, rıza ve seçime dayalı bir akittir. Hiç kimse bunu kabule zorlanamaz. Hiç kimse, hilafet görevini üstlenecek kişiyi seçmeye de zorlanamaz.**

Bu maddenin delili; iki akit tarafı arasında gerçekleşen herhangi şer-i bir akdin delilidir. Çünkü hilafet, diğer akitletler gibi şer-i bir akittir. Bunun da ötesinde Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e biat eden sonra gelerek biatinin düşürülmesini istediği ve Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in de bunu reddettiği Arabî hadisi hilafetin akit olduğuna dair bir delildir. Nitekim Cabir İbn-u Abdullah'tan şöyle rivayet edildi: Bir Arabî Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e biat etti. Sonra Arabîyi Medine'de bir huzursuzluk bastı ve Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e gelerek [

] "Yâ Muhammed! Benim biatimi düşür" dedi. Ama onu reddetti. Sonra yine geldi ve [ ] "Benim biatimi düşür" dedi. Ama onu yine reddetti. Sonra yine geldi ve [ ] "Benim biatimi düşür" dedi. Ama onu yine reddetti. Arabî de çekip gitti. Bunun üzerine Resulullah [Sallallahu Aleyhi

ve Sellem] şöyle buyurdu:

***“Medine körük gibidir. Pisliklerini fırlatıp atar ve temizlerini, iyilerini daha da parlattır.”*** [Muttefekun Aleyh]

Mademki hilafet biati, velâyet-ul emrden dolayı itaat hakkına sahip olan kimseye itaat etmeye dair bir biattir o halde bu, rıza ve seçime dayalı bir akittir. Dolayısıyla ne biat edilen kimseyi ne de biat edenleri zorlamak sahih olmaz. Bu da Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şu kavlınden dolayıdır:

***“Muhakkak ki Allah, ümmetinden hatayı, unutmayı ve zorlandıklarını kaldırdı.”*** [İbn-u Mâce, İbn-u Abbas kanalıyla tahrir etti]

Bu ise hilafet akdi de dahil her akit için geneldir. Dolayısıyla zorlama ile gerçekleşen her akit batıldır. Çünkü o, akdolanmamıştır. Aynı şekilde hilafet de diğer akitler gibi zorlama ile akdolanmaz. Aynı şekilde herhangi bir akit gibi hilafet de ancak iki akit tarafı ile gerçekleşir. Dolayısıyla başkası tarafından hilafetle görevlendirilmedikçe hiçbir kimse halife olamaz. Mesela bir kişi, hilafetin kendilerinin biati ile inikad olacağı kimselerin biati olmadan kendisini halife nasbetse, halife olmaz. Bu kimse ancak rıza ve seçime dayalı olarak kedisine biat ettikleri zaman bu biatle halife olur. Bunun öncesinde ise olamaz. Eğer onları biat etmeye zorlarsa zorlama yoluyla aldığı bu biat ile halife olamaz ve bununla onun için hilafet akdolanmaz. Çünkü hilafet, bir akittir ve Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şu kavlınden dolayı zorlama ile akdolanmaz:

***“Muhakkak ki Allah, ümmetinden***

*hatayı, unutmayı ve zorlandıklarını kaldırdı.” Ümmetten kaldırdığı şeyler ise batıl sayılır.*

**Madde-26: Âkil ve baliğ olan erkek veya kadın her Müslümanın devlet başkanını (halifeyi) seçme ve ona biat verme hakkı vardır. Gayrimüslimlerin ise buna hakkı yoktur.**

Hilafetin vakıası her Müslümanın halifeyi seçme ve ona biat etme hakkı olduğuna dair bir delildir. Zira hadisler erkekler ve kadınlar eşit olarak halifeye biat edenlerin bizzat Müslümanlar olduğuna delalet ederek gelmiştir. Zira Ubade İbn-u Samit’ten şöyle dediği rivayet edildi:

... *“Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e biat ettik...”* [el-Buhari rivayet etti] Ümmü Atiyye’den şöyle dediği rivayet edildi: ... *“Resulullah*

*[Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e biat ettik...”* [el-Buhari rivayet etti] İbn-i Kesîr, el-Bidâye ve’n Nihâye’de Abdurrahman İbn-u Avf’ın kimin halife olacağı hususunda Müslümanların görüşünü almakla görevlendirildiğinde erkeklerin ve kadınların görüşünü aldığını ve sahâbeden hiç birinin ona karşı gelmediğini zikretti. Dolayısıyla ister erkek isterse kadın olsun her Müslümanın halifeyi seçme ve ona biat etme hakkı vardır. Gayrimüslimin ise buna hakkı yoktur. Çünkü biat, kitap ve sünnet ile amel edilmesi için yapılmaktadır. Gayrimüslim ise bu ikisine inanmamaktadır. Zaten bu ikisine iman ettiğinde Müslüman olur.

**Madde-27: Hilafet akdi bir kimseye, biatin kendileriyle inikad olduğu kişiler tarafından bir biat ile yapılırsa geri kalanların biati, itaat biati olur, inikad biati olmaz. Bünyesinde isyan etme ve Müslümanların birliğini parçalama kudreti görülen kimseler, itaat biati vermeye zorlanır.**

Bu maddenin delili; dört halifenin biatında hasıl olandır. Çünkü bu, sahâbenin bir icmâsıdır. Zira Ebî Bekir'in biatında sadece Medine'deki Ehl-il Hal ve'l Akd ile yetinilmiştir. Ömer'in biatında durum aynı şekildedir. Osman'ın biatında Medine'deki Müslümanların görüşlerinin alınması ve biatleriyle yetinilmiştir. Ali'nin biatında ise Medine ve Kûfe halkının ekseriyetiyle yetinilmiştir. Bu da hilafet inikadının gerçekleşmesi için Müslümanların tamamının biatinin zaruri olmadığına bilakis onların temsilcilerinin ekseriyetinin biatinin yeterli olduğuna delalet eder. Geriye kalanlar ise biat ettiklerinde sadece itaat üzerine biat ederler.

Müslümanların temsilcilerinin ekseriyetinin biatından sonra bünyesinde biat etmeye isyan etme kudretinin görüldüğü kimselerin biat etmeye zorlanmalarına gelince; efendimiz Ali'nin Muaviye'nin biat etmesi ve insanların dahil olduğu hususa dahil olması için ısrar etmesi ve Talha ile Zubeyr'i kendisine biat etmeye zorlamasıdır. Sahâbelerden bazısının ona Muaviye'yi Şam valiliğinden azletmemesi nasihatinde bulunmakla birlikte sahâbeden hiç biri bu hususta ona karşı çıkmamıştır. Rıza ve seçime dayalı bir akit olduğu halde biate zorlamak gibi karşı çıkan benzeri bir ameli yaptığında sahâbenin onlardan birinin amelini sükut etmesi sükutî icmâ sayılır ve şer-i bir delil olur.

**Madde-28: Müslümanlar tarafından nasbedilmedikçe hiç kimse halife olamaz. İslami akitlerden herhangi bir akit gibi şer-i yönden kendisine inikad olmadıkça hiç kimse hilafet salahiyetlerine de sahip olamaz.**

Bunun delili hilafetin rıza ve seçime dayalı bir akit olmasıdır. Çünkü hilafetin bir akit olması onu, iki akit tarafı olmadıkça tamamlanamaz hale getirmektedir. Dolayısıyla hilafet inikadının şeran kendileriyle tamamlanan kimseler tarafından hilafetle görevlendirilmedikçe hiçbir kimse halife olamaz. Dolayısıyla da bir kişi, hilafetin kendilerinin biati ile inikad olacağı kimselerin biati olmadan kendisini halife nasbetse, halife olmaz. Ta ki inikadın kendileriyle olacağı kimselerin rıza ve seçime dayalı biatleri gerçekleşene kadar. Dolayısıyla hilafetin bir akit olması akdi üstlenip tamamlayabilmeleri için her birinde şer-i ehliyetin tamamlandığı iki akit tarafının bulunmasını gerektirir.

Buna göre mutasallıt bir kimse kalkar ve yönetimi zorla ele geçirirse kendisini Müslümanların halifesi ilan etse dahi bu şekilde halife olamaz. Çünkü hilafetin kendisine inikadı Müslümanlar tarafından gerçekleşmemiştir. İnsanları zorlama ve icbar ile biate zorlayıp kendisine biat edilmiş olsa dahi halife olamaz. Çünkü zorlama ve icbar ile biat, muteber değildir ve bununla hilafet akdolunmaz. Çünkü hilafet, rıza ve seçime dayalı bir akit olup zorlama ve icbar ile gerçekleşmez. Dolayısıyla hilafet, rıza ve seçime dayalı biat ile olmadıkça akdolunmaz. Ancak bu mutasallıt kimse, insanları Müslümanların maslahatının kendisine biat edilmesinde olduğuna ve şer-i hükümlerin ikamesinin



kendisine biati kaçınılmaz kıldığına ikna etmeyi başarır onlar da buna kani olup razı olurlar sonra da rıza ve seçim ile ona biat ederlerse rıza ve seçim ile biat edildiği andan itibaren halife olur. Otoriteyi başlangıçta tasallut ve zorla almış olsa da. Zira biati alan kimse ister yönetici ister sultan olsun isterse olmasın şart olan biatin meydana gelip rıza ve seçim yoluyla ortaya çıkmasıdır.

**Madde-29: Halifeye inikad biati ile biat veren ülkelerin veya beldelerin, kafir bir devlete değil, bilakis yalnızca Müslümanlara dayalı, kendilerine ait otoritelerinin bulunması şarttır. Yine o ülkedeki Müslümanların iç ve dış güvenliklerinin, küfür emanı değil, bilakis yalnızca İslami eman altında bulunması şarttır. Fakat aynı şartlar, sadece itaat biati veren ülkelerde aranmaz.**

Bu maddenin delili; kafirlerin Müslümanlar üzerinde otoritesinin olmasının Allahuteala'nın şu kavlini tasdiken yasaklanmasıdır:

**"Muhakkak ki Allah, kafirler için müminler aleyhine asla bir yol (sulta) kılmayacaktır!"** [en-Nisâ 141] Dolayısıyla kafirler herhangi İslami bir ülke üzerinde otorite sahibi olduğunda o ülkenin halife ikame etmeye hakkı yoktur. Çünkü o, halifeyi ikame etmekle ancak otorite ikame etmiş olur. Bu ülke otoriteye sahip olmayan herhangi bir ülke gibidir. Dolayısıyla otoriteyi ona veremez. Onun otoritesi, bir küfür otoritesidir ve küfür otoritesi vasıtasıyla halife ikame edilmez. Otorite açısından böyledir. Eman açısından olana gelince; bunun delili dâr-ul küfür ve dâr-ul İslam'dır. Zira halife, ancak bir dârı dâr-ul İslam yapmak için ikame edilir.

Dâr ise sadece İslam hükmünü ikame etmekle dâr-ul İslam olmaz. Bilakis emanının, küfrün güvenliği ile değil İslam'ın güvenliği ile olması kaçınılmazdır. Çünkü dârın, dâr-ul İslam olması için kendisinde şu iki hususu bulundurması kaçınılmazdır: Birincisi İslam ile hükmetmesi ve ikincisi emanı küfrün güvenliği ile değil İslam'ın güvenliği ile olmasıdır.

**Madde-30: Hilafet için biat verilecek kişide, inikad şartlarından fazlasının tamamlanması şart değildir. Dolayısıyla efdaliyet şartlarının mutlaka tamamlanması gerekmez. Çünkü asıl olan inikad şartlarıdır.**

Bu maddenin delili; halifenin vasıfları hakkında varit olan delillerdir. Zira halifenin sıfatları hakkında varit olan delillerdeki talep, kesin olmayan taleptir. Aleyhi's Salâtu ve's Selâm'ın şu kavli gibi:

*"Muhakkak ki bu iş (yönetim) Kureyş'tedir."* [el-Buhari, Muaviye kanalıyla rivayet etti] Bu hadis, bir haberdir ve haber sigası talep ifade etmiş olsa da tekide delalet eden bir karine eşlik etmedikçe ona kesin talep olarak itibar edilmez ve tek bir sahih rivayette bile tekide delalet eden bir karine eşlik etmemiştir. Hadiste varit olan şu ifadeye gelince;

*"Onlar dini ikame ettikçe kim onlara düşmanlık ederse Allah onu yüzüstü süründürür."* Bu, onlara düşmanlık edilmesine dair bir nehiy olup Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in, *"Muhakkak ki bu iş (yönetim) Kureyş'tedir"* kavli için bir tekit değildir. Ayrıca Kureyş kelimesi bir isimdir sıfat değildir. Usul ilminde buna lakap denilir ve ismin, yani lakabın mefhumu ile amel edilmez. Çünkü ismin, yani

lakabın bir mefhumu yoktur. Bunun içindir ki Kureyş hakkındaki nass, bu işin (yönetimin) Kureyşlilerden başkasına verilmeyeceği anlamına gelmez.

Binaenaleyh bu hadis, talebi kesinliğe hamledecek bir karine olmamasından dolayı inikad şartına değil efdaliyet şartına delalet eder. Dahası bu talebin kesin olmadığına hamledecek karine vardır. Zira Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], kendisini Âmir İbn-u Sa'sa' kabilesine takdim ettiğinde onlar ona dediler ki: "Yönetim senden sonra bizim olacak mı?" Allah'ın Resülü dedi ki:

*"Muhakkak ki yönetim Allah'a aittir onu dilediği yere (kimseye) verir."* [İbn-u İshak ez-Zuhri'den rivayet etti] Dolayısıyla bu hadis, talebin kesin olmadığına delalet eder. Çünkü Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in cevabı, yönetimin kendisinden sonra onların olmasının caiz olduğuna delalet eder. Yönetimin Kureyşliler dışında bir başkasının olabileceğinin cevazı ise Kureyş şartının efdaliyet şartı olduğuna delalet eder.

İnikad şartlarına gelince; şartın tarifinde olduğu gibi yokluğunda yokluğun terettüp etmesi, yani Kureyş'ten olmaması halinde hilafetin sahih olmamasının terettüp etmesi için içerisinde kesin talebin varit olduğu şartlardır. Bu da Kureyş'ten olması talebinde kesinliğin olması demektir. Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Benî Âmir'e verdiği cevap ise talebi kesinlikten hamletmektedir. İnikad şartları hakkında varit olan nasslar ise bunun aksinedir. Mesela baliğ olması şartı hakkında Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Abdullah İbn-u Hışam'ın biatini reddettiğinde sabinin kendisine biat etmesini reddettiği ve bunu da çocuk

olmasına bağladığı varit olmuştur. Dolayısıyla bu, halifenin baliğ olmasının şart koşulduğuna dair bir delildir. Çünkü sabinin biati sahih olmadığına göre sabinin halife olmaması evla babındandır. Dolayısıyla kesin talep sigası ile varit olan sıfatlara hilafet inikadi için şart olarak itibar edilir ve içerisinde kesin bir talep olmadıkça hakkında nass varit olsa dahi bunların dışındakiler şart koşulmaz.

**Madde-31: Hilafetin kendisine inikad olması için halifede yedi şart bulunmalıdır. Bunlar: Erkek, Müslüman, hür ve baliğ olması; âkil, adil ve kifayet ehlinden kadir biri olmasıdır.**

Mademki hilafet yönetimdendir (velâyet-i emirdir), dahası o velâyet-i uzmadır o halde (19.) maddenin metni, yani halife hakkında belirtilen yedi şartın bulunması vacibiyeti burada da geçerlidir:

Halifenin erkek olması şartına gelince; bunun delilli, Resul Aleyhi's Salâtu ve's Selâm'a Fars halkının, Kisrâ'nın kızını kendilerine kraliçe yaptıkları haberi ulaşınca şöyle buyurdu:

*"Emirlerini (yönetimlerini)*

*bir kadına tevdi eden bir toplum asla iflah olmayacaktır."*

[el-Buhari, Ebi Bekre kanalıyla rivayet etti] Dolayısıyla bu hadis, kadının hilafete getirilmesini kesin olarak nehyetmektedir. Çünkü [ ] tabiri, ebediyen/asla anlamında ifade edilir ve bu iflahın nefyine dair bir mübalağa olduğu gibi zem de içermektedir. Dolayısıyla halifenin kadın olmasının terkinin talep edilmesi kesin bir taleptir. Bundan dolayı halifenin erkek olması şartı koşulmuştur.

Müslüman olması şartına gelince; Allahuteala'nın şu kavlinden dolayıdır:

**“Muhakkak ki Allah, kafirler için müminler aleyhine asla bir yol (sulta) kılmayacaktır!”** [en-Nisâ 141] Aynı şekilde bu ayette de kesin nehiy vardır. Çünkü [ ] tabiri, ebediyen/asla olarak ifade edilmekte olup o, talep manasına gelen bir haberdir. Mademki Allah, kafirler için müminler aleyhine bir yol bulunmasını haram kılmıştır, o halde Müslümanların bir kafiri üzerlerine yönetici kılmaları da haram kılınmıştır. Zira yönetim, Müslümanlar üzerindeki en büyük yoldur. Ayrıca halife, veliyy-ul emirdir ve Allahutela, veliyy-ul emrin Müslüman olmasını şart koşturmuştur. Allahuteala şöyle buyurmuştur:

**“Allah’a itaat edin! Resul’e itaat edin ve sizden olan ulı’l emire de!”**

[en-Nisâ 59] Ve şöyle buyurmuştur:

**“Onlara güvenlik veya korkuya dair bir haber geldiği zaman hemen onu yayıverirler. Halbuki onu Resul’e veya kendilerinden olan ulı’l emire götürmüş olsalardı.”** [en-Nisâ 83] Kuran’da emir sahipleri kelimesi ancak Müslümanlardan olmasına yönelik bir ifade eşliğinde varit olmuştur. Bu ise veliyy-ul emrin Müslüman olmasının şart koşulduğuna delalet etmektedir. Mademki veliyy-ul emir ve emir sahiplerini atayan bizzat halifedir o halde onun Müslüman olması şart koşulur.

Hür olması şartına gelince; çünkü köle efendisinin mülküdür. Dolayısıyla kendisinin tasarrufuna sahip değildir. Başkasının tasarrufuna ise evla babından sahip

olamaz ve dolayısıyla insanlar üzerinde velâyet sahibi olamaz.

Baliğ olması şartına gelince; Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şu kavlından dolayıdır:

**“Kalem**

**(sorumluluk) şu üç kişiden kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan, büyüyünceye kadar çocuktan, akıllanıncaya veya akli başına gelinceye kadar deliden.”** Başka bir rivayette ise şöyle geçmiştir:

**“aklı başına**

**gelinceye kadar akli gidenden”** [İbn-u Mâce ve el-Hâkim, Aişe [RadiyahAllahu Anha] kanalıyla tahrir ettiler/Lafız İbn-u Mâce'ye ait] Et-Tirmizi ve İbn-u Hazîme, bu hadisin bir benzerini Ali [RadiyahAllahu Anh] kanalıyla tahrir ettiler.

Üzerinden kalemin (sorumluluğun) kaldırıldığı kimsenin işinde tasarruf sahibi olması sahih olmaz. Dolayısıyla halife olması da sahih olmaz. Zira Ebî Hurayra'dan Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle buyurduğu rivayet edildi:

**“Yetmişin**

**başından ve sabilerin emirliğinden Allah'a sığınınız.”** [Ahmed, Ebî Hurayra kanalıyla rivayet etti] Bu hadiste halifenin sabi olmasının sahih olmayacağına dair delil vardır. Yine Ebî Akîl Zuhra İbn-u Ma'bed'den, o da Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'i gören ve annesi Zeyneb Bint-u Humeyd ile birlikte giden (ve o zaman henüz küçük olan) dedesinden Abdullah İbn-u Hişam'dan annesinin Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e şöyle dediğini nakletti: [ ] “Yâ Resulullah, onun (Abdullah'ın) biatini al!” Nebi [Sallallahu

Aleyhi ve Sellem] [ ] **“O küçüktür”** dedi, başını okşadı ve ona dua etti. [el-Buhari rivayet etti] Sabinin biati caiz olmadığına göre ona biat verilmesinin caiz olmaması evla babındandır.

Âkil olması şartına gelince; yukarıda içerisinde [ ] **“aklı başına gelinceye kadar akli gidenden”** ve başka bir rivayette [ ] **“aklı başına gelinceye kadar deliden”** ifadelerinin geçtiği **“Kalem (sorumluluk) şu üç kişiden kaldırılmıştır...”** hadisinden dolayıdır. Üzerinden kalemin (sorumluluğu) kaldırıldığı kimsenin işinde tasarruf sahibi olması sahih olmaz. Dolayısıyla insanların işlerinde tasarrufta bulunan halife olması da sahih olmaz.

Adil olması şartına gelince; çünkü Allahuteala, şahidin adil olmasını şart koşturmuştur. Allahuteala şöyle buyurmuştur: **“İçinizden iki adalet sahibini şahit tutun.”** [et-Talak 2] Halife ise şahitten daha üst bir konumda olduğu için, evla babından adil olması zorunludur. Çünkü şahit için adalet şart koşulduğuna göre, halife için şart koşulması evla babındandır.

Kifayet ehlinden olup kâdir olması şartına gelince; çünkü bu, biatin gerekliklerindedir. Zira aciz olan bir kimse, tebaanın işlerini üzerlerine biatin edildiği kitap ve sünnet ile kaim olmaya muktedir olamaz.

Şunlar bunun delillerindedir:

1. Muslim, Ebî Zerr [Radiyah Allahu Anh] kanalıyla şöyle dediğini rivayet etti:

: : :

\_\_\_\_\_ *“Dedim ki: “Ey Allah’ın Resulü! Beni âmil olarak tayin etmez misin?” Bu sözüme üzerine, elini omzuma vurdu ve sonra dedi ki: “Ey Ebâ Zerr! Sen zayıfsın, amillik ise bir emanettir. (Hakkını veremediğin takdirde) kıyamet günü rüsvaylık ve pişmanlıktır. Ancak kim onu hak ederek alır ve onun sebebiyle üzerine düşen vazifeleri eksiksiz eda ederse o hariç.”*

Dolayısıyla bu hadis, âmilliğin hakkıyla alınmasına ve gereğince eda edilmesine, yani ona ehil olunmasına dair durumu açıklamaktadır. Karine ise kesinlik ifade eder. Çünkü Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], ehil olmadığı halde âmilliği alan kimse hakkında şöyle demiştir:

... *“Ancak kim onu hak ederek alır ve onun sebebiyle üzerine düşen vazifeleri eksiksiz eda ederse o hariç.”*

2. El-Buhari, Ebî Hurayra [Radiyah Allahu Anh] kanalıyla Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle buyurduğunu rivayet etti: : .

:

*“Emanet heba edildiğinde kıyameti bekle. (Ebî Hurayra) dedi ki: “Emanetin heba edilmesi nasıl olur ey Allah’ın Resulü!”*



**Dedi ki: “İş (yönetim) ehil olmayana tevdi edildiğinde kıyameti bekle.”**

Aynı şekilde bu hadis, velâyetin ehil olmayan kimseye bırakılmasına dair kesin nehyi ifade etmektedir. Kesin karine şudur ki bu, ehil olmayan kimsenin yönetime getirilmesinin haramlığının büyüklüğüne delalet etmek üzere emaneti heba etmek ve kıyamet saatinin alametlerindendir demektir.

“Kifayetin” nasıl belirleneceğine gelince; bu, menatın tahkikini gerektirir. Çünkü menat, bedensel veya fikirselsel bir hastalık veya benzerleriyle alakalı olabilir. Bunun içindir ki kifayetin belirlenmesi Mezâlim Mahkemesine terk edilir. Zira hilafete aday olanların inikad şartlarına sahip olup olmadığını belirleyecek olan odur.

**Madde-32: Hilafet mansıbı (makamı); halifenin ölmesi, istifa etmesi veya azledilmesi sebepleri ile boşalırsa, hilafet mansıbının boşalma tarihinden itibaren geceleri ile birlikte üç gün içerisinde yerine bir halife nasbetmek farzdır.**

Önceki halifenin vefat ettiği veya azledildiği andan itibaren halifenin nasbedilmesi farzdır. Lakin bu nasbın, üzerinde meşgul olmakla beraber, geceleri ile birlikte üç gün müddetince ertelenmesi caizdir. Üç gece geçmesine rağmen halifeyi ikame etmemişlerse bakılır: Eğer Müslümanlar halifeyi ikame etmekle meşgul oldukları halde, savamadıkları bazı kâhir (zorunlu) hususlardan dolayı, üç gece boyunca onu ikame etmede başarılı olmaya güç yetirememişlerse, farzın ikamesi ile meşgul oldukları ve üzerlerindeki kâhir hususlardan dolayı bu ertelemeye

zorlandıkları için üzerlerinden günah düşer. Nitekim İbn-u Hibban ve İbn-u Mâce, İbn-u Abbas'tan Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir:

*“Muhakkak ki*

*Allah, ümmetinden hatayı, unutmayı ve zorlandıklarının kaldırdı.”* Eğer bununla meşgul olmamışlarsa, azami müddet geceleri ile birlikte üç gündür.

Hilafet mansıbı (makamı) boşalır boşalmaz, doğrudan halifenin biati ile meşgul olmanın farzîyetinin deliline gelince; sahâbe, Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in vefatından sonra ve hatta Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in defninden önce, aynı gün Benî Sâ'ide sakîfesinde doğrudan bu işe giriştiler. Ebu Bekir'in biati aynı gün kendisine inikad biati verilmesi ile tamamlandı. Sonra ikinci günde insanlar, Ebu Bekir'e itaat biati ile biat vermek için mescitte toplandılar.

Halifeyi nasbetmeleri için Müslümanlara tanınan azami müddetin, geceleri ile birlikte üç gün olmasının deliline gelince; çünkü Ömer [Radyallahu Anh] aldığı hançer yarasından vefatının gerçekleşeceği anlaşılınca, Ehl-iş Şurâ'yı görevlendirdi ve onları üç gün ile sınırlandırdı. Sonra üç gün içerisinde bir halife üzerinde ittifak edilmemesi halinde, bu üç günden sonra muhalefet edenin öldürülmesini emretti. Onlar Ehl-iş Şurâ'dan ve sahâbenin büyüklerinden olduğu halde bu emrin infazı, yani muhalefet edenin öldürülmesi için de Müslümanlardan elli adam görevlendirdi. Bu olay, sahâbe gördüğü ve işittiği halde meydana geldi ve onlardan herhangi birinin buna karşı çıktığı veya bunu reddettiği bildirilmedi. Böylece Müslümanların, geceleri ile birlikte üç günden fazla halifesiz kalmalarının caiz olmadığına dair

sahâbe icmâi hasıl oldu. İcmâ-us sahâbe ise kitap ve sünnet gibi şer-i delildir.

El-Buhari, el-Misver İbn-u Mahrame'den şöyle dediğini rivayet etti:

**“Abdurrahman bir gece yarısı kapımı çaldı. Ben uyanıncaya kadar kapıya vurdu. Sonra şöyle dedi: “Görüyorum ki uyuyorsun! Vallahi şu gece gözüme büyük bir uyku girmede.” İbn-i Kesîr, “el-Bidâye ve'n Nihâye” isimli kitabında şunu zikretti: “Ömer'in vefatından sonraki dördüncü günün sabahına ilerleyen gece, -Abdurrahman İbn-u Avf- bacısının oğlu el-Misver İbn-u Mahrame'nin evine geldi ve ona şöyle dedi:**

... **“Uyuyor musun, yâ Misver? Vallahi şu üç gündür gözüme bir damla uyku girmede...”** Yani üç gece demektir. İnsanlar sabah salâhını kıldıklarında Osman'ın biati tamamlandı.

**Madde-33: Hilafet mansıbının boşalmasının ardından Müslümanların işlerini yürütmek ve yeni halifenin nasbedilmesi icraatlarını yerine getirmek üzere aşağıdakiler uyarınca bir geçici emir tayin edilir:**

- a. **Önceki halife ecelinin yakın olduğunu hissettiğinde veya salahiyetlerini bırakma niyetinde olduğunda bir geçici emir tayin edebilir.**
- b. **Halife, bir geçici emir tayin edilmeden önce ölürse veya istifa ederse veya hilafet mansıbı ölüm veya istifa haricinde bir sebeple boşalırsa, muavinlerden**

[tefvîz muâvinlerinden] en yaşlı olanı geçici emir olur. Eğer o hilafet için aday olmak istiyorsa, ondan sonraki en yaşlı muavin, geçici emir olur ve hakeza.

- c. Bütün muavinlerin aday olmak istemesi halinde, tenfîz vezirlerinden en yaşlı olanı geçici emir olur. Eğer o hilafet için aday olmak istiyorsa, ondan sonraki en yaşlı tenfîz veziri, geçici emir olur ve hakeza.
- d. Bütün tenfîz vezirlerinin hilafet için aday olmak istemesi halinde, Tenfîz vezirlerinden en genç olanı geçici emir olur.
- e. Geçici emirin şer-i hükümler benimseme salahiyeti yoktur.
- f. Geçici emir, üç gün içinde yeni bir halife nasbedilmesi icraatlarını tamamlamak üzere tüm gücünü kullanır. Mezâlim Mahkemesinin kabul ettiği kâhir bir sebep olmadıkça bu sürenin uzatılması caiz değildir.

Halifenin, ecelinin yaklaştığını hissettiğinde, hilafet mansıbının boşalmasından uygun bir süre önce, yeni halife nasbetme icraatları boyunca Müslümanların yönetim işini üstlenmesi için bir [ ] “geçici emir” tayin etme hakkı vardır. Geçici emir, halifenin vefatından hemen sonra işine koyulur. Onun esasi işi, üç gün içerisinde yeni halifenin nasbedilmesi işlemini tamamlamaktır.

Geçici emirin hükümler benimsemesi caiz değildir. Çünkü bu, ümmetin biat verdiği halifenin salahiyetlerindedir. Aynı şekilde hilafete kendisini aday gösterme veya adaylardan herhangi birini destekleme hakkı

da yoktur. Zira Ömer [RadyAllahu Anh] hilafet için aday gösterdiklerinin dışında birini geçici emir tayin etti.

Bu emirin velayeti, yeni halifenin nasbedilmesi ile sona erer. Çünkü onun vazifesi, bu iş ile geçicidir.

Bunun delili ise hançerlendiğinde Ömer'in yaptığı şeydir ve bu, hiçbir karşı çıkan olmaksızın sahâbe [Rıdvânullahi Aleyhim]'in gözü önünde olmuştur. Dolayısıyla bir icmâdır.

Ömer [RadyAllahu Anh], hançerlendiğinde altı adaya şöyle demiştir:

**“Müşavere edeceğiniz şu üç gün, size Suheyb salâhı kıldırın.”** Sonra, Taberi Tarihî'nde geçtiği üzere Suheyb'e şöyle dedi:

... **“İnsanlara üç gün salâh kıldır!”** Devamla şöyle dedi: **“(Altı adaydan) beşi birleşir ve bir adama razı olurlar da birisi reddederse, kılıçla onun başını uçur!”** Bu ise Suheyb'in üzerlerine emir tayin edildiği anlamına gelmektedir. Zira salâh için emir tayin edilmişti ki [ ] İmârat-us Salâh [Salâh Emirliği] insanların emirliği anlamında idi. Çünkü o, [ ] “başını uçur” sözü ile cezalandırma salahiyeti verilmişti ki emirsiz öldürme olmaz.

Bu iş, bir grup sahâbenin gözü önünde hiçbir karşı çıkan olmaksızın gerçekleşmiştir. Böylece halifenin, yeni halifenin nasbedilmesi icraatlarını üstlenecek bir geçici emir tayin etme hakkı olduğuna dair bir icmâdır. Ayrıca buna binaen halifenin hayatta iken, -yeni halifenin nasbedilmesi icraatları için bir geçici emir tayin etmeksizin halifenin vefat etmesi

durumunda- herhangi bir şahsın geçici emir olabilmesini ifade eden bir madde benimsemesi caizdir.

Binaenaleyh halifenin ölümcül hastalığı sırasında bir geçici emir tayin etmemesi halinde, en yaşlı muavinin, onun hilafete aday olması halinde, yaşça ondan sonraki en yaşlı muavinin ve hakeza... ve sonra bunları yukarıdaki keyfiyete göre tenfiz vezirleri takip edecek şekilde bir geçici emir belirlenmesi benimsenmiştir.

Bu, halifenin azledilmesi halinde de geçerlidir. Geçici emir, aday olmamışsa en yaşlı muavin olur. Aday olmuşsa, sonraki olur, ta ki muavinler bitinceye kadar... Sonra en yaşlı tenfiz muavini olur ve hakeza. Hepsinin aday olmak istemesi halinde, en genç tenfiz veziri geçici emirliği üstlenmek zorunda kalır.

Bu emir; Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in cihat için veya Veda Haccı sırasında veya benzer durumlarda yaptığı gibi, cihada veya sefere çıktığı zamanlarda halifenin kendi yerine nâib kıldığı kimseden farklıdır. Zira bu durumlarda nâib kılınan kimse, söz konusu niyabetin gerektirdiği işlerin güdülmesi konusunda halifenin kendisi için belirlediği yetkililere sahiptir.

**Madde-34: Halife nasbetme metodu biattir. Halifeye biat verilip halifenin nasbedilmesinin fiili icraatları ise şunlardır:**

- a. Mezâlîm Mahkemesi hilafet mansıbının boşaldığını ilan eder.
- b. Geçici emir, görevlerine başlar ve hemen adaylık kapısının açıldığını ilan eder.

- c. Mezâlim Mahkemesinin kararıyla, inikad şartlarını tamamlayan adayların başvuruları kabul edilir ve diğer adayların başvuruları değerlendirmeye alınmaz.
- d. Ümmet Meclisinin Müslüman üyeleri, Mezâlim Mahkemesinin başvurularını kabul ettiği adaylar arasında iki seçim yapar. İlk seçimde oy çoğunluğu ile adaylardan altısını seçerler. İkinci seçimde oy çoğunluğu ile altı adaydan ikisini seçerler.
- e. İki adayın ismi ilan edilir ve Müslümanların, bu adaylardan birini seçmesi istenir.
- f. Seçim sonucu ilan edilir ve seçmen oylarının çoğunluğunu alan, Müslümanlar tarafından öğrenilir.
- g. Müslümanlar, Allah'ın kitabı ile Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in sünneti ile amel etmek üzere oyların çoğunluğunu alan kimseye Müslümanların halifesi olarak biat vermeye başlarlar.
- h. Biatın tamamlanmasının ardından Müslümanların halifesi olan kimse, nasbedildiği haberi tüm ümmete ulaşınca dek, ismi ve hilafetin kendisine inikad olması için gerekli yeterliliği sağlayan sıfatlara sahip olduğu da belirtilerek herkese ilan edilir.
- i. Yeni halifenin nasbedilme icraatlarının bitmesiyle birlikte geçici emirin velâyeti (görevi) sona erer.

Şeriat, ümmete başlarına bir halife nasbetmelerini farz kıldığında, halifeyi nasbetmenin gerçekleştiği metodu da belirlemiştir. Bu metot; kitap, sünnet ve icmâ-us sahâbe ile

sabittir. İşte bu metot biattır. Halifenin nasbedilmesi, Allah'ın kitabı ve resulünün sünneti ile amel etmek üzere Müslümanların kendisine biati ile gerçekleşir. Müslümanlardan kasıt, -eğer hilafet kurulu ise- önceki halifenin Müslüman raiyyesidir veya -eğer hilafet kurulmamışsa- hilafetin (ilk anda) kurulduğu ülkenin Müslüman halkıdır.

Bu metodun biat olmasına gelince; Müslümanların Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e biat etmelerinden ve Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in imâma biat etmemizi emretmesinden sabittir. Müslümanların Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e biat etmelerine gelince; bu, nübüvvet üzere bir biat değil, ancak yönetim üzere bir biat idi. Zira bu, tasdik üzere bir biat değil, amel üzere bir biat idi. Nitekim Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e, nebi ve resul olması itibariyle değil, yönetici olması itibariyle biat edilmişti. Çünkü nübüvveti ve risaleti ikrar imandır, biat değildir. O halde geriye, ona verilen biatin devlet başkanı olması itibariyle verildiği kalmaktadır. Biat, hem Kuran'da hem de hadiste varit olmuştur. Allah [Subhânehu ve Te'alâ] şöyle buyurmuştur:

**“Ey Nebi!**

**Mümin kadınlar hiçbir şeyi Allah'a şirk koşmayacaklarına, hırsızlık yapmayacaklarına, çocuklarını öldürmeyeceklerine, elleri ve ayakları arasında bir iftira düzüp getirmeyeceklerine (zina mahsulü çocukları nikâhlı kocalarına nispet etmeyeceklerine), hiçbir marufta sana isyan etmeyeceklerine dair biat etmek üzere sana geldikleri zaman onların biatini al.”** [el-Mumtehine 12] Ve şöyle



buyurmuştur:

**“Muhakkak ki ona biat edenler ancak Allah’a biat etmişlerdir... Allah’ın eli onların elleri üzerindedir.”** [Fetih 10]

El-Buhari ise bir rivayetinde şöyle demektedir: “İsmail bize hadis olarak nakletti ki Mâlik İbn-u Yahya İbn-u Sa’id, Ubade İbn-ul Velîd’in kendisine, babası Ubade İbn-us Samit’in şöyle dediğini haber verdiğini hadis olarak nakletti:

*“Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e zorlukta ve kolaylıkta işitip itaat edeceğimize, ehli (yöneticiler) ile yönetim hakkında çekişmeyeceğimize, her nerede olursak olalım, hakkı ikame edeceğimize veya söyleyeceğimize ve hiçbir kınayıcının kınamasından korkmayacağımıza dair biat ettik.”* Muslim ise Abdullah İbn-u Amr İbn-ul Âs’tan Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle buyurduğunu rivayet etti:

*“Her kim bir imâma [halifeye] biat edip elinin ayasını ve kalbinin semeresini verirse, gücü yettiğince ona itaat etsin. Eğer bir diğeri onunla (yönetimi ele geçirmek üzere) çekişmek için gelirse, o diğerrinin boynunu vurun!”* Yine Muslim, Ebû Sa’id el-Hudri’den Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle buyurduğunu rivayet etti:

*“İki halifeye biat edildiğinde onlardan diğerrini (ikincisini) öldürün.”* Yine Muslim, Ebû Hâzim’den şöyle dediğini rivayet etti:

*“Ebâ Hurayra ile beş sene oturdum. Onu, Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle dediğini tahdis (hadis olarak rivayet) ederken işittim: “İsrail oğulları, nebiler tarafından siyaset ediliyordu (yönetiliyordu). Bir nebi vefat edince, bir diğer nebi ona halef oluyordu. Artık benden sonra nebi yoktur. Halifeler olacak da çoğalacaklardır.” Dediler ki: “Öyleyse bize ne emredersiniz?” Dedi ki: “Önceki ilk biatinize sadakat gösterin ve onlara haklarını verin. Muhakkak ki Allah, yönettikleri hakkında (ne yaptıklarını) onlara soracaktır.”* Halifeyi nasbetme metodunun biat olduğuna dair kitabın ve sünnetin nassları gayet açıktır. Sahâbenin tamamı da bunu böyle anlayıp üzerinde yürümüşlerdir. Raşidi halifelere verilen biatler bu hususta oldukça nettir.

Kendisi ile halifenin nasbedilmesi işleminin tamamlandığı, biat edilmeden önceki pratik işlemlere gelince; bunlar, Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in vefatının akabinde gelen Raşidi halifelerin -ki onlar Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali [Rıdvânullahi Aleyhim]’dir- üzerinde meydana gelenlerden anlaşılır. Sahâbenin tamamı buna sükut edip onaylamıştı ki şayet şeriata muhalif olsaydı, -hele bu, Müslümanların varlığının (devletinin) ve İslam ile yönetimin bekasının kendisine bağlı olduğu en önemli husus ile ilgili iken- hiç şüphesiz reddederlerdi. O halifelerin nasbedilmesinde meydana gelenleri incelediğimizde, bazı Müslümanların Benî Sâ’ide sakîfesinde tartışıklarını

görürüz. Adaylar ise Sa'd, Ebâ Ubeyde, Ömer ve Ebu Bekir idi. Ancak Ömer ve Ebâ Ubeyde, Ebu Bekir ile yarışanlardan olmaya razı olmadılar. Böylece mesele, adeta başkası değil ancak Ebû Bekir ile Sa'd İbn-u Ubade arasında kaldı. Ve tartışmalar neticesinde Ebû Bekir'e biat edildi. Sonra ikinci gün Müslümanlar mescide davet edildi ve onlar da Ebû Bekir'e biat ettiler. Sakîfedeki biat, onu Müslümanların halifesi haline getiren inikad biati idi. Mescitte ikinci günkü biat ise itaat biati idi. Ebû Bekir, hastalığının ölümcül bir hastalık olduğunu hissettiğinde ve bilhassa Müslümanların ordularının zamanın büyük devletleri olan Fars ve Rum devletleri ile savaş halinde olduğunu dikkate aldığı anda, Müslümanların halifelerinin kim olacağı konusunda kendileri ile istişare etmek üzere Müslümanları çağırıldı. Bu istişareler üç ay boyunca sürdü. Süreci tamamlayıp Müslümanların ekseri görüşünü öğrenince kendilerine, Ömer'in kendisinden sonra halife olabileceğini önerdi, bugünkü tabirle "aday" gösterdi. Bu öneri veya aday gösterimi, Ömer'in kendisinden sonraki halifeliğine yönelik bir akit olmadı. Çünkü Müslümanlar, Ebû Bekir [Radiyah Allahu Anh]'in vefatından sonra mescide geldiler ve Ömer [Radiyah Allahu Anh]'a hilafet için biat verdiler. Böylece o, Ebû Bekir'in istişareleri veya önerisi ile değil bu biat ile Müslümanların halifesi oldu! Çünkü Ömer'in Ebû Bekir tarafından aday gösterilmesi, Ömer'in hilafetine yönelik bir akit olsaydı, Müslümanların biatine ihtiyaç duymazdı. Buna ilaveten, daha önce zikrettiğimiz gibi Müslümanların biati olmaksızın hiçbir kimsenin halife olamayacağına açıkça delalet eden nasslar vardır. Ömer [Radiyah Allahu Anh] hançerlendiği vakit, Müslümanlar kendisinden bir halife adayı seçmesini

isteyince o bunu reddetti. Müslümanlar üzerine çok düşünce, bunun için altı kişi belirledi. Yani onlar için altı kişiyi (aday gösterdi). Sonra insanlara salâhı kıldırması ve kendileri için belirlediği üç gün içerisinde, Ömer'in aday gösterdiği kişiler aralarından birini halife seçinceye kadar üzerlerinde kaim olması için Suheyb'i tayin etti ve Suheyb'e şöyle dedi: ...

... **“(Altı adaydan) beşi birleşir ve bir adama razı olurlar da birisi reddederse, kılıçla onun başını uçur!”** Nitekim bunu, Taberi “et-Tarih” kitabında, İbn-u Kuteybe Halifeler Tarihi olarak bilinen “el-İmâme ve’s Siyase” kitabında ve İbn-u Sa’d “et-Tabakât-il Kubra” kitabında nakletmiştir. Sonra Ömer <sup>[RadyAllahu Anh]</sup> o adayları koruması için elli adam ile birlikte Ebâ Talhâ el-Ensârî'yi tayin etti. el-Mikdâd İbn-ul Esved'i de adayların toplanma mekanını seçmekle sorumlu kıldı. RadyAllahu anhin vefatından sonra, adayların katılımıyla toplantı düzenlenmesinin ardından Abdurrahman İbn-u Avf şöyle dedi: **“Sizden kim,**

**nefsini geri çekip onu (Hilafet'i) en faziletlinize tevdi etme işini üzerine alır?”** Hepsi sustu. Bunun üzerine Abdurrahman,

**“Ben kendimi (adaylığımı) geri çekiyorum”** dedikten sonra her biri ile teker teker istişare ederek onlara, kendilerini sarf-ı nazar etmeleri halinde aralarından kimi hilafete daha layık gördüklerini sordu. Cevapları şu ikisi üzerinde yoğunlaşıyordu: Ali ve Osman. Ondan sonra Abdurrahman Müslümanların görüşlerine yöneldi ve o ikisinin hangisini istediklerini sordu. Hem

erkeklerle hem de kadınlara soruyor, insanların görüşlerini araştırıyordu. RadiyAllahu Anh, yalnızca gündüzleri değil, geceleri de çalışıyordu. El-Buhari, Misver İbn-ul Mahrame'nin şöyle dediğini tahrir etti:

**“Abdurrahman bir gece yarısı kapımı çaldı. Ben uyanıncaya kadar kapıya vurdu. Sonra şöyle dedi: Görüyorum ki uyuyorsun! Vallahi şu gece gözüme büyük bir uyku girmede.”** İnsanlar sabah salâhını kıldıklarında Osman'ın biati tamamlandı. Böylece Osman, Ömer'in bunun için altı kişi belirlemesi ile değil Müslümanların biati ile halife oldu. Sonra Osman katledildi. Bunun üzerine Medine ve Kûfe'deki Müslümanların çoğunluğu Ali İbn-u Ebî Talib'e biat ettiler. Böylece o da Müslümanların biati ile halife oldu.

Onların, Rıdvânullahu Aleyhim'in biatlerinin keyfiyeti tahkik edildiğinde açığa çıkmaktadır ki Hilafet'e aday olanlar insanlara ilan ediliyordu ve onların hepsi de inikad şartlarına sahip idiler. Sonra ümmetin temsilcileri olarak Müslümanlardan Ehl-il Hâl ve'l Akd'in görüşü alınıyordu ki Raşidi halifelerin döneminde bu temsilciler biliniyordu. Zira onlar, sahabeler [Rıdvânullahi Aleyhim] idi veya Medine halkı idi. Sahâbenin veya çoğunluğunun istediği kimseye, inikad biat ile biat ediliyor, böylece itaat edilmesi vacip olan halife haline geliyor, sonra Müslümanlar kendisine itaat biati ile biat ediyorlardı. Böylece halife ortaya çıkıyor ve yönetim ile otoritede ümmetin naibi oluyordu.

Adayların sınırlandırılmasına gelince; raşidi halifelerin nasbedilme keyfiyeti incelendiğinde, orada bir sınırlandırma yapılmış olduğu açığa çıkar. Mesela Benî Sâ'ide sakîfesindeki adaylar; Ebâ Bekir, Ömer, Ebâ Ubeyde ile Sa'd İbn-u Ubade idi ve onlarla yetinilmiş idi. Lakin Ömer ile Ebâ Ubeyde, Ebî Bekir ile muadil değillerdi ve bu hususta onunla yarışamadılar. Böylece adaylık fiili olarak Ebî Bekir ile Sa'd İbn-u Ubade arasında kaldı. Sonra sakîfedeki Ehl-il Hâl ve'l Akd, Ebâ Bekir'i halife olarak seçti ve inikad biati ile ona biat etti. Sonra ertesi gün Müslümanlar, mescitte Ebu Bekir'e itaat biati ile biat ettiler.

Ebû Bekir, Müslümanlar için Ömer'i halife adayı gösterdi ve onunla birlikte başka bir aday olmadı. Böylece Müslümanlar ona evvelâ inikad biati ile, sonra da itaat biati ile biat ettiler.

Ömer, Müslümanlar için aralarından birini halife seçecekleri altı aday gösterip onları sınırlandırdı. Sonra Abdurrahman İbn-u Avf, diğer beş aday ile tartıştı ve diğerleri onu vekil kıldıktan sonra adayları iki kişi ile, Ali ve Osman ile sınırlandırdı. Ondan sonra insanların görüşlerini soruşturdu ve bu görüşler Osman'ın halife olması yönünde istikrar buldu.

Ali [RadyAllahu Anh]'e gelince; hilafet için onunla birlikte başka bir aday olmadı. Bunun üzerine Medine ve Kûfe'deki Müslümanların çoğu kendisine biat ettiler ve böylece dördüncü halife oldu.

Osman [RadyAllahu Anh]'in biatinde şu hususlar meydana gelmiştir: Halife seçimi için tanınan en azami müddetin, geceleri ile birlikte üç gün olması ve yine aday sayısının altı

(6) aday ile daha sonra iki (2) aday ile sınırlandırılması. Sadedinde olduğumuz çerçevedeki faydasından ötürü meydana gelenlerin keyfiyetini bir kısım detayları ile birlikte zikredeceğiz:

1. Ömer [RadyAllahu Anh] hicrî 23. yılın Muharrem ayının başında pazar günü sabahı vefat etti. Zira hicrî 23. yılın Zilhicce ayının bitimine dört gün kala, çarşamba günü sabah salâhını mihrapta kılariken Ebî Lu'lue [Allah onu lanetlesin] tarafından hançerlenmişti. Ömer [RadyAllahu Anh]'in vasiyeti üzerine cenaze salâhını Suheyb [RadyAllahu Anh] kıldırmişti.
2. Ömer'in defin işi tamamlandıktan sonra el-Mikdâd, Ömer [RadyAllahu Anh]'in tavsiye ettiği altı kişilik Ehl-iş Şurâ'yı bir evde topladı. Ebû Talhâ da onları korumaya gitti. Böylece birbirleri ile istişare etmek üzere bir araya gelmiş oldular. Sonra aralarından razı olacakları birini halife seçmesi için Abdurrahman İbn-u Avf'a vekalet verdiler.
3. Abdurrahman İbn-u Avf, onlarla tartışmaya ve her birine teker teker, halife olmamaları halinde ötekilerden kimi halife olarak görmek istediklerini sormaya başladı. Cevapları Ali ile Osman'dan ötesine geçmiyordu ve dolayısıyla Abdurrahman işi, o altısından bu ikisine hasretti.
4. Bundan sonra Abdurrahman, bilindiği gibi, insanlar ile istişare etmeye başladı.
5. Çarşamba gecesi, yani Ömer [RadyAllahu Anh]'in vefat ettiği günden [pazar gününden] sonraki üçüncü günün gecesi Abdurrahman, bacısının oğlu el-Misver İbn-u Mahrame'nin evine gitti. Bundan sonrasını İbn-i Kesîr'in el-Bidâye ve'n Nihâye isimli kitabından aktarıyoruz:

“Ömer’in vefatından sonraki dördüncü günün sabahına ilerleyen gece, bacısının oğlu el-Misver İbn-u Mahrame’nin evine geldi ve ona şöyle dedi:

... **“Uyuyor musun, Yâ Misver? Vallahi şu üç gündür gözüme bir damla uyku girmedim...”** Yani Ömer’in vefat ettiği pazar sabahından sonraki üç gecedir. Yani pazartesi gecesi, salı gecesi ve çarşamba gecesi. Devamla şöyle dedi:

... **“Git, bana Ali ile Osman’ı çağır..!”** Sonra onlarla birlikte mescide çıktı... Ve insanlara salâha toplanmaları için genel bir nidada bulunuldu.” Bu, çarşamba sabahı idi. Sonra Ali <sup>[RadiyahAllahu Anhu ve KerramAllahu Vechehu]</sup>’nun elinden tuttu ve ona, Allah’ın kitabı ve resulünün sünnet ile Ebî Bekir ve Ömer’in fiilleri üzere biat vermeyi kabul edip etmediğini sordu. Ali <sup>[KerramAllahu Vechehu]</sup>’nun meşhur cevabı şöyle oldu: “Allah’ın kitabı ve resulünün sünneti üzerine, evet.” Ebî Bekir ile Ömer’in fiillerine gelince; ben kendi görüşüm ile içtihat ederim.” Bunun üzerine onun elini bırakıp Osman’ın elini tuttu. Aynı soruyu ona da sordu. O da: “Ey Allah’ım, evet!” diye cevap verdi. Böylece Osman <sup>[RadiyahAllahu Anh]</sup>’in biati tamamlanmış oldu.

O günün sabah salâhı ile öğle salâhını insanlara Suheyh <sup>[RadiyahAllahu Anh]</sup> kıldırdı. Sonra ikindi salâhını, Müslümanların halifesi olarak Osman <sup>[RadiyahAllahu Anh]</sup> kıldırdı. Yani Osman <sup>[RadiyahAllahu Anh]</sup>’in inikad biati sabah salâhından itibaren başlamasına rağmen, Medine’deki Ehl-il Hâl ve’l Akd’in Osman’a biati tamamlanmadan Suheyb’in emirliği sona ermedi ki bu, ikindiden az önce tamamlanmıştı. Zira



sahâbeler, o gün öğleden sonrasına ve ikindi öncesine dek Osman'ın biatine çağrıda bulunuyorlardı ve iş, ikindinin hemen öncesinde tamamlanabilmişti. Bunun üzerine Suheyb'in emirliği sona ermiş ve Osman, halifeleri olarak insanlara ikindi salâhını kıldırmişti.

El-Bidâye ve'n Nihâye yazarı, Osman'a biat verilmesi işi sabah vaktinde tamamlandığı halde, insanlara öğle salâhını niçin Suheyb'in kıldırıldığını şöyle açıklamaktadır: "... İnsanlar mescitte ona biat ettiler. Sonra Dâr-uş Şurâ'ya, [yani Ehl-iş Şurâ'nın toplandığı eve] götürüldü. İnsanların geri kalanı da ona biat ettiler. Öğle sonrasına kadar biat tamamlanmamış olmalı ki o günün öğle salâhını Mescid-i Nebevî'de Suheyb kıldırdı ve Emirul Müminîn olarak Halife Osman'ın Müslümanlara kıldırıldığı ilk salâh ikindi salâhu oldu..."

Binaenaleyh Hilafet mansıbının [vefat, azil veya başka nedenler ile] boşalmasından sonra adaylık sırasında aşağıdaki hususlar dikkate alınmalıdır:

1. Adaylık konusundaki çalışma, belirlenen günler boyunca gece-gündüz yapılır.
2. İnikad şartlarına sahip olmaları bakımından adaylar sınırlandırılır ve bunu, Mezâlim Mahkemesi yapar.
3. Ehil olan adaylar iki kez sınırlandırılır: Birincisinde altı (6) kişi ile ve ikincisinde iki (2) kişi ile. Bu iki sınırlandırmayı da -ümmetin temsilcisi olması bakımından- Ümmet Meclisi yapar. Çünkü ümmet Ömer'i yetkili kıldı, o da adayları altı kişi kıldı. Altı kişi de aralarından Abdurrahman'ı yetkili kıldılar, o da tartışmalardan sonra

adayları iki kişi kıldı. Açıkça görüldüğü gibi bütün bunlarda mercî ümmettir, yani onun temsilcileridir.

4. Seçimlerin ve biatin tamamlanmasından sonra Müslümanların halifesinin kim olduğu, ismi ve kendisini hilafet inikadına ehil kılan sıfatlara sahip olduğu zikredilmekle birlikte nasbedildiği haberi ümmetin tamamına ulaşınca kadar alenen ilan edilir.
5. Geçici emirin salahiyetleri; seçim sonuçlarının ilanı ile değil, bilakis biat icraatlarının sona ermesi ve halifenin nasbedilmesi ile son bulur. Zira Suheyb'in emirliği Osman'ın seçilmesi ile değil, bilakis biatinin tamamlanması ile son bulmuştur.

Buraya kadar geçenler, halifenin vefatı veya azli veya benzer durumlarda, yerine yeni bir halifenin çıkarılması halinde geçerlidir.

İslami Hilafet'in Hicri 28 Recep 1342 el-muvâfık Miladi 3 Mart 1924 tarihinde İstanbul'da yıkılmasından şu ana kadar olduğu gibi hiçbir yerde mutlak olarak halifenin bulunmaması ve şeriatın hükümlerini infaz etmek ve İslami daveti dünyaya taşımak üzere halifelerini ikame etmeleri tüm Müslümanlar üzerine farz olması haline gelince; bu durumda İslami âlemdeki mevcut İslami beldelerden her bir belde, bir halifeye biat verip Hilafet'i ona inikad edebilir. Bu İslami beldelerden herhangi bir belde, bir halifeye biat verirler ve Hilafet'i ona inikad ederlerse, o belde halkının kendisine Hilafet'i inikad etmelerinden sonra, diğer beldelerdeki Müslümanların itaat biati, yani inikad [bağlılık] biati ile biat vermeleri üzerlerine farz olur. Şu şartla ki inikad

biati vermeye ehil olması için belde aşağıdaki dört unsura sahip olmalıdır:

**Birincisi:** O beldenin sultanı (hakimiyeti), tek başlarına Müslümanlara dayalı zâti (öz) bir sultan olmalı, kafir bir devlete veya kafirin nüfuzuna dayalı olmamalıdır.

**İkincisi:** O beldedeki Müslümanların emanı (güvenliği), İslam emanı ile sağlanmalıdır, küfür emanı ile değil! Yani içeriden ve dışarıdan himayesi, sırf İslami bir kuvvet olması itibarıyla Müslümanların kuvvetine dayalı İslam himayesi altında olmalıdır.

**Üçüncüsü:** İslam'ın tatbiki; kâmilin, inkılabın, şamilen bir tatbik ile derhal ve doğrudan başlatılmalı ve aynı minvalde İslami daveti yüklenmeye girişilmelidir.

**Dördüncüsü:** Efdaliyet şartlarına sahip olmasa dahi Hilafet'in inikad şartlarına mütekâmilin sahip olarak biat edilmiş bir halife bulunmalıdır. Çünkü önemli olan inikad şartlarıdır.

Bu belde, bu dört unsura sahip olduğu zaman, tek başına o beldenin biati ve tek başına o beldenin inikadı ile Hilafet kurulur ve sahih yönü üzere inikaden kendisine biat edilen halife, şer-i halife olur ve ondan başkasına biat vermek sahih olmaz.

Bundan sonra herhangi başka bir beldede başka bir Halifeye biat edilirse, onun biati batıl olur ve sahih olmaz. Bu da Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şu kavlinden dolayıdır:

*“İki halifeye biat edildiğinde onlardan diğerini (ikincisini) öldürün.”* Ve şu kavlinden: *... “...İlk biat edilene vefalı*

*olun...*" Ve şu kavlınden:

*"Her kim bir imama [halifeye] biat edip elinin ayasını ve kalbinin semeresini verirse, gücü yettiğinde ona itaat etsin. Eğer bir diğeri onunla (yönetimi ele geçirmek üzere) çekişmek için gelirse, o diğerrinin boynunu vurun!"*

### **Biatın Keyfiyeti**

Daha önce biatın delillerini ve İslam'da halifeyi nasbetme metodunun biat olduğunu beyan etmiştik. Nasıl olacağına gelince; bu, eller ile musafaha ederek (tokalaşarak) olabileceği gibi, yazılı da olabilir. Nitekim Abdullah İbn-u Dinar'ın şöyle dediği nakledilmiştir: "İnsanlar AbdulMelik üzerinde birleşince İbn-u Ömer'in şöyle dediğine şahit oldum:

"Müminlerin Emiri Abdullah AbdulMelik'e, Allah'ın kitabı ve resulünün sünneti üzere gücüm yettiğinde işitip itaat edeceğimi ikrar ediyorum, diye yazıldı." Dolayısıyla biatın, vesilelerden herhangi bir vesile ile yapılması sahihtir.

Ancak biatın bâliğ olandan sadır olması şarttır. Küçüklerin (ergen olmayanların) biati sahih olmaz. Nitekim Ebî Akıl Zuhra İbn-u Ma'bed'den, o da Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'i gören ve annesi Zeyneb Bint-u Humeyd ile birlikte giden (ve o zaman henüz küçük olan) dedesinden Abdullah İbn-u Hişam'dan annesinin Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e şöyle dediğini nakletti: [ ] "Ey Allah'ın Resulü!

Onun (Abdullah'ın) biatini al!" Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] [

] "O küçüktür" dedi, başını okşadı ve ona dua etti. [el-Buhari rivayet etti]

Biatın lafızlarına gelince; biat muayyen lafızlar ile sınırlandırılmamıştır. Lakin lafzın; halife açısından, onun Allah'ın kitabı ile resulünün sünneti üzere amel edeceğini ve biat veren açısından da zorlukta ve kolaylıkta, gönüllü de olsa gönülsüz de olsa itaat edeceğini kapsamaya kaçınılmazdır. Bu sığınmanın yukarıda geçenlere göre belirlenmesine ilişkin bir kanun yayınlanacaktır.

Biat veren kimse halifeye biat ettiği zaman biat, artık biat verenin boynunda bir emanet haline gelir ve artık ondan vazgeçmesi helal olmaz. Zira biat, Hilafet'in inikadı olması itibariyle verilinceye kadar bir haktır. Biati verdiğinde onunla yükümlüdür. Vazgeçmek istese bile, artık bu caiz olmaz. Nitekim el-Buhari'nin Cabir İbn-u Abdullah [Radiyah Allahu Anh]'den bir rivayetinde; bir Arabî, İslam üzere Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e biat verdi. Sonra onu bir huzursuzluk bastı ve [ ] "Benim biatimi düşür" dedi. Ama onu reddetti. Sonra yine geldi ve [ ] "Benim biatimi düşür" dedi. Ama onu yine reddetti. Arabî de çekip gitti. Bunun üzerine Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle buyurdu:

*"Medine körük gibidir. Pisliklerini fırlatıp atar ve temizlerini, iyilerini daha da parlatır."* Nâfi'den şöyle dediği rivayet edildi: Abdullah İbn-u Ömer, bana Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'i şöyle derken işittiğini söyledi:

*“Her kim itaatten elini*

*çekerse kıyamet günü hüccetsiz olarak Allah'a kavuşacaktır.”* [Muslim rivayet etti] Dolayısıyla halifeye verilen biati bozmak, Allah’a itaatten el çekmektir. Halifeye verilen bu biat, ister inikad biati olsun isterse inikad biati sahihleşmiş olup halifeye verilen itaat biati olsun fark etmez. Halifeye iptidâiyen (henüz işin başlangıcında) biat edilmiş, sonra da biatinin tamamlanmamış olması haline gelince; Müslümanların kendisine verdiği inikad biatinin henüz tamamlanmamış olması itibariyle bu biatini bozabilir. Hadisteki nehiy, henüz kendisi için hilafetin tamamlanmamış olduğu bir adama verilen biatten vazgeçilmesi üzerinde değil halifeye verilen biatten vazgeçilmesi üzerinde durmaktadır.

**Madde-35: Halifeyi nasbeden ümmettir. Fakat ümmet, biati şer-i yönde inikad olduğu sürece halifeyi azledemez.**

Bu madde iki şıktan ibarettir: Birincisi: Halifeyi nasbetme hakkına sahip olan bizzat ümmettir. İkincisi: Ümmet halifeyi azletme hakkına sahip değildir. Birinci şıkka gelince; bunun delili biat hadisleridir. Hiçbir kimse biat yoluyla olmadıkça Hilafet mansıbına oturamaz. Çünkü halifeyi nasbetme metodu bizzat biattir. Bu ise Müslümanların Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e biat vermelerinden, Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in bize biati emretmesinden ve raşidi halifelerden her birinin Hilafet’i ancak biat ile devralmasından sabittir. İkinci şıkka gelince; bunun delili apaçık küfür olmadığı sürece zulmetse dahi halifeye itaat etmeye teşvik edilmesidir. Nitekim İbn-u Abbas’tan

Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle buyurduğu rivayet edildi:

*“Her kim emirinden hoşlanmadığı bir şey görürse sabretsin. Zira her kim cemaatten bir karış ayrılır ve (bu halde) ölürse cahiliye ölümü ile ölmüş olur.”*

[Muslim, İbn-u Abbas kanalıyla tahrir etti] Buradaki [ ] “emirinden” kelimesi geneldir ve müminlerin emiri olmasından dolayı bunun kapsamına halife de girer. Yine Muslim, Seleme İbn-u Yezid el-Cu’fi’nin hadisinde şöyle geçti:

: *“Seleme, Ey Allah’ın Nebisi! Kendi haklarımı bizden isteyen, fakat bizim haklarımızı vermeyen yöneticiler başımıza geçerse, bize nasıl davranmamızı tavsiye edersiniz? diye sordu. Resul yüz çevirdi. O tekrar sordu. Yine yüz çevirdi. Sonra ikinci veya üçüncü kez tekrar sordu. (Râvi) dedi ki: “Derken Eş’as İbn-u Kays, Seleme’yi kenara çekti.” Bunun üzerine Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle buyurdu: “Dinleyin ve itaat edin. Zira onlar ancak kendi yüklediklerinden siz de kendi yüklediklerinizden sorumlusunuz.”*

Muslim ve el-Buhari, Ubade İbn-u Samit [Radyallahu Anh]'den şöyle dediğini rivayet ettiler:

:

**“Resulullah** [Sallallahu Aleyhi

*ve Sellem] bizi çağırды, biz de ona biat ettik. Bizden aldığı biat arasında zorlukta ve kolaylıkta, hoşnutluk ve hoşnutsuzlukta, ağırımıza gitse de işitip itaat edeceğimize, emir sahipleriyle çekişmeyeceğimize dair biat ettik.”* Buyurdu ki: *“Ancak elinizde apaçık küfür (üzere olduklarına) dair Allah’tan bir burhan görmeniz müstesna.”* Ebî Zerr’den Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle buyurduğu rivayet edildi:

:

:

**“Yâ Ebâ Zerr! Başına bu feyi tekeline alan yöneticiler gelirse ne yaparsın?”** Seni hak olarak gönderene yemin olsun ki kılıcımı omzuma alırım sana kavuşasıya kadar onlarla vuruşurum.” Allah’ın Resulü dedi ki: **“Sana bundan daha hayırlı bir şey göstereyim mi? Bana kavuşasıya kadar sabretmendir.”** [Ahmed tahrir etti, Ez-Zeyn sahihledi ve Ebû Davud rivayet etti] İşte bu hadislerin hepsinde halife, azlini gerektiren şeyler yapmasına rağmen Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], ona itaati ve zulmüne sabretmeyi emretmiştir. Bu da ümmetin onu azletme hakkına sahip olmadığına delalet eder.

Ayrıca Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Arabî’nin biatini düşürmeyi reddetmiştir. Nitekim Cabir İbn-u Abdullah’tan şöyle rivayet edildi: Bir Arabî Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e biat etti. Sonra Arabî yi Medine’de bir huzursuzluk bastı ve Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e



gelerek [ ] “Yâ Muhammed! Benim biatimi düşür” dedi. Ama onu reddetti. Sonra yine geldi ve [ ] “Benim biatimi düşür” dedi. Ama onu yine reddetti. Sonra yine geldi ve [ ] “Benim biatimi düşür” dedi. Ama onu yine reddetti. Arabî de çekip gitti. Bunun üzerine Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle buyurdu:

*“Medine körük gibidir.*

***Pisliklerini fırlatıp atar ve temizlerini, iyilerini daha da parlatır.*** [Muttefekun Aley] Bu hadis, biatin gerçekleşmesi halinde biat edenleri bağlayıcı olduğuna delalet eder. Bu da demektir ki onların halifeyi azletmeye hakkı yoktur demektir. Zira onların halifeye yaptıkları biatlerini düşürmeye hakları yoktur. Şöyle denilmez: Arabî, biatinin düşürülmesi ile devlet başkanına itaatten değil İslam’dan çıkmak istemiştir. Böyle denilmez: Çünkü böyle olmuş olsaydı onun yaptığı bu şey dinden dönmek olurdu ve Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in onu öldürmesi gerekirdi. Zira mürtet öldürülür. Çünkü biat, İslam’a yapılmış bir biat değildir. Bilakis itaat için yapılmıştır. Bunun içindir ki o, İslam’dan değil itaatten çıkmak istiyordu. Binaenaleyh Müslümanların biatlerinden vazgeçmeleri sahih olmaz. Dolayısıyla halifeyi azletme hakkına sahip değildirlere.

Ancak şeriat, azle ihtiyaç olmadan halifenin ne zaman azledileceğini ve azledilmeyi ne zaman hak edeceğini beyan etmiştir. Aynı şekilde bu da onu azletmenin ümmete ait olduğu anlamına gelmez. Ümmet ise ancak zulmünden dolayı güçlü hak bir sözle onu muhasebe eder ve apaçık

küfür izhar ettiğinde onunla savaşır. Azledilmeyi hakkettiği zaman onu azletme salahiyetini ise şeriat, Mezâlim Mahkemesine vermiştir.

**Madde-36: Halife aşağıdaki salahiyetlere sahiptir:**

- a. Ümmetin işlerini gözetmek için Allah'ın kitabından ve resulünün sünnetinden sahih içtihat ile istinbat edilmiş gerekli şer-i hükümleri benimser. Böylece bunlar, itaat edilmesi farz olan ve muhalefet edilmesi caiz olmayan kanunlar haline gelir.
- b. Devletin hem iç hem de dış siyasetinden sorumludur. Ordunun liderliğini üstlenen odur. Savaş ilan etme, barış, ateşkes ve diğer anlaşmaları yapma hakkına sahiptir.
- c. Yabancı elçileri kabul etmek ve reddetmek, Müslüman elçileri tayin etmek ve azletmek onun hakkıdır.
- d. Muavinleri ve valileri tayin eden ve azleden odur. Bunların tamamı halifeye karşı mesul oldukları gibi Ümmet Meclisine karşı da mesuldürler.
- e. Mezâlim Kâdısı'nın halife veya muavinler veya kâdılarla ilgili bir davaya bakması durumu dışında Kâdi'l Kudâ'yı [Baş Kâdi'yı] ve kâdıları (yargıçları) tayin eder ve azleder. Yine daire müdürlerini, ordu komutanlarını ve livaların emirlerini tayin eder ve azleder. Bunların tamamı halifeye karşı mesuldürler, ama Ümmet Meclisine karşı mesul değildirler.
- f. Mucibince devlet bütçesini belirleyecek şer-i hükümleri benimseyen odur. Gerek gelirlere gerekse

**giderlere müteallik olsun, her cihetten gerekli bütçe fasıllarını ve meblağlarını belirleyen de odur.**

Maddedeki mezkur bu altı fıkranın delilleri ise aşağıdaki şekildedir;

(a) fırkasının delili; icmâ-us sahâbedir. Şöyle ki: Kanun istilahi bir lafızdır ve “**insanların gereğince hareket etmeleri için sultan tarafından yayınlanan emir**” anlamındadır. Nitekim kanun şöyle tanımlanmıştır: “*Sultanın insanları, karşılıklı alakalarında uymaya mecbur ettiği kaideler toplamıdır.*” Yani sultan [hakimiyet sahibi yönetici] birtakım hükümler emrettiği zaman, bu hükümler kanun halini alır ve insanların bağlanmasını gerektirir. Sultanın emretmedikleri ise kanun olmaz ve insanların bağlanmasını da gerektirmez. Müslümanlar ise şer-i hükümlere göre hareket ederler. Dolayısıyla sultanın emirleri ve nehiyelerine göre değil, Allah’ın emirleri ve nehiyelerine göre hareket ederler. Dolayısıyla da gereğince hareket ettikleri şer-i hükümlerdir, yöneticilerin emirleri değildir. Ancak sahabeler, bu şer-i hükümler hakkında ihtilaf etmişlerdir. Şer-i nasslardan, bazıları bir şey anlarken, bazıları başka bir şey anlamışlardır ve her biri kendi anlayışına göre hareket etmiştir. İşte onun bu anlayışı, kendisi hakkında (nezdinde) Allah’ın hükmü olmaktadır. Lakin burada, ümmetin işlerinin güdülmesinin Müslümanların tamamının tek bir görüş üzerinde topluca hareket etmelerini ve herkesin kendi içtihadına göre hareket etmemesini gerektiren birtakım şer-i hükümler söz konusudur. Nitekim bu, bilfiil gerçekleşmiştir. Zira Ebû Bekir’in görüşü, malın Müslümanlar arasında eşitlik ile dağıtılması gerektiği, çünkü hepsinin eşit hakları bulunduğu şeklinde idi. Ömer’in görüşü ise Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve

Sellem]'e karşı savaşanlara, Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ile birlikte savaşanlar kadar verilmesinin ve fakire zengin kadar verilmesinin sahih olmayacağı şeklinde idi. Ne var ki Ebâ Bekir halife idi ve kendi görüşü ile amel edilmesini emretmişti. Yani malın eşitlik ile dağıtılmasını benimsemişti. Müslümanlar da bu konuda ona bağlanmışlar, kâdılar ve valiler de gereğince hareket etmişlerdi. Ömer de ona tâbi olmuş, Ebî Bekir'in görüşü ile amel edip o görüşü infaz etmişti. Ömer halife olunca, Ebî Bekir'in görüşüne muhalif bir görüş benimsedi. Yani malın eşitlik ile değil, üstünlük ile dağıtılması şeklindeki kendi görüşü ile amel edilmesini emretti. Böylece mallar, önceliğe ve ihtiyaca göre dağıtıldı. Müslümanlar da ona bağlandılar, kâdılar ve valiler de bununla amel ettiler. Dolayısıyla imamın, sahih içtihat yoluyla şeriatın alınmış muayyen hükümler benimsemeye, bunlar ile amel edilmesini emretmeye, kendi içtihatlarına muhalif olsa dahi Müslümanların bunlara itaat etmeleri, kendi görüşleri ve içtihatları ile amel etmeyi terk etmeleri gerektiğine dair icmâ-us sahâbe akdolunmuştur. İşte benimsenen bu hükümler, kanunlardır. Bundan dolayı kanunlar çıkarmak, tek başına halifenin hakkıdır ve ondan başka hiç kimse, bu hakka mutlak olarak sahip değildir.

(b) fırkasının delili; Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in amelidir. Şöyle ki: Valileri ve kâdılarını tayin eden ve muhasebe eden o idi. Alışverişi denetleyen ve aldatmayı engelleyen o idi. Malı insanlar arasında dağıtan o idi. İşsizlerin iş bulmalarına yardımcı olan o idi. Devletin bütün iç işleri ile kaim olan o idi. Yine krallara hitap eden o idi. Heyetleri kabul eden o idi. Devletin bütün dış işleri ile kaim olan o idi. Yine ordunun fiilî liderliğini üstelenen de bizzat O [Sallallahu Aleyh ve Sellem] idi.

Gazvelerde çarpışmaların liderliğini dahi bizzat üstlenmiş idi. Seriyyelerde de seriyyeyi gönderen ve komutanını tayin eden o idi. Hatta Usâme İbn-u Zeyd'i, Şam beldeleri [bugünkü Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin toprakları] üzerine gönderdiği bir seriyyenin komutanı olarak tayin ettiği vakit, kimi sahabeler Usâme'nin yaşının küçüklüğü nedeniyle bunu hoş karşılamamış, fakat Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] onları Usâme'nin komutanlığını kabul etmeye mecbur etmişti. Bu da halifenin, ordunun yalnızca en üst rütbeli komutanı değil, aynı zamanda ordunun fiilî lideri olduğuna delalet etmektedir. Yine Kureyş'e karşı savaş ilan eden Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] idi. Benî Kurayza'ya karşı, Benî Nadîr'e karşı, Benî Kaynuka'ya karşı, Hayber'e karşı ve er-Rum'a [Roma İmparatorluğu'na] karşı savaş ilan eden hep o idi. Yapılan her savaş ilan eden bizzat O [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] idi. Bu da savaş ilanının ancak ve sadece halifenin hakkı olduğuna delalet etmektedir. Yine Yahudiler ile anlaşmalar akdeden o idi. Benî Mudlic ve müttetikleri olan Benî Damra ile anlaşmalar akdeden o idi. Eyle hükümdarı Yuhanna İbn-u Ru'be ile anlaşmalar akdeden o idi. Müslümanlar Hudeybiye Anlaşması'na çok öfkelenedikleri halde onların sözlerini dikkate almayıp görüşlerini reddederek Hudeybiye Anlaşması'nı akdeden ve anlaşmayı imzalayan da o idi. Bu da ister barış anlaşması isterse diğer anlaşmalar olsun, anlaşmaları akdetmenin, başkasının değil, halifenin hakkı olduğuna delalet etmektedir.

(c) fırkasının delili; Museylemet-ul Kezzâb'ın elçilerini kabul eden, Kureyş'in elçisi olarak Ebâ Râfi'i kabul eden, Hirakl'e [veya Herkül, Roma/Bizans İmparatoru], Kısra'ya [Fars Kralı], el-Mukavkıs'a [İskenderiye Hükümdarı], el-Hîra Kralı el-Hâris el-

Ğassânî'ye, el-Yemen Kralı Hâris el-Himeyrî'ye ve el-Habeş Kralı Necâşî'ye elçiler gönderen, Osman İbn-u Affân'ı, Hudeybiye'de Kureys'e elçi olarak gönderen Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] idi. Bu da yabancı elçileri kabul edecek ve reddedecek, Müslüman elçileri tayin edecek ve azledecek olanın halife olduğuna delalet etmektedir.

(d) fırkasının delili; valileri tayin eden Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] idi. Nitekim Yemen'e vali olarak Muaz'ı tayin eden o idi. Valileri de azleden o idi. Nitekim Bahreyn halkının şikayetçi olmasından dolayı el-Alâ İbn-ul Hadrâmî'yi azleden o idi. Bu da valilerin, halife karşısında mesul oldukları gibi vilayet halkı karşısında da mesul olduklarına ve yine tüm vilayetleri temsil etmesinden dolayı Ümmet Meclisi karşısında da mesul olduklarına delalet etmektedir. Valiler açısından böyledir. Muavinlere gelince; Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in iki muavini vardı ki onlar Ebû Bekir ile Ömer idi. Hayatı boyunca onları azletmedi ve onlardan başkasını da tayin etmedi. Her ikisini tayin eden de bizzat o idi ancak onları hiç azletmedi. Şu da var ki muavin sultanını ancak halifeden aldığına ve onun naibi mesabesinde olduğun göre vekilin vakıasına kıyasen onu azletmek halifenin hakkı olur. Çünkü müvekkil, özel hallerde azlinin yasaklanmasına ilişkin nassın varit olması dışında vekilini azletme hakkına sahiptir.

(e) fırkasının delili; Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Ali'yi Yemen'e kâdı olarak atamıştır. Yine el-İstiyab'da Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in Muaz İbn-u Cebel'i Yemen'in el-Cenede nahiyesine kâdı olarak tayin ettiği geçmiştir.

Ömer [RadiyAllahu Anh] de valileri ve kâdılarını tayin eder ve azlederdi. Nitekim Şurayh'ı Kûfe'ye kâdı olarak, Ebâ Mûsâ'yı Basra'ya kâdı olarak tayin etmiş, Şurahbîl İbn-u Hasne'yi Şam valiliğinden azledip yerine Yezid İbn-u Ebî Sufyan'ı sonra da Muaviye'yi tayin etmişti. Şurahbîl kendisine [ ] "Acizlik mi gösterdim yoksa hainlik mi ettim ey Emir-ul Müminin?" diye sorunca şöyle cevap vermişti: [ ] "Acizlik de göstermedin ihanet de etmedin." Şurahbîl dedi ki: [ ] "O halde beni ne diye azlettin." Ömer dedi ki: [ ] "Seni tayin etmekle güç duruma düştüm ve ben senden daha güçlü birini düşünüyorum." Yine Ali [KerramAllahu Vechehu] da Ebâ Esved'i vali olarak tayin etmiş, sonra da azletmişti. Ebû Esved: [ ] "Beni neden azlettin? Ben ne hâinlik ettim, ne de suç işledim" deyince şöyle cevap vermişti: [ ] "Sesinin, davacıların sesinden daha yükseğe çıktığını gördüm." Hem Ömer hem de Ali, bunu sahâbe gördüğü ve işittiği halde yaptı. Fakat hiç kimse kendilerine tepki göstererek karşı çıkmadı. Tüm bunlar, halifenin genel yönden kâdılarını tayin etmeye ve keza vekaletin vakıasına kıyasen kâdı tayin ettiği kimseleri kendisine nâib kılmaya da hakkı olduğuna delildir. Zira kendi salahiyetlerinden olan her şeyde niyabet vermeye hakkı olduğu gibi, tasarruflarda bulunması caiz olan her şeyde vekâlet vermeye de hakkı vardır.

Mezâlim kâdısının azlindeki istisnaya gelince; o da kâdının, halife veya muavinleri veya kâdı'l kudâsı [baş

kâdısı] aleyhine açılan bir davaya bakması halindedir. Bu ise

**“Harama vesile olan da haramdır”** şer-i

kaidesine istinadendir. Zira bu durumda halifeye onu azletme salahiyeti verilirse, kâdının hükmüne etki edilmiş olur ve dolayısıyla şer-i hüküm ihlal edilmiş olur. Bu ise haramdır. Çünkü bu durumda mezâlim kâdısını azletme salahiyetini halifenin eline vermek harama vesiledir. Hele ki bu kaide için yeterli olan, zannı-ı galiptir (ağır basan kanaattir), kesinlik (mutlaka harama vesile olması) değildir. Bundan ötürü bu durumda mezâlim kâdısını azletme salahiyeti Mezâlim Mahkemesine aittir, diğer durumlarda ise hüküm aslı üzere kalır, yani onu tayin etme ve azletme hakkı halifeye ait kalır.

Daire müdürlerinin tayinine gelince; Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] devletin cihazlarındaki idare için katipler tayin etti ki bunlar daire müdürleri mesabesinde idi. Nitekim el-Mu’aykîb İbn-u Ebî Fâtıme ed-Dûsî’yi Mührünün başına tayin ettiği gibi ganimetler üzerine de tayin etti. Huzeyfe İbn-ul Yeman’ı el-Hicâz mahsullerinin miktarını tahmin edip yazmak üzere tayin etti. Ez-Zubeyr İbn-ul Evvâm’ı sadaka (zekât) mallarını yazmak üzere tayin etti. El-Muğîra İbn-u Şu’be’yi borçlanmaları ve muamelatı (mali işlemleri) yazmak üzere tayin etti... Hakeza.

Ordu komutanlarına ve livaların emirlerine gelince; Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] Hamza İbn-u Abdulmuttalib’i, deniz kıyısı üzerinden Kureyş’e karşı koymasını için otuz adamın başına komutan olarak tayin etti. Ubeyde İbn-ul Hâris’i altmış adamın başına tayin etti ve onu Kureyş’i karşılamak üzere Râbiğ Vadisi’ne gönderdi. Sâ’d İbn-u Ebî Vakkâs’ı



yirmi adamın başına tayin etti ve onu da Mekke'ye doğru gönderdi. İşte böylece ordu komutanlarını tayin ediyordu. Bu da ordu komutanlarını ve livaların emirlerini tayin edenin, halife olduğuna delalet etmektedir.

İşte bu kişilerin hepsi Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] karşısında mesul olup ondan başka herhangi bir kimse karşısında mesul değil idiler. Bu da kâdıların, daire müdürlerinin, ordu komutanları ile kurmay başkanlarının ve diğer görevlilerin ancak halife karşısında mesul olduklarına ve Ümmet Meclisi karşısında mesul olmadıklarına ve muavinler, valiler ve yönetici olmalarından dolayı benzerleri olan amiller dışında herhangi bir kimsenin Ümmet Meclisi karşısında sorgulanamayacağına, bilakis bunlar (muavinler, valiler, amiller) dışındakilerin Ümmet Meclisi karşısında mesul olmadıklarına, bilakis hepsinin halife karşısında mesul olduklarına delalet etmektedir.

(f) fırkasının delili; devlet bütçesi, hem gelirler kalemi hem de giderler kalemi açısından şer-i hükümler ile sınırlıdır. Şer-i hükümlere göre olmadıkça ne tek bir kuruş toplanır ne de tek bir kuruş harcanır. Ancak giderlerin teferruatlarının veya bütçenin bölümleri denilen konunun belirlenmesi halifenin görüşüne ve içtihadına bırakılır. Keza gelir bölümleri de böyledir. Mesela; haracı arazinin haracının ne kadar olacağını ve cizyenin ne kadar alınacağını kararlaştıran odur. Bunlar ve benzerleri, gelir bölümleri ile ilgili örneklerdir. Yollara ne kadar harcanacağını ve hastanelere ne kadar harcanacağını kararlaştıran da odur. Bunlar ve benzerleri de gider bölümleri ile ilgili örneklerdir. İşte tüm bunlar halifenin görüşüne bırakılır. Kendi görüşüne ve içtihadına göre bu kararları alan halifedir. Nitekim

amillerden gelirleri toplayan ve bunları ilgili yerlere harcayan bizzat Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] idi. Yine bazı valilere, gelirleri toplama ve harcama izni verdiği de olmuştu. Nitekim Muaz'ı Yemen'e vali tayin ettiğinde böyle olmuştu. Sonra raşidi halifeler, halife olmaları vasfıyla kendi görüşlerine ve içtihatlarına göre gelirlerin toplanması ve harcanması hususunda her biri diğerinden farklıydı. Hiç kimse de kendilerine karşı çıkmıyordu. Yine halifelerden başka herhangi bir kimse, tek bir kuruluş toplamaya kalkışmıyor ve halifenin kendisine izin vermesi haricinde, tek bir kuruluş harcamaya yeltenmiyordu. Nitekim Ömer [RadiyahAllahu Anh]'in Muaviye'yi vali olarak tayin etmesinde böyle olmuş ve onu, toplamaya ve harcamaya yetkili genel vali olarak atamıştı. Tüm bunlar devletin bütçe bölümlerinin ancak halife veya tayin ettiği kimseler tarafından konulabileceğine delalet etmektedir.

İşte bunlar, halifenin salahiyetlerinin ayrıntılarına ilişkin tafsili delillerdir. Tüm bunları topluca ifade eden bir delil vardır ki bu, Ahmed ile el-Buhari'nin Abdullah İbn-u Ömer'den, Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'i şöyle buyururken işittiğini söylediği rivayettir: ...

**"İmam [halife, yönetici] çobandır ve raiyyesinden mesuldür."** Ahmed, el-Beyhaki ve Ebî Avâne'in Abdullah İbn-u Ömer'den yaptıkları rivayet ise şöyle geçmiştir:

**"İmam çobandır ve o, raiyyesinden mesuldür."** Yani raiyyenin (yönetilenlerin) işlerinin yürütülmesi ile alakalı bütün her şey, ancak halifeye aittir ve

vekaletin vakıasına kıyasen, dilediği kimseyi, dilediği konuda, dilediği şekilde vekil tayin etme hakkına sahiptir.

**Madde - 37: Halife, benimsemede şer-i hükümler ile mukayyettir. Şer-i delillerden sahih istinbat edilmeyen bir hükmü benimsemesi haramdır. Yine benimsediği hükümler ve hüküm istinbat metodu ile de mukayyettir. Dolayısıyla benimsediği istinbat metoduna aykırı istinbat edilmiş bir hükmü benimsemesi ve benimsediği hükümlere aykırı bir emir vermesi de caiz değildir.**

Bu maddede şu iki husus vardır: Birincisi: Halife, benimsemede şer-i hükümlerle mukayyettir. Yani yaşamada ve kanunları çıkarmada İslami şeriat ile mukayyettir. Dolayısıyla İslami şeriata aykırı bir benimseme yapması caiz olmaz. Çünkü İslami şeriata aykırılığı küfür hükümlerdir. Dolayısıyla halife, İslami şeriatın dışında benimseme yaptığını bildiği halde İslami şeriatın dışında bir hüküm benimserse ona Allahuteala'nın şu kavli intibak eder:

**“Her kim Allah'ın indirdikleri ile hükmetmezse (yönetmezse), işte onlar kafirlerin ta kendileridir.”** [el-Mâide 44] Eğer benimsediği hükme inanırsa küfre girmiş ve İslam'dan irtidad etmiş olur. Yok eğer bu hükme inanmaz ama Osmanlı halifelerinin son günlerinde yaptıkları gibi İslam'a muhalif olmadığı itibarıyla onu alırsa haram işlemiş olup kafir olmaz. Ancak maslahat olarak gördüğü bir şeyden dolayı delilsiz bir hükmü kanun yapan bir kimse gibi halife, şubhet-ud delile (şüpheli delile) sahip olur ve mesalih-i mürsele veya sedd-i zerâia veya fiillerin sonuçları veya benzeri kaidelere istinat eder ve

bunların birer şer-i kaide ve şer-i deliller olduğu görüşünde olursa ne haram işlemiş ne de kafir olur. Ancak o, hatalıdır ve istinbat ettiği şeye Müslümanların tamamının nazarında şer-i hüküm olarak itibar edilir. Halifenin bu hükmü benimsemesi halinde şer-i bir hüküm ve delilde hata etmiş olsa da şubhet-ud delile (şüpheli delile) sahip olmasından dolayı ona itaat edilmesi gerekir. Çünkü delilden istinbat yaparken hata eden kimse gibidir. Her halükarda halifenin benimseme yaparken İslami şeriat ile mukayyet olması gerektiği gibi İslami şeriatla benimseme yaparken şer-i delillerden sahih istinbat ile istinbat edilmiş şeri hükümlerle mukayyet olmalıdır. Bunun delili şudur:

Birincisi: Allah Subhânehu, -ister halife isterse başkası olsun- her Müslümana, bütün işlerini şer-i hükümlere göre yürütmesini farz kılmıştır. Allahuteala şöyle buyurmuştur:

**“Hayır! Rabbine**

**and olsun ki onlar aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem kılmadıkça iman etmiş olmazlar!”** [en-Nisâ 65] İşleri şer-i hükümlere göre yürütmek, -Şâri'nin hitabını anlayışlar (içtihatlar) çoğaldığı, yani şer-i hükümler çoğaldığı zaman-muayyen bir hükmün benimsenmesini gerektirir. Böylece bu birçok hükümden tek bir muayyen hükmü benimsemek -bir işe kalkışmak istediği, yani bir hükmü tatbik etmek istediği zaman- Müslümana vacip olur. İşte bu benimseme, işini -ki o, yönetimdir- yapmak istediği zaman halife üzerine de vacip olur.

İkincisi: Halifeye verilen biatin metni, Allah'ın kitabı ile resulünün sünneti ile amel etmek üzere biat olmasından ötürü onun İslami şeriatla bağlanmasını gerektirir.

Dolayısıyla bu ikisinin dışına çıkması halifeye helal olmaz. Bilakis bu ikisinin dışına itikat ederek çıkarsa kafir olur ve bu ikisinin dışına itikat etmeksizin çıkarsa âsi olur.

Üçüncüsü: Muhakkak ki halife, şeriati infaz etmek üzere nasbedilmiştir. Dolayısıyla Müslümanlara infaz etmek üzere şeriattan başkasını alması ona helal olmaz. Çünkü şeriat bunu kesin bir şekilde nehyetmiş, hatta İslam'dan başkası ile yönetiminden ötürü bunu imanın nefyi (bozulması) derecesine vardırmıştır ki bu, kesinliğe dair bir karinedir. Manası ise halifenin hükümler benimsemeye, yani kanunlar çıkarmada yalnızca şer-i hükümler ile mukayyet olmasıdır. Zira İslam dışı kanunlar çıkarıp buna itikat etmişse kafir, itikat etmemişse âsi olur.

İşte bu üç delil, bu maddedeki birinci hususun delilleridir. Maddedeki ikinci hususa gelince; halifenin benimsediği hükümler ve bağlandığı istinbat metodu ile mukayyet olmasıdır. Bunun delili ise şudur: Halifenin infaz ettiği şer-i hüküm, başkası nezdindeki değil, kendisi nezdindeki şer-i hükümdür. Yani herhangi bir şer-i hüküm değil, bilakis gereğince işlerini yürütmek için benimsediği şer-i hükümdür. Halife bir hüküm istinbat ettiği veya bir hükmü taklit ettiği zaman, bu şer-i hüküm, kendisi hakkında (nezdinde) Allah'ın hükmü olur. Müslümanlar için benimsemesinde (kanunlar çıkarmasında) da bu şer-i hüküm ile mukayyet olur ve buna aykırı benimsemeye bulunması helal olmaz. Çünkü buna, kendisi nezdinde Allah'ın hükmü olarak itibar edilmeyeceği gibi, hem kendisi açısından bir şer-i hüküm olmaz ve dolayısıyla hem de Müslümanlar açısından bir şer-i hüküm olmaz. Bundan ötürü raiyye (tebaa) için vereceği emirlerde, benimsediği o şer-i hüküm

ile mukayyet olur ve benimsediği hükümlere aykırı bir emir vermesi helal olmaz. Çünkü vermiş olduğu bu emre kendi nezdinde Allah'ın hükmü olarak itibar edilmez. Dolayısıyla onun açısından şer-i hüküm olmaz. Dolayısıyla Müslümanlar açısından şer-i hüküm olmaz. Dolayısıyla da adeta şer-i hükümden başkasına dayanan bir emir vermiş gibi olur. Bundan dolayı benimsediği hükümlere aykırı bir emir vermesi caiz değildir.

Yine istinbat metodu, yapısına göre şer-i hüküm anlayışını değiştirebilir. Eğer halife, hükmün illetine, şer-i nasslardan alındığı takdirde şer-i illet olarak itibar edilebileceği, dolayısıyla maslahatın şer-i illet olmadığı ve mesalih-i mürselenin de şer-i delil olmadığı görüşünde ise böyle bir görüşe sahip ise kendisi için istinbat metodunu belirlemiş olur. İşte o zaman, bununla mukayyet olması gerekir. Dolayısıyla delili mesalih-i mürsele olan bir hüküm veya şer-i nassdan alınmamış bir illete kıyasen çıkarılmış bir hüküm benimsemesi sahih olmaz. Çünkü bu hükme, kendisi hakkında (nezdinde) şer-i hüküm olarak itibar edilmez. Çünkü o, bu hükmün delilinin şer-i delil olduğu görüşünde değildir. O halde bu hüküm, onun nazarında bir şer-i hüküm olmaz. Dolayısıyla buna halife hakkında (nezdinde) şer-i hüküm olarak itibar edilmediği sürece, Müslümanlar hakkında (nezdinde) de şer-i hüküm olmaz. Dolayısıyla bu hükümü benimsemek, adeta şer-i hükümden başkasını benimsemek olur ki bu, halifeye haramdır. Eğer halife, muayyen bir istinbat metoduna sahip mutlak müçtehit veya mezhep müçtehidi değil de mukallit veya mesele müçtehidi ise benimsemesinde ya taklit ettiği müçtehide göre ya da delile veya şubhet-ud delile (şüpheli delile) sahip olduğu

sürece müçtehit olduğu meseledeki içtihadına göre hareket eder. Bu durumda vereceği emirleri, ancak ve sadece benimsediği hükümlere uygun olarak vermekle mukayyet olur.

**Madde-38: Halife, tebaanın işlerini kendi görüşü ve içtihadına göre yürütmeye mutlak salahiyet sahibidir. Devlet işlerinin seyrinde ve tebaanın işlerini yürütmeye ihtiyaç duyduğu tüm mubahları benimseyebilir. Herhangi bir şer-i hükme maslahat bahanesiyle muhalefet etmesi caiz değildir. Mesela, gıda maddelerinin azlığı bahanesiyle bir ailenin birden fazla çocuk edinmesine mani olamaz. Mesela, istismarı önleme bahanesiyle insanları fiyat tahdidine tâbi tutamaz. Mesela, maslahat yada işlerin gözetimi bahanesiyle bir kafiri yada kadını vali tayin edemez. Bunlardan başka şer-i hükümlere aykırı hiçbir şeyi yapamaz. Bir helali haram kılması ve bir haramı helal kılması caiz değildir.**

Halife tebaanın işlerini kendi görüşüne ve içtihadına göre mutlak gütme hakkına sahiptir. Ancak herhangi bir şer-i hükme maslahat bahanesiyle muhalefet etmesi caiz değildir. Mesela ülke ekonomisine darbe vurulmasına yol açması dışında ülke sanayisini koruma bahanesiyle tebaanın emtia ithalat etmesini mani olamaz. Mesela, istismarı önleme bahanesiyle insanları fiyat tahdidine tâbi tutamaz. Mesela acil ihtiyaç olması dışında konut kolaylaştırması bahanesiyle mülk sahibini gayrimenkulunu kiralamaya zorlayamaz. Şer-i hükümlere muhalefet eden bunların dışındaki şeyleri yapamaz. Bir mubahı haram kılması veya bir haramı mubah kılması caiz değildir.

Bu da Aleyhi's Salâtu ve's Selâm'ın şu kavlından dolayıdır: ... " *İmâm [Halife,*

*yönetici] çobandır ve raiyyesinden mesuldür.*" [el-Buhari, Abdullah

İbn-u Ömer kanalıyla tahrir etti] Yine bunun delili, kendi görüşüne ve içtihadına bırakılmış Beyt-ul Mâlin mallarında tasarrufta bulunması, insanları bir meselede muayyen bir görüşe zorlaması ve benzerleri gibi şeriatın halifeye tahsis ettiği hükümlerdir. Bu hadis, tebaanın işlerinin güdülmesi hususunda herhangi bir sınırlama olmaksızın halifeye tebaanın işlerini mutlak şekilde gütmeye hakkı vermektedir. Beyt-ul Mâl, benimseme, ordunun teçhizi, valilerin atanması hükümleri ve halifeye tahsis edilen benzeri hükümler, her hususta herhangi bir sınırlama olmaksızın halifeye tahsis edilmiştir. Bunların hepsinde ona itaat etmek vaciptir ve ona isyan etmek ise günahdır. Ancak bu gütmenin yerine getirilmesinin şer-i hükümlere, yani şer-i nasslara göre gerçekleşmesi gerekir. Zira her ne kadar halifeye mutlak salahiyet verilmiş olsa da bu mutlaklık şeriat, yani şer-i hükümlere göre olmasıyla sınırlıdır. Mesela halifeye valileri dilediği gibi tayin etme salahiyeti verilmiştir. Ancak kafiri veya sabiyi veya kadını vali olarak ataması sahih olmaz. Çünkü şeriat bunu men etmiştir. Mesela kendi otoritesi altındaki beldede kafir devletlerin elçilikler açmasına izin verme hakkına sahiptir ve bu hak ona mutlak olarak verilmiştir. Ancak bu elçilikleri İslam beldelerine hakim olmanın bir aracı edinmek isteyen kafir devletlerin elçilikler açmasına izin vermesi sahih olmaz. Çünkü şeriat bunu men etmiştir. Mesela bütçenin bölümlerini ve her bölüm için gerekli meblağı belirleme hakkına sahiptir. Ancak inşası için vergiler toplayacağı bahanesiyle zorunlu olmayan ve inşası



için Beyt-ul Mâlin gelirlerinin yetmediği bir baraj inşası için bütçede bir bölüm belirlemeye hakkı yoktur. Çünkü böylesi bir baraja ihtiyaç yoksa onun için vergi koymamız sahih olmaz. Hakeza Halife, şeriatın kendisine tahsis ettiği hususlarda işleri mutlak gütme salahiyetine sahiptir. Fakat bu mutlaklık ancak şer-i hükümlere göre gerçekleşmektedir. Ayrıca halifenin işleri mutlak gütme hakkına sahip olmasının manası ülkenin işlerini gütme için uygun gördüğü kanunları çıkarmaya hakkı olması demek değildir. Bilakis bunun manası şeriat işlerin güdülmesinde tasarrufta bulunmasını mubah kıldı demektir. Mesela uygun gördüğü keyfiyetle kendi görüşüne göre işlerin güdülmesinde tasarrufta bulunma hakkı vardır. İşte o zaman işlerin güdülmesinde kendi görüşüne göre hareket etmesinin mubah kılındığı o şeyde kanun çıkardığı zaman ona itaat etmek vacip olur. Mesela şeriat, Beyt-ul Mâlin işlerini kendi görüşüne ve içtihadına göre çekip çevirme hakkı vermiş ve insanlara bu hususta ona itaat etmelerini emretmiştir. Dolayısıyla Beyt-ul Mâle ilişkin mali kanunlar çıkarmaya hakkı olur ve bu durumda bu kanunlara itaat etmek vacip hale gelir. Mesela ordunun komutanlığı ve ordunun işlerini kendi görüşü ve içtihadına göre idare etme işi ona verilmiş ve insanlara bu hususta ona itaat etmeleri emredilmiştir. Dolayısıyla ordu komutanlığına ve ordunun idaresine ilişkin kanunlar çıkarmaya hakkı vardır ve bu durumda bu kanunlara itaat etmek vacip hale gelir. Mesela tebaanın maslahatlarını kendi görüş ve içtihadına göre idare etmeye, bunları idare edecek kimseleri atamaya, bu maslahatları kendi görüş ve içtihadına göre istihdam etmeye ve insanlara bu hususta kendisine itaat etmelerini emretmeye hakkı

vardır. Dolayısıyla hem maslahatların idaresine hem de memurlara ilişkin kanunlar çıkarmaya hakkı vardır ve bu durumda bu kanunlara itaat etmek vacip hale gelir. Hakeza şeran halifenin salahiyetlerinden olan hususlarda halifenin görüşüne ve içtihadında terk edilen her şeyde kanunlar çıkarmaya hakkı vardır ve bu kanunlara itaat etmek vacip olur. Şöyle denilmez: Bu kanunlar birer üsluptur. Üsluplar ise mubahlardandır. Dolayısıyla bunlar Müslümanların tamamı için de mubahtır. Dolayısıyla da halifenin muayyen üsluplar belirlemesi ve bunları farz kılması helal olmaz. Çünkü bu, mubahla amel etmeyi zorunlu kılmaktır. Mubahla amel etmeyi zorunlu kılmak mubahı farz kılar ve diğer üslupları yasaklamak mubahı haram kılar. Bu ise caiz olmaz. Böyle denilmez: Çünkü mubah, üsluplar olması bakımından bizzat üsluplardır. Beyt-ul Mâlin idaresine ilişkin üsluplar ise halife için mubah olup tüm insanlar için mubah değildir. Ordu komutanlığına ilişkin üsluplar halife için mubah olup tüm insanlar için mubah değildir. Tebaanın maslahatlarının idaresine ilişkin üsluplar halife için mubah olup tüm insanlar için mubah değildir. Bundan dolayı halifenin seçtiği bu mubahla amel etmeyi zorunlu kılmak bu mubahı farz kılmaz. Ancak şeriatın kendi görüş ve içtihadına göre halifeye tasarrufta bulunma hakkı verdiği hususlarda, yani işlerin güdülmesi için seçtiği görüş ve içtihat hususunda ona itaati vacip kılmaktadır. Zira her ne kadar bu mubah olsa da halife bunun infazını zorunlu kılmış ve bunun dışındakileri yasaklamıştır. Çünkü bu, gütmenin kendisine göre olması açısından halife için mubahtır. Çünkü gütme işi halifeye aittir ve gütme açısından insanların hepsi için mubah değildir. Bundan dolayı halifenin işleri gütme

için benimsediği mubahlara bağlanmanın vacip olması, yani şeriatın halifeye onda kendi görüşüne ve içtihadına göre tasarrufta bulunacağını belirlemesi, halifenin mubahı farz kılması ve mubahı haram kılması babına girmez. Bilakis bu, şeriatın halifeye işlerin güdülmesinde kendi görüş ve içtihadına göre tasarrufta bulunacağını belirlemesi hususunda itaatin vacip olduğu babına girer. Dolayısıyla işlerin güdülmesi için halifenin bağlandığı her mubaha bağlanmak tebaanın fertlerinden her bir ferde vacip olur. İşte Ömer İbn-u Hattab divanları buna göre oluşturmuştur. İşte halifeler, amilleri ve gözetim için muayyen tertibatları buna göre belirlemişler, onların bunlara göre amel etmelerini ve başkalarıyla amel etmemelerini zorunlu kılmışlar. Buna göre idarî kanunlar ve bu kabilden olan başka kanunlar koyulması caizdir. Bu diğer kanunlara itaat etmek vaciptir. Çünkü bu, şeriatın kendisine tahsis ettiği hususlarda halifenin emrettiği şeylerde halifeye itaat etmektir.

Ancak bu, idarelerin düzenlenmesi, askerlerin tertibi ve benzerleri gibi işlerin güdülmesine dönük mubah, yani halifeye kendi ve görüşü ve içtihadına göre tasarrufta bulunması hakkının verildiği hususlar için geçerli olup her mubah için geçerli değildir. Bilakis halife olması vasfıyla halifeye mubah olan hususlarda geçerlidir. Fakat tüm insanlar için farz, mendup, mekruh, haram ve mubah olan diğer hükümlerde halife şeri hükümlerle mukayyettir. Kesinlikle ona, şeri hükümlerin dışına çıkması helal olmaz. Çünkü el-Buhâri ve Muslim, -ki lafız Muslime aittir- Âişe [RadıyAllahu Anha]'den Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir:

*“Her kim bu işimizde (dinimizde)*

*onda olmayan bir şeyi ihdas ederse, merduttur.”* Bu hadis genel olup halife ve başkalarını da kapsar.

Binaenaleyh halifeye kendi görüş ve içtihadına göre tasarrufta bulunma hakkının verilmediği ve tüm insanlar için mübah olan hususlarda insanları uymaya zorlayacağı bir kanun çıkarması helal olmaz. Mesela ordu komutanlığına ilişkin üsluplar, halifeye kendi görüş ve içtihadına göre tasarrufta bulunma hakkının verildiği hususlardandır. Bunun içindir ki bunun için kanunlar koyabilir. Ancak insanları mübah olan belirli bir tip elbise giymeye zorlaması ve bunun dışındaki diğer mübah olan elbiseleri giymelerini yasaklaması veya insanları belirli bir şekilde ev yapmaya zorlaması ve bunun dışındaki mübah şekilleri yasaklaması caiz olmaz. Çünkü bu hususlar tüm insanlar için mübahdır. Dolayısıyla insanları bu mübahlardan belirli bir şeye yönelik her türlü zorlama ve diğerlerini yasaklama bir mübahı vacip kılmak ve bir mübahı haram kılmaktır. Bu ise halife için caiz değildir. Bunu yapması halinde ona itaat etmek gerekmez ve onun bu durumu Mezâlim Mahkemesine havale edilir. Lakin halife için caiz olan şey tek bir şeyle sınırlıdır ki o da halifeye kendi görüş ve içtihadına göre tasarrufta bulunma hakkının verildiği hususlardır. Yani ordu komutanlığına ve benzerlerine ilişkin üsluplar gibi halife için mübah olup tüm insanlar için mübah olmayan hususlardır. İşte bu hususlarda insanları belirli bir görüşe ve belirli bir içtihadı zorlaması caizdir ve insanların ona itaat etmesi vaciptir. Yani bu hususlarda kanunlar çıkarması caizdir bunların dışındaki hususlarda kesinlikle caiz değildir. Bundan dolayı halifenin

işlerin güdülmesi bahanesiyle helali haram veya haramı helal kılması helal olmaz. Mesela işlerin güdülmesini bahane ederek ülke dışına yün satışını haram kıldım demesi helal olmaz. Çünkü alış-veriş yapmak tüm insanlar için mübahtır. Dolayısıyla satmayı haram kılması veya yasaklaması helal olmaz. Ancak yün veya silah satışı veya mübahın kollarından herhangi bir kolun zarara yol açtığı sabit olursa zarara götürmesinden dolayı sadece bu kol haram olur ve Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in ordunun Semud kuyusundan su içmesini yasaklamasından alınan kaide gereği şey mübah olarak kalır.

**Madde-39: Halife için sınırlı bir müddet yoktur. Halife, şeriatı koruyup hükümlerini uyguladığı, devlet işlerini yürütmeye güç yetirebildiği müddetçe, halinde kendisini halife olma konumundan çıkaracak bir değişiklik olmadıkça halife olarak kalır. Halinde böyle bir değişiklik meydana gelirse derhal azledilmelidir.**

Bu maddenin delili; hadislerde varit olan biat nassı mutlak olarak gelmiştir muayyen bir müddet ile mukayyet değildir. Yine raşidi halifelerin her birine de mutlak biat ile biat edilmiştir ki bu hadislerde varit olan biattır ve onların müddetleri sınırlandırılmamıştır. Dolayısıyla hepsi de Hilafet'i, kendilerine biat verildikten vefatlarına kadar üstlenmişlerdir. Bu ise sahâbe [Rıdvânullahi Aleyhim]'in icmâdır ki Hilafet için sınırlı bir müddet yoktur. Bilakis mutlaktır. Böylece bir kimseye halife olarak biat edildiğinde, ölünceye kadar halife olarak kalır. Ancak halifeyi azledilmiş hale getiren veya azledilmesini gerektiren herhangi bir durum ortaya çıkması halinde derhal azledilir. Fakat bu, hilafetteki

müddeti için bir sınırlandırma değildir. Ancak şartları üzerinde bir ihlalin, bozulmanın meydana gelmesidir. Zira şer-i nass ile sabit biat siğası ile icmâ-us sahâbe, Hilafet'in müddetini sınırlı kılmamıştır. Lakin halife, kendisine biat edilenler ile kaim olmakla sınırlıdır ki bu, kitap ve sünnet ile amel etmektir. Yani bu ikisinin hükümlerini infaz etmektir. Eğer halife, şeriati korumuyor veya infaz etmiyorsa apaçık küfür izhar etmiş olur. Böylece onunla savaşmak ümmete vacip hale gelir ki bu da şu hadisten dolayıdır:

*"apaçık küfür görmeniz dışında"* [Ubade İbn-u Samit'in hadisinden muttefekun aleyh]

**Madde-40: Halifenin halini değiştirip hilafetten çıkmasına sebep olan hususlar üç tanedir:**

- a. Halifenin mürtet olması, açık bir fıskla fasık olması, delirmesi ve benzeri gibi hilafetin inikad şartlarından birinin bozulmasıdır. Çünkü bu şartlar, inikad ve devamlılık şartlarıdır.
- b. Hangi sebepten olursa olsun, hilafet görevlerini yürütmekten aciz olmasıdır.
- c. Kendi görüşüyle, şeriata göre Müslümanların işlerini yürütmekten aciz kılan bir tasallut altında kalmasıdır. Yalnızca kendi görüşüyle, şer-i hükümlere göre tebaanın işlerini yürütmekten aciz kılacak derecede bir tesire maruz kalırsa, devlet işlerini yürütmekten hükmen aciz sayılır. Bu nedenle halife olmaktan çıkar. Bu da şu iki halde düşünülür:

**Birinci Hal:** Yakın çevresinden bir veya birkaç kişinin, kendisine musallat olarak işlerin yürütülmesine hükmeder hale gelmeleridir. Eğer bunların tasallutundan kurtulma ümidi varsa belirli bir süre uyarılır. Buna rağmen tasallutları kaldırılmamışsa görevden çıkarılır. Şayet kurtuluşu ümit edilmiyorsa derhal görevden çıkarılır.

**İkinci Hal:** Ya bilfiil esir olmak ya da tasallutu altına girmek suretiyle galip bir düşman eline esir düşmektir. Bu halde bakılır: Eğer kurtulması ümit ediliyorsa, kurtuluşundan ümit kesilinceye kadar mühlet verilir ve ümit kesildikten sonra görevden çıkarılır. Eğer kurtulmasına ilişkin hiçbir ümit yoksa derhal görevden çıkarılır.

Bu maddenin delili; halifenin şartları hakkında varit olan nasslardır. Zira bu nasslar, bu şartların sadece hilafeti üstlenme şartları olmayıp devamlılık şartları olduğuna delalet etmektedir. Mesela [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle buyurmuştur:

*“Emirlerini (yönetimlerini) bir kadına tevdi eden bir toplum asla iflah olmayacaktır.”* [el-Buhari, Ebî Bekre kanalıyla rivayet etti] Bu kavli vilayeti de kapsar. Madem ki kadının vali olması sahih değildir o halde bir erkeğin yönetici iken herhangi bir sebeple kadına dönmesi halinde bu şartı kaybetmiş ve azledilmesi vacip bir hale gelmiş olur. Aynı şekilde Allah, şöyle buyurmuştur:

*“Ey iman edenler! Allah’a itaat edin! Resule ve sizden olan emir sahiplerine de itaat edin!”* [en-Nisâ 59] Allahuteala’nın [

] “emir sahiplerine de” kavlinin yanı sıra [ ] “sizden olan” kavli, emir sahibi olduğu sürece emir sahibinin Müslüman olmasının gerekliliği hususunda açık bir ifadedir. Dolayısıyla emir sahibi bizden olmadığı, yani kafir olduğu zaman Kuran’ın emir sahibi için koştuğu sıfat ortadan kalkmış ve Müslüman olma şartını kaybedince de velâyet-ul emirden azledilmiş olur. Çünkü bizden olmayan, yani Müslüman olmayan bir kimsenin veliyy-yul emir olması sahih olmaz. Hakeza halifenin şartları hakkında varit olan nassların hepsi mevsuf (tanımlanmış) için gerekli daimi sıfatları kapsayan kapsamlı nasslardır. Bu da bunların devamlılık şartları olduğuna sadece hilafeti üstlenme şartları olmadığına delalet etmektedir. Bunu göre halifenin şartlarının delilleri, aynı şekilde azli için de delil olmaktadır. Zira bu şartların bulunması hem hilafet inikadı hem de nassların mutlak olmasından dolayı devamlılığı için şarttır. Bu şartların ortadan kalkması hilafet inikadının devamlılığını ortadan kaldırır. Dolayısıyla bu inikade göre görevlendirilen kimsenin velâyetinde baki kalmasına mani olur. Bu maddenin (a) fıkrasının delili işte budur.

(b) fıkrasının deliline gelince; hilafet akdi ancak hilafet görevlerini yürütmek için yapılan bir akittir. Dolayısıyla halife, akdin üzerine cereyan ettiği şeyleri yürütmekten aciz kalırsa onu azletmek vacip olur. Çünkü o bu durumda yok gibidir. Ayrıca o, bir halife olarak kendisi için nasbedildiği işi yerine getirmekten aciz kalmasıyla dinin işleri ve Müslümanların maslahatları askıya alınmış olur. Bu ise ortadan kaldırılması gereken bir münkerdir ve ancak -başka birisinin halife olarak ikame edilebilmesi için- onun



azledilmesi ile ortadan kalkar. Dolayısıyla bu durumda onun azledilmesi vacip olur. Ancak şu bilinmelidir ki bu durum, muayyen bir sebeple ilişkili değildir. Bilakis işini yapmaktan aciz bırakacak ona isabet eden her şey onun azledilmesini gerektirir. Eğer onu aciz bırakmazsa azledilmez. Bundan dolayı halife vücudunun uzuvlarından birini kaybederse bu onun azledilmesini gerektirir veya gerektirmez denilemeyeceği gibi muayyen bir hastalığa yakalandığında bu onun azledilmesini gerektirir veya gerektirmez de denilmez. Zira bu hususlara ilişkin olarak nasslarda kesinlikle hiçbir şey gelmemiştir. Bu husustaki tek şer-i hüküm şudur ki halifenin azlini gerektiren şey, sebebi her ne olursa olsun nasbedildiği işi yapmaktan aciz kalmasıdır. Bu ise halifeye hâs olan bir şey değildir. Bilakis ister vali gibi yönetici olarak nasbedilsin isterse daire müdürü gibi ücretli olarak nasbedilsin bir iş için nasbedilen herkes için geneldir. Dolayısıyla acziyet azledilmeyi gerektirir.

(c) fıkrasına gelince; (b) fıkrasının delili bu fıkra için de delildir. Şöyle ki halifenin kendisi için nasbedildiği işi yapmaktan aciz kalması iki kısımdır: Fiilen aciz olması ve hükmen aciz olmasıdır. Fiilen aciz olmasına gelince; bedensel olarak aciz olmasıdır. Yani halifenin bedensel olarak işini yapma gücünü kaybetmesidir. İşte (b) fıkrasında geçen husus budur. Hükmen aciz olmasına gelince; bedensel olarak işini yapmaya muktedir olmasına rağmen işini yapmaya yönelik tasarruflarda bulunmaktan aciz kalmasıdır. Dolayısıyla onun hükmü fiilen aciz olma hükmündedir. Çünkü o, kendi işlerinde tasarrufta bulunmaktan aciz olmasından dolayı kendisi için nasbedildiği işi bizzat kendisi yapmaya güç

yetirememektedir. Dolayısıyla yok gibi olmaktadır. Bunun içindir ki onun azledilmesi vacip olur. Bunun ise iki durumu vardır: Birincisi hacr (tasarruftan men edilme) hali ve ikincisi tasallut (altında kalma) halidir. Hacr (tasarruftan men edilme) haline gelince; işlerin infazını tekeline alan yakın çevresinden bir kişinin halifeye musallat olarak halifenin infaz işini yürütmesine mani olması ve bu mutasallıtın hilafet mansıbını bizzat ele geçirmesidir. Dolayısıyla bu durumda halife, sözlü tasarruflarda bulunmaktan men edilmiş el-mahcur aleyh bir kimse gibi olur. Madem ki hilafet akdi, ancak halifenin şahsı için yapılmıştır o halde hilafeti bizzat kendisi ele almalıdır. Kendisine yardımcıları tarafından getirilen bu hacr veya tasallut sebebiyle kendisi için nasbedildiği işleri yapma kudretini kaybetmiş olmaktadır. Bunun içindir ki yok gibi olur ve onun azledilmesi gerekir. Ancak bu durumda bakılır; eğer halifeye musallat olan kimsenin bu tasallutunu ortadan kaldırmaya ve hacr halinden kurtarılmasına dair bir ümit varsa ona bir müddet mühlet verilir. Eğer hacr halinden kurtulmazsa azledilir. Eğer bir ümit yoksa derhal azledilir.

Tasallut haline gelince; kurtulmaya gücü yetmediği galip bir düşmanın eline esir düşmesidir. Dolayısıyla ister bu düşman kafirlerden olsun isterse bağilerden olsun bu durum, onu Müslümanların işlerine bakmaktan aciz bırakmasından dolayı imamet akdinin devam etmesine mani olur. Bu durumda ya savaş ya da fidye yoluyla onu kurtarmak ümmetin tamamına vacip olur. Eğer kafirlerin elinde esir olup ondan ümit kesilmişse derhal azledilir. Eğer bağilerin elinde ise bakılır; onların (Müslümanların) bir imamı var ve ondan da ümit kesilmişse derhal azledilir. Eğer

onların (Müslümanların) bir imamı yoksa onun hükmü hacr hali hükmündedir. Yani ona bir müddet mühlet verilir. Eğer esareten kurtarılamazsa azledilir.

Üç fıkranın delili işte bunlardır ve bunlar cümleten hilafetin şartlarının delilleridir. Dolayısıyla halifenin kendisi için nasbedildiği şeyleri yerine getirmeye muktedir olması da şarttır ve kendisi için nasbedildiği işi yapmaktan aciz kalması bu şartı kaybetmesidir. Ancak şunun mülahaza edilmesi gerekir ki bu şartların bazılarının kaybedilmesi halifeyi hilafetten çıkarırken, yani derhal akdini feshederken bazılarının kaybedilmesi onu hilafetten çıkarmaz ama azlını gerektirir. Mesela İslam'dan irtidat etmesi, sürekli bir delilikle delirmesi ve kurtulma ümidi olmaksızın şahsının ellerinde olacak şekilde fiziki olarak kafirlerin eline esir düşmesi gibi bu üç durumda hilafetten dışarı çıkar ve azledilmesine hükmedilmemiş olsa bile derhal azledilir. Dolayısıyla ona itaat etmek vacip olmadığı gibi emirleri de infaz edilmez. Zira bu durumda onunla yapılan hilafet akdi fesholmuştur. Ancak açık bir fıska fasık hale gelmesi gibi adaletin cerh olması veya kadına veya hem erkek hem de dişilik organı olan hünsaya dönüşmesi veya sürekli olmayan bir deliliğe tutulması veya hilafeti yürütmekten fiilen aciz kalması veya yakın çevresinden bir veya birkaç kişinin kendisine musallat olup işlerin yürütülmesine hükmeder hale gelerek halifeyi hacr altına almaları veya kurtuluş ümidinin olduğu fizikî esir durumuna düşmesi veya kendisini yönlendirdikleri kafirlerin nüfuzu altına girmesi gibi bu yedi halden herhangi birinin meydana gelmesi halinde onun azledilmesi gerekir. Fakat ancak hakimnin kararıyla azledilir. Bu yedi halin hepsinde azledildiğine dair

bir karar çıkıncaya kadar ona itaat etmek ve emirlerini infaz etmek gerekir. Çünkü bu hallerden her birinde hilafet akdi halifenin kendisinden fesholmaz. Bilakis hakimın kararını gerektirir. Kaybolmasıyla halifeyi hilafetten çıkaran şartlar ile kaybolmasıyla halifeyi hilafetten çıkarmayan fakat onu azledilmeye müstahak kılan şartlar arasındaki fark şudur: Birinci kısım şartlar akde veya akdin rükünlerinden bir rükne bağlı olmasından dolayı kaybolmaları akdi aslı ve vasfıyla meşru olmayan bir duruma sokar. Bu durumda akit batıl olur. Hilafet inikadi sırasında bunlar bulunmazsa akit batıl olur ve akdölünmaz. Hilafet sırasında bunlardan birisi arız olursa akit batıl olur ve halifenin zatından fesholur. Bu da Müslüman olması, âkil olması ve işleri bizzat kendisinin yürütmeye muktedir olması gibi. Ancak akdin kendisine ve rükünlerinden bir rükne bağlı olmayan fakat akitten ayrılmaz bir sifata bağlı olmasından dolayı kaybolmaları akdi meşruluktan dışarı çıkarmayıp bilakis asli ile meşru olan ancak vasfı ile onu meşruluktan çıkaran şartlardır. Bu durumda akit batıl olmaz fakat fasit olur. Hilafet akdi yapılırken bu şartlar bulunmazsa hilafet akdi akdölünür fakat fasit olur ve feshi hakimın kararını gerektirir. Bu da erkek olması, adil olması şartı ve benzerleri gibi. İşte halifenin halindeki onu hilafetten dışarı çıkaran değişim ile onu hilafetten dışarı çıkarmayıp ancak onu azledilmeye müstahak kılan değişim arasındaki fark buradan gelmektedir.

**Madde-41: Halifenin halindeki değişikliğin, halifeyi hilafetten çıkarıp çıkarmadığına karar veren yalnızca Mezâlim Mahkemesidir. Yine, halifeyi azletme veya ihtar**

**etme salahiyetine sahip olan da yalnızca Mezâlim Mahkemesidir.**

Bu maddenin delili; halifenin azledildiği ve azledilmeye müstahak olduğu hususlardan herhangi bir hususun meydana gelmesi mezâlimlerden bir mazlimedir ve izâle edilmesi kaçınılmazdır. Aynı şekilde bu, ispat edilmeye muhtaç olan hususlardan bir husustur. Dolayısıyla bunun kâdı önünde ispat edilmesi de kaçınılmazdır. Mademki mezâlimin izâlesine hükmeden Mezâlim Mahkemesidir ve mazlimenin ispatında ve hakkındaki hükümde salahiyet sahibi olan Mezâlim kâdısıdır o halde hem bir önceki maddede belirtilen hallerden bir halin meydana gelip gelmediğine hem de halifenin azline karar verecek olan Mezâlim Mahkemesidir. Ancak halifenin başına bu hallerden biri gelir ve kendisini bundan kurtarırsa mesele sona erer. Müslümanlar, bu hallerden birinin meydana gelmesiyle ayrılması gerektiği görüşünde olurlar ve bu hususta anlaşmazlığa düşerlerse Allahuteala'nın şu kavlından dolayı meselenin çözümü için kadâyâ (yargıya) başvururlar:

**“Eğer bir hususta çekişirseniz, onu Allah’a ve resule götürün!”** [en-Nisâ 59] Yani “Siz ve Ulu’l Emr (yöneticiler) çekişirseniz” demektir ki bu, veliyy-ul emir (velâyet sahibi yönetici) ile ümmet arasındaki bir çekişmedir. Allah’a ve resulüne götürülmesi ise kadâyâ, yani Mezâlim Mahkemesine götürülmesidir.

Yine Mezâlim Mahkemesi, halifenin üzerindeki tasallutun kaldırılmasına yönelik ihtar süresini veya esirlikten kurtulmasına yönelik verilen süreyi belirleme salahiyetine de sahiptir. Şöyle ki bu süre zarfı içerisinde geçici emirin

görevi devam eder ve bundan sonra eğer halife tasallut ve esirlik olmadan salahiyetlerine sahip olursa geçici emirin görevi sona erer. Yok eğer tasallut ve esirlik sona ermezse azline hükmedilir ve geçici emir yeni halifenin nasbedilme işlemlerine başlar.

### Muavinler

**Madde-42:** Halife kendisine, yönetim sorumluluğunu taşıyacak bir veya birden fazla tefvîz muâvini tayin eder. İşleri kendi görüşüne göre yürütmesi ve kendi içtihadına göre yaptırması için bu muavine tefvîz eder.

Halife vefat ettiğinde tefvîz muâvinlerinin görevleri sona erer. Yalnızca geçici emirlik süresince görevlerine devam ederler.

Bu maddenin delili; et-Tirmizi'nin tahrir ettiği şu hadistir. Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle buyurmuştur:

*"Yeryüzü ehlinden iki*

*vezirim ise Ebû Bekir ve Ömer'dir."* [el-Hakim ve et-Tirmizi Ebi Said el-Hudri'den tahrir etti] Bu hadisi fakihlerin geneli kullanmış ve alimlerin çoğu kabul etmiştir. Dolayısıyla bu hasen hadislerdendir. Dolayısıyla da halifenin iki muavin tayin etmeye hakkı olduğuna dair şer-i bir delil olmaktadır. Hadiste onlara lügat manası ile destekçi demek olan [ ] "vezir" kelimesi itlak edilmiştir. Nitekim Kuran-ı Kerîm de vezir kelimesini, bu manada kullanmıştır. Allahuteala şöyle buyurmuştur:

*"Ehlinden bana bir*

**vezir kıl.”** [Tâ-Ha 29] Yani muavin (destekçi) kıl demektir. Vezirlik Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] döneminden beri vardı. Bunun delili ise et-Tirmizi'nin hadisinin metnidir. Ancak yönetim ile kaim olan bizzat Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] idi. Nitekim yönetimle kaim olduğu işlerle kaim olmayı Ebû Bekir ve Ömer'e verdiği delalet eden bir şey mevcut değildir. Ancak o ikisini vezir yapması, o ikisine kendisinin yardımcılığı salâhiyetini, o ikisinden her birine kendisinin yönetimden kaim olduğu işlerle kaim olma salâhiyeti verdiği delalet eder. Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in vefatından sonra Ömer Ebî Bekir'in veziri idi ve halifenin kaim olduğu yönetim işleri ile kaim oluyordu. Bu o kadar zahirdi ki bazı sahabeler Ebî Bekir'e [

] “Bilmiyoruz, Ömer mi halifedir, sen mi?”

diyorlardı. [İbn-u Hanbel, Fedâil-i Sahâbe'de Nâfî'den rivayet etti] Ebî Bekir'in vefatından sonra Ömer'in iki veziri Osman ile Ali idi ve Ömer'in kaim olduğu yönetim işleri ile kaim olma hakları vardı. Ancak Ömer'in güçlü şahsiyetinin yanında yardımcılarının işleri Ebî Bekir yanında Ömer'de olduğu gibi açığa çıkmıyordu. Fakat Ali'nin güçlü şahsiyetinden dolayı Ömer döneminde yönetim işleri ile kaim olduğu açıktı. Ömer'in vefatından sonra Osman'ın iki veziri Ali ile Mervan idi. Ancak Ali, bazı işlerden memnun değildi. Dolayısıyla Osman ile birlikte iş yaptığı pek açık değildi. Sanki o uzak duruyor gibiydi. Ancak Mervan'ın vezirlik yaptığı, yani yönetim işleri ile kaim olduğu açıktı. Keza halife, vezirini işleri yürütmekle görevlendiriyordu. Nitekim bu, muavinin (vezirin) varlığı bakımından raşidi halifelerin her birinde hasıl olmuştur. Ancak muavinlerin işleri yürütmesi birinden

diğerine farklılık arz ediyordu. Vezir kelimesinin lügat manasından, yani balifenin yardımcısından anlaşılın o ki hilafet işlerinde yardımcı demektir. Madem ki vezir kelimesi mukayyet değil mutlak olarak gelmiştir o halde hilafet işlerinin hepsinde halifenin yardımcısı olmaktadır. Hadisten anlaşılın işte budur. Nitekim Ebî Bekir ile birlikte Ömer'den hasıl olan bunu teyit etmektedir. Dolayısıyla şeran vezirin manası hilafet işlerinin hepsinde halifeye yardım eden kimse olmaktadır. Ancak o, bu salahiyeti halife gibi zati olarak almamaktadır. Bilakis bu salahiyeti sadece vezirliğin halife tarafından kendisine tevdi edilmesi ile almaktadır. Halifenin "falan kişiyi kendime vezir veya muavin tayin ettim yada bana ait olan hususlarda yerime naib kıldım veya benzeri ifadeleri" demesi gibi. Nitekim el-Maverdi, Ahkam-u Sultâniye isimli kitabında veziri, tefvîz veziri olarak isimlendirmiş ve bu manasıyla tarif ederek şöyle demiştir: "Tefvîz vezirine gelince; imamın, işleri kendi görüşüne göre yürütmekle ve kendi içtihadına göre infaz etmekle görevlendirdiği kimseyi vezir yapmasıdır." Ancak yaptığı her işin mütalaasını halifeye sunması kaçınılmazdır. Çünkü o bir muavindir halife değildir. Dolayısıyla o tek başına müstakil olamaz. Bilakis küçük veya büyük olsun her işin mütalaasını halifeye sunmalıdır.

İşte muavinin veya vezirin bu vakıası şeran demokratik nizamdaki vezirliğin (bakanlığın) vakıasından tamamen farklıdır. Zira demokratik nizamda vezirlik (bakanlık), hükümettir (bakanlar kuruludur). Hükümet ise muayyen bir topluluk vasfıyla yönetimle kaim olan fertler toplamıdır. Zira onların nezdinde yönetim, tek bir kişiye değil cemaate aittir. Yani emirlik ferdi değil cemaidir (kolektiftir).



Dolayısıyla yönetim salahiyetinin tamamına sahip olan yönetici, bizzat vizarettir (bakanlıktır), yani hep birlikte bakanların toplamıdır. Onlardan her hangi birisi yönetimin tamamına kesinlikle sahip olamaz. Yönetim salahiyetinin tamamı ancak hep birlikte bakanlığın tamamına (bakanlar kuruluna) hasredilmiştir. Tek bir bakan ise yönetim sahalarından bir sahaya tahsis edilen bir görevi üstlenir ve bu yönde bakanlığın toplu olarak kendisi için belirlediği salahiyetlere sahip olur. Bu sahada kendisi için kararlaştırılmamış olan salahiyetler onun için değil bakanlığın salahiyetleri olarak kalır.

İslam'da ise (demokratik şekil üzere) yönetimi kolektif biçimde elinde tutan bakanlar kurulu yoktur. Bilakis emirlik Allah'ın kitabı ve resulünün sünneti ile hükmetmesi için ümmetin kendisine biat ettiği halifeye aittir. Halife ise hilafetin yükünü kaldırmada kendisine yardım etmeleri amacıyla kendisi için niyabet yoluyla genel bir görevi ve umumî gözetimi üstlenecek muavinler (tefviz vezirleri) tayin eder. Dolayısıyla onlar, lügat manası ile vezirdirler, yani halifenin kendilerini tayin ettiği hususlarda onun muavinidirler. Bunun içindir ki İslam'daki vezir ve vizaret mefhumu ile bunların demokratik nizamdaki mefhumları arasındaki fark tamamen açıktır. Madem ki demokrasinin vezir ve vizaret kelimeler ile kast ettiği mana şu anda insanlara egemen olan manadır ve vezir denildiğinde ancak demokratik manaya hamledilmektedir o halde karışıklığı gidermek ve bizzat sadece şer-i manayı tespit etmek için halifenin muavinine sınırlama yapmaksızın vezir ve vizaret lafızlarının ıtlak edilmesi sahih olmaz. Bilakis ona gerçek manası olan muavin lafzı ıtlak edilir veya vezir yada vizaret

lafzına onu demokratik manadan uzaklaştıracak ve (tefviz veziri) denilmesi gibi yalnızca İslami manayı belirtecek bir sınırlama getirilir.

Muavin, halifenin emri ile tayin edilir ve azledilir. Halifenin vefat etmesi halinde, muavinlerin velâyetleri sona erer ve geçici emir dönemi dışında görevlerini sürdüremezler. Sonra görevlerini sürdürebilmek için yeni halifenin yeni tayinine ihtiyaç duyarlar, ayrıca azil kararına ihtiyaç duymazlar. Çünkü yönetimdeki velâyetleri, kendilerini muavin edinen halifenin vefatı ile zaten sona ermiştir.

**Madde-43: Halife olma şartları tefviz muavini için de şarttır. Yani erkek, hür, Müslüman, baliğ, âkil, adil ve mesul olduğu işlerde kifayet ehlinden kadir biri olmalıdır.**

Bu maddenin delili halifenin şartlarının delilleridir:

Erkek olması gerekir. Çünkü Resul Aleyhi's Salâtu ve's Salam'a Fars halkının, Kısra'nın kızını kendilerine kraliçe yaptıkları haberi ulaşınca şöyle buyurdu:

*"Emirlerini (yönetimlerini) bir kadına tevdi eden bir toplum asla iflah olmayacaktır."* [el-Buhari, Ebi Bekre kanalıyla rivayet etti]

Allahuteala'nın şu kavlinden dolayı Müslüman olması gerekir:

**"Muhakkak ki Allah, kafirler için müminler aleyhine asla bir yol (sulta) kılmayacaktır!"** [en-Nisâ 141] Dolayısıyla kafirin Müslümanlar üzerinde yönetici olması haramdır. Zira yönetim, Müslümanlar üzerindeki en büyük yoldur.

Hür olması şartına gelince; çünkü köle efendisinin mülküdür. Dolayısıyla kendisinin tasarrufuna sahip değildir. Başkasının tasarrufuna ise evla babından sahip olamaz ve dolayısıyla insanlar üzerinde velâyet sahibi olamaz.

Baliğ olması şartına gelince; Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şu kavlından dolayıdır:

*“Kalem*

*(sorumluluk) şu üç kişiden kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan, büyüyünceye kadar çocuktan, akıllanıncaya veya akli başına gelinceye kadar deliden.”* Başka bir rivayette ise şöyle geçmiştir:

*“aklı başına*

*gelinceye kadar akli gidenden”* [İbn-u Mâce ve el-Hakim, Aişe [RadiyahAllahu Anha] kanalıyla tahrir ettiler/Lafız İbn-u Mâce'ye ait] et-Tirmizi ve İbn-u Hazîme, bu hadisin bir benzerini Ali [RadiyahAllahu Anh] kanalıyla tahrir ettiler.

Üzerinden kalemin (sorumluluğun) kaldırıldığı kimsenin işinde tasarruf sahibi olması sahih olmaz. Dolayısıyla halife olması da sahih olmaz. Yine Ebî Akîl Zuhra İbn-u Ma'bed'den, o da Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'i gören ve annesi Zeyneb Bint-u Humeyd ile birlikte giden (ve o zaman henüz küçük olan) dedesinden Abdullah İbn-u Hişam'dan annesinin Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e şöyle dediğini nakletti: [ ] “Yâ Resulullah, onun (Abdullah'ın) biatini al!” Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] [ ] “O küçüktür” dedi, başını

okşadı ve ona dua etti." [el-Buhari rivayet etti] Sabinin biati caiz olmadığına göre evla babından biat vermesi de caiz olmaz.

Âkil olması şartına gelince; yukarıda içerisinde [ ] "akıllanıncaya veya akli başına gelinceye kadar deliden" ve başka bir rivayette [ ]

[ ] "aklı başına gelinceye kadar akli gidenden" ifadelerinin geçtiği **"Kalem (sorumluluk) şu üç kişiden kaldırılmıştır..."** hadisinden dolayıdır. Üzerinden kalemin (sorumluluğun) kaldırıldığı kimsenin işinde tasarruf sahibi olması sahih olmaz. Dolayısıyla başkasının işinde tasarrufta bulunması da sahih olmaz.

Adil olması şartına gelince; çünkü Allahuteala, şahidin adil olmasını şart koşmuştur. Allahuteala şöyle buyurmuştur: **"İçinizden iki adalet sahibini şahit tutun."** [et-Talak 2] Yönetici, yani veliyy-yl emir ise şahitten daha üst bir konumda olduğu için, evla babından adil olması zorunludur.

Kifayet ehlinden olup kâdir olması şartına gelince; çünkü bu, yönetim görevini üstlenmesinin gerekliklerindedir. Zira aciz olan bir kimse, bununla kaim olmaya muktedir olamaz. Bu da varit olan şu delillerden dolayıdır ki bunlardan bazıları şunlardır:

Muslim, Ebi Zerr [RadiyAllahu Anh] kanalıyla şöyle dediğini rivayet etti: :

:

*“Dedim ki: “Ey Allah’ın Resulü! Beni âmil olarak tayin etmez misin?” Bu sözüme üzerine, elini omzuma vurdu ve sonra dedi ki: “Ey Ebâ Zerr! Sen zayıfsın, âmillik ise bir emanettir. (Hakkını veremediğin takdirde) kıyamet günü rüsvalık ve pişmanlıktır. Ancak kim onu hak ederek alır ve onun sebebiyle üzerine düşen vazifeleri eksiksiz eda ederse o hariç.”*

Dolayısıyla Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], onun âmilliği (yönetimi) hakkıyla almamasını, yani ona ehil olmamasını rüsvalık ve pişmanlık olarak saydı ki bu kesinliğe dair bir karinedir.

**Madde-44:** Tefvîz muavininin tayini şu iki hususu kapsamalıdır: Birincisi, umumi gözetim ve ikincisi de niyabettir. Bunun için halifenin ona *“Seni kendi yerime vekil tayin ettim.”* demesi gerekir. Ya da niyabet ve umumi gözetimi içeren manada bir söz söylemesi lazımdır. Şayet söz konusu tayin bu şekilde olmazsa muavin sayılmaz. Bu tür bir tayin halifenin, muavinleri halife muavinliğinin ihtiyaçlarına göre gerekli gördüğü şekilde belli yerlere yollamasına veya bu belli yerlerden başka yerlere ve başka işlere nakletmesine izin verir. Yeni bir tayine gerek olmaz zira asli tayinleri tüm bunları içermektedir.

Bu maddenin delili; muavinin işinin vakıasıdır. Zira tefvîz veziri veya tefvîz muavini, yönetim ve otoritenin sorumluluğunu kendisi ile birlikte taşımak üzere halifenin tayin ettiği vezirdir ki ona, şer-i hükümlere uygun olarak kendi görüşüne göre işleri yürütme ve kendi içtihadına göre

tamamlama yetkisi verir. Halifenin onu görevlendirmesi, umumi gözetim ve niyabettir. Burada niyabet ise bir akittir ve akitler ancak sarih sözle sahih olur. Bunun içindir ki muavinin tayini, Halifenin ona “*Seni kendi yerime vekil tayin ettim veya vekilliğine güvenerek seni vezir yaptım veya benzeri ifadeleri*” söylemesi gibi halifenin yerine vekalet veya umumi gözetime delalet eden bir lafızla meydana gelmesi şartı koşulur. Yani tayin, herhangi anlaşılır bir sıfatla niyabeti ve umumi gözetimi kapsamalıdır. Dolayısıyla muavinin tayini, birincisi umumi gözetim ve ikincisi niyabet olmak üzere iki şartı kapsayan bir lafızla olması gibi muavinin vakıasına delalet eden lafızlarla olması kaçınılmazdır. Eğer lafız açıkça bu iki şartı kapsamazsa muavinin vezirliği akdölunmaz.

Muavin, niyabet ve umumi gözetim ile tayin edilmesine rağmen halifenin herhangi bir vakitte bir işte veya mekanda yada başka bir vakitte başka bir işte veya mekanda ondan yardım alması caizdir. Nitekim Şeyhayn [el-Buhari ve Muslim] Ebî Hurayra’dan şöyle dediğini tahrir ettiler:

*“Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] Ömer’i sadaka üzerine gönderdi (yani zekattan sorumlu kıldı).”* Yine en-Nesâi ve ed-Dârimî de şöyle tahrir ettiler:

*“Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]*

*Ci’râne umresinden dönünce Ebû Bekir’i Hacc üzerine (sorumlu olarak) gönderdi.”* Yani Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] zamanında Ebû Bekir ile Ömer [Radiyahallahu Anhuma] Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in -tefviz vezirliğinin gerektirdiği umumi gözetim ve niyabet ile görevlendirdiği

iki muavini [veziri] olsalar da- umumi gözetim ile -tüm işlerde değil de- sadece muayyen görevlerde mükellef kıldığı iki veziri idiler. Yine Ömer zamanında Ali ile Osman'ın durumu da böyle idi. Hatta Ömer'in Ebî Bekir'in muavini olduğu Ebî Bekir zamanında, umumi gözetim ve niyabet o kadar zahirdi ki bazı sahabeler Ebî Bekir'e [

] "Bilmiyoruz, Ömer mi halifedir, sen mi?" diyorlardı.

Buna rağmen Ebû Bekir, Ömer'i bazı dönemlerde kadâdan (yargıdan) sorumlu kılmıştı. Nitekim bunu el-Beyhaki, el-Hâfız'ın [İbn-u Hacer el-Askalani] kuvvetlendirdiği bir sened ile tahrir etmiştir.

Binaenaleyh Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in ve ondan sonraki raşidi halifelerin sîretinden istifade edilerek anlaşılmıştır ki muavin umumi gözetim ve niyabet ile tayin edilir. Lakin Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Ebî Bekir ile Ömer'i yaptığı gibi ve Ebû Bekir'in Ömer'i yaptığı gibi, halifenin bir mekan veya işte muavinlerden yardım alması caizdir. Mesela kuzey vilayetlerinin takibi için bir muavin ve güney vilayetlerinin takibi için bir diğer muavin görevlendirmesi gibi. Birincisini ikincisinin yerine, ikincisini birincisinin yerine koymak da mümkündür. Halifenin yardımcısı olmanın gerektirdiği yön üzere; falan işler, görevler üzerinde bir muavinin, filan işler, görevler üzerinde bir başka muavinin tasarrufta bulundurulması da mümkündür. Böylece yeni bir atamaya gerek kalmaz. Bilakis bir işten diğer bir işe nakledilmesi sahih olur. Çünkü onun ataması aslen umumi gözetim ve niyabettir. Dolayısıyla tüm bu işler, görevler onun bir muavin olarak atanmasını içermektedir. Bu hususta muavin, validen farklıdır. Zira vali, tek bir mekanda umumi gözetim

ile görevlendirilmiş olup bir başka yere nakledilemez. Aksine yeni bir atama gerekir. Çünkü yeni mekan, ilk ataması dahilinde değildir. Lakin muavin, umumi gözetim ve niyabet ile atanır ki yeni bir atamaya gerek kalmaksızın onun bir mekandan diğer bir mekana nakledilmesi mümkündür. Zira o aslen bütün işlerde umumi gözetim ve niyabet ile görevlendirilmiştir.

**Madde-45: Tefvîz muavini, yaptırdığı tüm icraatları ve infaz ettiği tayin ve velâyeti halifeye arz etmelidir ki böylece salahiyetlerinde halife gibi olmasın. Tefvîz muavini mütalaasını halifeye sunmalı ve halifenin infaz etmesini emrettiklerini infaz etmelidir.**

Bu maddenin delili; aynı şekilde muavinin vakıasıdır ki o, kendisini mükellef kıldığı hususlarda halifenin naibidir. Naib ise ancak kendisini naib kılanın namına niyabet işini yerine getirir. Dolayısıyla muavin halifeden bağımsız olamaz. Bilakis tamamen Ömer'in veziri olduğu sırada Ebî Bekir ile yaptığı gibi, her işte onu bilgilendirir. Nitekim Ömer, uygun gördüğü hususta bilgilendirirdi. Halifeye mütalaa vermesi, detaylarından her bir detayda ondan izin alması demek değildir. Zira bu da muavinin vakıasına aykırıdır. Bilakis mütalaanın manası; vilayetlerden bir vilayete muktedir bir vali tayin edilmesi gereği veya insanların şikayette bulunduğu -piyasada yiyecek kıtlığı gibi- hususların giderilmesi veya devletin buna benzer tüm işleri gibi ya iş hakkında onunla müzakere etmektir ya da muttali olması ve ne manaya geldiğine vakıf olması bakımından bu tür işleri mücerret bir arz ile ona arz etmektir.



İşte böylesi bir mütalaa, muavinin bu mütalaa içerisinde geçen her şeyi tüm detayları ile yapması için yeterli olur ve işe kalkışması için ayrıca izin verilmesine gerek kalmaz. Velakin infaz edilmemesi emri verildiği zaman, bu mütalaanın infaz edilmesi sahih olmaz. Dolayısıyla mütalaa, işi mücerret olarak arz etmek veya müzakere etmek olup yapılması için izin almak değildir. Dolayısıyla da -halife infazını durdurmadığı sürece- muavinin mütalaayı infaz etme hakkı vardır.

Maddenin sonunda geçen “Halifenin infaz etmesini emrettiklerini infaz etmelidir” ifadesine gelince; çünkü muavin yönetim salahiyetini halife gibi zati olarak alamaz. Bilakis halife tarafından vezirliğin kendisine tevdi edilmesi ile alır. Binaenaleyh halife ona bir işi emrettiğinde onu infaz etmelidir ve infaz etmemesi caiz değildir. Zira muavine işleri kendi görüşüne ve içtihadına göre yürütme hakkının verilmesi halifenin emretmediği hususlar için geçerlidir. Fakat halife ona bir emri infaz etmesini emrederse muavinin bu emri, emredilmesi dışında değil halifenin emrettiği şekilde infaz etmesi gerekir.

**Madde-46: Halife, tefvîz muavininin işlerini ve icraatlarını gözden geçirmelidir ki bunlardan doğru ve uygun olanı kabul etsin, hatalı olanı da düzeltsin. Zira ümmetin işlerini yürütme, vekaleten halifeye verilir ve halifenin içtihadına bırakılır.**

Halife, tefvîz muavininin işlerini ve icraatlarını gözden geçirmelidir ki bunlardan doğru ve uygun olanı kabul etsin, hatalı olanı da düzeltsin. Zira ümmetin işlerini yürütme,

vekaleten halifeye verilir ve bizzat onun içtihadına bırakılır. Bu, raiyyenin mesuliyeti hakkındaki hadisten dolayıdır ki o, Aleyhi's Salâtu ve's Selam'ın şu kavlidir:

*“İmam [halife, yönetici] çobandır ve o, raiyyesinden mesuldür.”* Şu halde işleri yürütme yetkisi, vekaleten halifeye verilmiştir ve raiyyeden mesul olan odur. Tefvîz muavini ise raiyyeden mesul değildir. Bilakis yalnızca yaptıklarından mesuldür. Raiyyenin mesuliyeti, ancak ve sadece halifeye aittir. Bundan ötürü muavinin işlerini ve icraatlarını gözden geçirmesi onun üzerine vaciptir ki raiyyenin mesuliyetini yerine getirebilsin. Üstelik tefvîz muavini hata da edebilir ki yaptığı hataları düzeltmesi de kaçınılmazdır. Dolayısıyla onun tüm işlerini gözden geçirmesi kaçınılmazdır. Bu ise şu iki husustan, raiyyenin mesuliyetini yerine getirmek ile tefvîz muavininin hatalarını düzeltmekten dolayı halifenin, muavinin tüm işlerini gözden geçirmesi vaciptir.

**Madde-47:** Tefvîz muavini bir işi icra eder ve halife de bu işi tasdik ederse halifenin tasdik ettiği şekilde, eksiksiz ve fazlasız infaz etmelidir. Halife, muavine yaptırdığı işte karşı gelirse bakılır: Eğer itiraz, muavinin usulü veçhiyle yerine getirdiği bir hükümle veya yerine koyduğu bir malla ilgili ise muavinin icrası infaz edilir. Zira aslında bu icra, halifenin bir görüşüdür. Nitekim halife, infaz edilen hükümlerden ve infak edilen mallardan geri dönemez. Eğer muavinin yaptığı iş, bunlar dışında olup bir vali tayin etmek veya bir ordu teçhiz etmek gibi bir iş olursa, halife muavine itiraz edebilir. Bu durumda halifenin görüşü

**infaz edilir ve muavinin icra ettiği iş ilga edilir. Çünkü halife kendi yaptığı bir fiilden dönme hakkına sahip olduğu gibi, muavininin yaptığı bir fiilden de dönebilir.**

Bu madde, tefvîz muavininin işlerini yerine getirme ve halifenin de muavinin işlerini gözden geçirme keyfiyetine dair bir tanımlamadır ve bu, halifenin vazgeçmesinin caiz olduğu işler ile vazgeçmesinin caiz olmadığı işlerden alınmıştır. Çünkü tefvîz muavininin işine halifenin işi olarak itibar edilir. Bunun beyanı ise naib kılındığı ve halifenin onayladığı hususlarda, bizzat yönetmesi ve yönetici tayin etmesi -halife için caiz olduğu gibi- tefvîz muavini için de caizdir. Çünkü üzerindeki yönetim şartları muteberdir. Mezâlîme bakması ve bu hususta niyabet vermesi caizdir. Çünkü üzerindeki mezâlîm şartları muteberdir. Cihadı bizzat üstlenmesi ve üstelenecek olanları tayin etmesi de caizdir. Çünkü üzerindeki harp şartları muteberdir. Planladığı işlerin infazını doğrudan gerçekleştirmesi ve infazı için niyabet vermesi de caizdir. Çünkü üzerindeki görüş ve planlama şartları muteberdir. Ancak bu demek değildir ki halifeye mütalaasını sunduğu ve o da bunu onayladığı sürece tefviz muavinin yaptığı işin halife tarafından ilga edilmesi sahih değildir. Bilakis mükellef kıldığı işlerde halifenin salahiyetlerine yalnızca halifeye niyabeten sahip olduğu ve ondan bağımsız olmadığı anlamına gelir. Dolayısıyla halifenin, yaptırdıklarını reddederek ve yaptığı işleri ilga ederek muavine itiraz etmesi caizdir. Velakin muavinin yaptığı işlerden halifenin vazgeçmesi caiz olanlar, bizatihi vazgeçebileceği işler ile sınırlıdır. Eğer muavin bir hükmü usulünce infaz eder veya bir malı hakkınca yerine koyar da halife gelip infazdan sonra

bu hususta muavine itiraz ederse, itirazının bir kıymeti olmaz, bilakis muavinin işi infaz edilir, halifenin görüşü ve itirazı reddedilir. Çünkü o aslında kendi görüşüdür. İşte böylesi durumlarda halifenin o husustaki görüşünden vazgeçmesi veya infazı tamamlanmış hususları ilga etmesi sahih olmaz. Dolayısıyla muavininin o husustaki işini ilga etmesi de sahih olmaz. Fakat muavin, bir vali veya görevli veya ordu komutanı veya başka bir tayinde bulunursa veya iktisadî bir siyaset koyarsa veya askerî bir planlama veya sınaî bir proje hazırlarsa veya bunlara benzer işler yaparsa, halifenin bunları ilga etmesi caizdir. Çünkü bunlara halifenin görüşü ve onayı olarak itibar edilse dahi, bizzat kendisi yapması halinde de bunlardan vazgeçmesi caizdir. Dolayısıyla naibinin böylesi işlerini ilga etmesi de caizdir. İşte bu durumlarda muavinin işlerinin ilga edilmesi caizdir. Burada kaide şudur: [

] “Halifenin kendi fiilinden

düzeltilmesi caiz olanları, muavininin fiilinden de düzeltilmesi caizdir. Halifenin kendi fiilinden düzeltilmesi caiz olmayanları, muavininin fiilinden de düzeltilmesi caiz olmaz.”

**Madde-48:** Tefvîz muavini, idarî cihaz dairelerinden herhangi birine tahsis edilmez, bilakis onun denetimi, işrafı geneldir. Zira idarî işleri yapanlar, yöneticiler değil ücretlilerdir. Tefvîz muavini ise yöneticidir. Velâyeti genel olduğundan hiçbir işte ona özel görev verilmez.

Bu maddenin delili; et-Tirmizi'nin tahrir ettiği hadiste geçen [ ] "benim iki vezirim" kelimesinin manasıdır ki o muavin, hilafette, yani yönetimde halifenin muavini'dir. Dolayısıyla o, bir yöneticidir ücretli değildir. Bunun içindir ki idarî işleri doğrudan üstlenmesi caiz değildir. Çünkü idarî işleri doğrudan üstlenenler, yöneticiler değil ücretlilerdir. Tefvîz muavini ise ücretli (memur) değil yöneticidir. Görevi de işleri gütmektir, yapılması için ücretlilerin tutulduğu işleri yapmak değildir. İdarî işleri doğrudan üstlenmemesi gerektiği buradan kaynaklanır. Bu ise herhangi bir idarî işi yapmaktan men edildiği anlamına gelmez. Bilakis sırf idarî işlere tahsis edilemeyeceği, bilakis umumi gözetime sahip olacağı anlamına gelir.

Özel tayin ile tayin edilmemesine gelince; çünkü o muavindir. Muavin ise niyabet ve umumi gözetim ile görevlendirilir. Bundan dolayı halifenin kendisinden yardım aldığı her iş veya kendisini göndereceği herhangi bir mekan için yeni bir tayine ihtiyaç duymaz. Çünkü onun tayini özel değildir. Özel tayin ile tayin edilen kimse ise kâdî'l kudâ, ordu komutanı, sadaka valisi ve benzerleri gibi özel bir vilayetin valisi olur. Bunlar, görevlendirdikleri özel vilayetin hepsinde yeni bir tayine ihtiyaç duyarlar.

### Tenfiz (Veziri) Muavini

**Madde-49: Halife tenfiz için bir muavin tayin eder. Tenfiz muavininin işi; yönetimden değil idarî işlerdendir. Dairesi de dahilî ve haricî cihetler için halifeden sadır olan hususları infaz eden ve bu cihetlerden gelenleri halifeye**

ulaştırılan bir cihazdır. Aşağıdaki işlerde halifeden aldığı diğerlerine, diğerlerinden aldığı da halifeye ulaştırılan, halife ile diğerleri arasında bir vasıta:

- a. Tebaa ile ilişkiler
- b. Devletlerarası ilişkiler
- c. Ordu veya askeriye
- d. Ordudan başka diğer devlet cihazları

Tenfiz veziri, halifenin infazda, izlemede ve uygulamada kendisine yardımcı olmak ve halife ile devlet cihazları, raiyye ile dışarı arasında, kendisine bildiren (iletim) ve kendisinden bildiren (geri bildirim) bir vasıta (aracı) olmak üzere tayin ettiği vezirdir. O, işlerin infazında yardımcıdır, işlerin başına velâyet ile geçmez ve tayin de edilmez. İşi ise idarî işlerdendir, yönetimden değildir. Dairesi de halifeden dahili ve harici cihetlere yönelik olarak gidenleri infaz eden ve bu cihetlerden halifeye yönelik olarak gelenleri kendisine ileten bir cihazdır. Dolayısıyla halife ile diğerleri arasında, kendisine bildiren ve kendisinden bildiren bir vasıta.

Tenfiz veziri, Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ve raşidi halifeler döneminde [ ] “katip” [Sekreter] olarak adlandırılıyordu. Sonra [ ] “Mesajlar veya Yazışmalar Divanı Sahibi” [Mesajlar veya Yazışmalar Bürosu Müdürü] olarak adlandırılır oldu. Daha sonra [ ] “yazışma katibi” [Özel Kalem Sekreteri] veya [ ] “Yazışma Divanı Sahibi” [Özel Kalem Dairesi Müdürü] olarak devam

etti. Nihayet fakihler nezdinde [ ] “tenfîz veziri” olarak adlandırıldı.

Mezkur dört husustaki işlerine gelince; Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ve raşidi halifeler döneminde sahâbenin gözü önündeki [ ] “katip” ile ilgili delillerin istikrası sonucunda işlerinin şunlar olduğu görülür:

**a- Doğrudan raiyyeye yönelik yazılar hakkındaki örnekler:**

\* Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in Necran halkına mektubu: Ebû Ubeyde, el-Emvâl’de Ebî Melih el-Hezelî’den rivayet etti ki bunun sonu şöyledir:

**“Buna Osman İbn-u Affân ile Mu’aykîb şahit oldu ve yazdı.”** Ebû Yusuf da Kitâb-ul Harâc’da rivayet etti ve Katib’in el-Muğîra İbn-ul Şu’be olduğunu zikretti. Sonra Ebû Yusuf, Ebî Bekir’in onlara mektubunu ve katibin el-Muğîra olduğunu zikretti. Sonra Ömer’in mektubunu ve kâtibin Mu’aykîb olduğunu zikretti. Sonra Osman’ın onlara mektubunu ve kâtibin yardımcısı Humrân olduğunu zikretti. Sonra Ali’nin mektubunu ve kâtibinin Abdullah İbn-u Ebî Rafî’ olduğunu zikretti.

\* Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in Temîm ed-Dârî’ye Mektubu: Ebû Yusuf, el-Harâc’da bunu zikretti ve şöyle dedi:

: . :

:

“Temîm ed-Dârî -ki o, Lehem’den bir adam olan Temîm İbn-u Evs’tir- ayağa kalkarak şöyle dedi: “Yâ Resulullah! Benim Filistin’de Rum komşularım var. Onların, birine Hibra, diğerine Aynûn denilen köyleri var. Allah sana Şam’ın fethini lütfederse, bu ikisini bana verir misin?” Şöyle buyurdu: “O ikisi senindir.” Bunun üzerine dedi ki: “Öyleyse bunu benim için yazdır.” O da şöyle yazdırdı: “Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın adıyla. Bu, Allah’ın Resulü Muhammed’den Temîm İbn-u Evs ed-Dârî’ye bir yazıdır. Hibra köyü ile Beyt Aynûn köyü, ovaları, dağları, suları, tarlaları, bitkileri ve sığırları ile, bütünüyle kendisine, kendisinden sonra da nesline aittir. Oralarda kimse hak iddiasında bulunmasın, kimse onlara haksızlık etmeye kalkışmasın. Her kim onlardan bir şeyi alarak haksızlık yaparsa Allah’ın, Meleklerin ve tüm insanların laneti onun üzerine olsun!” Bunu Ali yazdı.” Ebî Bekir de yönetime gelince onlara bir mektup yazdı ki nüshası şöyledir:

“Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın adıyla. Bu, yeryüzünde halife kılınan, Resulullah’ın emîni Ebî Bekir’den ed-dârîlere



bir yazıdır. Ellerindeki Hibra ve Aynûn köylerinden dolayı kendilerine bozgunculuk yapılmasın! Her kim Allah'ı işitip itaat ediyorsa, o ikisinden hiçbir şeyi ifsat etmesin. Önlerine iki kapı sütun dikilsin ve bozgunculardan men edilsin."

**b- Devletlerarası ilişkiler hakkındaki örnekler:**

**Hudeybiye Anlaşması:** Nitekim el-Buhari'nin el-Misver ve Mervan yoluyla rivayetinde şöyle geçti:

... \_\_\_\_\_ "Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] **katibi** çağırdı..." Ebû Yusuf, Kitâb-ul Harâc'daki rivayetinde şöyle dedi:

... \_\_\_\_\_ : \_\_\_\_\_ "Muhammed İbn-u İshak ve el-Kilbî bana hadis olarak bildirdi ki bazıları hadiste bazılarında ziyadede bulundu. Dedi ki: 'Yazın!...' Ancak katibin ismini zikretmedi. İbn-i Kesîr de rivayetinde şöyle dedi: ...

... \_\_\_\_\_ : \_\_\_\_\_ "İbn-u İshak dedi ki ez-Zuhrî dedi ki... Sonra Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] Ali İbn-u Ebî Talib [Radiyah Allahi Anh]'i çağırdı ve dedi ki: 'Yaz!...' Ebû Ubeyde'nin, el-Emvâl'de İbn-u Abbas'tan rivayetinde şöyle geçti: ... : ... "...Ali'ye dedi ki: 'Yaz, yâ Ali!...' Yine el-Hakim'in İbn-u Abbas'tan yaptığı, ez-Zehabî'nin sahihleyip muvafakat verdiği rivayetinde de şöyle geçti: ... : ... "...Yaz, yâ Ali!..." Bu

anlaşmanın metni meşhurdur ve burada zikretmeye lüzum yoktur.

**c- Ordu veya asker hakkında yazışmalardan örnekler:**

Ebî Bekir'in Hâlid'e Şam'a sefer düzenlemesini emrettiği mektubu: Ebû Yusuf, Kitâb-ul Harâc'da şöyle dedi:

... "Hâlid, el-Hîra'yı yerleşmek istediği bir mekan (karargah) edinmek istediği bir sırada kendisine Ebû Bekir'in mektubu ulaştı ki kendisine Ebî Ubeyde ile Müslümanlara destek olmak üzere Şam'a sefer düzenlemesini emrediyordu..."

**d- Devletin ordu dışındaki cihazları hakkındaki bu tür mesajlaşmalardan ve yazışmalardan örnekler:**

Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in Muaz'a öşür hakkındaki mektubu: Yahya İbn-u Adem, Kitâb-ul Harâc'da el-Hasen'den şöyle dediğini rivayet etti:

*"Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] Yemen'deki Muaz'a şöyle yazdı: "Yağmur veya akarsu ile sulanan (tarlalardan) bir öşür, kırba ile sulanan (tarlalardan) yarım öşür alınır." eş-Şi'bî'den de bir benzeri rivayet edildi. İbn-u Ebî Şeybe ise bu hadisi el-Musannef adlı eserinde el-Hakem'den rivayet etti.*

Hakeza halifenin yazışmalarında ihtiyaç duyduğu miktarda katipler tayin etme hakkı vardır. Hatta tayin edilmedikleri takdirde vacibin ifasının tamamlanamaması halinde de vacip haddine kadar varır. Nitekim sîret sahipleri, Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in yaklaşık yirmi (20) katibi bulunduğunu zikrederler.

**Madde-50: Tenfiz muavini, Müslüman ve erkek olmalıdır. Çünkü o, halifenin yakın çevresindedir.**

Tenfiz muavininin, tefvîz muavini gibi halife ile doğrudan bağlantılı olması, halifenin maiyetinden (sırdaşlarından) olması, görevinin de yönetici [halife] ile iç içe olması ve görevinin halife ile mütalaa etmeyi ve ister gece ister gündüz olsun, gereken herhangi bir vakitte onunla başbaşa toplantılar yapmayı gerektirmesi nedeniyle, onun konumu, şeri hükümler gereğince kadının durumlarına uygun düşmez. Onun için Tenfiz muavini erkek olmalıdır. Yine Tenfiz muavininin kafir olması da caiz değildir. Bilakis halifenin maiyetinden olmasından dolayı Müslüman olmalıdır. Çünkü Allah Subhânehu şöyle buyurmaktadır:

**“Ey iman edenler!**

**Kendi dışınızdakilerden maiyet edinmeyin! Onlar size fenalık etmekten asla geri durmazlar. Hep sıkıntıya düşmenizi isterler. Gerçekten buğzları (kin ve düşmanlıkları) ağızlarından (dökülen sözlerinden) taşmaktadır. Kalplerinde gizledikleri (buğzları) ise daha büyüktür.”** [Âl-i İmrân 118] Bu ayet, Halifenin [ ] “maiyetine”

(dostları arasına) Müslüman olmayanları almasının nehyedildiği noktasında oldukça açıktır. Bundan ötürü tenfiz muavininin kafir olması caiz değildir. Bilakis tefvîz muavini gibi halife ile doğrudan bağlantılı olmasından ve ondan hiç ayrılmamasından dolayı Müslüman olması gerekir. Tenfiz muavininin, ihtiyaca göre ve halife ile diğerleri arasında bir vasıta bulunmasını gerektiren işlere göre birden fazla olması caizdir.

**Madde-51: Tenfiz muavininin, tefvîz muavini gibi halife ile doğrudan bağlantısı olmalıdır. Tenfiz muavini, muavin sayılır fakat onun muavinliği yönetimde değil tenfizdedir.**

Halife; yönetim, tenfiz ve insanların işlerini gütmek ile kaim olan yöneticidir. Yönetim, tenfiz ve gütmek ile kaim olmak ise idarî işler gerektirir ki bu, hilafetin sorumluluklarını yerine getirmede ihtiyaç duyulan işlerin idaresi için halife ile birlikte olacak özel bir cihaz oluşturulmasına bağlıdır. Bu da yönetim işlerini değil, idarî işleri yerine getirmek üzere tenfiz için halifenin tayin edeceği bir muavin çıkarmaya bağlıdır ki onun görevi, yönetimde değil, idarede halifeye yardımcı olmaktır. Dolayısıyla onun, -tefvîz muavini gibi- yönetim işlerinden herhangi bir iş ile kaim olmaya hakkı yoktur. Ne bir vali ne de bir âmil tayin edebilir. İnsanların işlerini yürütemez. Onun görevi ancak yönetim işlerinin infazı açısından idarîdir ve halifeden kaynaklanan veya tefvîz muavininden kaynaklanan idarî işlere yöneliktir. Bundan ötürü ona tenfiz muavini denilir. Fakihler onu, [ ] “vezir” kelimesinin lügatte [ ] “yardımcı” kelimesine atfedilmesi esasına dayalı olarak

[ ] “tenfîz muavini” anlamında [ ] “tenfîz veziri” diye adlandırıyor ve şöyle tanımlıyorlardı: Bu vezir; halife ile raiyye ve valiler arasında, emrettiklerini ileten, yayınladıklarını infaz eden, hükmettiklerini yaptırarak, valilerin tayin edildiğini, ordunun ve sınır muhafızlarının techiz edildiğini duyuran, onlardan gelenleri ve emrettiği şekilde hareket edilmesi için ortaya çıkan ciddi derecede önemli tüm yeni hadiseleri halifeye arzeden bir vasıta. O, işlerin infazında yardımcıdır, işlerin başına velâyet ile geçmez ve tayin de edilmez. Günümüzdeki devlet başkanlarının sekreteryâ başkanlarına benzemektedir.

## Valiler

**Madde-52: Devletin yönettiği beldeler, birimlere ayrılır. Her bir birim “vilayet” olarak adlandırılır. Her vilayet de birimlere ayrılır, her bir birim “âmillik” olarak adlandırılır. Vilayete bakan kişi, “vali” veya “emir” olarak adlandırılır. Âmilliğe bakan kişi ise “âmil” veya “hâkim” olarak adlandırılır.**

Valiler birer yöneticidir. Zira vilayet bizzat yönetimdir. el-Kâmûs-ul Muhî'te şöyle denilmiştir: “Bir şeyi dost edindi veya masdardır ve kesra ile el-hıttâ, imârat ve sultan manasına gelir.” Valinin tayini halife veya bu tayinde niyabet verdiği kimseler tarafından yapılır. Vali ancak halife tarafından tayin edilir. Vilayette (valilikte) veya imâratta (emirlikte), yani valilerde ve emirlerde asıl olan; Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in amelidir. Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in, beldelelere valiler tayin ettiği ve onlara o

bölgelerde yönetim hakkı kıldığı sabit olmuştur. Nitekim Muaz İbn-u Cebel'i el-Cened'e, Ziyâd İbn-u Lebid'i Hadramevt'e ve Ebâ Musa el-Eşari'yi Zebid ve Aden'e vali olarak tayin etmiştir. Vali, halifenin naibidir ve niyabete göre halifeye niyabet ettiği işlerle kaim olur. Valilik için şeriatta muayyen bir sınır yoktur. Yönetim işlerinden herhangi bir işte halifeye naib olan herkes halifenin kendisini görevlendirmesinde tayin ettiği lafızlara göre bu işte vali sayılır. Velakin beldelerin vilayeti veya imârat, mekan ile sınırlıdır. Çünkü Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], vali atadığı, yani imârata emir tayin ettiği mekanı sınırlandırır. Ancak bu valilik genel ve özel olmak üzere iki kısımdır. Genel valilik, vilayetteki yönetim işlerinin tamamını kapsar ve halife genel valiyi halkın tamamı üzerine belde veya vilayet bölgesi emiri olarak tayin eder. Genel valinin olağan diğer işlerine bakıldığında umumi gözetimci olur. Özel imârat (emirlik) ise emirin imâratının bu bölgedeki veya şu beldedeki orduyu idare etmek, tebaayı siyaset etmek, İslam miğferini korumak ve mukaddesatları savunmakla sınırlı olmasıdır. Onun yargıya, haracın ve sadakaların toplanmasına karışma hakkı yoktur. Sallallahu Aleyhi ve Sellem, genel vali olarak velâyet vermiştir ki Amru İbn-u Hazm'a Yemen'de genel vali olarak velâyet vermiştir. Yine özel vali olarak velâyet vermiştir ki Ali İbn-u Ebî Talib'e Yemen'de kadâ üzere velâyet vermiştir. Ondan sonraki halifeler de bunun üzerine seyretmişlerdir ki onlar da genel vali olarak velâyet veriyorlardı. Nitekim Ömer İbn-u'l Hattab, Muaviye İbn-u Ebî Sufyan'a genel vali olarak velâyet vermiştir. Yine özel vali olarak velâyet vermişlerdir ki Ali İbn-u Ebî Talib, Abdullah İbn-u Abbas'ı mal (maliye) dışında

Basra'ya ve Ziyad'ı mal (maliye) üzerine vali yapmıştır. İlk dönemlerde vilâyet (valilik) iki kısım idi: [ ] (Vilâyet-us salâh) "salâh vâflığı" ve [ ] (vilâyet-ul harâc) "harâc haliliği". Bundan ötürü tarih kitaplarının emirlerin valiliği konusundaki bahislerinde iki tabir kullandıkları görülür: Birincisi, [ ] "salâh üzere emirlik" ve ikincisi, [ ] "salâh ve harâc üzere emirlik". Yani emir ya "salâh ve harâc Emiri" olur, ya da yalnızca "salâh emiri" olur. Vilâyet (valilik) veya imârat (emirlik) üzerindeki "salâh" kelimesinin manası, yalnızca salahta insanlara imamlık yapmak değildir, bilakis manası mal (maliye) dışındaki tüm işlerde insanlar üzerinde valilik yapmaktır. Zira burada salâh kelimesi, malların (gelirlerin) toplanması istisnası ile [ ] "yönetim" anlamına gelmektedir. Vali üzerinde "salâh ve harâc" biraraya gelirse, valiliği genel [genel vali] olur. Valiliği yalnızca salâh veya harâc üzere sınırlandırılrsa, valiliği özel [özel vali] olur. Tüm bu durumlarda özel valilik hakkında halifenin düzenlemelerine başvurulur. Harâca tahsis etmeye hakkı olduğu gibi, kadâya (yargıya) tahsis etmeye ve yine maliye, kadâ ve ordu dışındakilere tahsis etmeye de hakkı vardır ve devletin idaresi ile vilâyetin idaresi için nasıl hayırlı görüyorsa öyle hareket edebilir. Çünkü şeriat, vali için muayyen işler belirlememiş ve tüm yönetim işlerine sahip olmasını da vacip kılmamıştır. Yalnız valinin veya emirin işini, yönetim ve sultan olarak ve yine halifenin naibi olarak ve ancak muayyen bir mekanda emir olarak belirlemiştir.

Bu, Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in amelinden dolaydır. Fakat o, halifeye genel vali olarak velâyet verme hakkı tanıdığı gibi uygun gördüğü işlerde özel vali olarak velâyet verme hakkı da tanımıştır. Nitekim bu, Resul [Aleyhi's Salâtu ve's Sela m]'in amelinde açıkça görülmüştür. İşte Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in bir beldede veya bölgede emirin imâratını ve valilinin vilayetini belirlemesi uyarınca devletin vilayetlere ve vilayetlerin de âmilliklere ayrılmasına ilişkin olarak 52. madde konulmuştur.

**Madde-53: Valiler Halife tarafından, âmiller ise halife tarafından ve kendilerine salahiyet verildiği takdirde valiler tarafından tayin edilirler. Muavinlerdeki şartların vali ve âmillerde de bulunması şarttır. Erkek, hür, Müslüman, bâliğ, âkil, âdil ve tayin edildikleri idarede kifayet ehlinden olmalı, takva ehli ve kuvvetli kimselerden seçilmelidirler.**

Bu maddenin delili; Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in ve sonrasında sahâbenin amelidir. Zira beldelere valilerin veya emirlerin tayin edilmesi işini üstlenen bizzat Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] idi ve Amr İbn-u Hazm'ın durumunda olduğu gibi onları vilayetlerin tamamına atıyordu ki onu Yemen'in tamamına vali yapmıştır. Aynı şekilde Muaz İbn-u Cebel ile Ebî Musa'nın durumunda olduğu gibi onlardan her birini vilayetin bir kısmına tayin ediyordu. Nitekim o ikisinden her birini bir diğerinden müstakil olan Yemen'in mihlafına (bölgesine) tayin etmiş ve onlara şöyle demiştir:



**“Kolaylaştırınız zorlaştırmayınız! Müjdeleyiniz nefret ettirmeyiniz! (Hükümde) ihtilaf etmeyiniz!”** [Ebî Musa kanalıyla muttefekun aleyh] Valinin vilayetinde âmiller tayin etmesinin caiz olmasına gelince; halifenin valiyi tayin ederken ona âmiller atama hakkı vermeye hakkı olmasından alınmıştır. Muavinlere koşulan şartların valilere de şart koşulması ise valinin muavin gibi yönetimde halifenin naibi olmasından alınmıştır. Zira o, bir yöneticidir. Dolayısıyla halife için şart koşulan onun için de şart koşulur. Zira halife için şart koşulanlar muavin için de şart koşulur. Dolayısıyla onun erkek olması şartı koşulur ki bu Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şu kavlından dolayıdır:

**“Emirlerini (yönetimlerini) bir kadına tevdi eden bir toplum asla iflah olmayacaktır.”** [el-Buhari, Ebî Bekre kanalıyla rivayet etti]

Hadisteki velâyetten maksat [ ] “Emirlerini (yönetimlerini)” kavli deliline binaen yönetimdir ve [ ] “Emirlerini (yönetimlerini)” kelimesi vali ve velâyet eşliğinde geldiğinde vali ve velâyet kelimesinin manası yönetim ve sultan demek olur. Böylece vali için şu şartlar koşulur:

Hür olmalıdır. Çünkü köle kendisinin maliki değildir. Dolayısıyla başkası üzerine yönetici olamaz. Keza Allahuteala’nın şu kavlından dolayı Müslüman olmalıdır:

**“Muhakkak ki Allah, kafirler için müminler aleyhine asla bir yol (egemenlik) kılmayacaktır!”** [en-Nisâ 141]

Şu hadisten dolayı akıl baliğ olmalıdır:

**“Kalem (sorumluluk) şu üç kişiden kaldırılmıştır:”** [Ebû Davud, Ali İbn-u Ebi Talib RadiyAllahu Anh kanalıyla rivayet etti] Bu hadiste şöyle

geçmiştir: *... “Buluğa erinceye kadar sabiden... akıl başına gelinceye kadar akli gidenden...”* Ebû Davud’un, Ali İbn-u Ebî Talib [RadiyAllahu Anh]’dan başka bir rivayetinde ise Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle buyurduğunu rivayet etti:

**“Kalem (sorumluluk) şu üç kişiden kaldırılmıştır: Akli başına gelinceye kadar deliden, uyanıncaya kadar uyuyandan, ihtilam oluncaya kadar sabiden.”** Aynı şekilde Ahmed, Aişe [RadiyAllahu Anha]’den Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle buyurduğunu rivayet etti:

*... “Kalem (sorumluluk) şu üç kişiden kaldırılmıştır: İhtilam oluncaya kadar sabiden, uyanıncaya kadar uyuyandan, akıllanıncaya kadar akli başından gidenden...”* Üzerinden kalemin (sorumluluğun) kaldırıldığı kimse ise mükellef değildir. O halde kalemin kaldırılması yönetimin kaldırılmasıdır. Dolayısıyla hükümlerin infazını, yani otoriteyi üstlenmesi sahih olmaz.

Adil olması şartı da koşudur. Çünkü Allah, şahidin adil olmasını şart koşmuştur. Dolayısıyla yönetici için şart koşulması evla babındandır ki bu da Allahuteala’nın şu kavlından dolayıdır: **“Ey**

**iman edenler! Fasık bir kimse size bir haber getirdiğinde onu araştırınız.”** [el-Hucurat 6] Dolayısıyla Allah, fasığın sözünün araştırılmasını emretmiştir. Yöneticinin hükmü ise araştırılmaksızın alınmalıdır. Dolayısıyla yöneticinin, sözünün ancak hükmünün araştırılması ile kabul edilen kimselerden olması caiz değildir. Kifayet ehlinden ve kendisine tevdi edilen yönetim işlerini yapmaya muktedir birisi olması şartı koşulur. Çünkü Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], kendisini vilayet valisi yapmasını istediğinde Ebî Zerr’e şöyle demiştir: *“Seni zayıf olarak*

*görüyorum.”* [Muslim, Ebî Zerr kanalıyla tahrir etti] Başka bir rivayette ise şöyle geçmiştir: *“Ey Ebâ Zerr!*

*Sen zayıfsın, (âmillik) ise bir emanettir.”* İşte bu hadis, zayıf, yani yönetimin yükünü taşımaktan aciz olan bir kimsenin vali olmaya uygun olmayacağına dair bir delildir.

Sallallahu Aleyhi ve Sellem valilerini, yönetime elverişli ve takvası ile meşhur ilim sahiplerinden seçerdi. Yine onları, üstlendikleri işleri en güzel şekilde yapmak için didinen ve raiyyenin kalplerini iman ile ve devletin heybeti ile dolduran kimselerden seçerdi. Süleyman İbn-u Burayde babasından şöyle dediğini rivayet etti:

...

*“Resulullah bir ordu veya bir seriyyenin başına bir emir tayin ettiği zaman, özel olarak ona Allah’a karşı takvalı olmayı ve beraberindeki Müslümanlara da hayır tavsiye ederdi.”* Vali ise vilayeti üzerinde emirdir. Dolayısıyla bu hadisin kapsamına girer.

**Madde-54: Vali, halifenin naibi olarak, yönetim salahiyetlerine ve vilayetindeki dairelerin idarî işlerini denetim salahiyetlerine sahiptir. Böylece vilayeti içerisinde ordu, kadâ (yargı) ve maliye dışındaki bütün yetkilere sahiptir. O, vilayet ahalisi üzerine emirlik yapar ve vilayetiyle ilgili bütün konulara bakar. Ancak polis, idare bakımından değil, infaz bakımından onun emirliği altındadır.**

Bu maddenin delili; vali, tayin ettiği mekanda halifenin muavinidir. Dolayısıyla vali, halifenin salahiyetlerine sahiptir ve velâyeti genel olduğunda umumi gözetimde muavin gibidir. Lakin (velâyet) mekanının dışına çıkamaz ve başka bir mekan (başka bir velâyet) için yeni bir tayine muhtaçtır. Eğer velâyeti özel ise sadece görevlendirildiği işlerde özel gözetim hakkına sahiptir ve bunların dışındaki işlere bakma salahiyetine sahip değildir.

Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Yemen'e vali yaptığı ve salâh ile sadakayı ona ait kıldığında Muaz İbn-u Cebel'in durumunda olduğu gibi bazı valilere genel vali olarak velâyet vermiştir. Yemen'e vali yaptığı ve salâh ile sadakayı ona ait kıldığında Muaz İbn-u Cebel'in durumunda olduğu gibi bazı valilere her şeyde genel velâyet olarak velâyet vermiştir. Yine Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Ferve İbn-u Museyk'i Murâd, Zebîd ve Muzhic kabileleri üzerine özel vali yaptığı ve onunla birlikte Halid İbn-u Said'i sadaka üzere göndermesinde olduğu gibi bazı valilere de özel velâyet vermiştir.

Aynı şekilde Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], bazı valileri gönderir ve onlara nasıl hareket edeceklerini öğretmezdi. Nitekim Ali [Radiyahallahu Anh]'ı Yemen'e

göndermiş ve kendisini ve yeteneğini bilmesinden dolayı ona hiçbir şey öğretmemiştir. Yine Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], bazılarını göndermiş ve onlara nasıl hareket edeceklerini öğretmiştir. Nitekim Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Muaz İbn-u Cebel'i Yemen'e göndermiş ve ona şöyle demiştir:

*“Sana bir mesele getirildiğinde nasıl hükmedeceksin? Dedi ki: “Allah’ın kitabı ile hükmederim.” Dedi ki: “Ya Allah’ın kitabında yoksa?” Dedi ki: “Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in sünneti ile (hükmederim).” “Resulullah’ın sünnetinde de yoksa?” Dedi ki: “Kendi görüşümle içtihat etmeden bırakmam.” Dedi ki: “Göğsüme vurdu ve: “Allah’ın resulünün elçisini resulünün razı olduğuna muvaffak kılan Allah’a hamdolsun” dedi.”*

[Ahmed, et-Tirmizi, ed-Darimi ve Ebû Davud rivayet etti/Lafız Ahmed'e ait]

Aynı şekilde bu hadisin bir benzerini İbn-u Kudame Muğni'de ve el-Amidi el-İhkam'da zikretti. Dolayısıyla bu hadis muteber müçtehitlerin aldığı meşhur bir hadistir. Dolayısıyla da bu açıdan hasen hadislerden sayılır.

Hakeza valiye genel vali veya özel vali olarak vilayet verilmesi caiz olduğu gibi ona işinin tafsili ve genel olarak açıklanması da caizdir...

Her ne kadar halifenin bir valiyi, genel valilik veya özel valilik ile tayin etmesi caiz olsa da Muaviye'nin genel vali

olarak tayin edilmesi sonucunda onun Osman'ın döneminde halifeden bağımsızlaştığı, Osman'ın onun üzerinde otoritesinin zahir olmadığı ve Osman'ın vefatından sonra Şam beldesinde her şeyde yönetim salahiyetine sahip olmasından dolayı bu fitnenin meydana geldiği sabit olmuştur. Yine Abbasi halifelerinin zaafiyet döneminde genel valiliğin vilayetlerin bağımsızlığına (devletten kopmasına) imkan sağladığı da sabit olmuştur. O kadar ki halife için sultandan (hakimiyet namına) kala kala ismi ile dua edilmesi ve adına para bastırılması kaldığı sabit olmuştur. Genel valilik verilmesi İslami Devlet için zarara sebep olduğundan dolayı halifeden bağımsızlaşmasına yol açmayacak şekilde valilin velâyeti özelleştirilir. Mademki bağımsızlığa imkan veren şey bizzat ordu, mal (maliye) ve kadâdır ki ordu güçtür, mal hayatın can damarıdır ve kadâ hukukun ve hadlerin ikamesidir o halde valilerin velâyeti kadânın, ordunun ve malın dışında özel valilik yapılır. Çünkü bunların valinin eline verilmesi bağımsızlık riskine ve devlet üzerinde bundan kaynaklanan bir riske yol açmaktadır. Bu maddenin ikinci kısmı işte buna göre konulmuştur. Maddenin son kısmına gelince; vali, infaz gücüne sahip olması kaçınılmaz bir yöneticidir ve bundan dolayı polis onun emirliği altındadır. Valinin emirliği, bahsi geçen üç şey dışında vilayette her şeye şamil olduğu gibi polisi de kapsamaktadır. Ancak şurta, iç güvenliğe bağlı olması itibarıyla idaresi iç güvenlik dairesinin elinde olmasına rağmen valinin tasarrufu altındadır.

**Madde-55: Valinin, emirliği gereğince ifa ettiği işlerini halifeye bildirmesi lazım değildir. Bu, tercihi**

**bırakılmıştır. Yeni ve olağan olmayan bir mesele çıkarsa, bu meseleyi halifenin değerlendirmesine bırakır. Ardından halifenin emrettiğine göre davranır. Beklemenin meselenin bozulmasına neden olmasından çekinirse, infazı yerine getirir. Bu takdirde meseleyi ve infaz etmesinden evvel halifenin değerlendirmesini almama sebebini halifeye bildirmelidir.**

Bu maddenin delili; Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], valilerini tayin eder ve onlardan yaptıkları işler hususunda kendisini bilgilendirmelerini talep etmezdi. Onlar da hiçbir şeyde kendisini bilgilendirmezlerdi. Bilakis işlerini tamamen bağımsız olarak yapıyorlardı ki onlardan her biri kendi imâratında uygun gördüğü şekilde hükmediyordu. Nitekim gerek Muaz gerek Itab İbn-u Useyd gerekse el-Alâ İbn-u el-Hadramî olsun Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in tüm valileri bu şekildeydi. Bu da valinin işlerinden hiçbir şeyde halifeye mütalaa sunmadığına delalet etmektedir. Vali bu hususta muavinden farklıdır. Zira muavin yaptığı her işte halifeye mütalaa sunması gerekirken valinin herhangi bir işinde halifeye mütalaa sunması gerekmez. Yine valilerin durumunu açığa çıkarmış ve haberlerini gözden geçirmiş olsa da halifenin muavinin yaptığı her işi gözden geçirmesi gerekirken valinin her işini gözden geçirmesi gerekmez. Zira vali, valiliğinde mutlak tasarrufa sahiptir. Bunun içindir ki kendisini Yemen'e gönderdiğinde Muaz, Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e şöyle demiştir: "Kendi görüşümle içtihat ederim." Dolayısıyla bu, valinin halifeye mütalaa sunmayacağına bilakis kendi görüşü ile içtihat edeceğine dair bir delildir. Fakat önemli meselelerde halifenin görüşünü almasından men edilmez. Ancak

insanların maslahatlarının aksamaması için önemli olmayan meselelerde görüşünü almaz. Olağandışı bir şey meydana geldiğinde bu halifenin görüşüne bağlıdır. Çünkü velâyette tayin, halifenin halkının tamamı üzerinde bir beldenin veya vilayet bölgesinin emirliğini valiye tevdi etmesidir. Olağan diğer işleri bakımından olağandışı bir şey ortaya çıktığında halifenin müracaatına bağlıdır. Ancak fesat korkusuyla bu şeyi yapar ve olağandışı bir şey olmasından dolayı da halifeye müracaat eder.

**Madde-56: Her vilayette vilayet halkından seçilmiş bir meclis bulunur. Bu meclisin başkanı validir. Bu meclisin, yönetim işlerinde değil de idarî işlerde görüş belirtme yetkisi vardır. Meclis şu iki işi yapar:**

**Birincisi; vilayetin durumu ve ihtiyaçları hakkında valiye gerekli bilgileri sunmak ve bu hususta görüş belirtmek.**

**İkincisi; valinin üzerlerindeki yönetimi hakkındaki rızalarını veya şikayetlerini dile getirmek.**

**Meclisin birinci noktadaki görüşü bağlayıcı değildir. İkinci noktadaki görüşü ise bağlayıcıdır. Dolayısıyla meclis valiyi şikayet ederse vali azledilir.**

Gerek Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in valilerinin bir vilayet meclisi gerekse Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in amellerinden onun bir vilayet meclisi seçtiği bilinmemektedir. Aynı şekilde Raşidi Halifelerden buna dair bir şeyin olduğu da bilinmemektedir. Bundan dolayı vilayet meclisi, ne yönetim cihazındandır ne de şeri hükümlerdendir. Çünkü yönetim cihazı, yönetim işlerinden şeri delili olan her iştir ve delili olmayan bir şey yönetim



cihazından değildir. Bilakis buna bakılır; eğer asıldan dallanan ferî bir iş ise bu asla tabidir. Dolayısıyla yapılması caiz olan üsluplardan ve vesilelerdendir. Yani idare olarak isimlendirilen hususlardandır. Eğer delili olan aslı veya ferî bir iş ise şeri delile göre olmadıkça bunu yapmak sahih olmaz. Vilayet meclisi ise vilayet işlerinden dallanan ferî bir iştir. Vali ise hem yönetim hem de idare ile kaim olabilir. Vilayet halkı ise vilayetlerinin vakiasını ve onda meydana gelecek vakiaları ondan daha iyi bilirler. Dolayısıyla işlerini yaparken faydalanacağı malumatlara sahip olması kaçınılmazdır. Bu malumatlara ise vilayet halkı sahiptir. Bundan dolayı bir taraftan emirliğini devraldığı sırada vilayet halkına müracaat etmesi ve diğer taraftan vilayete vilayet halkını öfkelenmeyecek şekilde hükmetmesi kaçınılmazdır. Çünkü onlar, kendisine öfkelenildiğinde Halife onu azletmelidir. Zira Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Abdu Kays heyetinin şikayet etmesinden dolayı Bahreyn âmili Alâ' İbn-u Hadramî'yi azletmiştir. [İbn-u Sa'd bunu et-Tabakal'ta zikretti] Bundan dolayı kendilerine hükmederken memnun olup olmadıkları hususunda vilayet halkının görüşünü bilmesi kaçınılmazdır. Bundan dolayı emirliğini devraldığı sırada vilayet halkına müracaat etmesi de kaçınılmazdır. İşte valinin ihtiyaç duyduğu malumatları elde etmesinin ve yönetimi hakkında vilayet halkının görüşünü bilmesinin olduğu bu iki husustan dolayı valinin vilayetinin halkına müracaat etmesi kaçınılmazdır. Vali bu müracaatı kolaylaştırmak için vilayetinin halkından seçilmiş bir vilayet meclisi oluşturur. Böylece idarî işlerinde kendisine yardımcı olması amacıyla malumatlar almak ve meclisin kendilerini temsil etmesinden ötürü öfkeli veya memnun olmaları

bakımından yönetiminde vilayet halkının görüşünü öğrenmek için ona müracaat eder. Birinci hususta meclisin görüşü bağlayıcı değildir. İkinci hususta ise görüşü bağlayıcıdır. Yani meclis kendisini şikayet ettiğinde azledilir. Bu meclisi ilk icat eden kişi Ömer İbn-u AbdulAziz'dir. Zira o, Halife olmadan önce Medine üzerine vali idi. İmârat (vilayet) meclisini topladığında görüş ehlerinden ve kabilelerinin liderlerinden iki kişi ile görüşür ve onlara şöyle derdi: "Şüphesiz bu kıvrak ve zeki bir meclistir. Sizin beni gözetmekten (yani gözetlemekten) başka bir işiniz olmayacak. Şayet hakka muvafık olamayan bir şey yaptığımı görürseniz beni korkutunuz ve bana Allah [Azze ve Celle]'yi hatırlatınız. " Dolayısıyla aslolan vilayet halkına müracaat etmek ve valinin onlar tarafından gözetilmesidir. Bu müracaata erişmek için valinin yanında vilayet meclisi bulunmalıdır.

**Madde-57: Vilayetteki valinin vilayette bulunma müddetinin uzun olmaması lazımdır. Bu itibarla bir valinin kendi vilayetinde yoğunlaştığı veya insanların kendisine meftun olduğu görüldüğünde görevden alınır.**

Bu maddenin delili; Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], valiyi belli bir süreliğine tayin eder sonra onu azlederdi. Bir valinin Resul Aleyhi's Salâtu ve's Selam'ın dönemi boyunca valilikte kaldığı çok nadirdir. Nitekim İbn-u AbdilBerr, el-İstiyab'ta Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Osman İbn-u Ebî'l Âs es-Sekafî'yi Taif'e âmil yaptığını ve Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in hayatı, Ebî Bekir [RadiyAllahu Anh]'ın hilafeti boyunca ve Ömer'in

hilafetinden iki sene üzerinde âmil olarak kaldığını sonra Ömer'in onu azlettiğini nakletti. Ancak Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in dönemi boyunca genellikle valilerin valiliklerini uzun tutmamıştır. Bu da valinin daimi vali olarak tayin edilmeyeceğine bilakis belirli süreliğine tayin edileceğine sonra azledileceğine delalet etmektedir. Ancak gerek uzun gerekse kısa olsun valilik süresinin sınırlandırılmasına gelince; Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in amelinden buna dair hiçbir şey sabit olmamıştır. Var olan tek şey Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], genel olarak valileri kendi dönemi boyunca bir ülke üzerinde vali olarak kalacak şekilde tayin etmeyip bilakis valileri tayin eder sonra da azlederdi. Her ne kadar Osman İbn-u Eb'ül Âs'ın vilayetinde olduğu gibi valinin görev süresinin uzatılması caiz olsa da Ömer ve Osman'ın zamanında Muaviye'nin Şam üzerindeki vilayetinin süresinin uzamasından açığa çıkmıştır ki bunun sonucunda Müslümanların varlığını sarsacak kadar fitne ortaya çıkmıştır. Bundan da anlaşılın o ki valinin vilayetteki velâyetinin uzaması Müslümanlara ve devlete zarar verdiği ortaya çıkmıştır. İşte valinin vilayet müddetinin uzatılmaması kavli ve bu madde bundan dolayı konulmuştur.

**Madde-58: Vali, bir vilayetten diğer bir vilayete nakledilemez. Zira onun görevlendirilmesi, genel bir bakıştır ve belirli bir yer ile sınırlıdır. Bilakis görevden alınır ve yeniden tayin edilir.**

Bu maddenin delili; Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in amelidir. Zira o, valileri azlediyordu ve bir valiyi bir mekandan diğer bir mekana naklettiği rivayet edilmemiştir. Ayrıca vilayet (valilik) sarih (net) lafızlar ile gerçekleşen akitlerden bir akittir ki bir bölge veya belde üzerindeki vilayet akdinde, valinin yöneteceği mekan sınırlandırılır. Halife kendisini azletmediği sürece, orada yönetim salahiyetlerine sahip olmayı sürdürür. Kendisini azletmediği sürece orada vali olarak kalmaya devam eder. Nakil yoluyla başka bir mekana nakledildiği zaman, bu nakil ile hem ilk mekanından azledilmiş olmaz, hem de nakledildiği mekan üzere velâyet verilmiş olmaz. Çünkü onun ilk mekandan ayrılması, oradaki velâyetten azledildiğine dair sarih bir lafız gerektirir. Nakledildiği mekan için velâyet verilmesi de bu mekana has yeni bir velâyet akdi gerektirir. İşte buradan anlaşılmıştır ki vali nakil yoluyla bir mekandan diğer bir mekana nakledilemez, bilakis bulunduğu mekandan azledilir ve yeni bir mekan için yeni bir velâyet verilir.

**Madde-59: Vali; ya yalifenin gördüğü lüzum üzerine ya Ümmet Meclisi validen razı olmadıklarını gösterince ya da kendi vilayet meclisi, validen hoşnutsuzluk gösterince azledilir. Onun azli ancak halife tarafından yapılır.**

Bu maddenin delili; Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in amelidir. Zira Yemen'e vali yaptığı Muaz İbn-u Cebel'i sebepsiz olarak oradan azlettiği gibi Abdu Kays heyetinin kendisinden şikayetçi olması üzerine Bahreyn'deki âmili el-Alâ İbn-ul Hadramî'yi de azletmiştir. Ömer de valileri sebepli ve sebepsiz olarak azlediyordu. Ziyâd İbn-u Sufyân'ı

azletmiş ve herhangi bir sebep de beyan etmemişti. İnsanların şikayeti üzerine Sa'd İbn-u Ebî Vakkâs'ı azletmiş ve şöyle demişti:

“Ben onu ne bir acziyetten ne de bir hıyanetten ötürü azlettim.” Bu da halifenin valiyi dilediği zaman azletmeye hakkı olduğuna ve hem vilayetin halkını temsil eden vilayet meclisinin hem de vilayetlerin tamamını temsil eden Ümmet Meclisinin (eş-Şurâ ve'l Muhasebenin) kendisinden şikayetçi olması halinde de azletmesi gerektiğine delalet etmektedir.

**Madde-60: Halife, valilerin işlerini takip etmelidir. Onları sıkıca murâkabe etmelidir. Hallerini keşfetmek, onları teftiş etmek ve hepsini veya bir kısmını zaman zaman toplayıp tebaanın şikayetlerini kendilerinden dinlemek için kendisine bir naib tayin etmelidir.**

Nitekim Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in, Muaz'a ve Ebî Musa'ya yaptığı gibi velâyet verdiği zaman valileri sınıdığı, -İbn-i Asâkir'in Tarih-i Dimaşk adlı eserinde belirttiği üzere ilim ehli nezdinde meşhur mektubu hakkında- Amru İbn-u Hazm'a yaptığı gibi nasıl hareket etmeleri gerektiğini beyan ettiği sabit olmuştur. el-Hafız ise el-İsabe'de şöyle dedi:

...  
.. “Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Amr İbn-u Hazm'ı Necran üzerine âmil yaptı... Faraiz ve diyet hakkında kendisine yazılan bir mektubu ondan rivayet etti. Bunun dışında bu mektubu Ebû Davud, İbn-u Hibban, ed-Darîmi ve birçok kişi tahrir etti.” Keza Bahreyn'e vali tayin ettiği zaman [

] **“Abdi Kays’a hayır tavsiye et, liderlerine de ikramda bulun!”** diyerek Ebân İbn-u Sa’îd’e yaptığı gibi bazı önemli hususlarda onlara tembihte bulunduğu da sabit olmuştur. Yine Aleyhi’s Salâtu ve’s Selâm’ın valileri hesaba çektiği, durumlarını açığa çıkarttığı, onlar hakkında kendisine aktarılanları dinlediği ve valileri toplananlar ve harcananlar konusunda muhasebe ettiği de sabit olmuştur. Nitekim Ebî Humeyd es-Sa’îd’den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

*“Nebi*

*[Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Benî Esd’den İbn-ul Lutbiyye adında bir adamı sadaka (zekat) üzerine görevlendirdi. Resulullah’a geldiğinde dedi ki: “Sizin için olan budur, bu da bana hediye edilen hediyedir.” Bunun üzerine Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] minbere çıktı. Sufyan da dedi ki: Minbere çıktı ve Allah’a hamdu senada bulduktan sonra şöyle dedi: “Gönderdiğimiz âmile ne oluyor ki geliyor bu senin bu de benim diyor. Babasının evinde ve anasının evinde otursaydı da hediyesi ona gelseydi ya?! Nefsimi elinde bulundurana yemin olsun ki her kim haksızlıkla bir şey alırsa kıyamet gününde onu boynunda yüklenmiş olarak gelecektir. Eğer bu bir deve ise bağırarak, sığır ise böğürerek,*

*koyun ise meleyerek sesini yükseltecektir." Sonra ellerini iyice kaldırdı. O kadar ki koltukaltı kıllarını gördük ve üç defa: "Dikkat edin! Tebliğ ettim mi?" dedi." [Muttefekun Aleyh] Ömer [RadyAllahu Anh] de valiler üzerinde sıkı bir gözetici idi. Muhammed İbn-u Mesleme'yi, durumlarını açığa çıkarmak ve teftiş etmek üzere tayin etmişti. Yaptıklarını gözden geçirmek, raiyyenin kendileri hakkındaki şikayetleri pür dikkat dinlemek, onlarla birlikte vilayetin işleri hakkında müzakerelerde bulunmak üzere valileri Hac mevsiminde toplamıştı. Nitekim Ömer [RadyAllahu Anh]'den çevresindekilere şöyle dediği rivayet edildi:*

:

: **"Bildiklerimin en**

**hayırlısını üzerinize (vali, yönetici olarak) tayin etsem, sonra da adalet ile (davranmasını) emretsem, üzerimdeki (sorumluluğumu) yerine getirdiğim görüşünde olur musunuz?"** Dediler ki: "Evet." Dedi ki: "Hayır, tâ ki performansını ve emrettiklerimi yapıp yapmadığını görünceye kadar." [el-Beyhaki es-Sünen'de ve eş-Şube Tavus'tan tahrir etti] Yine valilerini ve âmillerini sıkı bir şekilde hesaba çekiyordu. Onları muhasebe etmedeki şiddeti öylesi bir dereceye varmıştı ki bir ara onlardan birini, hakkındaki delil henüz kesinleşmemiş iken sırf şüphe üzerine azletmişti. Bazen şüphe derecesine varmayan bir tereddütten ötürü dahi azlettiği oluyordu. Bir gün kendisine bu hususta sorulduğunda şöyle demişti:

**"Kendileri için bir emirin mekanını başka bir emir ile değiştirmem bir toplumu düzeltecekse, bu benim için**

**elbette çok kolay bir şeydir.”** [İbn-u Şebbe Tarih-ul Medine kitabında ve İbn-u Sa'da et-Tabakat'ta Hasen'den tahrir etti] Ancak onlara karşı şiddetli olmakla birlikte onların ellerini serbest bırakıyor, yönetimdeki heybetlerini koruyor, onlara kulak veriyor ve hüccetlerini kendilerinden dinliyordu. Bir hüccete ikna olduğu zaman, ikna olduğunu gizlemiyor, ondan sonra da âmilini övmekten geri kalmıyordu. Bir gün Hums üzerindeki âmilî Umeyr İbn-u Sa'd'ın Hums minberi üzerinde iken şöyle dediği kendisine bildirildi:

**“Sultan şiddetli olduğu sürece İslam sapaşğlam kalır. Ama sultanın şiddeti, kılıçla katlederek veya kırbaçla vurarak olmaz. Bilakis hak ile hükmederek ve adalete yapışarak olur.”** [İbn-u Sa'd et-Tabakat'ta Sa'id İbn-u Süveyd'den rivayet etti] Bunun üzerine Ömer, onun hakkında şöyle dedi:

**“Müslümanların işleri hakkında yardımını isteyebileceğim, Umeyr İbn-u Sa'd gibi bir adamın (yanımda) olmasını ne kadar çok isterdim.”**

### **Cihat Emiri: Harbiye Dairesi - Ordu**

**Madde-61:** Harbiye Dairesi; ordu, polis, donatım, mühimmat, teçhizat ve benzeri hususlar gibi silahlı kuvvetler ile ilgili bütün işler, askerî kolejler, askerî heyetler, ordunun İslami kültür ve genel kültüre ilişkin



**tüm ihtiyaçları, savaş ve savaş hazırlıkları ile ilgili bütün işlerle ilgilenir. Bu dairenin başkanına (Cihat Emiri) denilir.**

Harbiye Dairesi: Devletin cihazlarından bir cihazdır ve başkanı "cihat müdürü" değil de "cihat emiri" olarak isimlendirilir. Zira Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ordu komutanlarını "emirler" olarak isimlendiriyordu. Nitekim İbn-u Sa'd, Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle buyurduğunu rivayet etti:

*"İnsanların emiri, Zeyd İbn-u Hârise'dir. O katledilirse, Cafer İbn-u Ebî Talip'tir. O katledilirse, Abdullah İbn-u Ravâha'dır. O katledilirse, Müslümanlar aralarından bir adama razı olup onu başlarına geçirsinler."* el-Buhari, Abdullah İbn-u Ömer [RadyAllahu Anh]'den şöyle dediğini rivayet etti:

... *"Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Mute gazvesinde Zeyd İbn-u Hârise'yi emir tayin etti."* el-Buhari, Seleme İbn-u Ekvâ hadisinden şöyle dediğini rivayet etti: *"Zeyd ile birlikte gazveye katıldım. O başımıza emir kılınmıştı."* el-Buhari ve Muslim, Abdullah İbn-u Ömer [RadyAllahu Anhuma]'dan şöyle dediğini rivayet ettiler:

... *“Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] bir birlik gönderdi. Başlarındaki emir Usâme İbn-u Zeyd idi. Bazıları onun emirliği hakkında kötü konuştular. Bunun üzerine Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle buyurdu: “Şimdi siz onun emirliğine dil uzatıyorsunuz. Daha önce de babasının emirliğine dil uzatmıştınız. Allah’a yemin olsun ki o emirliğe nasıl tamamen layıksa...”* Sahâbe [Rıdvanullahi Aleyhim] Mute ordusunu, [ ] “emirler ordusu” olarak isimlendiriyorlardı. Muslim, Burayde’den şöyle dediğini rivayet etti:

... *“Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] bir orduya yada seriyeye bir emir tayin ettiğinde ona tavsiyede bulunurdu...”*

Harbiye Dairesi, maddede belirtildiği gibi silahlı kuvvetler ile ilgili tüm işleri üstlenir. Muharip kafirler üzerine casuslar göndermek de Harbiye Dairesinin salahiyetlerine dahil edilir. Bu amaçla Harbiye Dairesine bağlı bir idare kurulur.

Harbiye Dairesinin belirtilen işlerinin delilleri, Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in sîretinde meşhurdur. Bu delillerden bazıları şunlardır:

Donanımın delili Allahuteala’nın şu kavlidir:

**“Onlara karşı gücünüz yettiğince kuvvetten ve (cihat için beslenen) savaş atlarından hazırlayın ki hem**

Allah'ın düşmanlarını, hem kendi düşmanlarınızı, hem de onlardan başka sizin bilmeyip de Allah'ın bildiği diğerlerini korkutasınız. Allah yolunda ne harcarsanız size eksiksiz ödenir, siz asla haksızlığa uğratılmazsınız." [el-Enfâl

<sup>60)</sup> İbn-u Sa'd et-Tabakât'ta Mekhûl'dan şöyle rivayet etti:

"Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Taif halkını kırk gün boyunca mancınık ateşine tabi tuttu." İbn-u İshak sîretinde şöyle dedi:

"Sika olan bir kişi bana İslam'da mancınıkla ilk atış yapan kişinin Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] olduğunu tahdis etti."

Eğitimin delilleri:

Muslim, Ukbe İbn-u Âmir'den Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'i minberdeyken şöyle buyurduğunu işittiğini rivayet etti:

[Onlara karşı

gücünüz yettiğince kuvvet hazırlayın]

*"Dikkat edin! O, güç atmaktır.*

*Dikkat edin! O, güç atmaktır. Dikkat edin! O, güç atmaktır."*

el-Buhari, Seleme İbn-u Ekvâ [RadyAllahu Anh]'in şöyle dediğini rivayet etti:

:

:

:

:

: *“Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] çarşıda ok yarışı yapan Benî Esleme'den bir guruba rastladı. Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] dedi ki: “Ey İsmail oğulları atın, zira atalarınız da atıcı idiler. Atın, ben filan kabileyi tutuyorum.” (Ravi) dedi ki: “Guruplardan biri ellerini ok atmaktan çektiler. Bunun üzerine Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] dedi ki: “Size ne oldu ki atmıyorsunuz?” Dediler ki: “Yâ Rasul Allah! Sen onları tutarken nasıl atalım?” Dedi ki: “Atın! Ben sizi, hepinizi tutuyorum.”*

Muslim şöyle rivayet etti: :

:

:

:

:

:

*“Fukeym el-Lahmî, Ukbe İbn-u Âmir'e dedi ki: “Sen yaşlı birisi olduğun halde bu iki hedef arasında gidip geliyorsun ki bu sana meşakkat veriyor olmalı.” Ukbe dedi ki: “Eğer Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'den işittiğim bir söz olmasaydı kendimi sıkıntıya sokmazdım.” el-Hâris dedi ki: İbn-u Şemese'ye, “O söz nedir?” dedim. Dedi ki: “Kim atıcılığı öğrenir sonra da onu bırakırsa bizden değildir -veya- asi olmuştur.”*

Ebû Davud ile el-Hakim'in rivayet ettiği ve ez-Zehebî'nin sahihleyip onlara muvafakat ettiği ve lafzı Ebû Davud'a ait olan hadiste Halid İbn-u Zeyd'in şöyle dediğini rivayet ettiler: :

“Ukbe İbn-u Âmir ile ok atan bir atıcıydım. Bir gün bana uğradı ve dedi ki: “Ey Halid hadi dışarı çık da ok atalım.” Derken geciktim ve dedi ki: “Ey Halid, gel sana Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in bana haber verdiği bir şeyi haber vereyim. Sana Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in buyurduğu üzere söylüyorum: Şüphesiz ki Allah [Azze ve Celle] bir ok sebebiyle şu üç kişiyi cennete sokar: Onu yaparken hayrını uman (karşılığını Allah’tan bekleyen) kimse, onu atan ve onu taşıyan kimsedir. Ok atınız, ata bininiz. Ok atmanız bana ata binmenizden daha sevimlidir. Şu üç şeyden başka oyun yoktur: Kişinin atını terbiye etmesi, ailesi ile oynaşması, yayı ve oku ile atması. Kim öğrendikten sonra ondan yüz çevirerek atışı terk ederse bir nimeti terk etmiş -veya (ravi) dedi ki- ona nankörlük etmiş olur.”

Ordu için gerekli olan kültürün delilleri:

Allahuteala et-Tevbe suresinde şöyle buyurdu:

**“Muhakkak**

ki Allah, müminlerden canlarını ve mallarını, (karşılığında) kendilerine cennet verilmek üzere satın almıştır. Onlar ki Allah yolunda savaşsınlar, öldürsünler ve öldürsünler. (Bu), Allah'ın Tevrat'ta, İncil'de ve Kuran'da üzerine aldığı hak bir vaattir. Allah'tan daha çok ahbine vefa gösteren kim vardır? O halde O'nunla yaptığınız bu alışverişten dolayı sevinin. İşte bu, gerçekten büyük kazançtır. O tövbe edenler, o ibadet edenler, o hamededenler, o oruç tutanlar, o rükua varanlar, o secdeye kapananlar, o marufu emredip münkerden alıkoyanlar ve Allah'ın koyduğu sınırı koruyanlar... Müjdele o müminleri!” [et-Tevbe 111-112] Dolayısıyla Allah Subhânehu, o müjdelenen kimselerden olmamız için canlarımızı ve mallarımızı harcamamızla yetinmemiştir. Bilakis bunlara artı olarak tövbe eden, ibadet eden, oruç tutan, salâhı kılan, marufu emreden ve münkerden nehyeden, Allah'ın hadlerini koruyan, bu hadlerin sınırında duran ve bunları aşmayan kimselerden olmalıyız. Hatta selametın güvencesi için bu hadler ile aramıza mesafe koymalıyız.

Allahu Subhânehu şöyle buyurdu:

**“Ey iman edenler!**

**Sabredin, (düşman karşısında) sebat gösterin, (cihat) için hazırlıklı ve uyanık bulunun ve Allah'tan ittikâ ediniz ki kurtuluşa erişebilirsiniz.” [Âl-i İmrân 200]**

el-Buhari ve Muslim, Sehl İbn-u Sa'd es-Sâaidî [RadyAllahu Anh]'den Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle buyurduğunu rivayet ettiler:

*“Allah yolunda bir gün ribatta bulunmak dünya ve dünyada bulunan şeylerden daha hayırlıdır. Sizden birinizin cennetteki kamçı kadar yeri dünya ve dünyadaki şeylerden daha hayırlıdır. Kulun Allah yolundaki bir gece veya sabah yolculuğu dünya ve dünyadaki şeylerden daha hayırlıdır.”*

el-Buhari, Abdullah İbn-u Ebî Evfâ [RadyAllahu Anh]'den Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle buyurduğunu rivayet etti:

*“Bilin ki cennet kılıçların gölgesi altındadır.”*

el-Buhari, Abdurrahman İbn-u Cubeyr'den Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle buyurduğunu rivayet etti:

*“Ayakları Allah yolunda tozlanmamış kula ateş dokunur.”*

el-Hakim, ez-Zehebî'nin sahihleyip muvafakat ettiği Umrân İbn-u Husayn [RadyAllahu Anh]'den Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle buyurduğunu rivayet etti:

*“Bir kişinin Allah yolunda bir saftaki yeri Allah katında bir kişinin altmış sene ibadetinden daha efdaldir.”*





yiyecek kadar yaşarsam muhakkak bu çok uzun bir hayat olur" diyerek onları yere fırlattı. Sonra onlarla savaşılmaya daldı ve nihayet katledildi."

Savaşmaya teşvikin delilleri:

Allahuteala şöyle buyurdu:

"Artık Allah yolunda savaş. Sen, kendinden başkası (sebebiyle) sorumlu tutulmazsın. Müminleri de teşvik et. Umulur ki Allah kafirlerin gücünü kırar (güçleriyle size zarar vermelerini önler). Allah'ın gücü daha çetin ve cezası daha şiddetlidir." [en-Nisâ 84]

Ve şöyle buyurdu:

"Ey Nebi! Müminleri savaşa teşvik et. Eğer sizden sabırlı yirmi kişi bulunursa, iki yüze (kâfire) galip gelirler. Eğer sizden yüz kişi olursa, kafir olanlardan bin kişiye galip gelirler. Çünkü onlar anlamayan bir topluluktur." [el-Enfâl 65]

İbn-u İshak'tan şöyle dediği rivayet edildi:

:

... "Sonra Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], insanların karşısına çıkarak onları (savaşa) teşvik etti ve şöyle dedi: "Muhammed'in nefsinin elinde bulundurana yemin olsun ki bir adam bugün onlarla savaşmadan sabredip

*sevabını Allah'tan umarak (cepheden kaçmaksızın) öldürülürse Allah onu cennete sokacaktır..."*

Ahmed, sahih isnad ile Ebî Hurayra'dan şöyle dediğini rivayet etti:

... *"...Bakınca beni gördü ve dedi ki: "Yâ Ebâ Hurayra!" Dedim ki: "Buyur ey Allah'ın Resulü.". (Ravi) Allah'ın Resulü dedi ki: "Bana Ensarı çağır, Ensarımdan başkası gelmesin." Hemen onları çağırdım ve Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in etrafını sardılar ve dedi ki: "Kureyş'in ayak takımını ve taraftarlarını görüyor musunuz?" Sonra iki elini birbirine kavuşturarak dedi ki: "Benimle Safa'da buluşuncaya kadar onları ekin biçer gibi biçiniz..."*

Muslim, İbn-u Abbas Abdulmuttalib'ten şöyle dediğini rivayet etti:

... *"Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ile birlikte Huneyn gününe şahit oldum... Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] dedi ki: "Ey Abbas! Ashabu's Semure'ye seslen." Bunun üzerine -gür sesli biri olan- Abbas*

*dedi ki: "Sesimin çıktığı kadar: Ashabu's Semura nerede?" dedi. Abbas dedi ki: "Vallahi sesimi işittikleri anda adeta ineğin yavrularına geldiği gibi geliyorlardı." Dediler ki: "Buyur emrindeyiz, buyur emrindeyiz..."*

Düşmanla karşılaşma anında sabretmenin ve sebat göstermenin delilleri:

Allahuteala şöyle buyurdu:

**"Ey iman edenler! Herhangi bir topluluk ile karşılaştığınız zaman sebat edin ve Allah'ı çok anın ki kurtuluşa eresiniz."** [el-Enfâl 45]

Ve şöyle buyurdu:

**"Ey iman edenler! Sabredin, (düşman karşısında) sebat gösterin, (cihat) için hazırlıklı ve uyanık bulunun ve Allah'tan ittikâ ediniz ki kurtuluşa erişebilirsiniz."** [Âl-i İmrân 200]

Ve şöyle buyurdu:

**"Sonra şüphesiz ki Rabbin, türlü eziyete uğratıldıktan sonra hicret eden, sonra Allah uğrunda savasan ve sebreden kimselerden yanadır. Rabbin şüphesiz bundan sonra da bağışlar ve merhamet eder."** [en-Nahl 110]

Muslim, Cabir'den şöyle dediğini rivayet etti:

**"Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e ölüm üzerine biat etmedik. Ona ancak kaçmamak üzere biat ettik."**

el-Buhari, Abdullah İbn-u Ebî Evfâ'dan Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet etti:

*“Onlarla (düşmanla) karşılaştığımızda sabredin.”*

Hazırlıksız yakalanmaması için ordunun tayakkuz halinde olmasının delilleri:

el-Buhari, Ebî Hurayra'dan Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle buyurduğunu rivayet etti: ...

*“...Saçını başını taramadan ayağının tozuyla Allah yolunda atının dizginlerine yapışan kula müjdeler olsun ki o, izin verilsin yada verilmesin şefaahat edilsin yada edilmesin nöbette ise nöbette kalır, ordunun gerisinde ise gerisinde kalır.”*

et-Tirmizi, hasen dediği bir hadiste İbn-u Abbas'tan Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle buyurduğunu rivayet etti:

*“İki göz vardır ki onlara ateş dokunmaz: Allah korkusuyla ağlayan göz ve Allah yolunda nöbet tutan göz.”*

el-Hakim, ez-Zehebî'nin sahihleyip muvafakat ettiği hadiste İbn-u Ömer [Radyallahu Anhuma]'dan Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet etti:

*“Size kadir gecesinden daha efdal olan bir geceyi haber vereyim mi? Ailesine dönmek (şehit olma) ümidiyle korku yurdunda nöbet tutan nöbetçidir.”*

**Madde-62: Cihat Müslümanlara farzdır. Askerî eğitim de mecburidir. Bu nedenle on beş yaşına basan her Müslüman erkeğin, cihada hazırlanmak için askerî eğitim görmesi farzdır. Fakat asker olmak farz-ı kifayedir.**

Bu maddenin delili; kitap ve sünnettir. Allahuteala şöyle buyurdu:

**“Fitne kalmayınca ve din bütünüyle Allah’ın oluncaya kadar onlarla savaşın!”** [el-Enfâl 39] Ve şöyle buyurdu:

**“Küfrün liderleriyle savaşın.”** [et-Tevbe 12] Enes’ten Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle buyurduğu rivayet edildi:

**“Müşriklere karşı mallarınızla, canlarınızla ve dillerinizle cihat edin!”** [Ahmed ve en-Nesai tahrir etti/Lafız en-Nesai’ye ait/ en-Nesai ile el-Hakim sahihledi ve ez-Zehebi muvafakat etti] Muaz İbn-u Cebel’den Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle buyurduğu rivayet edildi:

**“Allah yolunda cihat İslam’ın zirve sütunudur.”** [Ahmed tahrir etti] Mademki şeran talep edilen düşmanı kahretme ve beldeleri fethetme yönü üzere savaş gerçekleştirilebilmek için bugün askeri eğitim kaçınılmazdır o halde [ ] **“Kendisi olmadıkça vacibin tamamlanmayacağı husus da vaciptir”** kaidesine binaen bu eğitim de cihat gibi farzdır. Zira savaş talebi askerî

eğitimi de kapsamaktadır. Çünkü [ ] “Onlarla savaşın!” emri genel olup hem bir savaş emridir hem de bu savaş emrini yerine getirebilmeye yönelik her şey için bir emirdir. Bunun da ötesinde Allah [Subhânehu ve Te'alâ] şöyle buyurmaktadır:

**“Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet hazırlayın!”** [el-Enfâl 60] Yüksek askerî eğitim ve uzmanlık, şüphesiz kuvvet hazırlıklarındandır. Çünkü savaşabilmek için bunların varlığı kaçınılmazdır. O halde askerî eğitim de teçhizat, mühimmat ve benzerleri gibi kuvvettendir. Askerlik ise insanları sürekli bir şekilde silah altında tutarak ordu içerisinde askerleştirmektir. Bu da cihat ve cihadın gerektirdikleri ile -ki bu farzdır- fiilen kâim olan mücahitler çıkartmak anlamına gelmektedir. Çünkü cihat ile kaim olmak, -düşman ister bize saldırın isterse saldırmasın-sürekli devam eden bir farzdır. İşte bundan dolayı askerlik farzı kifayedir.

Cihadın sadece devletin tebaasından Müslümanlara farz olmasına gelince; çünkü cihat ayetlerinde farz kılınan savaş kafirler sınıfına yönelik bir savaştır ve kafir için bu mümkün değildir. Binaenaleyh bu anlamda cihat gayrimüslimlere farz olmaz. Ancak devletin tebaasından olan gayrimüslimlerin Müslümanlarla birlikte düşmana karşı savaşmaları caizdir. Çünkü bir müşrik olduğu halde Kuzman, Uhud günü Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in ashâbı ile birlikte müşriklere karşı savaşmak için yola çıktı ve Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ona mani olmadı.

Cihadın kadınların dışında erkeklere farz olmasına gelince; Ahmed ve İbn-u Mâce, Aişe [RadyAllahu

Anhâl'den şöyle dediğini rivayet ettiler: Dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü, kadınlara da cihat var mı?" Dedi ki:

: *"Evet onlara savaşın olmadığı bir cihat var ki o: Hac ve umredir."*

On beş (15) yaş sınırlandırmasına gelince; el-Buhari'nin Nâfi' yoluyla tahrir ettiği şu hadisten dolaydır:

**"İbn-u Ömer [RadyAllahu Anhumâ] bana hadis olarak nakletti ki, Uhud Günü on dört (14) yaşında iken kendimi Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e arz ettim ama bana izin vermedi. Sonra Hendek Günü on beş (15) yaşında iken (yeniden) kendimi arz ettim, bu kez izin verdi." Nâfi' dedi ki:**

: **"Ömer İbn-u AbdulAzîz'in yanına vardım ki o halife idi. Bu hadisi ona naklettim. Bunun üzerine dedi ki: "Muhakkak ki bu, küçük (çocuk) ile büyük (yetişkin) arasındaki sınırdır." Sonra âmillerine, on beş (15) yaşına ulaşanlara (askerî eğitime) tabi tutmalarını yazdı." Yani onlar için Ordu Divanından rızk takdir edin, demektir.**

**Madde-63: Ordu iki kısımdır: Birinci kısım, ihtiyati askerlerdir ki bunlar Müslümanlardan silah taşıyabilecek**

**olanlardır. İkinci kısım ise daimi askerlerdir ki bunlara memurlar gibi devlet bütçesinden maaş tahsis edilir.**

Bu maddenin delili; cihadın farziyetinin delilidir. Zira her Müslümana hem cihat etmesi hem de buna yönelik eğitimi alması farzdır. Bundan ötürü tüm Müslümanlar, ihtiyati bir ordu olurlar. Çünkü cihat üzerlerine farzdır. Onların bir kısmını askerlikte daimi kılmaya gelince; bunun delili, [

] **“Kendisi olmadıkça vacibin tamamlanmayacağı husus da vaciptir”** kaidesidir. Çünkü bu günümüzde savaşın vakiasına göre sürekli olarak cihat farzı ile İslam miğferinin ve Müslümanların şerefine kafirlerden himayesi, daimi bir ordu olmadıkça kaim edilemez. Bu nedenle daimi bir ordu bulundurmak, imamın [halifenin] üzerine farzdır.

Bu askerler için memurlar gibi maaş tahsis edilmesine gelince; bu gereklilik gayrimüslimler açısından açıktır. Çünkü İslami Devlet'in altındaki kafirden Müslümanlarla birlikte kafirlere karşı cihat etmesi istenmez. Velakin bununla kaim olursa kabul edilir ve o takdirde kendisine bir karşılık verilmesi caizdir. Çünkü ez-Zuhrî'den şöyle rivayet edildi:

**“Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] kendisi ile birlikte savaşan Yahudilerden bir topluluğa pay verdi.”** [et-Tirmizi tahrir etti ve ez-Zuhrî'nin mürsellerindendir] İbn-u Gudame, bu hadisi el-Muğni'de delil getirdi. Ve şöyle rivayet edildi:

**“Safvân İbn-u**



**Umeyye, şirki üzere olduğu halde Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ile birlikte Huneyn'e (savaşa) çıktı. Sonra Müellefe-i Kulûb [Kalpleri İslam'a ısındırılmak istenenler] ile birlikte Huneyn ganimetlerinden ona da verildi.** [İbn-u Kudame el-Muğnide ve İbn-u Hişam es-Siret'te zikrettiler]

el-Buhari, Ebî Hurayra [Radiyahallahu Anh] kanalıyla Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle buyurduğunu tahrir etti:

*“Ey Bilal, kalk ilan et; cennete ancak müminler girer ve muhakkak ki Allah bu dini facir kimse ile takviye eder.”* İbn-u İshak ise es-Siret'te bir müşrik olduğu halde Kuzman'ın Uhud günü Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in ashâbı ile birlikte (savaşmak için) yola koyulduğunu, müşriklerden sekiz veya yedi kişiyi öldürdüğünü hatta Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle buyurduğunu zikretti:

*“Muhakkak ki Allah, bu dini facir bir kimse ile takviye eder.”* Şevkani, bu hadisi ed-Durar-il Mudiyye ve Neyl-ul Evtar'da zikretti ve bunun siyer sahipleri yanında sabit olduğunu söyledi.

İşte bu deliller, bir kafirin İslam ordusu ile birlikte olmasından ve ordudaki varlığından ötürü ona karşılık verilmesinin caiz olduğuna delalet eder. Üstelik icâranın (ücret ile tutmanın) tarifinin, “bir bedel karşılığında bir menfaat üzerinde yapılan akit” olması; ücret ile tutanın, ücret ile çalıştırdığı kimseden sağlayabileceği her tür menfaat üzerindeki icâranın caiz olduğuna delalet etmektedir. Askerlik ve savaş için bir şahsı ücret ile tutmak

da bu kapsama dahildir. Çünkü bu da menfaattir. Ancak bu, mezkur delillerin vakiasının açıkladığı üzere küfrün rayesi altında değil Müslümanların rayesi altında olmalıdır. Zira Müslümanlarla birlikte savaşan kafirler, onlarla birlikte küfrün rayesi altında değil Müslümanların rayesi altında savaşmışlardır. Yani Müslümanların ordusu içinde birer asker olarak savaşmışlardır. Binaenaleyh zimmet ehlinin ücret karşılığında Müslümanların ordusu içinde savaşmaları caizdir. Şöyle ki halife, onların Müslümanların ordusu içinde birer asker olarak savaşmalarında Müslümanlar için zarar olmayıp menfaat olduğunu görürse bu durumda Müslümanların ordusu içinde savaşmaları ve onlara ücret vermeleri caiz olur. Yani bu onlara mübah olur. Ancak İslam ordusuna girmelerinde bir zarar olursa usulde zikredilen iki şikkî ile zarar kaidesi gereği mübahın kollarından bu kol zarar vermesinden dolayı yasaklanır.

Gayrimüslimler açısından böyledir. Müslümanlar açısından ise şöyledir: Her ne kadar cihat bir ibadet ise de bir Müslümanın askerlik ve savaş için ücret ile tutulması da caizdir. Çünkü icâranın delili geneldir. İbadet ile kaim olmak üzere icâra da -eğer menfaati failini aşyorsa- caizdir. Zira Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurdu:

***“Şüphesiz karşılığında ücret almaya en çok hak kazandığımız şey Allah’ın kitabıdır.”*** [el-Buhari, İbn-u Abbas yoluyla rivayet etti] Allah’ın kitabını öğretmek bir ibadettir. Dolayısıyla Müslümanların Kurân öğretmek, imamlık yapmak, ezan okumak için -ki bunlar ibadettir- ücret ile tutulması caiz olduğu gibi cihat ve askerlik için ücret ile tutulması da caizdir. Müslümanların -üzerlerine farz-ı ayn olsa bile- cihat

için ücret ile tutulmalarının cevazına ilişkin delil, oldukça açık bir şekilde varit olmuştur. Ahmed ve Ebû Davud, Abdullah İbn-u Amr'dan Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

*“Gazi için ecri vardır. Câil için ise hem ücreti hem de gazinin ecri vardır.”* Gazi, kendisi adına gaza edendir. Câil ise ücret ile başkası adına gaza edendir. Kamus-ul Muhit'te şöyle denilmiştir:

“Ci'âle” kişinin yaptığına karşılık verilen ücrettir. Bir şeyi tecâ'ul etmeleri, onu kendi aralarında ücretlendirmeleridir. Senin yerine gazveye gittiğinde gazi için de cu'l (ücret) vardır. Dolayısıyla hadis, bir kimsenin kendisi adına gaza etmesi için başka birisini (ücret) vermenin, yani gazve için ücret ile adam tutmanın cevazını beyan etmektedir. Nitekim el-Beyhaki, Cubeyr İbn-u Nufeyr'den Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet etti:

*“Ümmetimden gaza edip de cu'l (ücret) alan ve düşmanlarına karşı güç kazananın misali, kendi çocuğunu emziren ve ücretini alan Musa'nın annesinin misalidir.”* Bu hadisi Saîd İbn-u Mansur da tahrir etti. Buradaki “ecir”, ücret demektir. İşte bu nedenle askerlere, memurlar gibi maaş verilir.

**Madde-64: Ordu için livâlar (sancaklar) ve râyeler (bayraklar) yapılır. Halife, ordu komutanlığına tayin ettiği kişiye livâyı teslim eder. Fakat rayeleri, livâların başkanları teslim ederler.**

1. Hem [ ] livâ hem de [ ] râye, lugatte [ ] “alem” olarak geçer. Kamus-ul Muhî't'in [ ] maddesinde şöyle geçti: “...Râye alemdir ve çoğulu [ ] râyâttır.” [ ] maddesinde ise şöyle geçti: “...Livâ alemdir ve çoğulu [ ] elviyedir.”

Sonra Şâri, bunların her birine kullanıldığı yere göre aşağıdaki şekilde şeri bir mana verdi:

\* **Livâ beyazdır** ve üzerinde siyah hat ile [

] yazılıdır. Ordunun emirine veya ordunun komutanına bağlanır. Bu, onun yeri için bir alamettir. Her nereye yerleşirse yerleşsin, bu (livâ) o yere eşlik eder. Livânın ordunun emirine bağlanmasının delili şudur:

*“Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] fetih günü Mekke'ye beyaz bir livâ ile girdi.”* [İbn-i Mâce Câbir'den rivayet etti] Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] fetih günü yani Mekke'nin fethinde ordunun emiri idi. Aynı şekilde Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], livâları gönderdiği orduların emirine bağlandı. Nitekim H. 734 senesinde vefat eden ve insanların efendisinin oğlu olarak bilinen İmam el-Hafız Ebî'l Feth'in “Uyûn-ul Eser Fî Funûn-ul Megâzî ve's Şemâil ve's Siyer” adlı eserinde şöyle geçmiştir:

“...Hicretinin on birinci senesi Safer ayının çıkmasına dört gecenin kaldığı pazartesi günü Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], insanlara Rumlarla savaşmak için hazırlanmalarını emretti. Ertesi gün olunca Usame Bin Zeyd’i çağırdı ve dedi ki:

*“Babanın öldürüldüğü mekana doğru hareket et ve onlara at hazırla. Zira seni bu orduya komutan tayin ettim...”* Çarşamba günü Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in ağrısı başladı... Perşembe günü sabahı livâyı kendi eliyle Usâme’ye bağladı sonra da ona dedi ki:

.. *“Allah’ın yolunda Allah’ın adıyla gazvet ve Allah’ı inkar edenlerle savaş. Sonra livâsı bağlanmış olarak yola koyuldu...”*

\* **Râye siyahtır** ve üzerinde beyaz hat ile [

] yazılıdır. [tabur, tümen ve ordunun diğer birimleri gibi] ordu birliklerinin komutanları ile beraber bulunur. Bunun delili, Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in Hayber’de ordunun komutanı iken söylediği şu kavlidir:

:  
*“Yarın râyeyi Allah ve resulünü seven ve Allah ve rasulünün de kendisini sevdiği bir adama vereceğim veya alacak. Allah onun eliyle fetih gerçekleştirecektir.” O kişinin biz olmasını ümit ederken Ali çıkageldi. Bunun üzerine dediler ki: “Bu Ali.” Böylece Resulullah Ali’ye verdi ve Allah onun eliyle fetih*

**gerçekleştirdi.**" [Seleme İbn-u Ekvâ RadiyAllahu Anh kanalıyla muttefekun aleyh] O zaman Ali [KerramAllahu Vechehu], orduda bir taburun veya tümenin komutanı sayılırdı. Keza el-Haris İbn-u Hassan el-Bekrî'nin hadisinde şöyle geçti:

**"Medine'ye geldik ki Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'i minber üzerinde ve Bilal'ı de kılıcı kuşanmış olarak Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in karşısında durduğunu ve siyah râyelerin olduğunu gördük. Bunun üzerine bu râyelerin ne olduğunu sordum. Dediler ki: "Amr İbn-ul Âs gazveden döndü."** [Ahmed Musned'de ve başkaları tahrir etti] et-Tirmizi'nin el-Haris İbn-u Hassan el-Bekrî'den yaptığı rivayette ise şöyle demiştir: "Medineye geldim ve mescide girdim. Mescidin insanlarla dolup taşıdığını, siyah râyelerin dalgalandığını ve Bilal'in de kılıcı kuşanmış olarak Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in karşısında durduğunu gördüm." Bu insanlara ne oluyor dedim? Dediler ki: "Bu Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] Amr İbn-ul Âs'ı bir yöne göndermek istiyor." Dolayısıyla [ ] "siyah râyelerin olduğunu gördük" demek, orduda birçok râyeler bulunuyordu demektir. Oysa o zaman ordunun komutanı tek kişiydi ve o Amr İbn-ul Âs idi. Bu demektir ki taburların ve birliklerin komutanlarının yanında râyeler vardı...

Bu nedenle livâ ordunun emirine bağlıdır ve râyeler de ordunun kalanı, tümenleri, taburları ve birimleri ile birliktedir. İşte böylece orduda tek bir livâ bulunur, ama ordunun tamamında birçok râyeler bulunur.

Böylelikle livâ başkası değil ancak ordunun emirinin alemidir ve râyeler de askerler ile birlikte olan alemlerdir.

2. Livâ ordunun emirine bağlanır ve onun karargahının üzerindeki bir alemdir. Yani o ordunun emirinin karargahına eşlik eder. Fakat muarakede; muarakenin emiri -o ister bizzat ordunun emiri olsun isterse ordu emirinin tayin ettiği bir başkası olsun- savaş esnasında meydanda taşınması için râye kendisine verilir. Bunun için [ ] umm-ul harb olarak isimlendirildi. Zira o, muarakenin komutanı tarafından meydanda taşınır.

Bu nedenle gerçekleşecek bir savaş halinde, muarakenin her komutanında tek bir râye olur. Bu, o zamanlar herkes tarafından bilinen bir meseleydi ve yükseltilmiş duran râye muarake komutanının kuvvetliliğinin bir delili idi. Bu da orduların savaşlarının örflerine göre bağlı kalınılan idarî bir düzenlemedir.

Nitekim daha haberi askerlere ulaşmadan Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] insanlara Zeyd'in, Cafer'in ve İbn-u Ravâha'nın şehadetini ilan ediyordu:

***“Zeyd râyeyi aldı ve vuruldu, sonra Cafer onu aldı ve o da vuruldu, sonra İbn-u Ravâha onu aldı ve o da vuruldu.”***

Keza gerçekleşecek savaş halinde, ordunun meydandaki komutanı bizzat halife olursa, sadece râyelerin değil livânın da muarakede yükseltilmesi caizdir. Nitekim Sîret-i İbn-i Hişâm'da büyük Bedir Gazvesi hakkındaki hadiste muarake sırasında hem livâ hem de râye bulunduğu varit oldu. Zira





*bir adama vereceğim. Böylece Ali'ye verdi."* Livâların emirlerine verilmesinin caiz olması ise iki rivayetinde [

] "Siyah râyeler gördük/gördüm" ifadesinin geçtiği el-Haris İbn-u Hassan el-Bekri'nin hadisinde anlaşılmaktadır. Bunun manası orduda birçok râyeler bulunuyordu demektir. Oysa ister gazveden dönmüş isterse gazveye gidecek olsun o zaman ordunun komutanı tek kişiydi ve o Amr İbn-ul Âs idi. Bu demektir ki taburların komutanlarının yanında râyeler vardı. Onları bu râyelere tayin edenin Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] olduğuna delalet eden bir şey bulunmamıştır. Ancak râyelerin taburların komutanlarına verilmesinin livâların emirlerine ait kılınması caizdir ve bunların hepsi caizdir, yani mübah olsa da en uygun düzenleme budur.

**Madde-65: Halife; ordunun başkomutanıdır. Ordunun kurmay başkanını tayin eden odur. Her bir orduya emir ve her bir kolorduya komutan tayin eden odur. Diğer ordu rütbelerini ise ordu komutanları ve livâ emirleri tayin ederler. Kurmaylığa tayin ise harp bilgi derecesine göredir ve tayin eden, kurmay başkanıdır.**

Hilafet; şeriatın hükümlerini ikame etmek ve daveti âleme taşımak üzere dünyadaki tüm Müslümanların genel başkanlığıdır. Daveti âleme taşımamanın esasî metodu ise cihattır ki bu cihadı onun, yani halifenin üstlenmesi kaçınılmazdır. Çünkü hilafet akdi, onun şahsı üzerinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bunu ondan başkasının ikame etmesi caiz değildir. Bundan ötürü cihat işlerini üstlenmek halifeye hastır. Ondan başkasının bu işler ile kaim olması

caiz değildir. Her Müslüman cihat ile kaim oluyorsa da cihat ile kaim olmak bir şeydir, cihadı üstlenmek başka bir şeydir. Zira cihat, her Müslümana farzdır. Velakin cihadı üstlenmek, başkasına değil ancak halifeye aittir. Halifenin, kaim olması farz hususlarda kaim olacaklara niyabet vermesi ise kendi mütalaası ve işrafı altında olması halinde caizdir. Mütalaasından bağımsız olarak ve işrafı dışında olması mutlak şekilde caiz değildir. Burada halifenin mütalaası, muâvin için olan mütalaa kabilinden değildir. Bilakis buradaki mütalaası, bizzat üstlendiği ve işraf ettiği hususlar altında kendisinden niyabet alanlara doğrudan yönelik olur. İşte ordu komutanlığı bu kayıt ile. Yani bizzat halifenin ordu komutanlığını, doğrudan gözetimi ve işrafı altında dilediği kimseye yüklemesi caizdir. Halifenin ordu komutanlığını, kendi işraf ve kendi gözetimi altında olmaksızın, bir formalite olarak üstlenmesi ise caiz değildir. Çünkü hilafet akdi, onun şahsı üzerinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla cihat işlerini onun üstlenmesi gerekir. Onun için İslami olmayan diğer nizamlarda devlet başkanının ordunun başkomutanı olduğu söylenir, ancak formalite bir komutan haline getirilir ve orduya bağımsız bir komutan tayin edilir. Bu, İslam nazarında batıldır ve şeriatin ikrar etmediği bir uygulamadır. Bilakis şeriat, ordunun fiilî komutanının halife olmasını vacip kılar. Teknik, idarî ve benzeri işlerdeki diğer komutanlıklara gelince; bunlar için niyabet vermek halifenin hakkıdır ve bunların komutanlık gibi fiilî gözetimi altında olması gerekmez.

Sonra Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ordunun hem fiilî liderliğini hem de muarake (çarpışma) komutanlığını bizzat üstleniyordu. Yine bizzat bulunmadığı savaşlara çıkan ordu

birliklerine -ki bunlar seriyyelerdir- komutanlar tayin ediyordu. Her seriyyenin başına bir komutan velâyet veriyordu. Bazen de -Mute Gazvesi'nde olduğu gibi- tayin ettiği komutanın katledilmesi halinde ona kimin halef olacağını da belirtiyordu. Nitekim el-Buhari, Abdullah İbn-u Ömer [RâdiyAllahu Anhumâ]'dan şöyle dediğini rivayet etti:

**“Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] Mute Gazvesi'nde Zeyd İbn-u Hârise'yi emir tayin etti. Sonra Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle dedi: Zeyd katledilirse, Cafer'dir. Cafer katledilirse, Abdullah İbn-u Ravâha'dır.”** Dolayısıyla ordu komutanlarını tayin eden halifedir. Livâların emirlerini tayin eden ve onlara livâ bağlayan da odur. Yine fırkaların komutanlarını tayin eden de odur. Nitekim Şam'a gönderilen Mute ordusu ve Usâme'nin ordusu gibi bir ordu, Livâ konumunda idi. Bunun delili Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Usâme için livâ bağlamış olmasıdır. Mekke çevresine gönderdiği Sa'd İbn-u Ebî Vakkâs seriyyesi gibi Arap Yarımadası içerisinde muharebe edip dönen seriyyeler ise fırka konumunda idi. Bu da livâ emirleri ile fırka komutanlarının halife tarafından tayin edilmesi gerektiğine delalet etmektedir. Orduların emirleri ile seriyyelerin komutanları dışındakilere gelince; Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in onları tayin ettiği sabit olmamıştır. Bu da gazvelerde onların tayinleri işini komutanlarına terk ettiğine delalet etmektedir. Genelkurmay başkanına gelince; o sadece teknik işlerden sorumludur. Dolayısıyla halifenin tayin ettiği

herhangi bir ordu komutanı gibidir. Halifenin emri altında olsa dahi, halifenin doğrudan üstlenmesi olmaksızın işi ile kaim olur.

**Madde-66: Bütün ordu, özel ordugahlara yerleştirilmiş tek bir ordu haline getirilir. Ancak bu ordugahlardan bazıları muhtelif vilâyetlere ve bazıları da stratejik mevkilere konuşlandırılmalıdır. Bazıları ise devamlı taşınabilir ve hareket edebilir ordugahlar haline getirilir ki bunlar vurucu kuvvetlerdir. Askerî ordugahlar birçok gruplar halinde düzenlenir. Bu grupların her birine ordu ismi verilir ve her birine ayrı ayrı numaralar verilir. Birinci ordu, üçüncü ordu gibi ya da âmilliklerden veya vilâyetlerden birinin adıyla adlandırılır.**

İslami ordu, birçok ordudan müteşekkil tek bir ordu haline getirilir. Bu ordulardan her bir orduya bir rakam verilir ki mesela, Birinci Ordu, İkinci Ordu, Üçüncü Ordu denilir yada vilâyetlerden bir vilâyetin veya imâletlerden bir imâletin ismi verilir ki mesela, Şam Ordusu, Mısır Ordusu, San'a Ordusu denilir.

İslami Ordu, özel muaskerlere (ordugah, kışla) yerleştirilir. Her bir muaskere askerî birlikler konulur. Bunlar ya tek bir ordu olur ya ordunun bir kısmı olur ya da birkaç ordu olur. Ancak bu muaskerler muhtelif vilâyetlere konuşlandırılmalı, bazıları da askerî üslere konuşlandırılmalıdır. Bazıları ise sürekli hareket kabiliyetine sahip mobil muaskerler haline getirilir ki bunlar vurucu kuvvetlerdir. Her muaskere özel bir isim verilir ki mesela, el-

Habbâniye Muaskeri denilir. Yine her muaskerin özel bir râyesi olur.

Bu düzenlemeler; ya mubahlardan olur, mesela orduların vilayetlerin isimleri ile veya muayyen rakamlar ile isimlendirilmesi gibi ki bunlar halifenin görüşüne ve içtihadına terk edilir ya da [... ] **“Kendisi**

**olmadıkça vacibin tamamlanmayacağı hususlar”** babından olur, mesela beldelerin korunması gibi, ordunun suğurlara (düşmana karşı gözetleme bölgelerine) yerleştirilmesi gibi ve beldelerin korunması için ordunun stratejik mekanlara konuşlandırılması ve benzerleri gibi ki bunlar olmazsa olmazdır.

Nitekim Ömer İbn-ul Hattab, ordu muaskerlerini vilayetlere dağıtmış, Filistin’de bir ordu [alay] ve Musul’da bir ordu kurmuştu. Devletin merkezinde de bir ordu bulunuyordu. Ayrıca ilk komutta savaşmaya hazır, tetik vaziyetinde bulunan bir orduyu emri altında bulunduruyordu.

**Madde-67: Orduda en yüksek seviyede askerî talim yapılmalıdır. Askerin fikrî seviyesi mümkün olduğunca yükseltilmeli, ordudaki her fert, icmâlî de olsa İslam hakkında uyanıklık kazanmasını sağlayan İslami kültür ile kültürlendirilmelidir.**

Bu madde Aleyhi’s Salâtu ve’s Selam’ın şu kavlinin umumiliği kapsamına girer: **“İlmi**

**(bilimi) talep etmek her Müslümana farzdır.”** [İbn-u Mâce, Enes İbn-u Malik kanalıyla rivayet etti] ez-Zerkaşî, et-Tezekkere adlı eserinde

şöyle dedi: “el-Hafız Cemaledin el-Mezî, bu hadisin hasen derecesine ulaşan birçok kanalla rivayet edildiğini söyledi. es-Sahâvî ise bu hadisin İbn-u Şahin’e göre ravileri sika olan bir isnad ile şahidi olduğunu söyledi. İlim (bilim) kelimesi ise cins isim olup askerî ilim de dahil her ilmi kapsar ki artık askerî ilimler her ordu için gerekli bir hale gelmiş olup bunları öğrenmedikçe bir ordunun savaş yapması veya muarakeye girmesi imkansızdır. Bunun içindir ki askerî ilimleri öğrenmek [

] **“Kendisi**

**olmadıkça vacibin tamamlanmayacağı husus da vaciptir”** kaidesine binaen vaciptir. İslami kültüre gelince; ordunun görevlerini yapması için kendisine gerekli olan İslami kültürü öğrenmesi farz-ı ayndır. Bunların dışındakiler ise Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şu kavlından dolayı farz-ı kifayedir:

**“Allah, her**

**kimin hakkında hayır dilerse onu dinde fakih kılar.”** [Muaviye kanalıyla muttefekun aleyh ve et-Tirmizi İbn-u Abbas kanalıyla rivayet etti] Her ne

kadar İslami kültür ordu için bir güçlendirici olsa da her Müslüman için gerekli olduğu gibi daveti yaymak için beldeleleri fethedecek olan ordu için gereklidir. Fikrî seviyenin yükseltilmesine gelince; uyanıklık kabilinden olup dini ve hayatın işlerini kavramak için gereklidir. Belki Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in, şu kavlinde uyanık olmaya teşvik eden bir işaret var:

**“Nice tebliğ**

**edenler vardır ki işiten kimseden daha uyanıktır.”** [Ebi Bekre’nin

hadisinden muttefekun aleyh ve lafız el-Buhari’ye ait] Aynı şekilde Allah’ın Kuran’daki şu kavillerinde fikrin/tefekürün derecesine dair bir işaret vardır:

**“Düşünüp fikreden bir**

**topluluk için..."** [Yunus 24], **"Zira onların kendileriyle akledecekleri kalpleri olurdu."** [el-Hacc 46]

Madde-68: Her bir askerî ordugahta; yüksek askerî malumata sahip, plan çizme ve savaş tevcihinde tecrübe sahibi yeterli miktarda kurmay bulundurulmalı, ordudaki kurmayların sayısı mümkün olduğunca çoğaltılmalıdır.

Bu maddenin delili; 67. maddenin delili olan [

] **"Kendisi olmadıkça vacibin**

**tamamlanmayacağı husus da vaciptir"** kaidesidir. Zira ordu, askerî eğitimi teorik olarak talim ile ve pratik olarak sürekli uygulama ve eğitim ile hazmetmezse muarakeye girmesine ve planlar çizmesine olanak sağlayacak deneyime sahip olamaz. Bunun içindir ki ordunun her an cihat ve muarakeye girmek için hazır kıta bulunması için hem yüksek askerî eğitimin verilmesi hem de sürekli malumatın ve eğitimin olması farzdır. Mademki her muaskerde bir ordu bulunmakta ve her bir muaskerin de direkt muarakeye girmeye muktedir olması gerekmektedir o halde, [

] **"Kendisi olmadıkça vacibin**

**tamamlanmayacağı husus da vaciptir"** kaidesine binaen her muaskerde yeterli sayıda kurmay bulunması gerekir.

Madde-69: Orduda, İslam ordusu vasfıyla görevini yapmasına imkan veren silah, cephane, teçhizat, levazım ve mühimmat bulundurulmalıdır.

Bu maddenin delili; Allahuteala'nın şu kavlidir:

**“Onlara karşı gücünüz yettiğince kuvvetten ve (cihat için beslenen) savaş atlarından hazırlayın ki hem Allah'ın düşmanlarını hem kendi düşmanlarınızı hem de onlardan başka sizin bilmeyip de Allah'ın bildiği diğerlerini korkutasınız.”** [el-Enfâl 60]

Dolayısıyla savaş için hazırlık yapmak farzdır. Bu hazırlığın ise hem düşmanları hem de tebaanın içindeki münafıkları korkutacak şekilde görünür olması gerekir. Zira Allahuteala'nın [ ] **“korkutasınız”** kavli hazırlığın illetidir. Dolayısıyla kendisi için koyulduğu illet -ki düşmanı ve münafıkları korkutmaktır- gerçekleşmedikçe hazırlık tamamlanmış olmaz. Korkutma hasıl oluncaya kadar ordu için silah, mühimmat, levazım ve diğer teçhizatların temin edilmesinin farzıyeti işte buradan gelmektedir ve bu ordunun misyonunu -ki İslam davetini yaymak için cihattır- yerine getirmeye muktedir olması için evla babındandır. Allahuteala, bize hazırlık yapılmasıyla ilgili ayet ile hitap ederken hazırlığın illetinin hem görünür düşmanları hem de görünmez düşmanları korkutmak olduğunu belirtmiştir. Allahuteala şöyle buyurmuştur:

**“Onlara karşı gücünüz yettiğince kuvvetten ve (cihat için beslenen) savaş atlarından hazırlayın ki hem Allah'ın düşmanlarını, hem kendi düşmanlarınızı, hem de onlardan başka sizin bilmeyip de Allah'ın bildiği diğerlerini**



**korkutasınız.”** [el-Enfâl 60] Ayetteki son derece dikkatliliğin mülhaza edilmesi gerekir ki Allah, hazırlığı savaş için değil ancak korkutmak için emretmiştir. Bu ise etkili bir üsluptur. Çünkü düşmanın Müslümanların gücünü bilmesi onu Müslümanlara saldırmaktan ve Müslümanlarla yüz yüze gelmekten korkutur. Bu ise savaşları kazanmanın ve zafer elde etmenin en etkin üslubudur.

## İç Güvenlik

**Madde-70: İç Güvenlik Dairesi, güvenlik ile ilgili her şeyin idaresi ve iç güvenliği tehdit eden her şeyin engellenmesi ile ilgilenir. Beldelerdeki güvenliği polis vasıtasıyla muhafaza eder. Halifeden bir emir olmaksızın ordudan destek istemez. Bu dairenin başkanı “İç Güvenlik Müdürü” olarak adlandırılır. Bu dairenin vilayetlerde “İç Güvenlik İdareleri” isimli şubeleri vardır. Vilayetteki idarenin başkanına ise “Polis Sahibi” (Polis Amiri) denir.**

İç güvenliği, Dahili Emniyet Dairesi denilen ve başında [ ] “Dahili Emniyet Müdürü” olan bir daire üstlenir. Bu dairenin, her vilayette Dahili Emniyet İdaresi denilen ve başında vilayetteki [ ] “Polis Sahibi” (Polis Amiri) olan bir şubesi bulunur. Bu şubeler, tenfiz bakımından valiye tabidir, fakat idare bakımından Dahili Emniyet Dairesine bağlıdır. Bu konu, özel bir kanun ile düzenlenir.

Dahili Emniyet Dairesi; güvenlik ile bağlantılı her şeyin idaresini ve beldelerdeki güvenliğin polis vasıtası ile

korunmasını üstlenen dairedir ki o, emniyeti sağlamanın başlıca vesilesidir. Dolayısıyla dilediği zaman ve dilediği şekilde polisi kullanmaya hakkı vardır ve emrettiği derhal infaz edilir. Ordunun yardımına ihtiyaç duyması halinde ise meseleyi halifeye arz etmelidir. Halife, ya orduya Dahili Emniyet Dairesine yardım etmesini emreder ya güvenliğin korunmasına destek vermek üzere askerî kuvvetler ile imdadına yetişmesini emreder ya da uygun gördüğü herhangi bir emri verir yahut da talebini reddeder ve polis ile yetinmesini emreder.

**Madde-71: Polis iki kısımdır: Askerî polis, cihat emirine, yani Harbiye Dairesine bağlıdır. Polis ise güvenliğin muhafazası için mahkemelerin elindedir ve İç Güvenlik Dairesine bağlıdır. Her iki kısma da görevlerini iyi yapmalarını sağlayacak özel bir kültürle birlikte özel bir eğitim verilir.**

Polis iki kısımdır: Askerî polis ve yöneticinin emrinde olup özel üniformaları ve güvenliğin sağlanmasına özgü alâmetleri bulunan polis.

el-Ezherî şöyle dedi:

“Her şeyin “Şurta”sı en iyisidir. Şurat (hızlı koşucu, iyi atıcı) da bundandır. Çünkü onlar seçkin askerlerdir. Denilir ki onlar ordunun önde giden taifesi, (öncü birlikleridir.) Yine denilir ki Şurata olarak isimlendirilmişlerdir. Çünkü onların alâmetleri, elbiselerinden ve görünümlelerinden bilinir.” el-Asmâ’î de

bunu tercih etmiştir. Nitekim el-Kâmûs'ta şöyle geçmiştir:

...

“Damme (ötre) ile “Şurta”... Şuratın tekilidir. Onlar harbe şahit ve ölüme hazır ilk öncü taburdur. Yine valilerin yardımcılarında bir taifedir. Turkî ve Cuhenî gibi Şurtî de denir. Böyle isimlendirilmeleri, kendilerini tanımlayan alametler ile kendilerini tanıtmalarından dolayıdır.”

Askerî polis ise işlerini düzene sokmak üzere ordunun önünde gidip özel alâmeti bulunan ordudan bir fırkadır. Cihat emirine bağlı ordudan bir cüzdür. Yani Harbiye Dairesine bağlıdır. Yöneticilerin emrindeki polise gelince; o Dahili Emniyet Dairesine bağlıdır. Nitekim el-Buhari, Enes'ten şöyle rivayet etti:

“Kays İbn-u Sa'd

**Nebi** [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] **nezdinde emirden Şurta Sahibi konumunda idi.** Burada kastedilen, Kays İbn-u Sa'd İbn-u Ubade el-Ensarî el-Hazracî'dir. et-Tirmizi ise bu hadisi şu lafızla rivayet etti:

:

“Kays İbn-u Sa'd **Nebi** [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] **nezdinde emirden Şurta Sahibi konumunda idi. el-Ensarî dedi ki: Yani bu işleri yürüten kişi idi.**”

Halifenin, iç güvenliği sağlayan polisin tamamını ordunun bir parçası haline getirmesi, yani Harbiye Dairesine

bağlaması caiz olduğu gibi bağımsız bir daire haline getirmesi, yani Dahili Emniyet Dairesi yapması da caizdir.

Bu maddede bu kısmın, yani güvenliği sağlamak üzere yöneticinin emrinde bulunan polisin, bağımsız olmasını ve devletin diğer cihazları gibi doğrudan halifeye bağlı bağımsız bir cihaz olarak Dahili Emniyet Dairesine bağlanması benimsenmiştir. Bu, daha önce geçen Kays İbn-u Sa'd hakkındaki Enes hadisinden ve tabii ki cihat ile alakalı dört dairenin bağımsız olacağını, her birinin halifeye bağlı bulunacağını ve hepsinin tek bir cihaz olmayacağını benimsenmesinden dolayıdır.

**Madde-72: İç Güvenlik Dairesinin çözmeye uğraştığı en önemli iç güvenlik tehditleri: Reddet (mürtet olmak), bağı (devlete isyan), hırabat (eşkıyalar), insanların mallarına saldırılar, insanların canlarına ve ırzlarına saldırılar, harbi kafirler içinecessüs yapan riybet (şüphe) ehliyle ilişki kurulması.**

Dahili Emniyet Dairesinin işi, devletin iç güvenliğini korumaktır. İç güvenliği tehdit edebilecek eylemlerden bazıları şunlardır:

İslam'dan irtidad etmek ve bağı, yani gerek özel mülklere veya kamu mülklerine veya devlet mülklerine saldırmakla birlikte grev yapmak, devletin hayati merkezlerini işgal etmek ve oralarda oturma eylemleri yapmak gibi yıkıcı ve tahripkar eylemlerde bulunarak devlete isyan etmek yada gerekse devlet ile çarpışmak için silah ile devlete karşı koymaktır (bağı).

İç güvenliği tehdit eden eylemlerden biri de hirâbedir, yani insanların mallarını, insanların canlarına kastedip zorla alarak yol kesicilik yapmaktır.

İç güvenliği tehdit eden eylemlerden bir diğeri de hırsızlık, talan, yağma, gasp, (kapkaç) ve zimmete geçirme şeklinde insanların mallarına yönelik saldırılar, darp, yaralama ve öldürme şeklinde insanların canlarına yönelik saldırılar ve teşhir, kazf (zina suçlamasında bulunmak) ve zina (tecavüz) şeklinde insanların ırzlarına yönelik saldırılardır.

Dahili Emniyet Dairesinin görevlerinden biri de şüpheliler ile uğraşmak, tehlikelerini ve zararlarını ümmetten ve devletten bertaraf etmektir.

İşte bunlar iç güvenliği tehdide yol açabilecek en bariz eylemlerdir. Dahili Emniyet Dairesi, tüm bu eylemlerden devleti ve insanları korumakla kaim olur. Bunun içindir ki her kim irtidad eder (İslam'dan döner), tövbe etmesi istendiği halde dönmez ve böylece ölüme mahkum edilirse bu öldürme hükmünü infaz eder. Eğer mürtetler topluluk halinde iseler onlar ile temasa geçip İslam'a dönmelerini talep etmek kaçınılmazdır. Tövbe edip dönerler ve şer'i hükümlere sarılırlarsa, onlara sükût edilir. Riddeleri üzerinde ısrar ederlerse onlarla savaşılr. Eğer küçük bir topluluk iseler ve polis güçlerinin yalnız başına onlarla savaşmaları mümkün ise Dahili Emniyet Dairesi onlarla tek başına savaşılr. Eğer büyük bir topluluk iseler ve polis güçlerinin yalnız başına onların hakkından gelmeye güçleri yetmiyor ise Dahili Emniyet Dairesi, halifeden kendilerine destek vermek üzere askerî kuvvetler takviye etmesini talep

etmelidir. Eğer askerî kuvvetler yeterli olmuyorsa halifeden orduya kendilerine destek vermesini emretmesini talep etmelidir.

Mürtetler açısından böyledir. Bâğilere gelince; eğer bunların yıkıcı ve tahripkar eylemleri, grevler, gösteriler, hayati merkezleri işgaller, bununla birlikte özel ve devlet mülklerine ve kamu mülkiyetine yönelik saldırılar ve talanlar ile sınırlı silahsız eylemler ise Dahili Emniyet Dairesi bu yıkıcı eylemleri durdurmak üzere polis güçlerini kullanmak ile yetinir. Eğer polis yoluyla bu eylemleri durdurmaya güç yetiremezse halifeden askerî kuvvetler ile destek göndermesini talep eder ki devlete karşı çıkan o bâğilerin kalkıştığı bu yıkıcı ve tahripkar eylemleri durdurmaya güç yetirebilsin.

Devlete karşı çıkan bâğiler; silah taşıyıp bir mekanda mevzileşirler ve Dahili Emniyet Dairesinin yalnızca polis güçleri ile bastıramayacağı, isyanlarının üstesinden gelemeyeceği ve bertaraf edemeyeceği bir kuvvet haline gelirler ise asilere karşı koyabilmek için halifeden askerî kuvvetler ile veya ihtiyaca göre ordu kuvveti ile destek göndermesini talep eder. Onlar ile savaşmadan önce kendileri ile temasa geçer ve dertlerinin ne olduğunu öğrenir. Sonra da isyandan itaate dönmelerini, topluma katılmalarını ve silahlarını bırakmalarını talep eder. İcabet ederler, tövbe ederler, dönerler ve şer'i hükümlere sarılırlar ise yakalarını bırakır. Ama diretmiş isyanda ve savaşta ısrar ederler ise onlara karşı yıkıcı ve yok edici bir savaş ile değil, bilakis uslandırıcı (yola getirmeye yönelik) bir savaş ile savaşır ki isyandan itaate dönsünler, başkaldırılarını terk etsinler ve silahlarını bıraksınlar. Aynen İmam Ali <sup>[RادیAllahu</sup>

ﷺ'in Haricilere karşı savaşması gibi. Nitekim evvela onları davet etti. Eğer başkaldırılarını terk etselerdi onlardan elini çekecekti. Başkaldırılarında ısrar edince, onlara karşı uslandırıcı bir savaş ile savaştı ki isyandan itaate dönsünler, başkaldırılarını terk etsinler ve silahlarını teslim etsinler.

Hirâbecilere gelince; onlar, insanlara saldıran, yollarını kesen, insanların mallarını zorla alan ve canlarına kasteden yol kesicilerdir. Dahili Emniyet Dairesi onları takip etmek ve öldürüp asarak veya öldürerek veya ellerini ve ayaklarını çaprazlama keserek veya başka bir yere sürgün ederek cezalarını vermek için üzerlerine polis güçlerini gönderir. Nitekim bu, ayet-il kerimede şöyle beyan edilmiştir:

“Allah'a ve  
resulüne karşı harp edenlerin ve yeryüzünde fesat  
çıkaranların cezası, öldürülmeleri yahut asılmaları yahut el  
ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahut (buldukları  
yerden) sürülmeleridir.” [el-Mâide 33]

Onlar ile savaşmak, devlete karşı çıkan bâğiler ile savaşmak gibi olmaz. Zira bâğiler ile savaş, bir uslandırma (te'dib) savaşdır. Velakin yol kesiciler ile savaş, öldürme ve asma savaşdır. Onlar ile yüz yüze de savaşılır, kaçtıklarında da savaşılır ve ayette varit olduğu şekilde muamele edilir. Her kim öldürür ve mal alırsa, öldürülür ve asılır. Her kim öldürür ama mal almazsa, öldürülür ama asılmaz. Her kim öldürmez ama mal alırsa, öldürülmez ama elleri ve ayakları çaprazlama kesilir. Her kim öldürmez, mal almaz ama silah gösterip insanları korkutursa, öldürülmez, asılmaz, elleri ve ayakları

çaprazlama kesilmez, ama yalnızca kendi beldesinden devlet içindeki başka uzak bir beldeye sürgün edilir.

Dahili Emniyet Dairesi, güvenliği korumak üzere polis güçlerini kullanmak ile yetinir ve polisten başkasını kullanmaz. Ancak polisin güvenliği sağlamada aciz kalması halinde, halifeden kendilerine destek vermek üzere başka askerî kuvvetler veya gereken ihtiyaca göre ordu kuvveti takviye etmesini talep eder.

Hırsızlık, zimmete geçirme, talan ve yağma şeklinde insanların mallarına yönelik saldırılar, darp, yaralama ve öldürme şeklinde insanların canlarına yönelik saldırılar ve teşhir, kazf ve zina, şeklinde insanların ırzlarına yönelik saldırılara gelince; Dahili Emniyet Dairesi tüm bunların engellenmesini, uyanıklığı, muhafızları ve devriyeleri vasıtası ile yapar. Sonra mallara, canlara ve ırzlara yönelik saldırıya kalkışanlara verilen kadâ (yargı) hükümlerini infaz eder. Tüm bunlar için ise polis gücünden başkasına ihtiyaç duyulmaz.

Düzenin korunması, iç güvenliğin denetimi ve bunların tüm tenfizî yönlerinin yapılması görevi polise yüklenir. Bu da Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Kays İbn-u Sa'd'ı kendi emrinde bir Polis Sahibi konumuna getirdiği daha önce geçen Enes hadisinden dolayıdır. Bu da polisin yöneticinin emrinde olması gerektiğine delalet etmektedir. Emrinde olmasının manası; şeriatın infazı, düzenin korunması, güvenliğin sağlanması için yöneticinin ihtiyaç duyduğu kolluk kuvveti olmasıdır. Aynı şekilde hırsızları takip etmek, fesat ehlinin ve şerlerinden korkulanların peşine düşmek için gece devriyesi görevi yaparlar. Nitekim Abdullah İbn-u



Mesud, Ebî Bekir döneminde devriyelerin amiri idi. Ömer İbn-ul Hattab ise gece devriyesini bizzat üstleniyor, azatlı kölesini de yanına alıyordu. Kimi zaman Abdurrahman İbn-u Avf'ı yanına aldığı da oluyordu. Dolayısıyla bazı İslami beldelerde esnafların geceleri evlerini korumak için güvenlik görevlileri tutmaları ya da devletin masrafını dükkan sahiplerine yükleyerek güvenlik hizmeti sağlaması gibi uygulamalar hatalıdır. Çünkü bu iş, devriyedendir, sorumlusu devlettir ve polisin görevlerindedir. İnsanlar, ne bu işten ne de bu işin masrafından sorumlu tutulamaz!

Şüpheliler ile muameleye gelince; onlar, devletin veya toplumun veya hatta fertlerin varlığı üzerinde tehlikelerinden ve zararlarından korkulan kimselerdir. Bu tür şüpheliler devlet tarafından takibe alınmalıdır. Her kim onlar hakkında herhangi bir şey öğrenirse, bunu derhal ihbar etmesi gerekir. Bunun delili, el-Buhari ile Muslim'in Zeyd İbn-u Erkam'dan şöyle dediğini rivayet etmeleridir:

:

... **“Gazvede idim. Abdullah İbn-u Ubeyy'i şöyle derken işittim: Resulullah'ın yanındakilere infak etmeyin ki etrafından dağılıp gitsinler. Eğer Medine'ye dönersek, andolsun en aziz olan en zelil olanı oradan çıkaracaktır. Bunu hemen amcama veya Ömer'e zikrettim. O da Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e zikretti. O da beni çağırdı. Ben de ona bildirdim...”** [Hadis] Müslim'in rivayetinde, [

] **“Nebi** [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e

**geldim ve bunu ihbar ettim”** diye geçmektedir. İbn-u Ubeyy, sık sık muharip kafirlere gidip gelmesi ile tanınmakta onlarla olduğu kadar, Medine çevresindeki Yahudiler ve İslam düşmanları ile de ilişkileri olduğu bilinmekte idi. Burada bu konu üzerinde olabildiğince dikkatli olmak gerekir ki Allah [Subhānehu ve Te’alā]’nın [ ] **“Tecessüs yapmayın!”** [el-Hucurât 12] kavlinden ötürü üzerinde tecessüsle (istihbarat) yapılması haram olan raiyye üzerinde tecessüsle karıştırılmasın. Dolayısıyla konu burada, yalnızca şüpheliler ile sınırlıdır.

Süpheliler; fiilen veya hükmen muharip kafirler ile sıkı ilişkiler içerisinde olan kimselerdir. Çünkü harbiye siyaseti ve Müslümanlara yönelik zararın engellenmesi babından muharip kafirler üzerinde casusluğun caiz olmasıdır. Nitekim bu hususta varit olan şer’i deliller harp ehlini de kapsamaktadır. Zira onlar fiilen harbî iseler üzerlerinde casusluğun devlete vacip olduğu açıktır. Hükmen harbî iseler yine caizdir. Çünkü onlar ile savaş, her an beklenebilir.

Böylelikle raiyyenin fertlerinden muharip kafirler ile sıkı ilişkiler içerisinde olan her fert, üzerlerinde casusluğun caiz olduğu kimseler ile yani muharip kafirler ile bağlantılarından ötürü şüpheli konumda olur.

Bunun tafsilatı aşağıdaki gibidir:

1. Fiilen muharip olan kafirler üzerinde tecessüs, devlete vaciptir. Daha önce geçen [ ] **“Kendisi olmadıkça vacibin tamamlanmayacağı husus da vaciptir”** kaidesi de bunu ilaveten pekiştirmektedir. Zira

düşmanın kuvvetini, planlarını, hedeflerini, stratejik konumlarını ve benzerlerini öğrenmek, düşmanın hezimetini için lazım unsurlardır ve Harbiye Dairesi tarafından üstlenilir. Keza bu, fiilen muharip kafirler ile bağlantısı bulunan raiyyeyi de kapsar. Çünkü asıl olan; raiyyeden olanların fiilen muharipler ile hiçbir mutata bağlantısının bulunmamasıdır. Zira onlar ile alaka, ancak ve sadece harp alakasıdır.

2. Hükmen muharip olanlar üzerinde tecessüs caizdir ve fiilen harbilere destek vermelerinden veya onlara katılmalarından korkulması gibi zarar halinde ise devlete vaciptir. Nitekim hükmen muharip kafirler iki türdür:

Birincisi: Kendi ülkelerinde bulunan hükmen muharip kafirler ki onlar üzerindeki casusluğu Harbiye Dairesi üstlenir.

İkincisi: Sefirler (elçiler), muahidler (anlaşmalılar) ve benzerleri gibi beldelerimize giren hükmen muharip kafirler ki onlar üzerindeki casusluğu ve murakabeyi Dahili Emniyet Dairesi üstlenir.

İşte Dahili Güvenlik Dairesi, raiyyeden, hükmen muharip kafirlerin beldelerimizdeki yetkilileri veya temsilcileri ile sıkı ilişkiler içerisinde olanlar üzerindeki casusluğu ve murakabeyi üstlenir. Keza Harbiye Dairesi de raiyyeden, hükmen muharip kafirlerin kendi ülkelerindeki yetkilileri ve temsilcileri ile sıkı ilişkiler içerisinde olanlar üzerindeki casusluğu ve murakabeyi üstlenir. Velakin şu iki şart ile:

Birincisi: Harbiye Dairesi ile Dahili Emniyet Dairesinin, hükmen muharip devletlerin yetkilileri veya temsilcileri

üzerindeki murakabesi neticesinde -gerek içeride gerekse dışarıda- raiyyeden kimilerinin bu kafirler ile olan ilişkilerinin normal olmayan ve dikkat çeken bir durum olduğu açığa çıkmalıdır.

İkincisi: Bu söz konusu iki dairenin açığa çıkardıkları bu durum, hisbe kâdısına arz edilmeli ve hisbe kâdısı da bu durum hakkında, bu sıkı ilişkinin İslam'ın ve Müslümanların aleyhinde muhtemel bir zarar olduğu görüşünde olmalıdır.

Eğer durum böyle ise Dahili Emniyet Dairesinin raiyyeden hükmen muharip kafirlerin beldelerimizdeki yetkilileri ve temsilcileri ile sıkı ilişkileri bulunan bu sınıf üzerinde tecessüs yapması ve Harbiye Dairesinin de raiyyeden hükmen muharip kafirlerin kendi ülkelerindeki yetkilileri ve temsilcileri ile sıkı ilişkileri bulunan fertler üzerinde tecessüs yapması caizdir. Bütün bu geçenlere ilişkin deliller ise şunlardır:

1. Müslümanlara karşı tecessüs, [ ] **“Tecessüs yapmayın!”** [el-Hucurât 12] ayetinin nassı ile haramdır. Bu, tecessüs konusunda genel bir yasaklamadır ve tahsis edici delil varit olmadığı sürece genelliği üzerinde kalır. Ahmed ile Ebû Davad'un senedi ile el-Mikdâd ve Ebî Umâme'den şöyle dediklerini tahrir ettikleri hadis bunu tekit etmektedir: :

**“Resulullah** [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]

**şöyle buyurdu: “Emir (yönetici) insanlar arasında şüphe peşine düşerse onları ifsat eder.”** Bundan ötürü Müslümanlar üzerinde tecessüs haramdır. Bu hüküm,

devletin raiyyesinden olan zimmet ehli üzerine de intibak eder. Dolayısıyla ister Müslüman isterse gayrimüslim olsunlar, raiyye üzerinde tecessüs yapmak haram olur.

2. İster biz onlar ile savaşalım isterse onlar bizimle savaşsınlar, fiilen muharip kafirler üzerinde ve sefirler ve benzerleri türünden muâhid (anlaşmalı) ve muste'min (emanlı, vizeli) olarak beldelerimize girenler gibi hükmen muharip kafirler veya kendi ülkelerinde bulunan hükmen muharip kafirler üzerinde tecessüs yapmak caizdir. Hatta fiilen muharipler üzerinde ve zarar halinde hükmen muharipler üzerinde tecessüs yapmak vaciptir.

Bunun delilleri Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in sîretinde oldukça açıktır. İşte bunlardan bazıları:

Sîret-i İbn-i Hişâm'da Abdullah İbn-u Cahş Seriyyesi hakkında şöyle geçti: *"Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ona bir mektup yazdı ve iki gün yol almadıkça içine bakmamasını emretti. Abdullah İbn-u Cahş iki gün ilerledikten sonra Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in mektubunu açtı ve içine baktı ki şöyle yazılı:*

***"Bu mektubuma baktığın zaman, Mekke ile Taif arasındaki hürmalığa varıncaya kadar ilerle! Orada Kureys'i gözetle ve bize onların haberlerini bildir!"***

Yine Sîret-i İbn-i Hişâm'da Bedir Gazvesi hadiseleri hakkında İbn-u İshak'ın şöyle dediği geçti:

*“Bizzat Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ve Ebû Bekir [Radiyallahu Anh] yola koyuldular. Nihayet Araplardan bir ihtiyarın yanında durdular. Ona Kureyş’ten, Muhammed’den ve ashâbından ve onlar hakkında kendisine bildirilenlerden sordular. İhtiyar dedi ki: “Siz ikiniz kimlerden olduğunuzu bana haber vermedikçe size haber vermem.” Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] dedi ki: “Sen bize haber verirsen, biz de sana haber verimiz.” Dedi ki: “Bunun karşılığı bu mu?” Dedi ki: “Evet!” İhtiyar dedi ki: “... Şu şu günde Kureyş’in çıktığı bana bildirildi. Bana haber veren doğru söylediye onlar bugün şu şu yerdedirler. [Kureyş’in bulunduğu yeri kastediyordu.]” Haberini bitirince “Siz kimlersiniz?” dedi. Bunun üzerine Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] “Bizler sudanız” dedi ve ondan ayrıldı. İhtiyar: “Sudan mı? Irak suyundan mı yoksa?” diyordu. Sonra Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ashâbına döndü. Akşam olduğunda, Ali İbn-u Ebî Talib’i,*

*ez-Zubeyr İbn-ul Awwâm'ı, Sa'd İbn-u Ebî Vakkâs'ı ve ashaptan birkaç neferi Bedir suyuna gönderdi ki bu hususta haber toplansınlar, yani Kureyş'e karşı tecessüs yapsınlar."*

Yine İbn-u Hişâm'ın "Besbes İbn-u Amr ve Adiyy İbn-u Ebî'z Zağbâ Haberler İçin Câsusluk Yapıyorlar" başlığı altında naklettiğine göre İbn-u İshak şöyle dedi:

( )

"... Adiyy ve Besbes bunu [yani Kureyş'in haberlerini kendi aralarında konuşan su başındaki iki cariyenin konuştuklarını] dinlediler. Sonra develerinin üzerine oturdular ve Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e ulaşincaya kadar hareket ettiler. Sonra dinlediklerini ona haber verdiler."

Her ne kadar bu deliller, fiilen muharip olan Kureyş'e yönelik olsa da aynı şekilde bu hüküm, kendileri ile harp edilmesi beklenebilecek hükmen muharipler üzerine de intibak eder. Ancak aradaki fark sadece düşmanın hezimetine yönelik harp siyasetinin bunu gerektirmesinden dolayı fiilen muharip halinde vacip olması ve kendileri ile harp edilmesi beklenebilecek hükmen muharip halinde caiz olması ama zarardan korkulması, yani fiilen muhariplere destek vermelerinin veya katılmalarının beklenmesi halinde yine devletin üzerine vacip olması bakımındandır.

İşte böylece muharip kafirler üzerinde tecessüs yapmaları Müslümanlara caizdir ve bunu üstlenmek de devlet üzerine vaciptir. Bu da geçen delillerde görüldüğü gibi Resulullah

[Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in bununla kaim olmayı emretmiş olmasından ve yine vakıasının [ ]

**“Kendisi olmadıkça vacibin tamamlanmayacağı husus da vaciptir”** kaidesi altında olmasından dolayıdır.

Raiyyenin fertlerinden, ister Müslüman ister zimmî olsun ister bizim beldelerimizde ister onların ülkelerinde olsun ister fiilen ister hükmen olsun her kim muharip kafirler ile sıkı ilişkiler içinde olursa işte onlar şüphelilerdir. Onlar üzerinde tecessüs yapmak ve haberlerini takip etmek caizdir. Çünkü onlar, üzerlerinde tecessüs yapılması caiz olanlar ile sıkı ilişkiler içerisindedirler ve kafirler lehine ajanlık yapmaları halinde onlardan devlete zarar gelmesinden korkulur.

Velakin raiyyenin böylesi fertleri üzerinde casusluğun caiz olması için bahsettiğimiz iki şartın gerçekleşmesi gerekir. Söz konusu iki şart gerçekleşmezse ister Müslüman isterse zimmet ehlinde olsun daha önce zikredilen bu hususta varit olan naslardan dolayı raiye üzerinde tecessüs haramdır.

Harbiye Dairesi ise fiilen muharipler ile sıkı ilişkiler içerisinde olan ve keza kafirlerin ülkesindeki hükmen muharip kafirlerin yetkilileri ve temsilcileri ile sıkı ilişkiler içerisinde olan raiyyenin fertleri üzerindeki casusluğu üstlenir. Dahili Emniyet Dairesi de beldelerimizdeki hükmen muharip kafirlerin yetkilileri ve temsilcileri ile sıkı ilişkiler içerisinde olan raiyyenin fertleri üzerindeki casusluğu üstlenir.



## Hariciye (Dışışleri)

**Madde-73: Hariciye Dairesi; ister siyasî yön ile ilgili olsun, ister iktisat, sanayi, ziraat, ticaret yönleri ile ilgili olsun, isterse posta, kablolu ve kablosuz iletişimler ve benzerleri ile ilgili olsun, Hilafet Devleti ile yabancı devletler arası alakalar hakkındaki bütün dış işler ile ilgilenir.**

Hariciye Dairesi; ister siyasî yön ile ve buna bağlı anlaşmalar, barışlar, ateşkesler, müzakereler, diplomatik mübadeleler, elçiler ve temsilciler gönderme, sefaretler ve konsolosluklar açma gibi hususlar ile alakalı olsun ister iktisadî, ziraî veya ticarî yönler ile alakalı olsun isterse posta, kablolu ve kablosuz iletişimler veya benzerleri ile alakalı olsun, bu işler ve ilişkiler her ne olursa olsun Hilafet Devleti'nin yabancı devletler ile alakasına ilişkin tüm hariciye işlerini üstlenir. Tüm bu işleri Hariciye Dairesi üstlenir. Çünkü bunlar devletin diğer devletler ile alakası ile bağlantılıdır.

Tenfiz Muavini konusunda beyan ettiğimiz gibi Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] diğer devletler ve varlıklar ile dış ilişkiler kuruyordu. Nitekim Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Osman İbn-u Affân'ı Kureyş ile müzakere etmek üzere gönderdiği gibi Kureyş'in elçileri ile de Sallallahu Aleyhi ve Sellem bizzat müzakere ediyordu. Keza Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] krallara elçiler gönderdiği gibi kralların ve yöneticilerin elçilerini kabul ediyordu. Anlaşmalar ve barışlar akdediyordu. Keza kendisinden sonraki halifeleri de diğer devletler ve varlıklar ile siyasî alakalar kuruyorlar, şahsın bizatihi yapabileceği işler için kendisi adına başkasını vekil

kılabilmesi veya kendisi adına başkasına niyabet verebilmesi esası üzere kendileri adına bu işler ile kaim olacakları tayin ediyorlardı.

Devletlerarası siyasî hayatın karmaşıklığı, genişliği ve devletlerarası siyasî ilişkilerin çeşitliliği nedeniyle biz; halifenin, devletin cihazlarından bir cihaza devletlerarası alakalara has olarak niyabet vermesini ve halifenin devletin yönetim ve idare cihazlarından herhangi bir diğer cihazı takip ettiği gibi onu da hakkındaki şer'î hükümlere uygun olarak doğrudan veya tenfiz vezîri vasıtası ile takip etmesini benimsiyoruz.

### Sanayi Dairesi

**Madde-74: Sanayi Dairesi; ister motor ve makine sanayileri, araç gövdeleri sanayi, madde sanayi ve elektronik sanayi gibi ağır sanayi ile ilgili olsun ister hafif sanayi ile ilgili olsun isterse gerek kamu mülkiyeti gerek ferdi mülkiyet kapsamına girip harp sanayisi ile alakalı fabrikalar olsun sanayi hakkındaki bütün işleri yürüten dairedir. Tüm fabrika çeşitleri, harp siyaseti esası üzerine kurulmalıdır.**

Sanayi Dairesi; ister motor ve makine sanayileri, araç gövde sanayileri, (ham) madde sanayileri, elektronik sanayileri gibi ağır sanayi olsun ister hafif sanayi olsun ister gerek genel mülkiyet kapsamına giren fabrika türünden, gerekse özel mülkiyet kapsamına giren fabrika türünden harp sanayileri ile alakası bulunan fabrikalar olsun isterse harbiye siyaseti esası üzere kurulması gereken türleri ile

fabrikalar olsun sanayi ile alakalı bütün işleri üstlenen dairedir. Zira cihat ve kıtal, orduya ihtiyaç duyar. Ordunun savaşabilmesi için silahının bulunması kaçınılmazdır. Ordunun eksiksiz bir şekilde en üst düzeyde silaha sahip olabilmesi için devletin sanayisinin bilhassa cihat ile olan güçlü alakasından ötürü harp sanayisinin olması kaçınılmazdır.

Devletin, tüm dış etkilerden uzak olarak kendi işinin dizginlerini elinde tutabilmesi için, kendi silahının sanayisini kurması ve bizatihi geliştirmesi kaçınılmazdır ki kendi kendisinin efendisi olarak kalmaya, en modern ve en güçlü silahların maliki olmaya devam etsin ve silahlar ne kadar gelişirse gelişsin veya ne kadar ilerlerse ilerlesin, kendisine zahir olan açık düşmanlarının tümünü ve muhtemel düşmanlarının tümünü korkutabilmek için ihtiyaç duyduğu bütün silahlar daima kendi tasarrufu altında bulunsun. Aynen Allah <sup>[Subhânehu ve Te'alâ]</sup>'nın buyurduğu gibi:

**“Onlara karşı gücünüz yettiğince kuvvetten ve (cihat için beslenen) savaş atlarından hazırlayın ki hem Allah'ın düşmanlarını hem kendi düşmanlarınızı hem de onlardan başka sizin bilmeyip de Allah'ın bildiği diğerlerini korkutasınız.”** <sup>[el-Enfâl 60]</sup> İşte böylelikle devlet, kendi iradesinin maliki olur, ihtiyaç duyduğu silahları üretir ve geliştirir. Bu geliştirmeyi de imkanlar dahilinde, sürekli en üstün ve en güçlü silahlara sahip olabilecek şekilde sürdürür ki tüm görünür ve muhtemel düşmanlarını bilfiil korkutmaya güç yetirebilsin.

Bu nedenle devletin kendi silahının sanayisini bizzat kurması vaciptir. Diğer devletlerden satın almaya bağımlı olması kesinlikle caiz değildir. Çünkü bu, diğer devletlerin devlete, iradesine, silahına, harbine ve kıteline tahakküm etmelerine yol açar.

Bugünün dünyasında açık ve somut bir gerçektir ki başka devletlere silah satan devletler, her silahı satmazlar. Bilhassa gelişmiş silahları, kullanım keyfiyetini içeren belirli koşullar olmadıkça hiç satmazlar. Keza talep eden devletin satın almak istediğini değil, kendi uygun gördükleri miktardan fazlasını da satmazlar. Bu da silah satan devletin, silah satın alan devlet üzerinde egemenlik ve nüfuz oluşturmaya kapı aralamaktadır ki bu, kendi iradesini onun üzerine dayatmasını mümkün kılmaktadır. Hele bir de silah satın alan devlet savaşta ise işte o zaman daha fazla silaha, daha fazla yedek parçaya ve daha fazla mühimmata muhtaç olur. Bu da onu, silah ihracatçısı devlete daha fazla bağımlı kılacak, dolayısıyla taleplerine daha büyük oranda boyun büktürecektir ki bu, ihracatçı devletin onun varlığı ve iradesi üzerindeki tahakkümünü hazır hale getirecektir. Hele bir de silaha, yedek parçaya, mühimmata şiddetle muhtaç olduğu savaş halinde ise kendisini, iradesini, savaşını ve varlığını, kendisine silah ihraç eden devlete ipotek etmiş, rehin vermiş olacaktır.

İşte bütün bunlar nedeniyle, devletin kendi silahını, yedek parçasını ve harp araçlarından ihtiyaç duyduğu her şeyi bizzat üretmesi vaciptir. Devlet, ağır sanayi ile kuşanmadıkça ve harbiye ile gerek doğrudan bağlantılı gerekse dolaylı bağlantılı olsun ağır sanayiler üreten fabrikaları ilk ve öncelikli olarak kurmaya başlamadıkça

muvaffak olamaz. Dolayısıyla nükleer silahların ve uzay araçlarının üretimine yönelik fabrikaların, tüm türleri ile roketlerin, uydu sistemlerinin, uçakların, tankların, topların, savaş gemilerinin, zırhlı araçların ve tüm türleri ile ağır ve hafif silahların üretimine yönelik fabrikaların, makinelerin, motorların, (ham)maddelerin ve elektronik sanayinin üretimine yönelik fabrikaların ve keza genel mülkiyet ile alakası olan fabrikaların ve harp sanayileri ile alakası olan hafif sanayi fabrikalarının elinde bulunması kaçınılmazdır. Tüm bunlar, Müslümanlara farz kılınmış hazırlık vacibinin gereklerindedir. Allah [Subhānehu ve Te'alâ] şöyle buyurmuştur:

**“Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet hazırlayın!”** [el-Enfâl 60]

İslami Devlet; İslami daveti, davet ve cihat metodu ile taşıyan devlet olduğuna göre, cihat ile kaim olmak için sürekli hazırlıklı bir devlet olacaktır. Bu ise -gerek ağır gerekse hafif olsun- harbiye siyaseti esası üzerine kurulu kendi sanayisinin bulunmasını gerektirir. Öyle ki bu fabrikaları harp sanayisine dönüştürme ihtiyacı duyduğu zaman, dilediği vakitte dönüştürebilmesi kolay olsun. Bundan ötürü Hilafet Devleti'ndeki tüm sanayilerin harbiye siyaseti esası üzerine kurulması gerekir. Yine ister ağır sanayi üretenler olsun isterse hafif sanayi üretenler olsun, tüm fabrikaların da bu siyaset esası üzerine kurulması gerekir ki devletin ihtiyaç duyduğu herhangi bir vakitte, üretimlerinin harbî (askerî) üretime dönüştürülmesi kolay olsun.



*Sa'd'a, "Zem'a'nın cariyesinden doğan oğlan bendendir onu sahiplen" diye vasiyet etti. (Aişe) dedi ki: "Fetih yılı olunca Sa'd İbn-u Ebî Vakkâs onu yakalayarak dedi ki: "Bu kardeşimin oğludur kardeşim onu bana vasiyet etti." Bunun üzerine Abdu İbn-u Zem'a dedi ki: "O, benim kardeşimdir ve babamın cariyesinin oğludur, onun yatağında doğmuştur." Derken Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e koştular ve Sa'd dedi ki: "Ey Allah'ın Resülü! Bu kardeşimin bana vasiyet ettiği oğludur." Abdu İbn-u Zem'a dedi ki: "Bu benim kardeşimdir ve babamın cariyesinin oğludur ve onun yatağında doğmuştur." Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] dedi ki: "Bu sana aittir ey Abdu İbn-u Zem'a." Sonra Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] dedi ki: "Çocuk yatağa aittir, zani için de taş (taşlanmak) vardır." Yine Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] kâdılar tayin ediyordu. Nitekim Ali [RadiyahAllahu Anh]'<sup>1</sup> Yemen'e kâdı olarak tayin etti ve ona kadâ yönünde tavsiyede bulunarak şöyle buyurdu:*

*"İki adam sana yargılanmak için gelirlerse, diğerinin sözünü de dinleyinceye kadar sakın ilkinin lehine hüküm verme! Nasıl hüküm vereceğini işte böyle bileceksin."* [et-Tirmizi ve Ahmed rivayet etti] Ahmed'in rivayeti şu lafız ile:

*"Taraflar senin önünde oturdukları zaman, birini dinlediğin gibi diğerini de dinleyinceye kadar sakın konuşma!"* İşte bunlar, kadânın meşruiyetine delildir. Aişe'nin hadisinden Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in yargıda bulunma keyfiyeti ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki Sa'd ile Abdu İbn-u Zem'a, Zem'a'nın cariyesinin oğlu hakkında ihtilafa düştüler. Böylece onlardan

biri onun kardeşinin oğlu ve diğeri onun kardeşi olduğunu iddia etti. Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], o ikisine şer'i hükmü haber verdi ki Zem'a'nın cariyesinin oğlunun Abdu İbn-u Zem'a'nın kardeşi ve çocuğun yatağa ait olduğunu bildirmiştir. Dolayısıyla Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in bu husustaki kadâsı, o ikisini bu hükme bağlayan şer'i hükmü bildirmek olmaktadır. Dolayısıyla Abdu İbn-u Zem'a, çocuğu aldı. İşte bu, 75. maddenin delilidir. İşte bu hadis kadâyı tarif etmekte ve bu tarif bir vakıanın vasfıdır. Ancak bu vakıa şer'i bir vakıa ve şer'i tarif de şer'i bir hüküm olmasından ötürü bu tarifi kendisinden istinbatın yapıldığı bir delili olması kaçınılmazdır. İşte bu hadis, bu maddedeki kadânın tarifinin delilidir. Bazıları kadâyı tarif ederlerken şöyle derler: "Kadâ, insanlar arasındaki husumetlerin fasledilmesidir." Bu tarif bir yönden eksiktir. Diğer bir yönde ise Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in fiilinde ve kavlinde varit olduğu üzere kadânın vakıasının vasfı değildir. Bu ancak kadâdan çıkacak ve çıkmayacak olası sonuca ilişkin bir açıklamadır. Zira kadâ, davayı fasledebilir ama davacılar arasındaki husumeti fasledemeyebilir. Bunun içindir ki kadânın tam ve eksiksiz tarifi hadislerden istinbat edilen maddedeki tanımıdır.

Sonra bu tarif, Aişe'nin hadisinde geçtiği gibi insanlar arasındaki kadâyı kapsadığı gibi Hisbe'yi de kapsar ki [ ] Hisbe; toplum hakkına zarar veren hususlarda bağlayıcı olmak üzere şer'i hükmü bildirmektir. Aynen yiyecek yığını hakkındaki hadiste varit olduğu gibi. Nitekim Sahih-i Müslim'de Ebi Hurayra'dan şöyle rivayet edildi:



*“Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] bir yiyecek yığınının yanından geçerken elini o yığının içine daldırdı. Parmağı nemli bir bölüme isabet edince şöyle buyurdu: “Bu da nedir, ey yiyeceğin sahibi?!” Adam: “Yağmur isabet etti, Yâ RasulAllah” deyince şöyle buyurdu: “Herkes onu görsün diye onu yiyeceğin üst tarafına koysaydın ya! Her kim aldatırsa benden değildir.”* Ahmed, İbn-u Mâce ve ed-

Dârimi'nin rivayetinde ise şöyle geçmiştir:

*“Her kim bizi aldatırsa bizden değildir.”* Yine yönetimden olmayıp kadâdan olmasından dolayı mezâlim davalarına bakmayı da kapsar. Zira o, yönetici aleyhindeki şikayettir.

[ ] Mezâlim; halife veya muavinlerinden veya valilerinden veya görevlilerinden biri ile insanlar arasında vukuu bulan ve yine uyarınca yargılama ve gereğince yönetim istenen şer'i nasslardan bir nassın manası hakkında ihtilafa düşen Müslümanlar arasında vukuu bulan hususlarda bağlayıcı olmak üzere şer'i hükmü bildirmektir. Mezâlim, Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in fiyatlandırma hakkındaki hadisinde varit olmuştur. Zira şöyle buyurmuştur:

*“Ben, ne kan ne de mal hususunda herhangi bir kimseye yaptığım herhangi bir mazlime benden talep edilmeksizin Allah ile karşılaşmayı umarım.”* [Ahmed, Enes İbn-u Malik kanalıyla rivayet etti] Yine Aleyhi's Salâtu ve's Selam'ın şu

kavlinde de varit olmuştur:

*“Kimin malını*

*almışsam işte malım gelsin ondan alsın, kimin sırtına*  
*vurmuşsam işte sırtım gelsin ona kısas uygulasin...”* [Ebû Yale,  
Fadl İbn-u Abbas’tan tahrir etti] El-Haysemi, Ebi Yale’nin isnadında Ata  
İbn-u Müslim’in bulunduğunu, İbn-u Hibban ile  
başkalarının onun sika olduğunu, diğerlerinin zayıf  
olduğunu söylediklerini ve geriye kalan ravilerin ise sika  
olduğunu söyledi. Bu, yöneticinin veya valinin veya  
görevlinin, [ ] “mazlime” (zulüm) olduğu iddia edilen  
işlerinin mezâlim kâdısına götürüleceğine ve böylece  
mezâlim kâdısının bağlayıcı olmak üzere şer’i hükmü  
bildireceğine delalet etmektedir. Binaenaleyh tarif, Resul  
[Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in hadislerinde ve fiillerinde varit olan  
kadânın üç türünü de kapsamaktadır ki bunlar; insanlar  
arasındaki husumetleri fasletmek, toplum (kamu) hakkına  
zarar veren unsurları men etmek ve raiyye ile yöneticiler  
veya raiyye ile görevliler arasında, yaptıkları işler  
hakkındaki anlaşmazlıkları ortadan kaldırmaktır.

**Madde-76: Halife; erkek, baliğ, hür, Müslüman, âkil, adil ve fıkıh ehlinden bir kâdı'l kudâ (baş kâdı) tayin eder. Halife, ona mezâlim kâdısını tayin ve azletme salahiyetini verirse, kendisinin müçtehit olması gereklidir. Diğer kâdıları idari nizamlara göre tayin etme, cezalandırma ve azletme salahiyetine sahiptir. Diğer mahkeme memurları, mahkeme idare işlerinden mesul daire müdürüne bağlıdırlar.**

Bu maddede asıl olan halife, tüm devlet genelinde işlerden bir iş için özel velâyette bir vali tayin etme hakkına sahiptir. Keza halife, belirli bir mekana genel velâyette bir vali tayin etme hakkına sahip olduğu gibi belirli bir mekanda işlerden bir iş için özel velâyette bir vali tayin etme hakkına da sahiptir. Keza halifenin cihat üzerine bir emir, hac üzerine bir emir ve harac üzerine bir emir tayin etme hakkına sahip olduğu gibi kadâ üzerine bir emir tayin etme hakkına sahip olup bu emire kâdıları tayin, azletme ve cezalandırma hakkı verebilir. Tıpkı cihat emirine askerlerin başına kurmay ve onbaşı tayin etme, onları cezalandırma ve azletme hakkını verme hakkına sahip olduğu gibi. Bundan dolayı halifenin kâdı'l kudâ (baş kâdı), yani kadâ üzerine emir tayin etmesi caizdir. Bu Kâdı'l Kudâ veya kadâ emiri, memur değil yönetici olur. Çünkü o, işlerden bir iş üzerindeki herhangi bir emir veya vali gibi vilayeti, yani yönetimi üstlenmiş bir validir. Fakat o, kadâda halifenin muavini sayılmaz. Çünkü o, özel bir tayin ile yani sadece kadâ işlerine tayin edilmiştir. İster bazı davalara has olsun isterse kadâ işlerinin geneli olsun bu özel bir tayin olup kadâ ile sınırlıdır. Muavin ise her işte genel tayin ile tayin edilmiştir. Dolayısıyla halife, kâdı'l kudâ gibi sadece kadâda değil her işte ondan yardım alabilir.

Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in bir baş kâdı tayin ettiği sabit olmadığı gibi raşidi halifelerden birinin de bir baş kâdı tayin ettiği sabit olmamıştır. Ne raşidi halifeler ne de Emeviler döneminde bölgelerin kâdılarının şehir ve köylerdeki kadâ işlerini kendilerine niyabeten yürütecek kimseleri tayin ettiklerine delalet eden bir şey bulunmaktadır. Halifenin baş kâdı tayin etmesi ilk defa

Harun Reşit zamanında olmuştur ve bu unvanı ilk alan kâdı Ebî Hanife'nin arkadaşı meşhur müçtehit Kâdı Ebû Yusuf el-İndî'dir. Baş kâdının tayin edilmesi mubahlardandır. Dolayısıyla halifenin kâdılarını tayin etme ve azletme salahiyeti verdiği bir kâdı tayin etmesi ve (baş kâdı) olarak isimlendirmesi caizdir. Ancak kâdı ve yönetici için şart koşulan şeyler onun için de şart koşulur. Çünkü o, kendisine kâdılarını tayin etme ve kadâyâ bakma salahiyetinin verilmesi bakımından bir kâdı ve yöneticidir. Yani baş kâdının erkek, baliğ, hür, Müslüman, âkil, adil ve fıkıh ehlinden biri olması şart koşulur. Çünkü burada kifayet şartı, fıkıh ehlinden biri olması demektir. Çünkü onun işi, kâdılarından sorumlu olmasının yanı sıra kadâ yetkisine sahiptir. Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ise cehaletle hüküm verenin ateşte olduğunu belirterek onu zemmetmiştir. Zira şöyle buyurmuştur:

*"İnsanlara*

*cehaletle hükmeden kişi ateştedir."* [Sünen sahipleri ve el-Hakim tahrir edip Bureyda kanalyyla sahihledi] Bundan dolayı kâdının fıkıh ehlinden biri olması şart koşulur. Baş kâdıya mezâlim kâdısını tayin ve azletme salahiyeti ve dolayısıyla mezâlim kadâsı salahiyeti verilmesi halinde müçtehit olmalıdır. Çünkü mezâlim kadâsı, 78. maddede açıklandığı üzere içtihatla bulunmayı gerektirir.

Maddede geçen mahkeme memurlarının tayinine gelince; bu kişiler birer ücretlidir ve onların tayininin caiz oluşunun delili ücretlinin ücretle tutulmasının caiz oluşunun delilidir.

**Madde-77: Kâdılar üç kısımdır:**

1. **Kâdı: Ceza ve muamelat bakımından, insanlar arasındaki husumetleri ayırır.**
2. **Muhtesib: Cemaat hakkına zarar veren aykırı hareketlere bakar.**
3. **Mezâlim Kâdısı: Devlet ile insanlar arasında vaki olan anlaşmazlıklara bakar.**

Bu madde, kadânın türlerine dair bir açıklamadır. İnsanlar arasındaki husumetleri çözen kadânın delili; Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in fiili ile Muaz İbn-u Cebel'i Yemen'in bir nahiyesine tayin etmiş olmasıdır. Toplum hakkına zarar veren aykırılıkları çözen ve hisbe denilen kadânın delili ise Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in fiili ve kavli ile sabittir. Nitekim Aleyhi's Salâtu ve's Selam şöyle dedi:

*"Aldatan bizden değildir."* [Ahmed, Ebû Davud ve İbn-u Mace, Ebî Hurayra kanalıyla tahrir ettiler] Yine Sallallahu Aleyhi ve Sellem, aldatanlara itiraz ediyor ve onları azarlıyordu. Nitekim Kays İbn-u Ebî Ğarze el-Kenânî'den şöyle dediğini rivayet etti:

*"Bizler, Medine pazarlarında alışveriş yapar ve kendimizi simsarlar [komisyoncu] diye isimlendirirdik. Bir gün Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] yanımıza çıkageldi ve bize, kendi verdiğimiz isimden daha güzel bir isim vererek şöyle buyurdu: "Ey tacirler topluluğu! Alışverişe boş sözler ve yeminler karışabilmektedir. Bunları sadaka ile gideriniz."* [Sünen ve musned sahipleri ile el-Hakim sahihleyip rivayet ettiler ve et-Tirmizi, hasen sahih dedi] Yine

Ahmed, Ebi'l Minhâl'den şöyle rivayet etti:

*“Zeyd İbn-u Erkam ile el-Berâ İbn-u Âzib ortak idiler. Bir kısmı peşin, bir kısmı da vadeli olmak üzere gümüş satın aldılar. Bu Nebi'ye bildirilince onlara peşin aldıklarını geçerli saymalarını, vadeli aldıklarını döndürmelerini emretti.”* İşte tüm bunlar, hisbe kadâsıdır. Toplumun hakkına zarar veren husumetleri çözen kadânın hisbe olarak isimlendirilmesi ise İslami Devlet'teki muayyen bir amelin ıstılahıdır ki o, tüccarların ve işverenlerin ticaretlerinde, işlerinde ve işyerlerinde hile yapmalarını engellemek için onları murakabe etmektir. Tartılar, ölçüler ve benzerlerini topluma zarar verecek şekilde kullanmalarını engellemektir. Bu iş ise tarafları vadeli satıştan men ettiği el-Berâ İbn-u Âzib'in hadisinde açıkça görüldüğü üzere Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in beyan ettiği, emrettiği ve hakkında çözümü üstlendiği işin aynısıdır. Yine bu delillerden birisi de İbn-u Sa'd'ın et-Tabakat'ı ile İbn-u AbdilBerr'in İstiyab'ında geçtiği üzere Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Saîd İbn-ul Âs'ı, fetihten sonra Mekke pazarı üzerine görevlendirmiştir. Ömer İbn-ul Hattab da, kavmi arasında eş-Şifâ Hâtun diye anılan Umm-u Suleymân İbn-u Ebî Hasme'yi çarşıda kâdı olarak, yani hisbe kâdısı olarak görevlendirdi. Yine İmam Malik'in Muvattasında ve eş-Şâfi'nin Musnedinde naklettiği gibi, Abdullah İbn-u Utbe'yi de el-Medine pazarına tayin etti. Ayrıca kendisi de Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in yaptığı gibi pazarlarda dolaşıyordu. Halife, hisbe ile kaim olmaya devam etti, tâ ki el-Mehdi gelip de hisbe için özel bir cihaz

kılıncaya kadar. Böylece hisbe, kadâ cihazlarından biri haline geldi. (Harun) Reşit zamanında da pazarları muhtesib dolaşiyor, ölçüleri ve tartıları aldatmalardan arındırıyor ve tüccarların muamelelerine bakıyordu.

Mezâlim Kâdisi denilen kadânın deliline gelince; Resul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in fiilidir. Zira SallAllahu Aleyhi ve Sellem, bir adama kendisine kısas uygulatmıştır: el-Beyhaki, Sünen-i Kubra'da Ebî Saîd el-Hudri'nin şöyle dediğini tahrir etmiştir:

" "

« »

"Resul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], bir şey paylaştırırken bir adam çıkageldi ve üzerine düşünce Resul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], yanında bulunan bir dalla -yani hurma dalıyla- onu itti. Adam da yaralandı. Bunun üzerine Resul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], ona dedi ki: "Gel bana kısas uygula." Adam da dedi ki: "Affettim ya ResulAllah!" İşte bu olay, devlet başkanı olan "Resul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]" ile tebaadan biri arasındaki bir davadır. Yine SallAllahu Aleyhi ve Sellem, şöyle buyurmuştur:

"**Kimin ırzına, saçına, derisine, malına bir zarar vermişsem işte Muhammed'in ırzı, saçı, derisi ve malı. Gelsin kısas uygulasin.**" [Ebu Yale, Fadl İbn-u Abbas'tah tahrir etti] El-Haysemi, Ebi Yale'nin isnadında Ata İbn-u Muslim'in bulunduğunu, İbn-u Hibban ile başkaları onun sika

olduğunu, diğerlerinin zayıf olduğunu söylediklerini ve geriye kalan ravilerin ise sika olduğunu söyledi. Taberani, Mu'cem-il Avsat'ta Fadl İbn-u Abbas'tan Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

**“Kimin sırtına**

**vurmuşsam işte sırtım gelsin ona kısas uygulasin, kimin ırzına sövmüşsem işte ırzım gelsin ona kısas uygulasin, kimin malını almışsam gelsin ona kısas uygulasin.”** Bu ise mezâlim kadâsının dışında bir şey değildir. Çünkü mezâlim kadâsının tarifi, insanlar ile halife arasında vuku bulan hususlara bakmayı da kapsamaktadır. Yine mezâlim kadâsının delili, Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in fiili ve kavlidir. Ancak Aleyhi's Salâtu ve's Selâm, devletin tüm alanlarında yalnızca mezâlime has bir kâdı kılmadı. Kezâ ondan sonraki halifeler de -Alî ibn-u Ebî Tâlib'de hâsıl olduğu gibi- mezâlimi bizzat üstlendiler. Velâkin kerramallahu vechehu, buna mahsus bir vakit ayırıp muayyen bir üslup belirlemedi. Bilakis mazlimeye meydana gelir gelmez bakılırdı, dolayısıyla işlerin bütününden bir parça idi. Durum, Abdülmelik ibn-u Mervân zamanına kadar böyle sürdü. Nitekim o, mazlimelere mahsus bir vakit ayırıp muayyen üsluplar belirleyen ilk halife oldu. Bunun için muayyen bir gün tahsis etti ve mazlimeleri değerlendirmeye aldı. Bunlardan herhangi birine müşkülü düştüğünde, hakkında hükmetmesi için kâdısına sevk etti. Sonra halife, insanların mazlimelerine (şikâyetlerine) bakan nâibler düzenlemeye başladı. Böylece mezâlim, özel bir cihaz



haline geldi ve [ ] “dâr-ul adl” (adâlethane) diye isimlendirilir oldu. Muayyen bir kâdının tayini bakımından bu uygulama caizdir. Çünkü halifenin, salahiyetlerinden olan her hususta, kendi adına o hususu yerine getirecek nâiblere niyâbet vererek tayin etmesi caizdir. Bunun için muayyen bir vakit ve muayyen bir üslup tahsis etmesi bakımından da caizdir. Çünkü bunlar mubahlardandır.

**Madde-78: Kâdılık görevini üstlenen kimsede Müslüman, hür, âkil, bâliğ, âdil, fakih ve şer’i hükümleri olaylara tatbikatta anlayışlı olma şartları aranır. Mezâlim kâdılığı görevini üstlenenlerde ise bu şartlara ilave olarak, erkek ve müçtehit olma şartları da aranır.**

Bu maddenin delili; yukarıda geçen kâdı’l kudânın delilidir. Ancak husumetleri fasleden kâdının ve hisbe kâdısının erkek olması şart değildir. Bilakis bu ikisinin kadın olması caizdir. Çünkü onlar, yönetici değildir sadece bir kâdıdır. Yani şer’i hükmü haber verendir onu infaz eden değildir. Bunun içindir ki şu hadis onlara intibak etmez:

*“Emirlerini (yönetimlerini) bir kadına tevdi eden bir toplum asla iflah olmayacaktır.”* [el-Buhari rivayet etti] Bu hadis velâyet -ki o, yönetimdir- hakkındadır. Hadisin sebebi ise Fars halkının bir kadını kendilerine kraliçe yapmalarındadır. Nitekim Ebî Bekir’e şöyle dedi: Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e Fars halkının, kisanın kızını kendilerine kraliçe yaptıkları haberi ulaşınca şöyle buyurdu:

*“Emirlerini (yönetimlerini) bir kadına tevdi eden bir toplum asla iflah olmayacaktır.”* [el-

Buhari tahrir etti] Dolayısıyla hadisin söylenme sebebi, hadisin metninde açıkça gelen belirli bir konudur ki o yönetimdir, yani otoritedir. Kadâ ise otorite değildir. Dolayısıyla da hadis, yönetime has olur ve kadâyı kapsamaz. Bu da şu iki sebepten dolaydır:

Birincisi: Belirli bir konu hakkında söylenen nass, bir sorunun cevabı olan nass gibidir. Dolayısıyla sorunun veya olayın konusuna tahsis edilmelidir ve her şey için genel olması sahih olmaz. Çünkü soru, cevaba bağlıdır, belirli bir konu hakkındaki söz bu konuya hasredilmelidir ve Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in lafzı, soru veya olayla ilgilidir. Dolayısıyla hüküm bununla ilgili olur. Bunun aksine şayet Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], bu sözü bir başlangıç olarak söylemiş olsaydı bu durumda genel ve genelle ilgili olurdu. Fakat bu sözü belirli bir olaya veya belirli bir soruya ilişkin olarak söylemiş olsaydı durum farklı olurdu. Zira nass, yani Allah'ın kelamı veya Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in kelamı, kesinlikle soru veya olayla ilgili olurdu. Dolayısıyla hüküm, şüphesiz bununla ilgili olurdu. Bu, bir olayın veya sorunun ortaya çıkarttığı konu açısından olup soruyu soran veya kendisi ile birlikte olayın vuku bulduğu kimse açısından değildir. Zira bu kimseler hakkında önemli olan lafzın genel olmasıdır, sebebin özel olması değildir. Bunun içindir ki sebep ile konunun arası ayırt edilmelidir. Zira önemli olan lafzın genel olmasıdır, sebebin özel olması değildir. Çünkü lafız, sebeple ilgili değildir ve olayın veya sorunun, yani olayın içerdiği konunun veya sorunun içerdiği konunun aksine genelliği üzere baki kalır. Zira lafız, kesinlikle olay veya soruyla ilgilidir ve bu hususta hiç bir şüphe yoktur. Çünkü

hadis, ancak olay veya soru hakkındadır. Bundan dolayı konuya hastır ve genel değildir. Binaenaleyh,

*“Emirlerini (yönetimlerini) bir kadına tevdi eden bir toplum asla iflah olmayacaktır”* hadisi, yönetime hastır kadâyı kapsamaz.

Birinci sebep böyledir. İkinci sebebe gelince; hadisteki “ “Emirlerini (yönetimlerini) tevdi edenler” ifadesi, velâyettedir ki o, velâyet-ul emirdir. Kâdı ise ne validir ne de veliyyul emirdir. Bunun içindir ki bu hadisin kapsamına girmez. Dolayısıyla hadis kadâyı kapsamaz. Hadisin delaleti açısından böyledir. Kâdının kadın olmasının caiz olması açısından olana gelince; kâdı, diğer memurlar gibi bir ücretlidir ve ücretlinin erkek de kadın da olması caizdir:

**“Eğer sizin için (çocuk) emzirirlerse, onlara (emziren kadınlara) ücretlerini verin.”** [et-Talak 6] Zira kâdı, şeriata göre bir işi yapmak, yani davacılarla bağlayıcı yönde şer’i hükmü bildiren bir yardımcıdır. Şeriati infaz etmenin yardımcısı değildir. Bundan dolayı menfaat karşılığında bir akit olan icâranın tarifi kâdıya intibak ederken bunun aksine yöneticiye intibak etmez. Çünkü yönetici ile belirli bir menfaat üzerinde akit yapılmamıştır. Bilakis ona şeriati infaz etme görevi verilmiştir. Bundan dolayı yöneticinin kadın olması caiz değildir. Çünkü o, veliyyul emirdir. Kâdının ise yönetici olmayıp ücretli olmasından dolayı kadın olması caizdir. Kâdı için şart koşulan diğer şartların delilleri ise daha önce Halifenin şartlarının delillerinde geçmiştir. Yine kâdının fakih olması

şartının delili, “kâdı üçtür” hadisinde geçen şu ifadedir:

**“İnsanlara cehaletle hükmeden  
kişi ateştedir.”** [Sünen sahipleri ve el-Hakim Bureyde kanalıyla tahrir edip sahihledi]

Bu hisbe kâdısı ve husumetleri fasleden kadâ açısından ki bunların kadın olması caizdir. Mezâlim kâdısına gelince; kâdı'l kudâ gibi erkek olması şarttır. Çünkü onun işi kadâ ve yönetimdir. Zira yönetici hakkında hüküm vermekte ve şeriati onun üzerine infaz etmektedir. Bundan ötürü, kâduların diğer şartlarına -ki fakih olması da bunlardandır- ilaveten erkek olması da şart koşulur. Ancak daha da ötesi müçtehit olması şart koşulur. Çünkü yöneticinin, şer'i delili olmayan bir hüküm ile yönetmesinden veya istidlalde bulunduğu delilin hadiseye intibak etmemesinden dolayı, Allah'ın indirdiklerinden başkası ile yönetmiş olması da bakacağı mezâlimlerdendir. Bu tür mazlimeyi, müçtehitten başkası çözmeye güç yetiremez. Müçtehitten başkası olduğunda cehalet ile hüküm verebilir. Bu ise haramdır, caiz değildir. Onun için yöneticinin ve kâduların şartlarına ek olarak, mezâlim kâdısının müçtehit olması şart koşulur.

**Madde-79: Kâdı, muhtesib ve mezâlim kâdısının, tüm beldelerdeki bütün davalara bakmak üzere kadâda genel bir göreve tayin edilmeleri caizdir. Belirli bir yere, çeşitli davalar için özel görev ile tayin edilmeleri de caizdir.**

Bu maddenin delili; Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in fiilidir. Zira Ali İbn-u Ebî Talib'i Yemen kadâsına tayin etmiştir. Nitekim Ahmed Musnedi'nde sahih bir isnat ile Ali'den şöyle dediğini tahrir etti: Resulullah [Sallallahu

Aleyhi ve Sellem], beni Yemen'e gönderdi. Dedim ki: "Ey Allah'ın Resulü! Kadâya bakamayacak kadar küçük bir yaşta olduğum halde sen beni benden daha yaşlı bir kavme gönderiyorsun. (Ali) dedi ki: "Elini göğsüme koydu ve dedi ki:

*"Allah'ım onun lisanını sabit kıl ve kalbine hidayet et.*

*Yâ Ali! Taraflar senin önünde oturdukları zaman, birini dinlediğin gibi diğerini de dinleyinceye kadar sakın onlar arasında hüküm verme! Sen bunu yaptığında kadâ (nasıl hüküm vereceğin) sana görünecektir."* (Ali) dedi ki: "Artık kadâ benim için karışık veya karmaşık (bir iş olmaktan) çıktı." Yine Muaz İbn-u Cebel'i Yemen'in nahiyesine kâdi olarak tayin etti. Nitekim Ömer, İbn-u AbdilBerr, İstiyab'ta şunu zikretti: İbn-u İshak dedi ki:

... *"Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] Muaz İbn-u Cebel ile Cafer İbn-u Ebî Talib'i birbirine kardeş yaptı. Muaz, Akabe'ye, Bedir'e ve tüm olaylara tanık oldu. Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], insanlara Kuran'ı, İslam şeraitini öğretmesi ve onların arasında hüküm vermesi için onu Yemen el-Cened'e kâdi olarak gönderdi. Sadakaların âmillerden alınma işini ona verdi."*

Yine Amr İbn-ul Âs'ı, muayyen tek bir davada kâdî olarak tayin etmiştir. Nitekim İbn-u Kudâme, el-Muğni'de şunu zikretmiştir: Ukbe İbn-u Âmir'den şöyle dediği rivayet edildi: "İki hasım muhakeme olmak için Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e gelince (Amr'a) dedi ki:

*"Aralarında hüküm ver."* (Amr) dedim ki: "Sen buna benden daha evlasın." (Resulullah) dedi ki: *"Velew ki..."* Dedim ki: "Ne için hüküm vereceğim." (Resulullah) dedi ki:

*"Eğer hüküm verir de isabet edersen senin için on sevap var. Eğer yanılırsan senin için bir sevap var."* İbn-u Kudâme dedi ki: Bunu Sâid Süneninde rivayet etti. El-Haysemi, Mecmau'z Zevaid'de şöyle dedi: "İmam Ahmed, bunun bir benzerini Ukbe İbn-u Âmir'den Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e dayandırdığı raviler sahih olan bir isnad ile rivayet etti ancak o şöyle dedi:

*"Eğer içtihat eder yargı(n)da isabet ettirirsen senin için on sevap var. Eğer içtihat eder yanılırsan senin için bir sevap var."*

**Madde-80: Bir mahkemenin yargılama salâhiyetine sahip birden çok kâdî bulundurması caiz değildir. Onunla beraber bir veya daha fazla kâdî bulunması caizdir fakat hüküm salâhiyetine sahip değildir. Onlar ancak istişare etme ve görüş belirtme salâhiyetine sahiptirler. Görüşleri ise asıl kâdîyi bağlamaz.**

Bu maddenin delili şudur ki Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] tek bir mesele için iki kâdı tayin etmedi. Bilakis tek bir mesele için tek bir kâdı tayin etti. Bu da tek bir meselede birden çok kâdının olmasının caiz olmayacağına delalet etmektedir. Ayrıca kadâ; bağlayıcı olmak üzere şer-i hükmü bildirmektir. Bir Müslüman nezdindeki şer-i hüküm ise birden fazla olamaz. Çünkü o, Allah'ın hükmüdür. Allah'ın hükmü ise tektir. Doğrudur, bu hüküm birçok şekilde anlaşılabilir ama gereğince amel etmek bakımından Müslüman nezdinde tektir. Mutlak olarak birden çok olamaz. Dolayısıyla bu hükümden anladığı şey onun hakkında Allah'ın hükmü olup bunun dışındakiler onun nazarında şer-i bir hüküm olsa da kendisi hakkında Allah'ın hükmü değildir. Taklit ettiği ve taklidine göre amel ettiği hüküm, onun hakkında Allah'ın hükmüdür. Dolayısıyla kâdı, bir mesele hakkındaki şer-i hükmü bağlayıcı olmak üzere bildirdiği zaman tek bir bildirimde bulunmalıdır. Çünkü bu, bağlayıcı olmak üzere Allah'ın hükmünü bildirmektir. Dolayısıyla bu, hakikatinde Allah'ın hükmü ile amel etmektir. Allah'ın hükmü çok sayıda anlaşılrsa dahi amel halinde birden fazla olamaz. İşte bu nedenle tek bir meselede yani tek bir mahkemede birçok kâdının bulunması sahih değildir. Çünkü Allah'ın hükmünün birden fazla olması imkansızdır. Tek bir mesele, yani tek bir mahkeme açısından böyledir. Bir beldenin tüm davaları için tek bir mekanda iki ayrı mahkemenin bulunması açısından olana gelince; bu caizdir. Çünkü kadâ, halife tarafından verilen bir niyabettir ve çok sayıda verilmesi caiz olan vekalet gibidir. Keza tek bir mekanda çok sayıda kâdı (mahkeme) bulunması da caizdir. Hasımlar ( taraflar), tek bir mekandaki iki kâdı

arasındaki tercihte çekiştikleri zaman davacı taraf tercih edilir ve davaları, onun talep ettiği kâdıya baktırılır. Çünkü bu, haklı bir taleptir ve kendisinden talep edilenden daha râcihtir.

**Madde-81: Kâdı, yalnızca Kadâ Meclisinde hüküm verebilir. Delil ve yemin de ancak Kadâ Meclisinde geçerli olur.**

Bu maddenin delili; Abdullah İbn-uz Zubeyr'in şöyle dediğinin rivayet edilmesidir:

*"Resulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]*

*iki hasımın hakimın önünde oturmalarına hükmetti."* [Ahmed ve Ebu Davud tahrir ettiler/Lafız Ebu Davud'a ait] İşte bu hadis, kadânın içerisinde hasıl olduğu şekli beyan etmektedir. Bu ise bizatihi meşru bir şekildir. Yani kadânın içerisinde hasıl olduğu muayyen bir şeklin varlığı kaçınılmazdır ki bu hasımlar hakim karşısında otursunlar. İşte bu, Kadâ Meclisidir ve kadânın sıhhati için şarttır. Yani kadânın içerisinde gerçekleşeceği muayyen bir meclisin varlığı kaçınılmazdır ki kadâ olabilsin. Bu, hasımların hakim karşısında oturdukları meclistir. Ali hadisi de bunu teyit etmektedir. Nitekim Resulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] Ali'ye şöyle demiştir:

*"Yâ Ali! Taraflar senin önünde oturdukları zaman birini dinlediğin gibi diğerini de dinleyinceye kadar sakın onlar arasında hüküm verme!"*  
[Ahmed tahrir etti] İşte bu şekilde [ ] *"Taraflar*



*senin önünde oturdukları zaman*" kavli ile hususi bir meclisi beyan etmiştir. Dolayısıyla Kadâ Meclisi, kadânın sıhhati için şarttır. Keza yeminin muteber olması için de şarttır. Bu Resul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şu kavlinden dolayıdır:

"*Velakin davalıya yemin gerekir.*" [İbn-u Abbas kanalıyla muttefekun aleyh] Kadâ Meclisinde olmadıkça üzerinde bu sıfat, [ ] "davalı" sıfatı bulunmaz. Keza beyyine de Kadâ Meclisinde olmadıkça herhangi bir itibara sahip olmaz. Bu da Resul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şu kavlinden dolayıdır:

"*davacıya beyyine (kamt) gerekir.*" [İbn-u Hacer'in ifade ettiği üzere el-Beyhaki, sahih isnat ile tahrir etti] Kadâ Meclisinde olmadıkça üzerinde bu sıfat, [ ] "davacı" sıfatı bulunmaz.

**Madde-82: Davaların çeşitlerine göre mahkemelerin dereceleri değişebilir. Belirli bir sınıra kadar bazı kâdılarının belirli davalara tahsis edilmeleri mümkündür ve bunlardan ayrı olan davalar diğer mahkemelere verilir.**

Bu maddenin delili şudur ki kadâ, halife tarafından verilen bir niyabettir ve aralarında herhangi bir fark olmaksızın tıpatıp vekalet gibidir. Çünkü bu da vekalettir ve vekaletin genel olması da caizdir özel olması da caizdir. Bunun için kâdının muayyen davalara tayin edilmesi ve diğer davalardan men edilmesi caizdir. Aynı mekanda olsalar bile diğer davalara ve (varsa) tayin edileceği davalara da başkasının tayin edilmesi caizdir. İşte buradan mahkemelerin derecelendirilmesi caizdir. Nitekim bu, ilk

asırlardan beri Müslümanlar nezdinde mevcuttur. el-Maverdi, el-Ahkâm-us Sultaniye isimli kitabında şöyle demektedir:

“Ebu Abdullah ez-Zubeyrî şöyle dedi: “el-Basra’da yanımızda bulunan emirler, bir süredir mescid-il câmiye bir kâdı görevlendirip onu “mescit kâdısı” olarak isimlendiriyorlardı. Onlar iki yüz (200) dirhem, yirmi (20) dinar ve daha aşağısına (davalara) hükmederler, nafakaları belirlerlerdi ve kendilerine verilen mevzuların ötesine geçmezlerdi.” Resul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] de hem -Amr-u İbn-ul Âs’a verdiği niyabette olduğu gibi- tek bir davadaki kadâ hakkında niyabet verdi hem de -Aleyhi’s Salatu ve’s Selam’ın Ali İbn-u Ebi Talib [RadiyahAllahu Anh]’e Yemen Kâdısı olarak verdiği niyabette olduğu gibi- vilayetlerden bir vilayette tüm davalardaki kadâ hakkında niyabet verdi. Bu da kadânın hem tahsis edilmesinin cevazına hem de umumileştirilmesinin cevazına delalet etmektedir.

**Madde-83: İstinaf mahkemeleri yoktur ve temyiz mahkemeleri de yoktur. Dolayısıyla kesinlik bakımından kadâ, davada tek derecedir. Böylece kâdı bir hüküm verdiğiğinde o hükmü uygulanır ve bağlayıcı olur. Verdiği hükmün, İslam dışı olması veya kitapta, sünnette yada sahabenin icmaındaki katî bir nassa aykırı hüküm olması veya vakıanın hakikatine ters hüküm verdiğinin açığa**

**çıkması haricinde hüküm başka bir kâdının hükmü ile kesinlikle bozulmaz.**

Bu madde, kâdının hükmünün ne kendisi tarafından ne de başka bir kâdı tarafından bozulamayacağını açıklamaktadır. Kâdının hükmünün bozulamayacağını delili, sahabenin bunun üzerinde icmâ etmiş olmalarıdır. Zira Eba Bekir, Ömer kendisine muhalefet ettiği halde bir takım meselelerde kendi içtihadına göre hüküm verdi ve onun hükümleri bozulmadı. Ali, içtihadında Ömer'e muhalefet etti hükümleri bozulmadı. Ali, Ebu Bekir ve Ömer'e muhalefet etti hükümleri bozulmadı. Nitekim İbn-u Ebî Şeybe, el-Musannef'ta Sâlim'in şöyle dediğini tahrir etmiştir:

"Necran halkı

Ali'ye geldiler ve dediler ki: Ey müminlerin emiri! Senin dilinle şefaath dilyoruz, senin elinle bir sulh yapmıştık. Ömer, bizi yurdumuzdan çıkardı. Yurdumuzu bize iade et. Bunun üzerine Ali, onlara dedi ki: Vay sizin halinize! Ömer, bu işin yetkilisiydi. Ömer'in yaptığı hiçbir şeyi değıştirmekem." Rivayet edildiği üzere Ömer, el-Müşerreke meselesinde önce ana ve baba bir kardeşlerin mirastan mahrum edilmesine sonra onların mirasa ortak edilmesine hükmetmiş ve şöyle demiştir: "O (geçmişteki bir meselede) verdiğimiz bir hükümdür. Bu da (şimdi) verdiğimiz bir hükümdür." Böylece Ömer, iki çelişkili hükmü uygulamıştır.

[İbn-u Kudâme, el-Muğni'de ve el-Beyhaki, el-Hakem İbn-u Mesud es-Sekafi'den rivayet etti]

Yine Ömer, el-Beyhaki'nin Sünen-i Kubrâ'da zikrettiği üzere

dede hakkında farklı hükümlerle hükmetmiş ve ilk verdiği hükmü bozmamıştır.

Fakat şu rivayete gelince; Kâdı Şureyh, birisi ana tarafından kardeş olan iki amca çocuğu (miras) hakkında malın kardeşe ait olduğuna hükmetti. Bu durum Ali [RadiyahAllahu Anh]'a iletilince "*Bana o iki kişiyi getirin*" dedi. Şureyh gelince ona dedi ki: "Onu Allah'ın kitabının neresinde buldun?" Şureyh, Allahuteala şöyle diyor deyip şu ayeti okudu:

**"...Allah'ın kitabına göre rahim sahipleri (akrabalar) birbirlerine (varis olmaya) daha uygundurlar."** [el-Enfal 75] Ali de ona Allahuteala'nın şöyle buyurduğunu söylemiş:

**"Bir**

**erkek veya kadının ana babası ve çocukları bulunmadığı halde (kelale şeklinde) malı mirasçılara kalırsa ve bir erkek yahut bir kız kardeşi varsa her birine altıda bir düşer."** [el-Nisa 12] Bazı rivayetlerde zikredildiği üzere Ali, onun bu hükmünü bozmuştur. İbn-u Kudâme, el-Muğnî'de el-Kadâ kitabında buna şu sözleriyle cevap vermiştir: "Ali'nin onun hükmünü bozduğu sabit olmamıştır. Sabit olsa bile Ali [RadiyahAllahu Anh]'ın belirttiği ayette kitabın nassına muhalefet ettiğini düşünmesi ve onun hükmünü bozması muhtemeldir." Fakat sahabenin, birtakım meselelerde kendi içtihatlarına göre hükmettiği, Ebi Bekir, Ömer ve Ali döneminde halifenin bu hususta onlara muhalefet ettiği ve onlardan birinin diğerinin hükmünü bozmadığı sabit olmuştur. Nitekim Ömer'in tek bir meselede farklı hükümlerle hükmettiği, tüm hükümleri uyguladığı ve bu

hususta şöyle dediği sabit olmuştur: "O (geçmişteki bir meselede) verdiğimiz bir hükümdür. Bu da (şimdi) verdiğimiz bir hükümdür." İbn-u Kudâme bunu, el-Muğnî'de ve el-Beyhaki, el-Hakem İbn-u Mesud es-Sekafi'den rivayet etti. Bu kâdıların hükümlerinin bozulmayacağına delalet içindir. İbn-u Kudâme, el-Muğnî'de şöyle dedi: "Bir nassa ve icmâya muhalefet etmeksizin içtihadını değiştirdiğinde veya önceki içtihadına muhalefet ettiğinde bu muhalefetinden dolayı hükmü bozulmaz. Çünkü sahabe [RadiyAllahu Anhum], bu hususta icmâ etmişlerdir."

Ömer İbn-ul Hattab [RadiyAllahu Anh]'ın Ebî Musa'ya yazdığı rivayet edilen mektuptaki şu sözüne gelince: "Dün verdiğin sonra da hakkında nefsine müracaat ettiğin ve doğru olana vardığın hüküm, hakka dönmene mani olmasın. Zira hak kadimdir ve hakka dönmek batılda ısrar etmekten daha hayırlıdır." [el-Beyhaki, es-Sünen'de Saïd İbn-u Ebî Burde'den, el-Hatîb el-Bağdadi, et-Tarih'te Saïd İbn-u Ubeyh'ten ve Darukutni, Ebî'l Melih el-Hezelî'den rivayet etti] Bu mektuptan murat, bir kimsenin dün verdiği sonra da hatalı olduğunu gördüğü bir hükmü başka bir olayda onu terk etmesi ve bu hükme muhalif olanla hükmetmesidir. Yoksa bunun manası bir kimsenin dün verdiği hükmü bozması değildir. Bunun içindir ki "Hakka dönmene" demiştir, hükmünden dönmene dememiştir. Hakka dönmek ise hatalı görüşü terk etmek ve doğru olana dönmektir. Dolayısıyla Ömer'in bu sözünde şeriata istinat ettiği sürece hükmün bozulacağına dair bir delil yoktur. Bundan dolayı İslam'da emsal hükümler (kararlar), yani şu meselenin daha önceki hükmü şöyledir diye bir şey yoktur. Bilakis daha önce bir mesele hakkında muayyen bir hüküm verildiği zaman bu hüküm, gereğince hareket etmesi yönünde hiçbir kimse için

bağlayıcı değildir. Dolayısıyla kâdının zannı galibince daha doğru olan yeni hükümse bunun gibi bir mesele hakkında başka bir hüküm vermesi caizdir. Fakat daha önce hakkında hüküm verdiği aynı meselede bu hükümden vazgeçmesi ve onu değiştirmesi helal olmaz. İşte buradan İslam'da İstinaf Mahkemesi ve Temyiz Mahkemesi diye bir şey yoktur. Bilakis kadâ, kesinlik bakımından davada tek derecedir.

Burada şer-i kaide şudur: [ ] “**İçtihat misli ile bozulmaz.**” Dolayısıyla herhangi bir müçtehit, diğer bir müçtehide karşı hüccet değildir. O halde diğer mahkemelerin hükümlerini bozan mahkemelerin varlığı sahih olmaz.

Ancak kâdı, İslami şer-i hükümler ile hükmetmeyi terk edip küfür hükümleri ile hükmederse ya da kitaptan veya sünnetten veya icmâ-us sahabeden katî bir nassa muhalif bir hüküm ile hükmederse ya da hakki katil ortaya çıktıktan sonra başka bir adamı kasten adam öldürmekten kısasa mahkum etmesi gibi vakıanın hakikatine muhalif bir hüküm ile hükmederse işte tüm bu ve benzeri hallerde, kâdının hükmü bozulur. Bu, Aleyhi's Salatu ve's Selam'ın şu kavlinden dolayıdır: **“Her kim bu işimizde (dinimizde), ondan olmayan bir şeyi ihdas ederse, merduttur.”** [el-Buhari ve Muslim, Aişe <sup>[RadyAllahu Anhâ]</sup> rivayet ettiler] Yine Ebu Davud'un Câbir İbn-u Abdullah'tan yaptığı şu rivayetten dolayıdır:

"Bir

adam bir kadın ile zina etti. Bunun üzerine Nebi <sup>[SallAllahu Aleyhi ve Sellem]</sup> celledilmesini (sopa vurulmasını) emretti. Sonra evli olduğu

haber verilince emretti de recmedildi." Ve Mâlik İbn-u Enes'in Muvatta'daki şu rivayetinden dolayıdır:

:

:

"Bana bildirildi ki Osman [RadyAllahu Anh]'a altı aylıkken doğum yapmış bir kadın getirildi. Bunun üzerine recmedilmesini emretti. Ama Ali ona şöyle dedi: "Ona recm düşmez. Çünkü Allahuteala şöyle buyuruyor:

**"Onun (çocuğun) taşınması (hamilelik) ve süttten kesilmesi otuz aydır.** [el-Ahkâf 15] *Ve şöyle buyuruyor:*

**"Anneler evlatlarını iki tam yıl emzirirler. Bu, emzirmeyi tamamlamak isteyenler içindir.** [el-Bakara 233] *Dolayısıyla hamilelik altı ay olur. Ona recm düşmez. Bunun üzerine Osman, (kadının) gönderilmesini emreder. Ne var ki kadının recmedilmiş olduğunu görür."*

Yine AbduRezzak, İmam es-Sevrî'den şöyle dediğini haber verdi:

*"Kâdı, Allah'ın kitabına veya Resulullah'ın sünnetine veya üzerinde icmâ edilmiş herhangi bir şeye aykırı hüküm verirse ondan sonra gelen kâdı (mezâlim kâdı) onu reddedebilir."*

Böylesi hükümleri bozma salahiyetine sahip olan ise mezalim kâdisıdır.

**Madde-84: Muhtesib, hadler ve cinayetler dahil olmamak şartıyla, haklarında davacı bulunmayan kamu hukukuna ait bütün davalara bakan kâdisıdır.**

Bu madde, hisbe kâdisına dair bir tariftir. Bu tarif, yiyecek yığını hakkındaki hadisten alınmıştır. Nitekim Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] bir yiyecek yığnında ıslaklık bulunca, insanlar görsünler diye (yaş kısmın) yiyeceğin üst tarafına konulmasını emretmiştir. İşte bu, Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in baktığı ve aldatmanın ortadan kaldırılması için yaş yiyeceğin yığının üstüne konulmasına hükmettiği, insanların genel (kamusal) bir hakkıdır. Bu, bu türden tüm hakları kapsar, ancak hadleri ve cinayetleri kapsamaz. Çünkü hadler ve cinayetler bu kabilden değildir ve asıl itibariyle insanlar arasındaki husumetler, anlaşmazlıklardır.

**Madde-85: Muhtesib, herhangi bir yerde öğrendiği suç hakkında, kadâ meclisi gerekmezsiniz derhal hüküm verme salahiyetine sahiptir. Emirlerini infaz etmek üzere emrine belirli bir miktar polis verilir ve hükmü hemen yerine getirilir.**

Bu madde, muhtesibin davaya bakması için kadâ meclisine gerek olmadığını bilakis aykırılık hakkında hadisenin mücerret tahkiki ile hükmedebileceğini göstermektedir. Zira muhtesib, sokak, ev, hayvanın sırtı, araba, gece veya gündüz gibi herhangi bir yer veya zamanda



hüküm verebilir. Çünkü bir meseleye bakılması için kadâ meclisinin şart koşulduğu sabit olan delil, muhtesib üzerine intibak etmez. Zira Ebu Davud ve Ahmed'in Abdullah İbn-u Zubeyr'den rivayet ettikleri ve kadâ hakkında meclisin şart koşulduğu sabit olan hadis şöyle buyurmaktadır:

*"Tarafların hakimın önünde oturmalarına hükmetti."* Yine Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur: *"Taraflar senin önünde oturdukları zaman..."* [Ahmed, Ali Radiyallahu Anh kanalıyla rivayet etti]

Bu ise hisbe kâdısında mevcut olandan başkadır. Çünkü hisbede davacı ve davalı yoktur. Bilakis çiğnenen bir kamu hakkı veya şeriata bir muhalefet mevcuttur. Ayrıca Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] yiyecek yığını meselesine baktığında, pazarda yürürken, satışa arz edilmiş bir halde iken baktı ve o sırada yiyecek sahibini de özel bir meclise çağırmadı. Bilakis aykırılığı görür görmez ona olduğu yerde baktı ki bu da hisbe meselelerinde kadâ meclisinin şart koşulmadığına delalet etmektedir.

**Madde-86: Muhtesibin kendine, muhtesiblik şartları taşıyan naipler seçme ve onları muhtelif yerlere gönderme hakkı vardır. Bu naipler, tayin edildikleri mahallerde ve bölgelerde kendilerine bırakılan davalarda hisbe görevini yapma salahiyetine sahiptirler.**

Bu madde, muhtesibin tayin edildiği sırada tayininin, kendisine naipler tayin etme, yani kendisine halef kılma hakkının verilmesini kapsamı ile mukayyettir. Fakat muhtesib, kâdî'l kudâ tarafından tayin edilmişse hem bunu

hem de buna ilaveten onun tayininin kâdılarına kendilerine naipler, yani kendilerine halef kılma hakkı vermeye hakkı olduğunu kapsamaya şart koşulur. Ancak kâdı'l kudânın tayini, bunu kapsamıyorsa onun, tayin ettiği kimselere kendilerine naipler tayin etme, yani kendilerine halef kılma hakkı vermeye hakkı yoktur. Dolayısıyla muhtesibin, kendisine naipler tayin etme, yani kendisine halef kılma hakkı yoktur. Dolayısıyla ister muhtesib ister kâdı isterse mezâlim kâdısı olsun kendisine halef kılma hakkına ancak halifenin bunu ona vermesi veya kadâyâ, yani kâdı'l kudâyâ, kâdıları tayin etme ve kâdılarından tayin ettiği kimselere kendilerine halef kılma, yani kendilerine naipler tayin etme hakkını vermesi ile sahip olur. Çünkü kâdı, kadâyı, yani belirli bir kadâyı -ki o, hisbe kadâsıdır- üstlenir ve kendisine halef kılma, yani kendisine naipler kılma hakkı verilmezse, tayin salahiyetine sahip olmaz. Kâdı, mezâlim kâdısı hepsi de aynı şekildedir. Zira onlardan her birisi tayin metninin üzerine gerçekleştiği şeye göre kadâyâ tayin olunmuşlardır. Dolayısıyla bunun dışındakilere, yani tayin sözleşmesinde belirtilmedikçe kâdıları tayin etme hakkına sahip olamazlar. Bundan dolayı muhtesib, tayin emrinde belirtilmedikçe kendi işlerini yapması için naipler tayin etme hakkına sahip değildir ki aynısı kâdı'l kudâ için de geçerlidir. Kâdının kendisine naip tayin etmesinin caiz oluşuna gelince; çünkü Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], kendisine bir mesele arz edildiğinde bu meselede kendisine naiplik edecek bir kişiyi atadı. Nitekim Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e gelerek hizmetçisi olduğu bir adamın karısıyla zina eden oğlunun durumunu ona haber verip hüküm talep eden Ârabî'nin olayı hakkında Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle

buyurmuştur:

- -

**“Ey Üneys, -Eslime kabilesinden bir adam-  
şu kadına git ve eğer itiraf ederse onu recmet.”** [Ebi Hurayra ve Zeyd  
İbn-u Hâlid kanalıyla Müttefikun Aleyh]

Bu da kâdının, kendisine belirlenen bir hususta hüküm verecek bir naibi göndermeye hakkı olduğuna delalet etmektedir. Bir kâdı olması itibarıyla bu, muhtesib için de geçerlidir. Ancak kâdının tayininin sahih olması için naibine tam bir kadâ, yani davaya bakması ve hüküm vermesi için tam bir yetki vermesi şartı koşulur. Çünkü kadâ, bağlayıcı olmak üzere hükmü bildirmektir ve bu manada bölünmeyi kabul etmez. Dolayısıyla onu (davaya) bakması ve hüküm vermeyi terk etmesi şeklinde tayin etmesi doğru değildir. Bilakis kâdı olması ve kadâsının da sahih olması için onu tam bir tayinle tayin etmelidir. Hatta fiilen hüküm vermese bile onun ameli sahih olur. Çünkü hükmün onun tarafından verilmesi şart değildir. Zira bir kâdı, bir davaya bakıp onu tamamlamasa ve hüküm vermeden önce azledilse bu davaya başka bir kâdının bakması ve onun hakkında hüküm vermesi caizdir. Aynı şekilde kâdının naibinin de hüküm vermesi şart değildir. Ancak onun tayininde (davaya) bakma ve hüküm verme salahiyetinin verilmesi, yani tayin edildiği hususta kâdının salahiyetinin tamamına ilişkin bir kâdı olarak tayin edilmesi şartı koşulur. Aynı şekilde muhtesib de tayin edildiği sırada kendisine halef kılma hakkı verilmişse tayin edildikleri bir olayda veya tayin edildikleri bir mekanda (davaya) bakma ve hüküm verme salahiyetlerine sahip olan naipler atayabilir. Ayrıca naip olarak atadığı kişinin Müslüman, hür, baliğ ve baktığı davalar hususunda

fakih olması şartı koşulur. Yani muhtesibin kendisi için şart koşulan şeyler muhtesibe naip kılınan kimse için de şart koşulur. Çünkü o da onun gibi bir kâdıdır.

**Madde-87: Mezâlim kâdısı; devlet tebaasından olsun yada olmasın, devlet otoritesi altında yaşayan herhangi bir kimseye karşı devletten kaynaklanan her tür zulmü -ki bu zulüm ister bizzat halife tarafından isterse halifenin altındaki yöneticiler ve memurlar tarafından yapılsın-kaldırmak için nasbedilen kâdıdır.**

Bu madde, mezâlim kâdısına dair bir tariftir. Mezâlim kadâsında aslanan; Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in; yöneticinin, raiyyenin yönetiminde haklılık yönünden olmayan işler yapmasını [ ] “mazlime” olarak değerlendirdiğine dair yapılan rivayettir ki Enes'ten şöyle dediği rivayet edildi: Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] zamanında fiyatlar yükseldi. (İnsanlar) dediler ki: “Yâ Resulullah! Sen fiyat koysan (sınırladırsan)?” Bunun üzerine şöyle buyurdu:

*“Yaratan da, daraltan da, genişleten de, rızık veren de, fiyatlandıran da Allah'tır. Ben, ne kan ne de mal hususunda herhangi bir kimseye yaptığım herhangi bir mazlime benden talep edilmeksizin Allah ile karşılaşmayı umarım.”* [Ahmed rivayet etti] Dolayısıyla Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], fiyatlandırmayı mazlime olarak değerlendirmiştir. Çünkü bunu yapsaydı, hakkı olmayan bir şey yapmış olurdu. Aynı şekilde herkesin tarlasını bir kamu suyundan sıra ile sulaması gibi devletin

insanlar için düzenlediği genel haklarda ortaya çıkan meselelere bakılmasını mezâlimden saymıştır. Zira Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Zubeyr Bin Avvam [RadiyAllahu Anh] ile Ensardan bir adamın tartıştığı sulama meselesine baktı ve bizzat kendisi gelerek Zubeyr'e dedi ki:

*"(Önce) sen sula ey Zubeyr,*

*sonra suyu komşuna sal."* [Muttefikun Aleyh/ Lafız Muslim'e ait] Bundan ötürü ister yöneticiden isterse devletin düzenlemelerinden ve emirlerinden dolayı olsun, herhangi bir şahıs üzerinde herhangi bir mazlime meydana geldiği takdirde, bu iki hadisten anlaşıldığı üzere mazlime olarak değerlendirilir ve bu mazlime hakkında hükmetmesi için mesele halifeye veya mezâlim kâdılarında halifenin o meselede niyabet verdiklerine götürülür.

**Madde-88: Mezâlim kâdısı, halife veya kâdı'l kudâ tarafından tayin edilir. Fakat onun muhasebesi, tedip edilmesi ve azledilmesi halife yada halife kendisine salahiyet vermişse kâdı'l kudâ tarafından olur. Ancak halife veya tefvîz muavini veya kâdı'l kudâ aleyhine bir mezâlim davasına bakarken azledilmesi sahih değildir. Böyle durumlarda onu azletme salahiyeti mezâlim mahkemesinindir.**

Mezâlim kâdısı, halife veya kâdı'l kudâ tarafından tayin edilir. Çünkü mezâlim, bağlayıcı olmak üzere şer'i hükmü bildirmek olan kadâdandır ve tüm türleri ile kâdıyı ancak halife tayin eder. Nitekim daha önce beyan ettiğimiz gibi, Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in tüm türleri ile kâdıları tayin ettiği sabit olmuştur. Bu nedenle mezâlim kâdısını

tayin eden ancak halifedir. Halifenin kâdî'l kudânın tayin akdinde kendisine bu hakkı vermesi halinde, kâdî'l kudânın da mezâlim kâdısı tayin etmesi caizdir. Yine devletin merkezindeki Baş Mezâlim Mahkemesinin işinin, halifeden, vezirlerinden ve kâdî'l kudâsından kaynaklanan mazlimeye bakmak ile vilayetlerdeki Mezâlim Mahkemesi şubelerinin de valilerden, âmillerden ve devletin diğer görevlilerinden kaynaklanan mazlimeye bakmak ile sınırlandırılması da caizdir. Halifenin, Merkezî Mezâlim Mahkemesine, Merkezî Mezâlim Mahkemesine bağlı olarak vilayet şubelerinde bulunan Mezâlim Mahkemelerindeki mezâlim kâdılarını tayin etme ve azletme yetki ve sorumluluğu da vardır.

Devletin merkezindeki Baş Mezâlim Mahkemesi üyelerini tayin eden ve azleden halifedir. Merkezî Mezâlim Mahkemesi Başkanının, yani halifenin azledilmesine bakan mezâlim kâdısının azledilmesine gelince; bunda asıl olan, - diğer kâdılar gibi onu da görevlendirme hakkı olduğu gibi- onu azletmenin de halifenin hakkı olmasıdır. Fakat burada zanna galip gelen bir durum vardır ki bu durum esnasında azletme yetki ve sorumluluğunun halifenin eline terk edilmesi, bu yetkinin harama götüreceği olmasıdır ve bu durum üzerinde [ ] **“Harama vesile olan da haramdır”** kaidesi intibak eder. Zira bu kaidede zannı galip (ağır basan kanaat) yeterlidir.

İşte bu durum; halife veya vezirleri veya kâdî'l kudâsı -ki halife ona mezâlim kâdısını tayin etme ve azletme yetki ve sorumluluğu vermiştir- aleyhine açılmış bir davanın bulunmasıdır. Çünkü bu durumda azletme yetki ve sorumluluğunun halifenin elinde kalması, kâdının hükmüne etki edecek ve dolayısıyla mesela kâdının

halifeyi ve yardımcılarını azletme kudreti sınırlandırılmış olacaktır. İşte bu azletme salahiyeti, harama vesile olmaktadır. Yani bu durumda o salahiyetin halifenin elinde kalması haramdır.

Kalan durumlarda ise hüküm aslı üzere kalır. Yani mezâlim kâdısını azletme salahiyeti, tıpatıp tayin etme salahiyeti gibi, halifeye aittir.

**Madde-89: Mezâlim kâdısı, bir veya daha fazla kişi ile sınırlandırılmaz. Devlet başkanı, zulümleri ortadan kaldırmak için ihtiyacına göre sayıları ne kadar olursa olsun, mezâlim kâdısı tayin eder. Ancak bir davaya bakılırken hüküm verme salahiyeti yalnızca bir kâdıya aittir, daha fazlasına değil. Duruşma esnasında, hükme yetkili kâdının yanında başka mezâlim kâdılarının bulunması caizdir. Fakat istişareden başka salahiyetleri yoktur ve hüküm veren kâdının onların görüşleri ile hareket etmesi mecburi değildir.**

Bu maddenin delili; mezâlim kâdısının birden fazla olmasının sahih olması bakımındandır. Çünkü halife, kendisine bir veya daha fazla naip tayin edebilir. Ancak mezâlim kâdılarının sayısı çok olsa da mezâlime bakma salahiyetleri bölünmez. Zira onlardan her birisi mezâlime bakma hakkına sahiptir. Ancak halifenin, hem vilayetlerden bir vilayetteki mezâlim için bir kâdı tahsis etmesi hem de onu bazı meselelere tahsis etmesi caizdir. Çünkü halife, mezâlim üzerine genel velayet, özel velayet, bütün beldeler için velayet, bir belde veya bir bölge için velayet verme hususunda istediğini yapabilir. Meseleye doğrudan baktığı

bir sırada mezâlim kâdısının çok sayıda olmamasına gelince; daha önce geçtiği üzere bir mekanda çok sayıda olması caiz olduğu halde bir meselede çok sayıda kâdının caiz olmamasından dolayıdır. Ancak görüşte kendisine ortak olmayıp sadece meşveret için onunla birlikte çok sayıda mezâlim kâdısının (Kadâ Meclisinde) bulunması caizdir. Bu da bizzat onun rızasına ve tercihinine bağlıdır. Eğer bunu uygun görmez ve kendisinin yanında bulunmalarına karşı çıkarsa (Kadâ Meclisinde) bulunamazlar. Çünkü kendisi için tahsis edilmiş bir meseleye bakarken kâdının yanında onu meşgul edecek birisi bulunamaz. Ancak Kadâ Meclisinden çıktığında bu hususta onlarla istişare edebilir.

**Madde-90: Mezâlim Mahkemesi, halifeyi azletme hakkına sahip olduğu gibi, devletteki herhangi bir yöneticiyi veya memuru azletme hakkına da sahiptir. Bu ise zulmün ortadan kaldırılması için bu azlin gerekli olması durumundadır.**

Bu madde, yöneticilerin azledilmesi açısından Mezâlim Mahkemesinin yetkilerini açıklamaktadır. Zira hakim, tayin akdiyle belirlenir ve buna da atama akdi denilir. Şöyle ki; halife velayet hakkına sahiptir ki o yönetimdir, atama hakkına sahiptir ki o tayin etmedir. Atama ise ancak sarîh bir lafızla olan bir akittir. Dolayısıyla halifenin atadığı hakimin azledilmesi bu akdin feshedilmesidir ve halife kesinlikle bu hakka sahiptir. Çünkü Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], valiler atadı ve onları azletti. Çünkü raşid halifeler, valiler atadılar ve onları azlettiler. Aynı şekilde halifenin atama ve azletme hakkı verdiği kimselerden kendisine naip kılma



hakkı da vardır. Ancak mezâlim kâdısı, halifenin naibi olarak yöneticiyi azletme hakkına sahip değildir. Çünkü o, atamada ve azletmede halifenin naibi değildir. Bilakis mezâlime bakmada onun naibidir. Mesela bu yöneticinin vilayetindeki varlığı bir mazlime olduğunda mezâlim kâdısı, bu mazlimmeyi ortadan kaldırma, yani bu yöneticiyi azletme hakkına sahiptir. Zira mezâlim kâdısının yöneticiyi azletme salahiyeti, halifenin naibi olarak değil ancak mazlimmeyi ortadan kaldırmak içindir. Bunun içindir ki bir kimsenin azline karar verdiğinde halife razı olmasa bile o kişi azledilir. Çünkü onun bu durumdaki azli, mazlimenin ortadan kaldırılması ile ilgili bir hükümdür. Bu ise hem herkes hem halife hem de başkaları için bir kolaylıktır. Zira kâdının hükmü herkes için bir hükümdür. Halifeyi azletme salahiyetine gelince; aynı şekilde bu da mazlimmeyi ortadan kaldırma ile ilgili bir hükümdür. Çünkü halifede; içerisinde azledildiği hallerden bir hal veya içerisinde azlini gerektiren hallerden bir hal bulunduğu halde kalmaya devam ederse bu bir mazlime olur. Mezalimin ortadan kaldırılmasına hükmedecek olan ise bizzat Mezâlim Kâdisi'dir. Dolayısıyla Halifenin azline hükmedecek olan da odur. Bundan dolayı mezâlim kâdısının halifenin azledilmesi hükmünü vermesi ancak bir mazlimmeyi ortadan kaldırmak ile ilgili bir hükümdür. Dolayısıyla şayet mazlimenin ortadan kaldırılması halifenin azledilmesini gerektiriyorsa onun azledilmesine hükmedilir.

**Madde-91: Mezâlim Mahkemesi, ister devlet teşkilatındaki şahıslarla ilgili olsun, ister halifenin şer'i hükümlere muhalefeti ile ilgili olsun, ister devlet başkanının**

**benimsediği anayasa, kanun ve sair şer'i hükümlerin nasslarının anlaşılması ile ilgili olsun, ister herhangi bir vergi istemi ile ilgili olsun isterse bunlardan başka bir şey olsun her çeşit zulüm davasına bakar.**

Bu maddenin delili; Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in, hem hakimin fiyatlandırmasını hem de devletin insanların (arazilerini) kamu sularından sıra ile sulamalarını haksızca düzenlemesini bir mazlime olarak görmesidir. Bu da hakka veya şer'i hükümlere muhalefet eden yöneticilerin ameli, halife (devlet başkanı) ile ilgili olursa bunun bir mazlime olduğuna delalet etmektedir. Çünkü Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], devlet başkanı idi. Devletin cihazlarındaki kişilerle ilgili olduğunda da aynı şekilde bir mazlimedir. Çünkü onlar, halifenin naipleridir. Dolayısıyla bu da halife ile ilgili olmuş olur. Çünkü mazlime onun naiplerinin ameli ile ilgili olup bizzat şahısları ile ilgili değildir. Dolayısıyla fiyatlandırma hadisi, halifenin (devlet başkanının) muhalefetinin mazlime olduğuna ve mezâlimlere bakma hususunda salahiyet sahibinin bizzat Mezâlim Mahkemesi olduğuna dair bir delil olmaktadır. İşte bu, bu maddenin birinci kısmının delilidir. İkinci kısma gelince; anayasa veya kanun metinlerinden bir metne bakılmasıdır. Anayasa esasi bir kanundur. Kanun ise sultânın emridir. Dolayısıyla ona bakmak sultânın emrine bakmak olur. Dolayısıyla bu da aynı şekilde fiyatlandırma hadisinin kapsamına girer. Çünkü bu da halifenin amellerine bakmaktır. Bunun da ötesinde Allahuteala şöyle buyurmuştur:

**“Bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz, onu Allah'a ve resulüne götürün.”** [en-Nisâ 59] Yani siz ve ulu'l emr, bir şeyde

anlaşmazlığa düşerseniz demektir. Dolayısıyla anayasa maddelerinin bir maddesi veya kanun maddelerinin bir maddesi hakkındaki anlaşmazlık, ancak şer'i hükümlerden bir hüküm hakkında tebaa ile ulu'l emr arasındaki bir anlaşmazlıktır ve bu da Allah'a ve resulüne götürülür. Allah ve resulüne götürmek ise Mezâlîm Mahkemesine, yani Allah ve resulünün hükmüne götürmek demektir. Maddenin üçüncü kısmına gelince; Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle buyurmuştur:

***“Kimin malım (haksız yere) almışsam, işte bu malım ondan alsın.”***

[Ebu Ya'le, Fadl İbn-u Abbas kanalıyla tahrir etti] Ve şöyle buyurmuştur:

***“Ben, bir kimsenin camı ve malı hakkında yaptığım bir mazlimedenden ötürü benden (hak) talebinde bulunmadığı bir halde Allah ile karşılaşmayı ummam.”*** [Ahmed, Enes kanalıyla rivayet etti] Dolayısıyla halifenin hem tebaadan haksız yere bir mal alması hem de şeriatın tebaaya zorunlu kılmadığı bir malı alması mazlime sayılmaktadır. Bundan dolayı Mezâlîm Mahkemesinin vergilere bakma hakkı vardır. Çünkü bunlar tebaadan alınmış mallardır. Mezâlîm Mahkemesinin vergilere bakması ise bu malın, fakirlere yedirmek için alınmış bir mal gibi şeriatın Müslümanlar üzerine zorunlu kıldığı mazlime olmaksızın alınmış bir mal mı yoksa bu mal, suları toplamak için zaruri olmayan bir baraj inşa etmek için alınmış bir mal gibi şeriatın Müslümanların üzerine zorunlu kılmadığı ortadan kaldırılması gerekli mazlime olarak alınmış bir mal mı olduğunu görmek içindir. Bundan dolayı Mezâlîm Mahkemesinin vergilere bakma hakkı vardır.

**Madde-92: Mezâlim yargılamasında, Kadâ Meclisi şart olmadığı gibi davalının çağırılması ve bir davacının olması da şart değildir. Hiç kimse davacı olmasa bile Mezâlim Mahkemesi zulüm davalarına bakma hakkına sahiptir.**

Bu maddenin delili; bir davaya bakmak için Kadâ Meclisinin şart koşulmasının sabit olduğu delilin, bir davacının bulunmaması nedeniyle Mezâlim Mahkemesine intibak etmemesidir. Zira orada davacı bulunmasına gerek yoktur. Nitekim herhangi bir davacı olmasa bile veya davalının hazır bulunması zarureti olmaksızın mazlimeye bakar. Çünkü o, mazlimenin tetkiki açısından davalının hazır bulunmasını gerektirmeyen bir davaya bakmaktadır. Binaenaleyh Kadâ Meclisini şart koşan delil, Mezâlim Mahkemesine intibak etmez. O delil ise SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in şu kavlidir:

***"Tarafların hakimın önünde oturmalarına hükmetti."*** [Ebu

Davud ve Ahmed, Abdullah İbn-uz Zubeyr kanalıyla rivayet ettiler] Ve şu kavlidir:

***"Taraflar senin önünde oturdukları zaman..."*** [Ahmed, Ali kanalıyla rivayet etti] Binaenaleyh Mezâlim Mahkemesi, herhangi bir şeye, zamana, mekana, Kadâ Meclisine veya başka bir şeye mutlak olarak bağlı kalmaksızın, meydana gelir gelmez mazlimeye bakar. Ancak salahiyetleri bakımından bu mahkemenin konumu göz önünde bulundurularak heybetini ve azametini gösterecek muhteşem bir binaya sahip olması gerekir. Mısır ve Şam'daki sultânlar zamanında, sultânın mezâlime baktığı

meclis, [ ] “Dâr-ul Adl” (Adalethane) diye isimlendirilirdi ve orada sultânın naipleri bulunur, kâdılar ve fakihler hazır olurdu. Nitekim el-Makrizî, “es-Sulûk ilâ Ma’rifeti Duvel-il Mulûk” [Meliklerin Devletlerini Tanımaya Gidiş] kitabında, Salih Melik Sultân Eyyub’un [Salahaddîn el-Eyyûbi] Dâr-ul Adl’e görevlendirdiği naiplerin mezâlimi kaldırmak için orada oturduklarını ve onlarla birlikte kâdıların ve fakihlerin de hazır bulduklarını zikretmektedir. Dolayısıyla Mezâlim Mahkemesine ait muhteşem bir binanın olmasında bir beis yoktur. Çünkü bu mubahlardandır. Hele ki adaletin azametini gösterecek olursa...

**Madde-93: Her insanın, ister Müslüman ister gayrimüslim olsun, ister erkek ister kadın olsun, dilediği kimseyi davalarına ve müdafaalarına vekil kılma hakkı vardır. Bu hususta vekil ile müvekkil arasında bir fark yoktur. Vekilin ücret alması caizdir ve aralarındaki anlaşmaya göre vekil müvekkilden ücret alma hakkına sahiptir.**

Bu madde, husumette vekilliğin caiz olduğunu beyan etmektedir ve bunun delili, vekaletin delilidir. Çünkü vekaletin delili genel olarak geldiğinden tüm vekaletleri kapsamaktadır. Zira vekalet sünnet ile sabittir. Nitekim Ebu Davud sahih bir sened ile Cabir İbn-u Abdullah’ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

:

:

*“Ben Hayber’e gitmek istedim ve Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e gelip selam vererek ona dedim ki: “Ben Hayber’e gitmek istiyorum.” Dedi ki: “Vekilime vardığında ondan on beş yük al. Eğer senden şifre isterse elini onun köprücük kemiği üzerine koy.”* [el-Hâfiz, hasen dedi] Yine Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle dediği rivayet edilmiştir: *“O, Meymune’nin nikahının kabul edilmesinde Eba Rafi’yi vekil tayin etti.”* Zira Ahmed Musned’inde Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in mevlası Ebî Rafi’den şunu tahrir etmiştir:

*“Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in Meymune ile ihramsız olarak evlenip onunla ihramsız olarak zıfafa girdiğinde ben ikisi arasında elçi idim.”* Dolayısıyla vekalet kapsamına giren bir şeyde kendisinin tasarrufta bulunması sahih olan herkesin bu hususta vekil tayin etmesi de sahih olur ki bu hususta kişinin erkek olması veya kadın olması veya Müslüman olması veya kafir olması fark etmez. Ayrıca bizzat husumette vekalet sahabe [RadiyahAllahu Anhum]’un icmâsıyla sabittir: “Zira Ali, Ebu Bekir [RadiyahAllahu Anh]’ın katında Âkil’i vekil tayin etmiş ve şöyle demiştir: “Onun lehine ne hüküm verilirse benim de lehimedir. Onun aleyhine ne hüküm verilirse benim de aleyhimedir.” Yine Abdullah İbn-u Cafer, Osman’ın katında vekil tayin etmiş ve şöyle demiştir: “Şüphesiz husumette görünmez tehlikeler vardır. Şüphesiz şeytan husumet anında hazır olur, ben de o anda hazır olmayı hoş görmüyorum.” İbn-u Kudâme, bunu

el-Muğni'de zikretti ve şöyle dedi: "Şöhretin bir işareti olmasından dolayı bu yaygın olan bir kıssadır ve bunu inkar eden bir kimse çıkmadı." [ ] el-Gahm'ın manası [ ] el-Mehalike, yani görünmez tehlikeler demektir. Binaenaleyh müvekkil, ister hazır olsun ister olmasın ister sağlıklı olsun isterse hasta olsun hakların talebinde, ispatında ve muhakemesinde vekil tayin etmesi caizdir ve bu hususta hasmın rızası şart değildir. Çünkü bunlar, hasmın rızası ister olsun isterse olmasın niyabetin mutlak olarak caiz olduğu birer haktır. Vekilin ücretli olarak vekillik yapması caizdir. Çünkü bu hususta icâra caizdir. Zira icâra genel olup her şeyi kapsar. Dolayısıyla vekaleti de kapsar. Çünkü icâranın tarifi; "bir bedel karşılığında bir menfaat üzerinde yapılan akittir." İşte bu, üzerinde icâr akdinin cereyan ettiği bir akittir ve bu tarif vekalet üzerine de intibak eder. Dolayısıyla ücretli olarak vekillik cereyan ettiğinde vekil, aralarındaki karşılıklı rızaya göre müvekkilden ücret almaya hak kazanır. Ancak ücreti hak etmesi için icâra akdi ve icâra üzerinde ittifakın gerçekleşmesi kaçınılmazdır. Çünkü vekaletin kendisi, ücret gerektirmeyen bir akittir. Ancak ücreti gerektiren vekaletin üzerindeki icarâdır. Bunun içindir ki vekilin müvekkil üzerinde ücret hak etmesi için vekalet akdi ile birlikte vekalet üzerine icâra akdinin yapılması kaçınılmazdır. Vekalet sahibi ister bunu geçimini sağladığı bir meslek edinsin isterse edinmesin vekalet ve ücret almak mutlak olarak caizdir. Bundan dolayı bugün avukatlar olarak tarif edilen ve avukatlar olarak bilinen kişilerin işleri, ücretli bir iş olması bakımından sahih sayılır. Ancak hak ile batılı birbirinden ayırırken bunun ispatında küfür kanunlarına başvurlarsa işte bu caiz değildir. Bilakis hak,

İslam'ın hak kıldığı ve batıl da onun batıl kıldığıdır. Hatta küfür kanunları onaylasa bile bunun aksinin hiçbir kıymeti yoktur.

**Madde-94: Vâsi ve veli gibi özel işlerden herhangi bir işte salahiyet sahibi bir şahsın veya halife, yönetici, memur, mezâlim kâdısı ve muhtesib gibi genel işlerde salahiyet sahibi bir şahsın; vâsi, veli, halife, yönetici, memur, mezâlim kâdısı veya muhtesib olması itibariyle, yerine yalnızca dava ve müdafaa salahiyetlerine sahip olacak bir vekil koyması caizdir. Bu bakımdan, davacı olması veya davalı olması arasında fark yoktur.**

Bu maddenin delili; vekaletin delilinin aynısıdır. Çünkü bir kişinin, alış-veriş ve husumet gibi bizzat kendisinin sahip olduğu tasarruflarda yerine vekil koyması sahih olduğu gibi aynı şekilde başkasına niyabeten sahip olduğu tasarruflarda da yerine vekil koyması sahihtir. Zira vekil, vekil kılındığı hususlarda kendisine vekil tayin etme hakkı verildiği zaman vekalet gereği hakkında tasarrufta bulunması sahih olan hususlarda yerine vekil koyması caizdir. Vâsi de böyledir. Zira vasiyet altındaki kişinin malı hususunda tasarrufta bulunması sahih olan şeyler hakkında yerine vekil koyması caizdir. Aynı şekilde vakfın icâra verilmesi ve benzerleri gibi tasarrufta bulunma salahiyetine sahip olduğu hususlarda vakıf sorumlusunun dilediği kimseyi yerine vekil koyması da caizdir. Bu kişiler gibi yöneticinin de sahip olduğu tasarruflarda dilediği kimseyi yerine vekil koyması caizdir. Ancak yönetici halife ise dilediği kimseyi vekil tayin etmesi caizdir. Çünkü o, her şeyde tasarrufta bulunma hakkına sahiptir ve dolayısıyla kendi yerine vekil tayin eden kimse



gibi olur. Fakat muavinler, valiler, kâdılar ve daire müdürleri gibi halifenin dışında ona naip olan kimselere gelince; halifenin kendilerine vekil tayin etme hakkı vermemesi dışında bunlar vekil tayin edildikleri tasarruflarda kendilerine vekil tayin etme hakkına sahip değildirlir. Çünkü bu kişiler, halifenin naipleridirler. Dolayısıyla onlar, birer vekil mesabesinde dirler. Vekil ise müvekkilinin yerine vekil tayin etme hakkına sahip değildir. Ancak bu hususta vekil kılarsa bu hakka sahip olur. Dolayısıyla ister davalı isterse davacı olsun onu vekalet hususunda vekil tayin ederse bu hakka sahip olur. Çünkü vekil kılma hakkı genel olup tasarrufa sahip olduğu her şeyi kapsar. Buna binaen bugün, hükümet avukatları, başsavcı, naiplik veya bunların bezerleri şeklinde bilinen ıstılahlar, şeriat bu vekilliği caiz kıldığına göre vekalet hükümleri bakımından şeran sahihtir.

**Madde-95: Hilafetin kurulmasından önce yapılan ve infaz edilen akitleri, muameleları ve davaları, şu meselelerin olması dışında bunları hilafet yargısı bozmaz ve yeniden değerlendirmez:**

- a. İslam'a aykırı süregelen bir etkisinin olması halinde yeniden değerlendirmelidir.
- b. Davanın, İslam'a ve Müslümanlara yapılan ve önceki yöneticiler ile zümrelerinin sebep olduğu bir eziyet ile ilgili olması halinde, halifenin bu davaları yeniden değerlendirmesi caizdir.
- c. Gasp eden kişinin elindeki gasp edilmiş bir mal ile ilgili olması halindedir.

Hilafet Devleti kurulmadan önce bitmiş ve sonuçlanmış olan anlaşmalar, muameleler ve meselelerin uygulaması Hilafet'ten önce sonuçlandığı için tarafları arasında sahih sayılır, Hilafet'in kararıyla iptal edilmezler ve yeniden canlandırılmazlar. Aynı şekilde Hilafet kurulduktan sonra da bunlar hakkındaki bu tür davalar yeniden değerlendirilmezler.

Ancak bundan şu üç hal istisna edilir:

- 1- Uygulaması bitmiş ve sonuçlanmış olan meselenin İslam'a aykırı süregelen bir etkisi olursa.
- 2- Mesele, İslam'a ve Müslümanlara eziyet veren kimselerle ilgili olursa.
- 3- Mesele, bir gaspçının elindeki mevcut gasp edilmiş bir mal ile ilgili olursa.

Hilafet Devleti kurulmadan önce uygulanması bitmiş ve sonuçlanmış olan anlaşmalar, muameleler ve meselelerin iptal edilmemesine ve mezkur üç halin dışında yeniden canlandırılmamasına gelince; çünkü Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], dârları İslam dârı haline geldikten sonra cahiliye muamelelerini, akitlerini ve meselelerini iptal etmemiştir. Nitekim Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], (Mekke'nin) fethinden sonra hicret ettiği kendi evine geri dönmemiştir. Zira Âkil İbn-u Ebî Talib, -Kureyş kanunlarına göre- Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in evi de dahil Müslüman olup hicret eden aşiretinin evlerine varis olmuş, onlarla ilgili tasarrufta bulunmuş ve onları satmıştır. O sırada Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] için "siz hangi evinizde kalacaksınız" denildiğinde Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle

dedi: **“Âkil bize bir ev bıraktı mı ki?”**

Başka bir rivayette ise şöyle demiştir:

**“Âkil bize kalacak bir yer bıraktı mı ki?”**. Nitekim o, Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in evlerini de satmıştı. Ama Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in bunu (satış akitlerini) bozmadı. el-Buhari'nin Usâme İbn-u Zeyd kanalıyla tahrir ettiği hadis şöyledir:

: **“(Usâme) Fetih zamanı dedi ki: “Yâ Resulullah, yarın nereye yerleşeceksin?”** Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle buyurdu: **“Âkil bize bir ev bıraktı mı ki?”** Aynı şekilde varit olmuştur ki; Ebâ el-Âs Bin er-Rabî Müslüman olup Medine'ye hicret ettiğinde -ki kendisi Mekke'de şirki üzere kalırken hanımı olan Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in kızı Zeynep Bedir'den sonra Müslüman olup hicret etmişti- Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], cahiliye de yapılan akdi ikrar ederek kızı Zeynep'i nikah akdini yenilemeden ona geri vermiştir. İbn-u Mâce, İbn-u Abbas [RadyAllahu Anhumâ] yoluyla şöyle tahrir etti:

**“Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], kızını iki sene sonra ilk nikahı ile Ebî el-Âs Bin er-Rabî'ye geri verdi.”** Ahmed'in rivayetinde ise şöyle geçmiştir:

**“Yezid bizlere tahdis**

*ederek dedi ki: Muhammed İbn-u İshak Davud Bin Husayni'den onun da İkrime'den onun da İbn-u Abbas'tan bize bildirdiğine göre; Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], kızı Zeynep'i iki sene sonra hiçbir sadaka (mihr) istemeden ilk nikahı ile eşi Ebî el-Âs Bin er-Rabî'ye geri verdi."* Bu ise Ebu el-Âs'ın Müslüman olmasından sonra olmuştur.

İslam'a muhalif süregelen bir etkisi bulunan meselelerin canlandırılmasına gelince; Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], İslami Devlet'te yaşamaya başlamalarından sonra insanların üzerinde kalan ribayı kaldırmış ve onlara yalnızca anaparalarını bırakmıştır. Yani onlar Dâr-ul İslam'da bulunmalarından sonra, üzerlerinde kaladuran riba kaldırılmıştır. Nitekim Ebu Davud, Süleyman İbn-u Amr'dan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti:

:

**"Resulullah**

*[Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'i Veda Haccında şöyle derken işittim: "Dikkat edin! Cahiliye ribasından her bir riba geçersizdir, sizin için (yalnızca) anaparalarınız vardır. Sakın zulmetmeyin ve sakın zulmedilmeyin!"*

Benzer şekilde cahiliye kanunlarına göre dörtten fazla evli olanlar, dâr-ul İslam'dan sonra yalnızca dördünü tutmaya mecbur edildiler. Nitekim et-Tirmizi, Abdullah İbn-u Ömer'den tahric ettiğine göre, Gaylan İbn-u Seleme es-Sekafi Müslüman oldu. Cahiliyede on hanımı vardı. Onlar da onunla birlikte Müslüman oldular.

**"Bunun üzerine Nebi [Sallallahu Aleyhi ve**

***Sellem] kendisine onlardan dördünü seçmesini emretti.***" [et-Tirmizi Abdullah İbn-u Ömer kanalıyla tahrir etti]

Binaenaleyh İslam'a muhalif sürekli etkisi bulunan akitlerin bu etkisi Hilafet kurulduğunda ortadan kaldırılır ve onu ortadan kaldırmak vaciptir.

Mesela Müslüman bir kadın, henüz İslam'a girmeyen bir Nasrani ile evlenmiş ise Hilafet'ten sonra bu akit şer-i hükümlere göre feshedilir.

İslam'a ve Müslümanlara eziyet edenler ile alakalı meselelerin yeniden ele alınmasına gelince; bu, Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Mekke'nin fethinden sonra cahiliyede İslam'a ve Müslümanlara eziyet eden birkaç kişinin öldürülmelerini, hatta Kabe'nin örtüsüne tutunup kalsalar bile öldürülmelerini emretmiş olmasından dolayıdır. Oysa Ahmed ve Taberani'nin Amr İbn-ul Âs'dan rivayetinde Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in, ***"İslam kendisinden öncekileri kaldırır"*** dediği biliniyordu. Yani İslam'a ve Müslümanlara eziyet eden kimseler bu hadisten istisna edilirler.

Zira Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], İkrime İbn-u Ebî Cehl'i affetmesi gibi daha sonra onlardan bazılarını affetmiştir. Bundan ötürü halifenin, onlar hakkındaki meseleleri yeniden ele alması da affetmesi de caizdir. Bu durum, hak sözü söyledikleri için Müslümanlara işkence edenlere veya İslam'a çatanlara da intibak eder. Dolayısıyla,

***"Şüphesiz İslam, kendisinden öncekileri kaldırır"*** hadisi onlara intibak etmez. Bilakis onlar bundan müstesnadırlar ve halifenin uygun gördüğü şekilde

onlar hakkındaki mesele canlandırılır.

Bir gaspçının elindeki mevcut gasp edilmiş malla ilgili meselelerin yeniden değerlendirilmesine gelince; çünkü Müslim, Vâil İbn-u Hucri'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

: :  
: :

*“Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in yanında iken bir arazi hususunda hasımlaşan iki adam geldi ve onlardan biri -ki o, İmru’l Kays İbn-u Âbis el-Kindî’dir ve onun hasmı ise Rabîa İbn-u İydân’dır- dedi ki: Yâ Resulullah! İşte bu, cahiliye döneminde benim arazime atladı. Allah’ın Resulü dedi ki: “Kantın var mı?” Dedi ki: “Kantım yok.” Dedi ki: “Ona yemin gerekir.” Dedi ki: “Bu durumda onu alır.” Allah’ın Resulü dedi ki: “Senin için bundan başka yapabileceğim bir şey yok.” (Vâil) dedi ki: “(Rabîa) yemin etmek için ayağa kalkınca Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle dedi: “Her kim zulmederek bir toprak parçası alırsa üzerinde Allah’ın gazabı olduğu halde ona kavuşur.” Hadiste geçen [*

] “Benim arazime atladı” ifadesinin manası ona galebe çaldı ve ele geçirdi, yani onu gasp ederek aldı demektir.

Böylece Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], cahiliye döneminde olduğunu bilmesine rağmen bir adamın,

arazisini gasp eden bir kimse hakkındaki davasını kabul etmiştir.

Binaenaleyh herhangi bir kimsenin bir toprak parçasını ele geçirmesi veya bir hayvanı yada bireylerin mülklerindeki bir malı gasbetmesi veya kamu yada devlet mülkiyetindeki mallardan bir malı ele geçirmesi gasp sayılır ve bunlar hakkındaki davalar kabul edilir.

Bu üç hal dışındakilere gelince; Hilafet'ten önceki akitler, muameleler ve davalar, -Hilafet'in kurulmasından önce yapılmış ve infazı tamamlanmış olduğu sürece- bozulmaz ve yeniden ele alınmaz.

Mesela bir adam, okulun kapılarını kırdığı suçlamasıyla iki sene hapse mahkum edilmiş, Hilafet'in kurulmasından önce bu iki seneyi tamamlamış ve hapisneden çıkmış olsa, Hilafet'in kurulmasından sonra da hapsedilmeyi hak etmediğini düşünerek bu suçlama ile kendisini hapseden kimseler hakkında dava açmak isterse bu dava kabul edilmez. Çünkü davası görülmüş, hakkındaki hüküm verilmiş ve Hilafet'in kurulmasından önce infazı sona ermiştir. Dolayısıyla onun durumu Allah'a havale edilir.

Fakat bir adam on seneye mahkum edilmiş, bunun iki senesini geçirmiş ve sonra Hilafet kurulmuş ise burada halife buna bakabilir. Ya hakkındaki cezayı asıldan ilga eder ve atfedilmiş suçlamadan beraat etmiş olarak hapisneden çıkarılır, ya geçirdiği ile yetinilir, yani hakkında verilen hüküm iki sene olarak kabul edilerek hapisneden çıkarılır, ya da artakalan mahkumiyet incelenir ve raiyyenin ıslahı ile özellikle şahısların haklarına ilişkin meseleler ve düşmanlıkları düzeltmek ile alakalı şer-i hükümler gereğince yeniden gözden geçirilir.

## İdarî Cihaz

**Madde-96: Devlet işlerinin ve insanların işlerinin [maslahatlarının] idaresinden; Maslahatlar Bölümü, Daireler Bölümü ve İdareler Bölümü mesuldür. Bu üç bölüm, devlet işlerini kalkındırmak ve insanların maslahatlarını gerçekleştirmek için çalışırlar.**

Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] maslahatları idare ediyor ve bunların idaresi için katipler tayin ediyordu. Böylece Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] Medine'deki insanların maslahatlarını bizzat idare ediyor, işlerini görüp gözetiyor, sorunlarını çözüyor, alakalarını tanzim ediyor, ihtiyaçlarını temin ediyor ve onları işlerini düzelterek hususlara yönlendiriyordu. Tüm bunlar, sorunsuz ve karmaşasız olarak hayatlarını kolaylaştıran idarî işlerdendi:

Öğretim işleri hakkında; Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] Müslümanların evlatlarından onuna (okuma-yazma) öğretmeyi kafir esirlerin fidyesi kıldı. Fidyeye bedeli ganimetlerdendir ve Müslümanların mülküdür. Dolayısıyla öğretimi temin etmek, Müslümanların maslahatlarından bir maslahattır.

Tedavi (sağlık işleri) hakkında; Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e bir tabip hediye edildi. O da onu Müslümanlara ait kıldı. Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in kendisine gelen hediye üzerinde tasarrufta bulunmaması, almaması, aksine Müslümanlara ait kılması, tedavinin Müslümanların maslahatlarından bir maslahat olduğuna delildir.

Çalışma işleri hakkında; Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] bir adamı, dilenmek yerine -ki ne de olsa birileri verir, birileri





***“Sizden birinin sırtında bir odun destesi getirip satması bir kimsenin dilenmesinden daha hayırlıdır. (Çünkü insanlar) ya verirler, ya terslerler.”***

Yol işleri hakkında; Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] kendi zamanında çekişme halinde yolları yedi zira [Zira: 75-90 cm arasında değişen uzunluk ölçüsü] haline getirerek tanzim ediyordu. Nitekim el-Buhari, Ebî Hurayra kanalıyla şöyle rivayet etti:

***“Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] (el-Mîâtâ) yolu hakkında tartışıklarında (yolun) yedi zira olmasına hükmetti.”*** Müslim de şöyle rivayet etti:

***“Yol hakkında ihtilafa düştüğünüzde genişliği yedi zira yapılır.”*** Ahmed, İbn-u Abbas kanalıyla Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle dediğini rivayet etti: ***“el-Mîâtâ yolu yedi ziradır.”*** Ahmed’in Ubade İbn-u Samit kanalıyla yaptığı rivayette ise şöyle geçmiştir:

***“Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], yolun arasında geniş bir alanın olmasına hükmetti. Sonra insanlar onun içerisine bina yamak isteyince yol için yedi zira bırakılmasına hükmetti.”***

İşte bu, o vakitteki idarî bir düzenlemedir. Şâfiî mezhebinde olduğu gibi ihtiyaca göre bundan fazla da olabilir.

Keza Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] yolu ihlal etmeyi de men etti. Nitekim Taberani, es-Sağîr'de şöyle tahrir etti:

*“Her kim Müslümanların yolundan bir karış alırsa, kıyamet günü Allah yedi arzdan onu kuşatır.”*

Ziraat hakkında; Zubeyr [RadiyahAllahu Anh] ile Ensardan bir adam, arazilerinden geçen bir su yolundan sulama hakkında anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurdu:

*“(Önce) sen sula ey Zubeyr, sonra suyu komşuna sal.”*

[Muttefekun aleyh/Lafız Müslim'e ait]

İşte böylece Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] Müslümanların maslahatını idare ediyor, idarî sorunlarını basitlik ve kolaylık ile çözüyor, bazı sahabeler de kendisine bu hususta yardım ediyordu. Dolayısıyla Müslümanların maslahatları, halifenin veya üstlenmeye kâfi bir müdür olarak tayin ettiği kimselerin üstleneceği bir cihaz olur. Bilhassa maslahatlar çeşitlenip çoğalmış iken halifenin yükü için bir hafifletme olarak burada benimsenen budur. Böylelikle insanların maslahatları için bir cihaz vardır ki onu, bu yönde raiyyenin yaşamını kolaylaştıran ve karmaşasız, hatta basitlik ve kolaylık ile gerekli hizmetleri karşılayan üsluplara ve vesilelere yetkin bir müdür üstlenir.

Bu cihaz, maslahatlardan, dairelerden ve idarelerden oluşur. [ ] Maslahat; tabiyet, ulaşım, para basımı, öğretim, sağlık, ziraat, çalışma, yollar gibi devletin maslahatlarından herhangi bir maslahat için yüksek

idaredir. Bu Maslahat; kendi maslahatının ve ona bağlı dairelerin ve idarelerin idaresini üstlenendir. [ ] Daire; kendi dairesinin ve ona bağlı idarelerin işlerini üstlenendir. [ ] İdare ise kendi idaresinin ve ona bağlı şubelerin ve kısımların işlerini üstlenendir.

Bu Maslahatlar, Daireler ve İdareler, devlet işlerini kalkındırmak ve insanların maslahatlarını gerçekleştirmek amacıyla kurulurlar ve kaim olurlar.

İdare cihazını, açıklandığı şekle getirmek fiili gerçekleştirme üsluplarından bir üslup ve vesilelerinden bir vesiledir. Buna has bir delile ihtiyaç yoktur ve aslına delalet eden genel delil yeterlidir. Bu üsluplar kulların fiilleridir. Dolayısıyla şer-i hükümlere göre olmadıkça icra edilmesi sahih olmaz denilmez çünkü bunlar, genel olarak aslı üzerine şer-i delil gelen fiillerdir ki bu genel delil, bu fiillerden kaynaklanan her şeyi de kapsamına alır. Ancak asıldan kaynaklanan bir fiil hakkında şer-i delil gelmişse, o takdirde delilin gerektirdiğine bağlanılır. Mesela Allahuteala şöyle buyurdu: **“Ve zekatı verin.”** [el-Bakara 43] Bu,

genel bir delildir. Nisâb miktarı, âmiller (zekat toplayıcıları), kendilerinden zekat alınan sınıflar gibi bundan kaynaklanan fiiller hakkında da deliller gelmiştir ve tüm bunlar

**“Ve zekatı verin.”** [el-Bakara 43] emrinden kaynaklanan fiillerdir. Ancak tüm bu işlerin gerçekleştirilme keyfiyeti hakkında deliller gelmemiştir. Onlar, binek üzerinde mi (zekat toplamaya) gideceklerdir, yoksa yürüyerek mi? Kendileri ile birlikte bulunup yardımcı olacak ücretliler tutulur mu, tutulmaz mı? Topladıkları zekatı defterlere kaydederler mi?

Toplanacakları bir mekan edinebilirler mi? Topladıklarını koyacakları bir mahzen edinirler mi? Bu mahzenler yer altına mı yapılır, yoksa tahıl ambarları gibi mi inşa edilir? Nakitlerin zekatı çuvallarda mı toplanır, sandıklarda mı?

Tüm bu ve benzeri fiiller **“Ve zekatı verin.”** [el-Bakara

43] emrinden kaynaklanır ve genel delilin kapsamında bulunur. Çünkü bunlara has deliller gelmemiştir. İşte tüm üsluplar böyledir. Zira üslup; hakkında genel delil -yani asıl-gelmiş bir fiilden kaynaklanan fer’î (detay) fiildir ve bu detay fiil için hususi delil gelmemiştir. Böylece genel olarak aslının delili, onun da delili olur.

Bunun içindir ki idarî cihazların işini kolaylaştırmak ve insanların maslahatlarını gerçekleştirmek ile münasebeti olduğu takdirde idarî üslupların herhangi bir nizamdan alınması mümkündür. Çünkü idarî üsluplar, şer-i delile ihtiyaç duyan bir hüküm, yönetim değildir. Bundan dolayı Ömer [RadyAllahu Anh] bağışlar veya maaşlar gibi genel (kamu) mülkiyetinden veya devlet mülkiyetinden kendilerine malların dağıtımını maksadıyla, askerlerin ve raiyyenin isimlerini kaydetmede divan üslubunu almıştır.

Âbid İbn-u Yahya, el-Hâris İbn-u Nufeyl’den şöyle rivayet etti:

:

:

« » : “Ömer [RadiyahAllahu Anh] Müslümanlar ile divanların tedvini konusunda istişare etti. Ali İbn-u Ebî Talib [RadiyahAllahu Anh] şöyle dedi: “Sana toplanan malları her sene taksim et. Ondan hiçbir şeyi tutma.” Osman İbn-u Affân [RadiyahAllahu Anh] şöyle dedi: “Ben insanların eline çok mal geçeceği görüşüneyim. Kimin alıp kimin almadığı kaydedilmeyecek olursa, işin karışacağından korkarım.” el-Velid İbn-u Hişâm İbn-ul Mugîra ise şöyle dedi: “Ben Şam’da iken gördüm ki oranın hükümdarları, divanlar tedvin ediyor ve (düzenli) askerler istihdam ediyorlar. O halde sen de divanlar tedvin et ve askerler istihdam et.” Bunun üzerine onun sözünü aldı ve Âkil İbn-u Ebî Talib’i, Mahrame İbn-u Nevfel’i ve Cubeyr İbn-u Mat’am’ı -ki Kureyş’in gençleri idi- çağırdı ve şöyle dedi: “İnsanları evlerine göre yazın.”

İslam’ın Irak’ta egemen oluşundan sonra divanlar önceden üzerinde olduğu şekilde işletildi. Şam Divanı Rumca idi. Çünkü orası önceden Rum topraklarından idi. Irak Divanı ise Farsça idi. Çünkü orası da önceden Fars topraklarından idi. Abdülmelik İbn-u Mervan zamanında, H. 81 yılında Şam Divanı Arapça’ya aktarıldı. Sonra ihtiyaca göre ve raiyyenin maslahatları gereğince divanlar oluşturulması birbirini takip etti. Orduya tahsis edilen divanlar, tesciller ve ödemeler içindi. Çalışmalara tahsis edilen divanlar, ücretler ve haklar içindi. Valilere ve âmillere tahsis edilen divanlar, tayinler ve aziller içindi. Beyt-ul Mâl’a tahsis edilen divanlar, gelirler ve giderler içindi ve hakeza.

Bir divan, onu gerektiren ihtiyaç ile bağlantılı olarak oluşturuluyor, ancak üslupların ve vesilelerin değişkenliğinden ötürü üslubu asırdan asra değişkenlik arz ediyordu.

Divana bir başkan tayin edilir, emrine de görevliler tayin edilirdi. Bu başkana, bazen görevlilerini tayin etme yetisi verildiği gibi bazen de (başkana tayin yetisi verilmeksizin) emrine görevliler tayin ediliyordu.

Buna göre maslahatlar idaresi veya divan denilen kurumların oluşturulması, ihtiyaca göredir ve bu ihtiyacın ağırlığını kaldırmaya yönelik çalışma üslupları ile gerçekleştirme vesilelerine bağlıdır. Bunun her asırda değişkenlik arz etmesi, her vilayette farklılık göstermesi ve her belde ayrı ayrı olması caizdir.

**Madde-97: Maslahatlar, daireler ve idareler bölümlerinin idare etme yetisi; nizamda basitlik, işlerin infazında çabukluk ve idarecilerde kifayet bulunması üzerine kuruludur.**

Bu, bir maslahatın (gerekli işin) halledilmesinin vakasından alınmıştır. Zira maslahat sahibi (gerekli işi olan kimse) ancak onu çabucak halletmeyi ve en mükemmel bir şekilde halletmeyi arzular. Nitekim Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle buyurmaktadır:

*“Şüphesiz ki Allah, her şeyde ihsanı (mükemmel ve güzelce yapılmasını) yazdı. O halde öldürdüğünüz zaman ihsan ile öldürün ve (bir hayvanı) boğazladığınızda, ihsan ile boğazlayın!”* [Müslim,

Şeddâd İbn-u Evs kanalıyla rivayet etti] Dolayısıyla işlerin halledilmesinde ihsan (mükemmellik) şeriatın emridir. Maslahatların halledilmesinde bu ihsana ulaşmak için idarede şu üç niteliğin bulunması kaçınılmazdır: Birincisi: Nizamda (düzenlemede) basitliktir. Çünkü bu, kolaylığa ve sadeliğe götürür. Karmaşıklık ise zorluk çıkarır. İkincisi: Muamelelerin (işlemlerin) halledilmesinde çabukluktur. Çünkü bu, maslahat sahibi üzerinde hafifliğe, rahatlığa götürür. Üçüncüsü: İşin başına getirilenlerdeki kudret ve kifayettir. Bizatihi işin performansı bunu gerektirdiği gibi işin ihsan ile (mükemmel bir şekilde) yapılması da bunu gerektirir.

Bu üç niteliğe dair varit olan deliller şunlardır:

#### **Basitlik:**

- Ebî Musa muttefekun aleyh ve lafzı el-Buhari'ye ait olan hadisinde Saîd İbn-u Ebî Burde'den o da babasından o da dedesinden şöyle dediğini rivayet etmiştir: Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], onu ve Muaz İbn-u Cebel'i gönderdiğinde o ikisine şöyle dedi:

*“Kolaylaştırın zorlaştırmayın! Müjdeleyin nefret ettirmeyin! (Hükümde) ihtilaf etmeyin!”*

- Enes, muttefekun aleyh olup lafzı el-Buhari ve Müslim'e ait olan hadisinde Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

*“Kolaylaştırın, zorlaştırmayın. Teskin edin, nefret ettirmeyin.”*



- Amr İbn-u Murre, el-Hakim'de geçen ve ez-Zehebî'nin sahihleyip muvafakat ettiği hadisinde Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'i şöyle derken işittiğini rivayet etmiştir:

*“Her kim muhtaç, yoksul ve fakir (insanlara) kapısını kapatırsa Allah da semanın kapılarının onun ihtiyacına, fakirliğine ve yoksulluğuna kapatır.”*

- Ebî Meryem el-Ezdî, el-Hakim'de geçen ve ez-Zehebî'nin sahihleyip muvafakat ettiği hadisinde Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'i şöyle derken işittiğini rivayet etmiştir:

*“Her kim Müslümanların işlerinden bir işi üstlenir sonra da onların ihtiyaçlarının, hacetlerinin, fakirliklerinin ve yoksulluklarının (giderilmesine) engel olursa Allah Azze ve Celle de kıyamet gününde onun ihtiyacının, yoksulluğunun, ihtiyacının ve fakirliğinin (giderilmesine) engel olur.”* el-Hakim, el-Mustedrak Alâ's Sahihey'n'de bunun el-Buhari ve Muslim'in tahrir etmedikleri isnadı ve Şami isnadının sahih bir hadis olduğunu söyledi.

- Muaz, Ahmed'de geçen ez-Zeyn'in sahihlediği hadisinde Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

*“Her kim Müslümanların işlerinden bir işi üstlenir sonra da zayıf ve ihtiyaç sahibine engel olursa Allah da kıyamet gününde ona engel olur.”*

### İşleri Bitirmede Çabukluk:

- Taberani, haklarında ihtilaf ettiği bir kısmı dışında ravileri sika olan bir isnat ile Ebî Hurayra'dan Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

: : .  
:  
:  
: . : :

*“Sakın ha el-ikrâdlardan olmayınız!*

*Dediler ki: Ey Allah'ın Resülü el-ikrâd nedir? Dedi ki: Sizden birinizin emîr veya âmil olması, sonra ona bir dul ve bir miskin geldiğinde ona: “İhtiyacın giderilinceye kadar bekle denilerek ihtiyaçları giderilmeden terk edildikleri halde hiçbir talepte bulunmadan dönüp gitmeleridir. Soylu zengin bir adam geldiğinde ise onu yanına oturtarak sonra şöyle der: Senin ne ihtiyacın var? O da der ki: Benim ihtiyacım şunlar şunlardı. O da derki: Onun ihtiyacını acilen yerine getiriniz.”*

- İbn-u Şubbe tarihinde İbn-u Şûzeb'den Ömer [Radyallahu Anh]'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

*“Ey İnsanlar! Bugünün işini yarına ertelemeyin. Şayet böyle yaparsanız işler başınıza birikir de ihmal ettiğiniz şeylerin hangisinden başlayacağınızı bilemezsiniz.”*

- eş-Şâfi, el-Umm'da rivayet etti ve şöyle dedi:

“İlim ehlinden bir çoğu bize şöyle haber verdi: “İrak'ta toplananlar Ömer İbn-ul Hattab'a getirilince, Beyt-ul Mâl'in sorumlusu ona dedi ki: “Ben onu Beyt-ul Mâl'a koyarım.” Dedi ki: “Hayır! Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki onu dağıtmadıkça beytin çatısı altında kalmayacaktır.”

- Ahmed ez-Züh'de, İbn-u AbdülBerr el-İstiyab'da ve İbn-u Ebî Âsım ez-Züh'de Mücemma'dan şöyle rivayet etmişlerdir:

“Ali

[RadyAllahu Anh] Beyt-il Mâl'a emir olduğunda onu süpürür sonra su serper sonra da kıyamet gününde oradaki hiçbir malı Müslümanlardan esirgemediğine dair kendisine şahitlik yapacağını umarak orada salah kıldı.”

**Kifayet:**

- Ahmed, hasen isnad ile Huzeyfe'den Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet etti:

“Bir topluluk vardır ki zayıf ve güçsüzdür. Güçlü ve sayıca (çok) bir topluluk onlarla savaşır. Allah, zayıf olan

topluluğu onlara galip kılar. Bunun üzerine onlar düşmanlarına karşı haddi aşarak (kendilerine yakışmayacak şekilde) muamele ederler ve onlara musallat olurlar. Böylece Allah, onlara kendisiyle kavuşacakları güne kadar öfkelenir.”

- Müslim, Ebî Musa [RadyAllahu Anh]'dan Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet etti:

*“Vallahi*

*biz, bu işe ne onu isteyen ne de ona hırs gösteren bir kimseyi görevlendirmeyiz.”*

- el-Beyhaki, eş-Şa'b'da Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti:

“Hiçbir sorunu gözünden kaçırmayan, öfkelenmeyen ve Allah için hiçbir kınayıcının kınamasına aldırış etmeyen sorunu çözmede mahir, akli selim bir kimseden başkası insanlar arasında hüküm vermesin.”

- el-Hakim, el-Mustedrak'da ez-Zehebî'nin sahihleyip muvafakat ettiği Zeyd İbn-u Eslem'den o babasından o da Ömer [RadyAllahu Anh]'dan onun arkadaşlarına şöyle dediğini rivayet etti:

:

:

":

“Temenni edin. Bazıları dedi ki: “İsterdik ki şu ev altınla dolu olsaydı da Allah yolunda infak ve tasadduk etseydik.” Bir adam dedi ki: “İsterdim ki zebercet (krizalit) ve mücevherlerle dolu olsaydı da Allah yolunda infak ve tasadduk etseydim.” Sonra Ömer dedi ki: “Temenni edin.” Dediler ki: “(Ne temenni edeceğimizi) bilmiyoruz ey Emîrul Müminin!” Ömer dedi ki: “İsterdim ki Ebî Ubeyde İbn-u’l Cerrâh, Muaz İbn-u Cebel, Ebî Huzeyfa’nın mevlası Sâlim ve Huzeyfe İbn-u’l Yemân gibi adamlarla dolu olsun.”

**Madde-98: İster erkek ister kadın olsun ister Müslüman ister gayrimüslim olsun, tabiiyet taşıyan ve kifayeti olan herkesin; bir maslahata veya bir daireye veya bir idareye müdür olarak tayin edilme hakkı bulunduğu gibi buralarda memur olma hakkı da vardır.**

Bu, icâra hükümlerinden alınmıştır. Çünkü devletteki müdürler ve görevliler, icâra (ücret ile tutma) hükümlerine göre ücretlilerdir. Dolayısıyla bir ücretliyi -ister Müslüman ister gayrimüslim olsun- ücret ile tutmak (çalıştırmak) mutlak olarak caizdir. Bu, icâra delillerinin genelliğinden ve mutlaklığından dolayıdır. Nitekim Allahuteala şöyle buyurmaktadır:

**“Eğer sizin için (çocuk) emzirirlerse, onlara (emziren kadınlara) ücretlerini verin.”** [et-Talak 6] Bu geneldir. Müslümanlara has değildir. Nitekim el-Buhari, Ebî Hurayra [RadyAllahu Anh]’den Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle buyurduğunu rivayet etti:

...

:

**“Allahuteala şöyle buyurdu: Üç kişi vardır ki**

*kıyamet günü ben onların hasmıyım. Bir kimseyi ücret ile tutup da ondan faydalandığı halde ücretini vermeyen adam..."* İşte bu mutlaktır. Müslüman ücretli ile mukayyet değildir. Üstelik el-Buhari'nin Aişe [RadyAllahu Anh]'den rivayet ettiği üzere Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] Beni'd Deyl'den bir adamı ücret ile tutmuştur ki o, kavminin dini üzere idi. Bu da Müslümanı ücret ile tutmak gibi gayrimüslimi de ücret ile tutmanın cevazına delalet etmektedir. Keza erkeği ücret ile tutmak caiz olduğu gibi yine delillerin genelliğinden ve mutlaklığından dolayı kadını da ücret ile tutmak caizdir. Dolayısıyla kadının, devletin dairelerinden bir dairenin müdürü olması caiz olduğu gibi buralarda görevli olması da caizdir. Yine gayrimüslimin de devletin dairelerinden bir dairenin müdürü olması caiz olduğu gibi buralardaki görevlilerden bir görevli olması da caizdir. Çünkü onlar ücretlidirler ve icâranın delilleri geneldir ve mutlaktır.

**Madde-99: Her maslahat için bir genel müdür, her daire ve her idare için de işlerini yürütecek birer müdür tayin edilir. Bu müdürler işlerden doğrudan sorumludurlar. Bu müdürler; işleri yönünden, maslahatların veya dairelerin veya idarelerin yüksek idare mesulleri karşısında sorumludurlar. Hükümlerle ve genel nizamlarla mukayyet olma yönünden ise vali ve âmil karşısında sorumludurlar.**

Bu maslahatların, dairelerin ve idarelerin seyrini temin etmek için bunlara sorumlular tayin etmek kaçınılmazdır. Dolayısıyla her maslahat için, maslahatın idarî işlerini doğrudan üstlenen ve ona bağlı tüm daireleri ve idareleri

gözetip denetleyen bir genel müdür; her bir daire için ve her bir idare için bunlardan ve bunlara bağlı şubelerden ve kısımlardan doğrudan mesul olan bir müdür tayin edilir.

Maslahatlar idaresi veya divan oluşturulması bakımından böyledir. Buradaki görevlilerin sorumlulukları bakımından ise şöyledir: Onlar ücretlilerdir, aynı zamanda raiyyededir. Ücretli olmaları yani işlerini yapmaları bakımından daire başkanları yani daire müdürleri karşısında sorumludurlar. Raiyyeden olmaları bakımından da hem valilerden ve muavinlerden olan yöneticiler karşısında hem de halife karşısında sorumludurlar. Yine hem şer-i hükümler ile hem de idarî nizamlar ile mukayyettirler.

**Madde-100: Tüm maslahatlar, daireler ve idareler bünyesindeki müdürler, ancak idarî nizamların gerektirdiği sebeplerden dolayı azledilirler. İşlerinden başka bir işe nakledilebilirler veya işten el çektirilebilirler. Bunların tayini, nakli, el çektirilmesi, cezalandırılması ve azli; maslahatlarının, dairelerinin veya idarelerinin yüksek idare mesulleri tarafından yapılır.**

Bu, ücretli hükümlerinden alınmıştır. Zira ücretli, bir süreliğine ücretle tutulduğunda bu süre içerisinde ücretle tutulduğu işten azledilmesi doğru değildir. Ancak işten alıkonulması mümkündür ki buna askıya almak denilir. Fakat bu durumda ücret almayı hak eder. Çünkü icâra, bağlayıcı akitlerdendir caiz olan akitlerden değildir. Dolayısıyla icâra akdi gerçekleştiğinde akit, tarafları bağlayıcıdır. İdarî düzenlemelerin bağlayıcılığına gelince; bu icâranın şartları mesabesindedir ve bunlara bağlı kalmak

gerekir. Nitekim Aleyhi's Salâtu ve's Selam şöyle buyurmuştur: *"Müslümanlar, şartlarına*

*bağlıdırlar."* [Ebu Davud, Ebi Hurayra kanalıyla tahrir etti] el-Hakim ve ed-Darukutni'in Aişe [Radiyah Allahu Anha]'den yaptıkları rivayette şöyle geçmiştir: *"Müslümanlar,*

*şartlarının yanındadırlar."* Ücretli bir kimsenin bir işten başka bir işe nakledilmesi ise icâra akdine bağlıdır. Mesela bir hendek kazmak için tutulan ücretli bir kimse bir ev inşa etme işine nakledilemez. Hükümet daireleri de böyledir. Zira genel bir tayin ile bir işe atandığında bu işte bir yerden başka bir yere nakledilmesi caizdir. Genel bir tayin ile atandığında nakledilmesi mutlak olarak caizdir. Yani naklinde tayin akdine göre hareket edilir.

**Madde-101: Müdür olmayan memurların tayini, nakli, el çektirilmesi, cezalandırılması ve azli; maslahatlarının, dairelerinin veya idarelerinin yüksek idare mesulleri tarafından yapılır.**

Devlet memurları icâra hükümlerine göre ücretlidirler. Bunların tayini, azli, nakli, cezalandırılması; idarî düzenlemelere göre maslahatlarının, dairelerinin veya idarelerinin yüksek idare mesulleri tarafından yapılır.

Bu, ücretli hükümlerinden alınmıştır. Ücretli bir kimse akdin gerektirdiklerine bağlı kalması gerektiği gibi akitleşmenin üzerine gerçekleştiği şeylere de bağlı kalmalıdır. Çünkü akit, üzerinde ittifakın gerçekleşmesinden ötürü tarafları bağlayıcıdır. Dolayısıyla bir kimse bir



süreliliğine ücretli olarak tutulduğunda belirlenen süre içerisinde ücretle tutulduğu işten azledilmesi doğru değildir.

İdarî düzenlemelerin bağlayıcılığı ise icâranın şartları mesabesinde ki bu, kendisine bağlı kalınmayı gerektirir. Nitekim Alayhi's Salâtu ve's Selam şöyle buyurmuştur:

*“Müslümanlar, şartlarına bağlıdırlar.”*

[Ebu Davud, Ebi Hurayra kanalıyla tahrir etti] Memurların bir işten başka bir işe nakledilmeleri ise icâra akdine bağlıdır. Dolayısıyla bu hususta tayin akdine göre hareket edilir.

Bunların tayini, cezalandırılması ve azli; maslahatlarının, dairelerinin veya idarelerinin yüksek idare mesulleri tarafından yapılır. Çünkü kendisine tevdi edilen sorumluluk gereği hem içerisinde çalıştıkları maslahatın mesulü hem de salahiyet sahibi onlardır.

### Beyt-ul Mâl (Hazine)

**Madde-102:** Beyt-ul Mâl, ilgili şer-i hükümlere göre biriktirme, koruma ve infak etme (harcama) yönlerinden gelirler ve giderler ile ilgilenen dairedir. Beyt-ul Mâl Dairesinin başkanına “Beyt-ul Mâl Hâzini” denir. Vilayetlerde bu daireye tabi idareler vardır. Her idarenin başkanına ise “Beyt-ul Mâl Sahibi” (Beyt-ul Mâl Amiri) denir.

[ ] “Beyt-ul Mâl” ilave tamlamalı bileşik bir özel isimdir ve bundan kasıt ve murat; içerisinde infakı tamamlanıncaya (harcanıncaya) kadar devlet gelirlerinin korunduğu mekandır. Yine bundan kasıt ve murat,

mallardan Müslümanların müstahak olduğu tahsillere ve harcamalara has kılınan cihettir.

Zira biz, -daha önce beyan ettiğimiz gibi- valiye; ordu, kadâ ve maliye olmaksızın “özel vali” olarak velayet verilmesini benimsiyoruz. Binaenaleyh bütün ordu için merkezî bir daire olur ki o “Cihat Emiri”dir. Yine bütün kadâ için merkezî bir daire olur ki o “Kadâ”dır. Keza bütün maliye için de merkezî bir daire olur ki işte o, “Beyt-ul Mâl”dir. Bundan ötürü “Beyt-ul Mâl”, devletin cihazlarından herhangi bir diğer cihazdan bağımsız bir cihazdır ve halife, devletin cihazlarından herhangi bir diğer cihazı takip ettiği gibi, onu da takip eder.

Bunun yanı sıra Beyt-ul Mâl’in doğrudan Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e veya halifeye veya onun izniyle velayet verilenlere tabi olduğuna dair birçok sinerjik deliller vardır. Nitekim Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] bazen malın muhafazasını bizatihi yerine getiriyordu ve kendisine ait bir hizânesi (saklama dolabı) vardı. Yine malın alımını, dağıtımını, yerine koyulmasını da bizatihi yapıyordu. Bazen de kendisinden başkasına bu işler için velayet veriyordu. Keza ardından gelen raşid halifeleri de kendisi gibi yapıyorlardı. Zira Beyt-ul Mâl işlerini ya bizatihi üstleniyorlardı ya da kendilerinden başkasına bu işler için niyabet veriyorlardı.

Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] malı, ya mescide [Mescid-in Nebevî’ye] koyuyordu nitekim el-Buhari, Enes’ten şöyle dediğini rivayet etti:

**“Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e Bahreyn’den bir mal geldi.**



“Seni ağlatan nedir, yâ İbn-ul Hattab?” Dedim ki: “Ey Allah’ın nebisi, nasıl ağlamayayım ki? İşte (üzerinde yattığımız) şu hasır, (vücudunuzun) yanına iz yapmış, işte şu hizânende de gördüklerimden başkasını görmüyorum...” Hadiste geçen [ ] “Karaz”, salkım ağacının yaprağı veya akasya ağacının sıkılan meyvesidir. [ ] “Efik” ise tabaklanmamış deridir.

[Kamus-ul Muhit]

Raşid halifeler zamanında malların korunduğu mekan, Beyt-ul Mâl diye adlandırılır oldu. İbn-u Sa’d, et-Tabakât’ında Sehl İbn-u Hasmé’den ve başkalarından şöyle zikretti: :

“Eba Bekir’in es-Sanh’da kimsenin korumadığı bir Beyt-ul Mâl’ı vardı. Kendisine denildi ki: “Onu koruyacak birini koymaz mısın?” Dedi ki: “Üstünde kilit var.” Nitekim boşalınca kadar içindekileri veriyordu. Sonra Medine’ye intikal edince onu değiştirdi ve evine koydu.” Hinâd, ez-Zuhd’de, ceyyid isnad ile Enes’ten şöyle dediğini rivayet etti: :

... Bir adam Ömer’e gelip şöyle dedi: “Ey mminlerin Emîri! Beni yükle. Çünkü ben cihadı arzuluyorum.” Bunun üzerine Ömer bir adama şöyle dedi: “Onun elini tut ve onu Beyt-ul Mâl’a sok. Oradan dilediğini alsın...” el-Beyhaki, Sunen-i Kubra’da, -ki İbn-u Hacer sahihledi- Abdullah İbn-u Vedî’ a’dan şöyle rivayet etti:

:  
:  
“Ebî Huzeyfe’nin mevlası (azatlı kölesi), Selmâ Bint-u Yu’âr denilen Minalı bir kadının mevlası idi. Sanyorum o, cahiliyede sâibe (serbest bırakılmış) bir kadın idi. Yemame’de ona (mevlaya) ölüm isabet edince onun mirası Ömer İbn-ul Hattab’a getirildi. Vedî’a İbn-u Hazzâm’ı çağırıldı ve dedi ki: “Bu sizin mevlanızın mirasıdır. Buna hak sahibi olan sizsiniz.” Dedi ki: “Ey Müminlerin Emîri! Allah bizi bunu muhtaç etmedi. [Sanırım (o kadın) sahibimiz sâibedir.] Dolayısıyla onun durumundan dolayı utanmak [veya üzölmek dedi] istemiyoruz.” Bunun üzerine Ömer o malı Beyt-ul Mâl’a ait kıldı.” el-Beyhaki ve ed-Dârimî, -ki İbn-u Hazm sahihledi- şöyle rivayet etti:  
:  
:  
:  
:

“Sufyân İbn-u Abdullah İbn-u Rabîa es-Sekafî, bir valiz buldu. Onu Ömer İbn-ul Hattab’a getirdi. Dedi ki: “Onu bir sene tanıt. Tanınırsa öyle yap (tanyana ver.) Aksi takdirde senindir.” Tanıyan çıkmadı. (Hac) mevsiminde (valiz) beraberinde iken onunla (Ömer ile) karşılaştı. Bunu ona (Ömer’e) hatırlattı. Ömer dedi ki: “O

senindir. Zira Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] bize böyle emretti." Dedi ki: "Benim buna ihtiyacım yok." Bunun üzerine Ömer onu alıp Beyt-ul Mâl'a koydu." ed-Dârimî ve İbn-u Ebî Şeybe, Abdullah İbn-u Amr'dan şöyle dediğini rivayet etti:

*"Bir mevla*

*(azatlı köle) Osman zamanında öldü. Onun velisi (mirasçısı) yoktu. Bunun üzerine onun malının Beyt-ul Mâl'a konulmasını emretti." İbn-u AbdilBerr, el-İstizkâr'da Enes İbn-u Sîrîn'de şöyle rivayet etti:*

*"Ali, Beyt-ul Mâl boşalınca kadar malları taksim ederdi. Sonra su serper ve içine otururdu."*

Bu, Beyt-ul Mâl'in birinci manası, yani mekan olması açısından idi. İkincisi manasına, yani cihet olmasına gelince bunun nedeni, malın bazen bir mekanda tutulamamasıdır. Mesela; araziler, petrol ve doğalgaz kuyuları, maden rezervleri, zenginlerden alınıp -bir mekanda tutulmaksızın-hak sahiplerine sarf edilen zekat malları gibi. "Beyt-ul Mâl'ı", bazen cihet anlamında kullanıyorlardı ve bununla mekanın kastedilmesi imkansızdır. Nitekim el-Beyhaki es-Sunen'de, Ahmed el-Musned'de ve AbdurRezzak Musnaf'ında, Lâhuk İbn-u Hamîd'den şöyle rivayet ettiler:

*"İbn-u Mesud'u Kadâ ve*

*Beyt-ul Mâl üzerine (sorumlu olarak) gönderdi." Ömer'in onu Beyt-ul Mâl üzerine kapı bekçisi olarak göndermiş olması mümkün değildir. Onu ancak tahsil ve infak bakımından göndermesi mümkündür. Bu manada İbn-ul Mubârak, ez-Zuhd'de el-Hasen'den rivayet etti ki Basra emirleri, Ebî Musa el-Eşari ile birlikte geldiklerinde, Ömer'den*

kendilerine yiyecek verilmesini emretmesini talep ettiler. Bunun üzerine konuşmasının sonunda onlara şöyle dedi:

*“Ey emirler topluluğu! Size Beyt-ul Mâl’dan iki koyun ve iki ekilebilir arazi parçası (verilmesini) emrettim.”* Bundan kasıt, cihettir.

Beyt-ul Mâl’ın gelirlerinde ve harcamalarında tasarruf sahibi halifedir. Nitekim Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] Osman’ın [Tebuk Seferine çıkan] el-Usra ordusu için verdiği teberruyu alıp odasına koymuştu. Ahmed, hasen-garip hadistir diyen et-Tirmizi ve ez-Zehebî’nin sahihleyip muvafakat ettiği rivayet ile el-Hakim, Abdurrahman İbn-u Semera’dan şöyle dediğini rivayet ettiler:

:

*“Osman [RadyAllahu Anh] Usra ordusunu teçhiz ederken Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e bin (1.000) dinar ile geldi. Osman onları Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in odalarına boşalttı. Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] onları elleri ile evirip çevirerek şöyle diyordu: **Bu günden sonra ne yaparsa Osman’a zarar vermez.**”* Bunu tekrar tekrar söyledi.” Bazen de dağıtımı bizatihi üstleniyordu. el-Buharî’deki Enes hadisinde şöyle geçti:

... :

...

*“Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e*

Bahreyn'den bir mal geldi. Bunun üzerine şöyle buyurdu: **"Onu mescide serin..."** Salâhu kılınca geldi ve (malın) yanına oturdu. Görüp de vermediği hiç kimse yoktu... Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ayağa kalktığında bir dirhem kalmıştı." Keza Ebu Bekir [RadyAllahu Anh] Bahreyn'den gelen malın dağıtımını bizatihi üstlenmişti. el-Buhari, Cabir'den şöyle dediğini rivayet etti:

**"Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] dedi**

**ki: "Bahreyn malı gelseydi, sana şöyle ve şöyle ve şöyle (yani üç kez) verirdim."** Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] vefat ettikten sonra Bahreyn malı geldi. Bahreyn malı gelince Ebu Bekir münadiye emretti. O da şöyle nida etti: **"Her kimin Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in yanında bir borcu veya vaadi varsa bize gelsin."** Hemen geldim ve Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] bana şöyle şöyle dediğini söyledim. Bunun üzerine bana üç (pay) verdi. Sufyân es-Sekafî'nin bulup bildirdiği valiz hakkında daha önce geçen hadiste şöyle geçmişti:

**"Bunun üzerine Ömer onu alıp Beyt-ul**

**Mâl'a koydu."** eş-Şâfi, el-Umm'da rivayet etti ve şöyle dedi: "İlim ehlinden bir çoğu bize şöyle haber verdi: "Irak'ta toplananlar Ömer İbn-ul Hattab'a getirilince, Beyt-ul Mâl'ın sorumlusu ona dedi ki: **"Ben onu Beyt-ul Mâl'a koyarım."** Dedi ki: **"Hayır! Kabe'nin Rabbine yemin olsun ki onu dağıtmadıkça beytin çatısı altında kalmayacaktır."** Sonra mescide konulmasını emretti. Üzerine deriden sergiler konuldu. Muhacirden ve Ensardan adamlar onu korudular. Ertesi gün sabah olunca Ömer beraberinde Abbas İbn-u Abdumuttalip ve Abdurrahman İbn-u Avf olduğu halde, -onlardan biri onun



elini tutarken veya o onlardan birinin elini tutarken çıkageldi. Onu gördüklerinde deriden sergileri üzerinden kaldırdılar ki o anda benzerini hiç görmediği bir manzara gördü. Gördü ki içerisinde altın, yakut, zebercet ve inciler parlıyordu. Bunun üzerine ağladı. O ikisinden biri dedi ki: *"Vallahi bugün ağlama günü değil bilakis şükür ve sürur günüdür."* Dedi ki: *"Vallahi, ben senin düşündüğün gibi düşünmüyorum. Aralarında kötülük vukuu bulmadıkça, kesinlikle bir toplum içinde bu, bu kadar çoğalmaz."* Sonra kibleye yönelip ellerini semaya kaldırdı ve şöyle dedi: *"Ey Allah'ım! Mustedric [Hakki ve hakiki değeri olmadığı halde, kabiliyetsiz bir kimsenin çokça nimete kavuşan ve bu sebeple küfür ve isyana sapabilme tehlikesi ile kendisine azabın ve gazabın yavaş yavaş yaklaşması mümkün olan kimse] olmaktansa dana sığınırım. Muhakkak ki ben seni şöyle derken işitiyorum:*

**"Hiç**

**bilmeyecekleri bir yerden onları istidrâc edeceğiz."** [A'râf 182] Sonra dedi ki: *"Surâka İbn-u Ca'sem nerede?"* Bunun üzerine ona getirildi. Onun kolları ince ve kıllı idi. Sonra kistrânın iki bileziğini verdi. Dedi ki: *"Bunları tak!"* O da taktı. Dedi ki: *"Allahuekber de!"* O da *"Allahuekber!"* dedi. Dedi ki: *"Bu ikisini Kistrâ İbn-u Hurmuz'den sıyrıp alarak Beni Medlec'den bir Arabî olan Surâka İbn-u Ca'sem'e giydiren Allah'a hamdolsun, de!"* O sırada asası ile (malları) karıştırmaya başladı ve şöyle dedi: *"Bunu yerine getiren muhakkak emindir."* Bunun üzerine bir adam ona şöyle dedi: *"Sana haber veriyorum ki sen Allah'ın eminsin. Senin Allah'a eda ettiğini, onlar da sana eda ediyorlar. O halde sen mutlu olursan, onlar da mutlu olur."* Ona *"doğru söyledin"* dedi ve sonra ayrıldı." Yine ed-Dârimî'deki Abdullah İbn-u Amr hadisinde şöyle geçti:

*"Bir mevla (azatlı köle)*

Osman zamanında öldü. Onun velisi (mirasçısı) yoktu. Bunun üzerine onun malının Beyt-ul Mâl'a konulmasını emretti." İbn-u Sîrîn'in el-İstirkâz'ındaki Enes hadisinde şöyle geçti:

*"Ali, Beyt-ul*

*Mâl boşalınca kadar malları taksim ederdi. Sonra su serper ve içine otururdu."*

Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] bazen de sahabesinden birine, dağıtım için velayet veriyor veya onu bazı mali işlerde görevlendiriyordu. el-Buhari'deki Ukbe hadisinde Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediği geçti:

*"Bizde biraz altın*

*olduğunu hatırladım. Beni alıkoymasını istemedim de dağıtılmasını emrettim."* Hâfız İbn-u Hacer el-Askalânî'nin, el-Munzirî'nin ve el-Heysemî'nin hasenlediği isnat ile İbn-u Şebe'de geçen İbn-u Şihâb hadisinde ise şöyle geçti:

: .

*"Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] Bilal'in*

*sadakaları (zekatları) koyduğu hizânesine girdi. İçinde bir hurma yığını buldu ve şöyle dedi: "Bu hurma da nedir, ey Bilal?" Dedi ki: "Yâ Resulullah! Felaketlerinize karşı (önlem olarak) almıştım." Dedi ki: "Bunun için cehennem buharı olduğu halde sabahlayacağından emin mi oldun? Hemen infak et! Kısarak veya cimrilik ile arşın sahibi olan*

**[Allah'tan] endişelenme!"** Yine bu hadiste şöyle geçti:

*"Abdurrahman*

*İbn-u A'vf [Radyallahu Anh] Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] zamanında deve ve koyun zekatlarının başında idi. Bilal de semere zekatlarının başında idi. Muhmiyye İbn-u Cuzî ise beşte birinin [Resulullah ile ehlinin payı] başında idi."* halife de şöyle dedi:

*"Ve harcamalarından Bilal (sorumlu idi.)"* İbn-u Hibban, es-Sahih'de Abdullah İbn-u Lahyi el-Hevzenî'den şöyle dediğini rivayet etti:

:

...

*"Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in müezzini Bilal ile karşılaştım ve ona dedim ki: "Yâ Bilal! Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in nafakası nasıldı?" Dedi ki: "Onun bir şeyi yoktu ki! Allah'ın onu göndermesinden Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in vefatına kadar buna (harcamalara) bakan ben idim. Kendisine Müslüman bir insan geldiğinde (fakirlikten) onu yarı çıplak olduğunu görünce bana emrederdi de harekete geçip borç isterdim. Sonra giyecek veya yiyecek satın alır, onu giydirir veya ona yedirirdim."* Müslim, Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in azatlı kölesi Ebî Râfî'den şöyle dediğini rivayet etti:

:

:

“Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] bir adamdan genç bir deve ödünç almıştı. Sonra kendisine zekat develerinden develer geldi. Ebu Râfi’ dedi ki: “Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] adama genç devesini geri vermeme emretti.” Ebu Râfi kendisine geri döndü ve dedi ki: “Develer içinde dört yaşında seçkin bir erkek deveden başkasını bulamadım.” Bunun üzerine Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle dedi: “O halde onu ona ver. Zira insanların en hayırlısı borcunu en iyi şekilde ödeyendir.” Muttefekun aleyh olan İbn-u Abbas hadisinde şöyle geçti:

... :

“Resulullah [Sallallahu Aleyhi

ve Sellem] Muaz’ı Yemen’e gönderirken ona şöyle dedi: “...Eğer sana itaat ederlerse, Allah’ın kendilerine, zenginlerinden alınıp fakirlerine dağıtılan sadakayı [zekatı] farz kıldığını bildir. Eğer sana bunun için itaat ederlerse, (zekatlarını) al! Kaliteli mallarından sakın. Mazlumun duasından da sakın! Çünkü onunla Allah arasında perde yoktur.” Muslim, Ebî Hurayra’dan şöyle rivayet etti:

“Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] Ömer’i sadaka [zekat] üzerine (görevli olarak) gönderdi.”

Raşid halifeleri de Resulullah’ın yolundan gittiler. Nitekim kendilerinden başkalarını maliyede ve malî işlerde görevlendirdiler. İbn-u İshâk ve Halife rivayet ettiler ve

dediler ki:

“Ebu Bekir, Ebâ Ubeyde İbn-ul Cerrâh ‘ı Beyt-ul Mâl’dan sorumlu kıldı, sonra onu Şam’a gönderdi.” Tercemet-i Muaykib’da ez-Zehebî şöyle dedi:

“Hem Ebu Bekir hem de Ömer onu, Beyt-ul Mâl’da görevlendirdi.” İbn-u Kesir, el-Bidâye ve’n Nihâye’de Abdullah İbn-u Zubeyr’den şöyle rivayet etti:

“Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] Abdullah İbn-ul Erkâm İbn-u Abdi Yeğus’a yazdırıyordu. Resulullah’tan krallara cevap veriyordu. Güvenilirliği, bazı krallara yazmasını emrecek derecedeydi. O yazıyordu ve ona olan güveninden ötürü okuduklarını Resulullah mühürlüyordu. Ebî Bekir için de yazıyordu. Ebu Bekir onu Beyt-ul Mâl’a tevdi etti. Ömer İbn-ul Hattab da Ebu Bekir’i bu ikisinde ikrar etti.” İbn-u Sa’d, et-Tabakât’ta ve İbn-u Hacer, el-İsâbe’de şöyle rivayet ettiler:

“Ömer’in hâzini, azatlı kölesi Yesâr İbn-u Numeyr idi.” Ahmed, Musned’inde ve Abdurrezzak, el-Musnaf’ında Lâhık İbn-u Hamîd’in şöyle dediğini rivayet ettiler:

“İbn-u Mesud’u Kadâ ve Beyt-ul Mâl üzerine (sorumlu olarak) gönderdi.” Yani Kûfe’ye. Halîfe, Malik İbn-u

Enes'ten, o da Zeyd İbn-u Eslem'den şöyle rivayet etti:

*"Ömer, Abdullah İbn-u Erkam'a Beyt-ul Mâl üzerine velayet verdi." İbn-u Huzeyme, Sahih'inde Urve İbn-uz Zubeyr'den şöyle tahrir etti:*

*... "Abdurrahman İbn-u Abdulkârî, Ömer İbn-ul Hattab zamanında Abdullah İbn-u Erkam ile birlikte Beyt-ul Mâl üzerinde (sorumlu) idiler." İbn-u Hacer, el-Feth'de Abdullah İbn-u Mesud'un menkıbeleri bahsinde şöyle rivayet etti:*

*"Ömer ve Osman tarafından Kûfe'deki Beyt-ul Mâl'in velayeti verildi." el-Cehşiyârî, el-Vuzerâ' ve'l Kuttâb [Vezirler ve Kâtipler] kitabında şöyle zikretti:*

*"Nebi'nin katiplerinden biri olan Abdullah İbn-u Erkam Abdu Yeğûs, Beyt-ul Mâl'a tayin edildi." Yani Osman tarafından. el-Hakim, el-Mustedrak'ta ez-Zubeyr İbn-u Bekkâr'dan şöyle dedi:*

*"Abdullah İbn-u Erkam Abdu Yeğûs, Ömer zamanında ve Osman'ın velayetinin başından vefat edinceye kadar Beyt-ul Mâl üzerinde (sorumlu) idi ve ona eşlik edenler vardı." İbn-u AbdilBerr, el-İstiyâb'da şöyle dedi:*

: :

: .

: . “Zeyd İbn-u Sâbit, Osman’ın hilafetinde Beyt-ul Mâl’dan sorumlu idi. Zeyd’in, Vehîb isimli bir kölesi vardı. Beyt-ul Mâl’da kendilerine yardım ederken Osman onu gördü. Bunun üzerine “Bu kim?” dedi. Zeyd dedi ki: “Benim kölemdir.” Osman dedi ki: “Görüyorum ki Müslümanlara yardım ediyorsun. Onun da hakkı vardır. Ben de ona (ücret) tahsis ediyorsun.” Böylece ona iki bin (2.000) tahsis etti. Bunun üzerine Zeyd dedi ki: “Vallahi, bir köle için iki bin tahsis edilmez.” O da bin (1.000) tahsis etti.” es-Sadefî, “Ma’rifet-u Ulemâ-i Mısır ve Men Dehalehâ min Ashabı Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]” [Mısır Âlimlerini ve Resulullah’ın Ashabından Oraya Gelenleri Tanıma] isimli kitabında şöyle zikretti:

“Ebu Râfi, ondan sonra Ali İbn-u Ebî Talip’in yanına geldi. O da kendisine Kûfe’deki Beyt-ul Mâl’in velayetini verdi.” İbn-u Abdilberr, el-İstiyâb’da şöyle dedi:

“Ubeydullah İbn-u Ebî Râfi, Ali’nin hâzini ve katibi idi.” el-Aynî, Umdet-ul Kârî’de şöyle zikretti:

“Ali, Abdullah İbn-u Vehab es-Sevâî’ye ikramda bulunuyor, onu seviyor ve ona güveniyordu. Sonra onu Kûfe’deki Beyt-ul Mâl üzerine (sorumlu) kıldı.” Ali [Radiyallahu Anh] de Ziyâd’ı da Basra’da görevlendirdi. el-Cehşiyârî şöyle dedi: “Basra’dan ayrılınca onu harac ile divanda görevlendirdi.”

Beyt-ul Mâl'ı iki kısma ayırmak mümkündür:

**Varidat [Gelirler] Kısmı: Üç divanı kapsar:**

1. Fey ve Harac Divanı: Ganimetleri, haracı, arazileri, cizyeyi, feyi ve vergileri kapsar.
2. Genel Mülkiyet Divanı: Petrolü, doğalgazı, elektriği, madenleri, denizleri, nehirleri, gölleri, su kaynaklarını, ormanları, meraları ve özel koruma alanlarını kapsar.
3. Sadakalar Divanı: Nakitlerin, ticaret mallarının, zirâî ürünlerin ve meyvelerin, develerin, sığırların ve koyunların zekatını kapsar.

**Nafakat [Giderler] Kısmı: Sekiz divanı kapsar:**

1. Dâr-ul Hilafet Divanı
2. Devlet Maslahatları Divanı
3. Ödenekler Divanı
4. Cihat Divanı
5. Sadaka Harcamaları Divanı
6. Genel Mülkiyet Harcamaları Divanı
7. Acil Durumlar Divanı
8. Genel Bütçe - Genel Muhasebe - Genel Murakabe Divânı.



## Medya

**Madde-103: Medya organı; dahilde kötülüğü uzaklaştıran ve güzelliği barizleştiren kaynaşmış ve güçlü bir İslami toplum inşa etmek için, hariçte ise İslam'ın azametini ve adlini, ordusunun kuvvetini, beşerî nizamın fesadını, zulmünü ve ordularının vehnini gösterir bir şekilde İslam'ı barışta ve savaşta öne çıkarmak ve İslam'ın ve Müslümanların maslahatına hizmet etmek üzere, devletin medya siyasetini belirleyip infaz etmekten mesul olan bir dairedir.**

Medya; davet ve devlet için mühim işlerdendir. İnsanların Maslahatları idaresine bağlı olan maslahatlardan bir maslahat değildir. Bilakis konumu, bağımsız bir cihaz gibi halife ile doğrudan irtibatlıdır. Vakıası, devletin cihazlarından herhangi bir diğer cihazın vakıasıdır.

Seçkin bir medya siyasetinin varlığı, İslam'ı kuvvetli ve müessir bir sunum ile sunar ki bu, İslam'ın kabulü, araştırılması ve üzerinde düşünülmesi yönünde insanların akıllarını harekete geçirir. Yine İslami beldelerin Hilafet Devleti'ne dahil edilmesini kolaylaştırır. Bunun da ötesinde birçok medya işleri, devlet ile sağlam bağlar ile irtibatlıdır. Nitekim halifenin emri olmaksızın yayın yapması caiz olmaz. Bu, askerî işler ve bu işler ile alakalı askerî hareketler, zafer veya yenilgi haberleri ve askerî sanayiler gibi her hususta belirginleşir. Haberlerin bu türü, İmam [Halife] ile doğrudan bağlantılı olmayı gerektirir ki hem gizlenmesi gerekenleri hem de yayınlanıp duyurulması gerekenleri kararlaştırsın.

Bunun delili, kitap ile sünnettir.

Kitaba gelince; Allahuteala'nın şu kavlidir:

**“Onlara güvenlik veya korkuya dair bir haber geldiği zaman hemen onu yayıverirler. Halbuki onu Resule veya kendilerinden olan ulul emre götürmüş olsalardı, aralarından istinbat edenler (işî içyüzünü ortaya çıkarabilenler), onun ne olduğunu bilirdi.”** [en-Nisâ 83] Bu ayetin mevzusu haberlerdir.

Sünnete gelince; el-Hakim'in, el-Mustedrak'ta Müslim'in şartına göre sahihtir diyerek rivayet ettiği ve ez-Zehebî'nin de ona muvafakat ettiği, Mekke'nin fethi hakkındaki İbn-u Abbas hadisinde şöyle geçti:

**“Kureyş'e haber karartması yapılmıştı. Ne Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in haberi onlara geliyor ne de yaptıklarını biliyorlardı.”** İbn-u Ebî Şeybe'de geçen Ebî Seleme'nin mürselinde [Tâbiinden birinin, rivayet eden sahabenin ismini zikretmeksizin doğrudan Resulullah'tan rivayet ettiği hadiste] şöyle geçti:

...

:

“Sonra Nebi [Sallallahu

Aleyhi ve Sellem] Aişe'ye şöyle dedi: **“Beni teçhiz et ve sakın bunu herhangi birine bildirme!”** ... Daha sonra yolların tutulmasını emretti. Bir de Mekke halkına karşı (haber) karartması yapıldı ki onlara hiçbir haber ulaşmasın.” Usra [Tebuk] Gazvesi hakkında geçen Muttefekun aleyh olan

Ka'b hadisinde şöyle geçti:

*“Resulullah* [Sallallahu

Aleyhi ve Sellem] *yapılıncaya kadar (maksadını gizlemek için) kendisinden başkasına tevriye yapmadıkça bir gazve(ye çıkmak) istemezdi. Bu gazvede ise (böyle tevriye yapmadan) gazveye çıktı. (Çünkü) şiddetli bir sıcakta, uzak bir sefer ile çöl içinde, muazzam bir düşman kuvvet ile karşılaşmıştı. Bunun için (bu kez) işlerini Müslümanlara açıkladı ki gazvelerine hazırlıklarını hazırlasınlar. Böylece (gitmeyi) arzuladığı yönü onlara haber verdi.”* el-Buhari'deki Enes hadisinde şöyle geçti:

:

*“Nebi* [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] *henüz haberleri gelmezden evvel Zeyd'in, Cafer'in ve İbn-u Ravâha'nın haberini veriyor ve şöyle diyordu: “Zeyd rayeyi aldı ve vuruldu, sonra Cafer onu aldı ve o da vuruldu, sonra İbn-u Ravâha onu aldı ve o da vuruldu.”* Böyle deyince gözleri yaşla doldu. (Devamla şöyle dedi:) *“Sonra onu Allah'ın kılıçlarından bir kılıç aldı. Böylece Allah onlara fetih verdi.”*

Raşid halifelerin bu hükmü uygulama örneklerinden bazıları da şöyledir: İbn-ul Mubârak, el-Cihat'da ve el-Hakim el-Mustedrak'ta [Müslim'in şartına göre sahihtir dedi, ez-Zehebi de ona muvafakat etti] Zeyd İbn-u Eslem'den, o babasından, o da Ömer

İbn-ul Hattab'dan şöyle rivayet ettiler:

:

:

:

:

“Ona, Ebu Ubeyde'nin Şam'ı kuşattığı ve oradaki kavmin onun aleyhinde birleştikleri haberi ulaşınca, Ömer ona şöyle yazdı: *“es-Selâmu Aleyk! Emmâ ba'd. Mümin bir kulun içine düştüğü hiçbir şiddetli bir durum yoktur ki Allah ona bir çıkış yolu vermesin. Bir zorluk asla iki kolaylığa galip gelemesin.*

Ey

**iman edenler! Sabredin, (düşman karşısında) sebat edin, (cihat için) ribât edin (hazırlıklı ve uyanık olun) ve Allah'a ittikâ edin ki felaha erişebilirsiniz.** [Âl-i İmrân 200] (Ravi) dedi ki: Ebu Ubeyde de ona şöyle yazdı: *“es-Selâmu Aleyk! Emmâ ba'd. Muhakkak ki Allah, kitabında şöyle buyurmaktadır:*

“Bilin ki

**dünya hayatı ancak bir oyun, eğlence, bir süs, aranızda bir övünme ve daha çok mal ve evlat sahibi olma isteğinden ibarettir.** [el-Hadid 20] (Ravi) dedi ki: “Bunun üzerine Ömer onun mektubu ile çıktı, minberin üzerinde oturdu ve onu

Medine halkına okudu. Sonra dedi ki: “*Yâ Medine halkı! Ebu Ubeyde, cihada rağbet etmeniz gerektiğini size arz ediyor.*”

Halife veya niyabet verdikleri ile küfür devletlerinin temsilcileri arasında cereyan eden müzakereler, anlaşmalar ve tartışmalar da askeri haberlere dahildir. Müzakerelerin örneklerinden biri; Hudeybiye’de Sallallahu Aleyhi ve Sellem ile Kureys’in mendubu arasında barış anlaşmasının maddeleri üzerinde anlaşma sağlanıncaya kadar cereyan eden müzakeredir. Doğrudan tartışmalara örnek; Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in Negrân heyeti ile tartışması ve lanetleşmeye davettir. Yine Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in emrine binaen Sâbit İbn-u Kays ile Hassân’ın Temîm heyeti ile tartışmasıdır ve benzerleri. Tüm bunlar aleni idi ve içlerinde gizli bir bent yoktu.

Devlet ile doğrudan alakası olmayan ve hakkında halifenin doğrudan görüşünü gerektirmeyen günlük haberler, siyasî, kültürel ve bilimsel programlar, dünyadaki gelişmeler gibi haberlerin başka türleri olsa da bunların bazı kısımları, hayata bakış açısı ile devletin devletlerarası alakalara bakışına tâbi tutulur. Bununla birlikte devletin bunları denetlemesi, haberlerin birinci türünü denetlemesinden farklı olur.

Binaenaleyh medya cihazının, başlıca şu iki daireyi içermesi gerekir:

Birincisi: Onun işi; askerî işler, harp sanayisi, devletlerarası alakalar ve benzerleri gibi devlet ile alakası olan haberlerdir. Bu dairenin işi, medya cihazına sunulmadıktan sonra devlet veya özel medya araçlarında

yayınlanamayan böylesi haberleri doğrudan murakabe etmektir.

İkincisi: Diğer haberlere tahsis edilir ve onların murakabesi doğrudan olmaz. Devletin medya araçları veya özel medya araçları bu türden haberleri sunmak için herhangi bir izne ihtiyaç duymazlar.

**Madde-104: Sahipleri devlet tabiiyeti taşıyan medya araçlarının ruhsata ihtiyacı yoktur. Yalnızca kurulan medya aracını, Medya Dairesine bildiren bir "bilgilendirme ve haberdar etme" iletisi yollamaları gereklidir. Medya aracının sahibi ve yönetmeni, yayınladıkları her medya yayınından mesul olurlar ve teba fertlerinden herhangi biri gibi şer-i bir muhalefetten muhasebe edilirler.**

Medya araçlarının ruhsatlandırılmaya ihtiyacı yoktur. Bilakis İslami Devlet'in tabiiyetini taşıyan herkesin; görsel, işitsel veya yazılı herhangi bir medya aracı kurmaya hakkı vardır. Kurulan medya aracının, medya cihazının bilgilenebilmesi için "bilgilendirme ve haber vermeden" başkasına ihtiyacı yoktur.

Daha önce zikrettiğimiz şekilde devlet ile doğrudan alakası olan haberlerin yayınlanmasında izne ihtiyacı vardır. Diğer haberleri ise bir ön izin gerekmeksizin yayınlatabilir.

Bütün durumlarda, medya araçlarının sahipleri, yayınladıkları her medya unsurundan sorumludurlar ve raiyyenin fertlerinden herhangi bir fert gibi, herhangi bir şer-i aykırılıktan hesaba çekilirler.

## Ümmet Meclisi [Şurâ ve Muhâsebe]

**Madde-105: Müslümanları görüş bakımından temsil eden ve halifenin kendilerine danıştığı şahıslar, Ümmet Meclisidir. Vilayetlerin ahalisini temsil eden şahıslar ise Vilayet Meclisleridir. Yöneticilerin zulmünü veya İslami hükümlerin kötü tatbik edilmesini şikayet amacıyla gayrimüslimlerin de Ümmet Meclisinde bulunmaları caizdir.**

Ümmet Meclisi; halifenin kendileri ile işler hakkında istişare etmek üzere başvurması için görüş bakımından Müslümanları temsil eden şahıslardan oluşan bir meclistir ve onlar, yöneticileri muhasebede ümmetten niyabet alırlar. Bu ise Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in, Muhacirden ve Ensardan kavimlerini temsil eden adamlar ile istişaresinden ve Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Şurâ için sahâbesinden adamlar tahsis etmesinden alınmıştır. Nitekim görüş almada diğerlerinden daha çok onlara başvuruyordu. İşte onlardan bazıları: Ebu Bekir, Ömer, Hamza, Ali, Selmân el-Fârisî ve Huzeyfe...

Yine Ebî Bekir [RadiyahAllahu Anh]'in Muhacirden ve Ensardan adamlar tahsis edip karşılaştığı bir iş hakkında görüşlerini almak için kendilerine başvurmasından alınmıştır. Nitekim Ebî Bekir [RadiyahAllahu Anh] zamanında Ehl-iş Şurâ, âlimler ile fetva sahipleri idi. İbn-u Sa'd, el-Kasım'dan şöyle tahrir etti:

“Ebâ

*Bekir es-Siddîk, kendisine ehl-ir ra'y [görüş sahipleri] ve ehl-il fikh [fakihler]*

ile istişare edilmesini gerektiren bir iş ile karşılaştığı zaman, Ensardan ve Muhacirden bazı adamları çağırırdı: Ömer, Osman, Ali, Abdurrahman İbn-u Avf, Muaz İbn-u Cebel, Ubeyy İbn-u Ka'b ve Zeyd İbn-u Sâbit." Onların hepsi Ebî Bekir'in hilafetinde fetva veriyorlardı ve insanlar fetva için ancak onlara başvuruyorlardı. Ebu Bekir de öyle hareket ediyordu. Sonra velayeti alan Ömer de o kimseleri çağırıyordu. Keza Müslümanları yöneticileri muhasebeye çağırın deliller de varit oldu. Nitekim raşidi halifeler zamanında meydana geldiği gibi Müslümanlar bunu fiilen uyguluyorlardı. Ümmetin şurâ konusunda niyabet vermeye hakkı olduğu gibi muhasebe konusunda da niyabet vermeye hakkı vardı. Tüm bunlar, yöneticileri muhasebe konusunda ve Kurân ile sünnetin nassları ile sabit olan şurâ konusunda ümmetten niyabet alan özel bir meclis edinmenin mübah olduğuna delalet etmektedir. Buna [ ] "Ümmet Meclisi" ifadesi atfedilmiştir. Çünkü bu, muhasebe ve şurâ konusunda ümmetten alınan bir niyabettir.

Yöneticilerin kendilerine yönelik zulümlerini, İslam'ın üzerlerine kötü tatbikini, kendilerine hizmet götürülmemesini veya benzerlerini şikayet bakımından, raiyyeden olan gayrimüslimlerin de bu mecliste üye olmaları caizdir.

**Madde-106: Vilayet Meclisi üyeleri, ilgili vilayetin ahalisinden doğrudan seçim yoluyla seçilirler. Vilayet Meclislerinin üye sayısı devletin her vilayetindeki nüfus yüzdesine göre sınırlandırılır. Ümmet Meclisi üyeleri ise Vilayet Meclislerinden doğrudan seçim yoluyla seçilirler.**



**Ümmet Meclisinin başlangıç ve bitiş müddeti, Vilayet Meclislerinin başlangıç ve bitiş müddeti ile aynı olur.**

Ümmet Meclisi üyeleri seçim ile seçilir, tayin ile atanmaz. Bu, onların görüşte insanların vekilleri olmalarından dolayıdır. Vekili ise ancak müvekkili seçer. Müvekkile mutlak olarak vekil dayatılamaz. Çünkü Ümmet Meclisi üyeleri, fertler ve topluluklar olarak insanların görüşte temsilcisidirler. Geniş bir bölgede ve birebir tanınmayan büyük bir toplulukta temsilci, ancak insanların kendisini temsilci olarak seçmesi ile bilinir. Bunun içindir ki Resul [Aleyhi's Salâtu ve's Selâm] görüşte kendilerine başvurduğu kimseleri, kudretlerine, kifayetleri ve şahsiyetlerine göre seçmemiş, bilakis onları "nakipler", topluluklarının temsilcileri olmaları esası üzerine seçmiştir. Nitekim İkinci Akabe Biatı'nde nakipleri seçme işini (kendisine) biat veren Müslümanlara bırakmış ve onlara şöyle demiştir:

*"Bana aranızdan, kavimlerinin üzerinde (temsilci) olacak on iki (12) nakip çıkarınız."* İbn-u Hişâm, Sîret'te Ka'b İbn-u Mâlik kanalıyla zikretti."

Buna göre, Ümmet Meclisi üyelerinin görüş hususunda vekiller olmaları, Ümmet Meclisinin gereğince bulunduğu illetin, görüşte ve muhasebede fertlerin ve toplulukların temsili olması ve genel seçimler olmadıkça tanınmayan insanlar hakkında bu illetin tahakkuk etmemesi bakımından, tüm bunlar bakımından, Ümmet Meclisi üyelerinin seçim ile seçilmeleri ve tayin ile atanmamaları istinbat edilir.

Ümmet Meclisi Seçimlerinin Keyfiyeti

1. 56. madde uyarınca şu iki maksatla ehlini temsil edecek bir Vilayet Meclisi seçilir:

Birincisi: Vilayet ehli için huzurlu ve güvenli bir yaşam sağlayacak ve ihtiyaçlarının giderilmesini ve hizmetlerinin karşılanmasını kolaylaştıracak şekilde işini yapmasında valiye yardımcı olması maksadıyla vali için vilayetin vakıası ve ihtiyaçları konusunda gerekli bilgileri sunmaktır.

İkincisi: Vilayet Meclisinin “çoğunlukla” validen şikayetçi olması, valinin azlini gerektirmesi bakımından valinin yönetiminden razı veya şikayetçi olduklarını açığa vurmaktır.

Yani Vilayet Meclisinin vakıası; vilayetin vakıasını kavratmak ve kendisinden razı veya şikayetçi olduğunu açığa vurmak suretiyle valiye yardımcı olmaya yönelik idarî bir vakıadır. Tüm bunlar onu, işini ihsan (mükemmellik) ile yapmaya sevk eder. Ancak bu meclis, ileride beyan edilen Ümmet Meclisi gibi başka salahiyetlere sahip değildir.

2. 105. madde uyarınca ve yukarıdaki beyana göre bir Ümmet [Şûra ve Muhasebe] Meclisi oluşturulur. Bu meclis, ileride beyan edilen mevzusunda ifade edilmiş salahiyetlere sahip ümmetin seçilmiş temsilcisi olur.
3. Bu da hem Vilayet Meclisleri üyelerinin seçilmesi için bir seçim hem de Ümmet Meclisi üyelerinin seçilmesi için bir seçim olacağı anlamına gelmektedir.
4. Seçim işlemini kolaylaştırmak ve raiyyeyi seçimlerin tekrarı ile meşgul etmemek için evvela Vilayet Meclisleri seçilir sonra Vilayet Meclislerinde kazananlar toplanır

kendi aralarından Ümmet Meclisi üyelerini seçerler yani Vilayet Meclisleri doğrudan bir seçim ile ümmet tarafından seçilir, Ümmet Meclisi de Vilayet Meclisleri tarafından seçilir. Bu ise Ümmet Meclisi müddetinin başlangıç ve bitişinin, Vilayet Meclislerinin başlangıç ve bitişini ile aynı anda olacağı anlamına gelmektedir.

5. Vilayet Meclislerinden Ümmet Meclisine üye olarak seçilen kimsenin yerini, kendi vilayetinin meclis seçimlerinde kaybeden adaylardan en çok oy sahibi olan kimse alır. En çok oyu eşit sayıda alan birden fazla olursa aralarında kura çekilir.
6. Zimmet ehli de Vilayet Meclislerine kendi temsilcilerini seçerler. Onların bu temsilcileri de Ümmet Meclisindeki temsilcilerini seçerler. Tüm bunlar, Vilayet Meclisleri seçimleri ve devlet içerisindeki Ümmet Meclisi seçimleri ile birlikte olur.

Binaenaleyh bu geçen unsurları dikkate alan ve Vilayet Meclisleri seçimlerinin ve keza Ümmet Meclisi seçimlerinin icraatlarını beyan eden bir kanun hazırlanmıştır.

**Madde-107: Hilafet Devleti'nin tabiiyetini taşıyan herkes, ister erkek ister kadın olsun ister Müslüman ister gayrimüslim olsun âkil ve bâliğ ise Ümmet Meclisine ve Vilayet Meclisine üye olma hakkına sahiptir. Fakat gayrimüslimlerin üyeliği, yöneticilerin zulmünü veya İslam'ın kötü tatbik edilmesini şikayet ile sınırlıdır.**

Tabiiyet taşıyan her Müslümanın, ister erkek ister kadın olsun, âkil-bâliğ olduğunda Ümmet Meclisine üyelik hakkı ve Ümmet Meclisi üyelerini seçme hakkı vardır. Çünkü

Ümmet Meclisi, yönetim kabilinden değildir ve kadının yönetici olmasını yasaklayan hadis-i şerifin kapsamına girmez. Bilakis bu, şurâ ve muhasebe kabilindedir ve erkeğin hakkı olduğu gibi kadının da hakkıdır. Zira Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e bîsetinin 13. yılında [yani hicret ettiği sene] yetmiş beş (75) Müslüman gelmişti. Bunların yetmiş üçü (73) erkek ve ikisi (2) kadın idi. Onlar hep birlikte kendisine İkinci Akabe Biatı'nda biat vermişlerdi ki bu, hem harp ve kital biati idi hem de siyasi bir biat idi. Kendisine biatleri tamamlandıktan sonra onlara şöyle dedi:

*“Bana aranızdan, kavimlerinin üzerinde (temsilci) olacak on iki (12) nakip çıkarınız.”* Ahmed'in Ka'b İbn-u Mâlik yoluyla tahrir ettiği uzun bir hadisin parçasıdır. İşte bu, aralarında seçim yapmaları için hepsine yönelik bir emirdi. Yalnızca erkekler has değildi ve ne seçenler ne de seçilenler noktasında kadınları istisna etmişti. [ ]

“Mutlak, -takyit delil varit olmadıkça- mutlaklığı üzere câri olur” Yine [ ] “Umum, - tahsis delil varit olmadıkça- umumluğu üzere câri olur.” Burada ise hem genel hem de mutlak bir ifade vardır. Ne tahsis ne de takyit delili varit olmuştur. Dolayısıyla Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in, o iki kadına da nakipler seçmelerini emrettiğine ve o iki kadın için de Müslümanların iki nakibi olarak seçilme hakkı verdiği delalet vardır.

Bir gün Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] insanların kendisine biat vermeleri için oturuyordu. Ebu Bekir ve Ömer de kendisi ile birlikte oturuyorlardı. O sırada hem erkekler hem de

kadınlar kendisine biat veriyorlardı. Bu biat, İslam üzere değil ancak ve sadece yönetim üzere bir biat idi. Çünkü onlar zaten Müslüman kadınlar idi. Sonra Hudeybiye'deki Rıdvân Biatı'nda, kadınlar da kendisine biat veriyorlardı ki Allahuteala, bu hususta şöyle buyurdu:

**“Ey Nebi! Mümin**

**kadınlar hiçbir şeyi Allah'a şirk koşmayacaklarına, hırsızlık yapmayacaklarına, çocuklarını öldürmeyeceklerine, elleri ve ayakları arasında bir iftira düzüp getirmeyeceklerine (zina mahsulü çocukları nikahlı kocalarına nispet etmeyeceklerine), hiçbir marufta sana isyan etmeyeceklerine dair biat etmek üzere sana geldikleri zaman onların biatini al. Onlar için Allah'tan mağfiret dile. Muhakkak ki Allah gafurdur, rahîmdir.”** [el-Mumtehine 12] İşte bu biat da yönetim üzere idi. Çünkü Kuran, onların mümine kadınlar olduklarını ve o biatin marufta [Allah'ın emirlerinde] ona isyan etmemeleri üzerine olduğunu ikrar etmektedir.

Buna ilaveten kadının, görüşte kendisi için vekil edinme ve başkasına vekil olma hakkı vardır. Çünkü görüş belirtme ve dolayısıyla bu hususta vekil edinme hakkı vardır. Zira vekalette, erkek olmak şart koşulmaz. O halde kadının da başkasının vekili olmaya hakkı vardır.

Çünkü efendimiz Ömer'den sabit olduğuna göre kendisi, hakkında Müslümanların görüşünü almak istediği bir olay ile karşılaştığı zaman, -ki bu ister şer-i hükümler ile alakalı

olsun ister yönetim ile alakalı olsun isterse devletin işlerinden herhangi bir iş hakkında olsun- Müslümanları mescide çağırıyordu. Hem erkekleri hem de kadınları çağırıyor, hepsinin görüşlerini alıyordu. Mehrin sınırlandırılması konusunda bir kadın kendisine karşı çıktığında kendi görüşünden vazgeçmişti.

Müslümanların Ümmet Meclisinde hakları olduğu gibi, gayrimüslimlerin de Ümmet Meclisinde temsil edilmeye ve orada kendilerince seçilmiş naip olmaya hakları vardır ki İslam hükümlerinin üzerlerine kötü tatbik edilmesi ve yöneticinin zulmünden kendilerine dokunan hususlar hakkındaki görüşlerini onlara niyabeten dile getirebilsinler.

Çünkü Allah Subhânehu şöyle buyurmuştur:

**“Eğer bilmiyorsanız zikir ehline sorunuz.”** [en-Nahl 43] Buradaki zikir ehlinden murat ehli kitaptır. Ehli kitap ise kafir olduğu halde Allah, onlara sorulmasını emretmiştir. Dolayısıyla bu onların kendi işleri hakkında görüş bildirmeye haklarının olduğuna delalet etmektedir.

Fakat bununla birlikte gayrimüslimlerin şer-i hükümler hakkında görüş belirtme hakkı yoktur. Çünkü şer-i hüküm, İslami akideden kaynaklanır. Zira bunlar, tafsili delillerinden istinbat edilmiş amelî şer-i hükümlerdir ve bunlar, İslami akidenin belirlediği muayyen bir bakış açısına göre insanın sorunlarını çözerler. Gayrimüslim ise İslami akide ile çelişen bir akideye inanmaktadır. Onun hayata bakış açısı da İslam'ın bakış açısı ile çelişmektedir. Dolayısıyla şer-i hükümler hakkında onun görüşü alınmaz.

Benzer biçimde gayrimüslimlerin, hem halifenin seçiminde hem de aralarından halife seçilmesi için hilafete aday olanların sınırlandırılmasında hakkı yoktur. Çünkü onların yönetimde hakkı yoktur. Ümmet Meclisinin salahiyetlerinden olan diğer hususlarda ise Müslüman üye gibi gayrimüslim üyenin de görüş belirtme hakkı vardır.

**Madde-108: Şurâ ve Meşveret, mutlak şekilde görüş almaktır. Teşriide, tarifte, gerçekleri ortaya çıkartma gibi fikrî hususlarda, fennî ve ilmi hususlarda bağlayıcı değildir. Halife, amelî konulardan birinde ve araştırma yahut ileri görüş gerektirmeyen amellerde istişare ettiğinde bağlayıcıdır.**

Şurâ, şâvera kelimesinin masdarı olup müsteşardan görüş talep etmektir. Denilmiştir ki onunla istişare ederek ondan meşveret talep etti.

Zammeli şin ile eş-şurâ ve el-meşûra kelimeleri aynı manadadır. Sükunlu şin ile el-meşverat kelimesi de aynıdır. Lisan-u Arap'ta şöyle geçti: Denilir ki "Falan kişi dil olarak iyi bir meşûra ve meşveret sahibidir. El-ferâ şöyle dedi: El-meşûra kelimesinin aslı meşverettir. Sonra hafifliğinden dolayı meşûra kelimesine nakledilmiştir. el-Leys şöyle dedi: El-meşvera kelimesi, el-işâre kelimesinden türemiş mefale babındandır. Denilmiştir ki: Meşûra kelimesi zammeli şin ile eş-şurâ ve el-meşûradır. el-meşvara da böyledir. "Onunla işte müşavere ettim ve onunla istişarede bulundum" ifadelerinin aynı manada olduğu söylenmiştir. Muhtâr-us Sahhâh'ta şöyle geçmiştir: El-meşvera, eş-şurâdır. Zammeli şin ile el-meşûra kelimesi de aynıdır. Deriz ki; "Onunla işte

müşavere ettim ve onunla istişarede bulundum” aynı manadadır.

Şurânın meşruiyetinde asıl olan Allah [Saubhânehu ve Te’alâ]’nın kerim Nebisi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e, müminlerle istişarede bulunmasını emretmesidir. Zira ona şöyle demiştir:

**“İş hususunda onlar ile müşâvere et!”** [Âl-i İmân 159] Bu, talebi ifade eden bir emirdir. Bu emre eşlik eden nasslardaki karineler ise bu talebin mendup olduğunu ifade etmektedir. Bu nasslar ise şunlardır:

1. Allah Subhânehu’nun, **“Onların işleri, aralarında şurâ iledir.”** [eş-Şurâ 38] kavli ile kendi aralarındaki işlerinin şurâ ile olmasından ötürü müminleri methetmekle şurâyı methetmesidir.

2. Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], işlerde sahâbesi ile o kadar çok istişarede bulunmuştur ki bu da istişareye ne kadar hırs gösterdiğine, önem ve değer verdiği delalet etmektedir. Böylece kendisinden sonraki Müslümanlara da şurâyı hırs göstermelerini öğretmiştir. Nitekim et-Tirmizi, Ebi Hurayra’dan şöyle dediğini rivayet etmiştir:

“Ben Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’den daha çok ashâbı ile istişare eden hiçbir kimse görmedim.”

3. Durumunu kendilerine arz ederken onlara yumuşak davranması, onları affetmesi ve bağışlanmaları için onlara dua etmesi noktasında Allah Subhânehu’nun şu kavli ile Resulü [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e müminlerle istişare etmesini emretmesidir:



“O

**vakit Allah’tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın! Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın hiç şüphesiz etrafından dağılıp giderlerdi. Şu halde onları affet; bağışlanmaları için dua et; iş hakkında onlarla istişare et.”**

[Âl-i İmrân 159]

Hakeza şurânun hükmü hakkında asıl olan menduptur.

Ancak yönetim, öğretim, sağlık, ticaret, sanayi, ziraat ve benzeri işlerin olduğu devletin dahilî işleri gibi araştırma ve dakik bakış gerektirmeyen pratik işlerde ve amelî hususlarda, halife Ümmet Meclisi ile istişarede bulunursa çoğunluğun görüşüne bağlı kalmalıdır. Bu işlerden ve hususlardan fiilen yapmış olduğu amellerinden dolayı halifenin muhasebe edilmesi anındaki durum da aynı şekildedir. Bu ise Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in, - kendisinin ve sahâbenin büyüklerinin Medine’de kalınması ve dışına çıkılmaması şeklindeki görüşüne rağmen- Uhud muarakesinde, orduların karşılaşması için Medine dışına çıkılması şeklindeki çoğunluğun görüşüne uymasından alınmıştır. Yine Aleyhi’s Salâtu ve’s Selâm’ın Ebî Bekir ile Ömer [Radiyah Allahu Anhumâ]’ya yönelik şu kavlden alınmıştır:

**“Siz ikiniz bir meşverette**

**birleşerseniz, ben size muhalefet etmem!”** [Ahmed, Abdurrahman İbn-u Ganem el-Eşarî kanalıyla hasen isnat ile rivayet etmiştir]

Fakat bunların dışında derin araştırma ve dakik bakış gerektiren fennî ve fikrî işler veya harp, görüş ve hile işleri hakkında istişare yapması gibi halife, meclis ile istişare yapmışsa bu hususlarda çoğunluğun görüşü onu bağlamaz

ve karar sahibi olan odur. Bu da Bedir muarekesinin mevkisinin belirlenmesi hususunda Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in sahabenin görüşüne iltifat etmeyip dahası bu hususta onlarla istişare etmeyip Habbab İbn-u Munzir'in görüşünü kabul etmesinden alınmıştır. Yine Ebî Bekir'in hilafeti teslim almasının ilk günlerinde mürtetler ve zekatı vermek istemeyenlerle savaşılmaması şeklindeki sahabenin çoğunluğunun görüşünü reddetmesinden alınmıştır. Ümmet Meclisinin bu işlerden fiilen gerçekleştirdiği şeylerde halifeyi muhasebe ederken de durum aynı şekildedir. Zira bu hususta çoğunluğun görüşü bağlayıcı değildir.

Teşride (yasamada) de insanların görüşleri alınmaz. Çünkü şeriat Allah tarafından konulur insanlar tarafından değil. Allah'ın şer-i kıldığı hususlarda istişare yapmak ise ancak mübahlarda olur. Çünkü mübahların dışındaki şeylerde muhayyerlik yoktur. Bilakis gerek vacip gerek mendup gerek mekruh gerekse haram olsun geldiği gibi alınması zorunludur. Dolayısıyla şurânın meydana geldiği ameller sadece mübah olan amellerdir.

**Madde-109: Şurâ, sadece Müslümanların hakkıdır. Gayrimüslimlerin şurâda hakkı yoktur. Fakat görüş belirtmek, Müslüman veya gayrimüslim tebaa fertlerinin hepsine caizdir.**

Şurânın Müslümanların hakkı olmasının delili şu iki ayettir:

**et!"** [Âl-i İmân 159]

**"İş hususunda onlar ile müşavere**

**"Onların işleri, aralarında**

**şurâ iledir."** [eş-Surâ 38] Bu ise Müslümanlar açısından dır.

Allahuteala'nın şu kavli ise:

**“Eğer bilmiyorsanız zikir ehline sorunuz.”** [en-Nahl 43]  
Gayrimüslimler açısından dır. Zira Allahuteala, bilmediğimiz hususlarda ehli kitaba sormamızı emretmiştir. Dolayısıyla bu, onların görüşlerinin alınmasının cevazına dair bir delildir. Onların görüşünün alınması caiz olduğuna göre Şurâ Meclisinde üye olmaları da caizdir.

**Madde-110: Şurânın bağlayıcı olduğu meselelerde halife istişare ettiğinde, doğruluğuna veya yanlışlığına bakılmaksızın çoğunluğun görüşü alınır. Fakat bunlar dışında kalıp istişarenin bağlayıcı olmadığı konularda çoğunluğa veya azınlığa bakılmaksızın doğruluk aranır.**

Bu maddenin delili; Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in fiilidir. Zira Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], hem Uhud muarekesinde çoğunluğun görüşünü almış hem Bedir muarekesinde kendi görüşünü terk ederek çoğunluğun görüşünü almak üzere istişare etmeksizin Habbab İbn-u Munzir’in görüşünü almış hem Hudeybiye gazvesinde tek başına kendi görüşüne bağlanarak Ebî Bekir ile Ömer’in görüşlerini hatta Müslümanların tamamının görüşünü bir tarafa bırakmış ve kızgınlıklarına rağmen onları kendi görüşünü almaya zorlamıştır. İşte bu üç olay, Ahmed’in rivayet ettiği Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in Ebî Bekir ve Ömer’e yönelik şu kavli:

*“Siz  
ikiniz bir meşverette birleşerseniz, ben size muhalefet  
etmem!”*, Allahuteala’nın şu kavli:

**“İş  
hususunda onlar ile müşavere et!”** [Âl-i İmân 159] Ve şu kavline:

**“Onların işleri, aralarında şurâ ile dir.”** [eş-

Şurâ 38] bu üç olay karine kılındığında bu iki ayetin ve hadisin manası ortaya çıkmış olur. İstişare, yani çoğunluğun görüşü sonucunda halifenin hakkında istişare yaptığı hangi amellerin bağlayıcı olduğu ve çoğunluğun görüşü sonucunda halifenin hakkında istişare yaptığı hangi amellerin bağlayıcı olmadığı ortaya çıkmış olur. Dolayısıyla hakkında şer-i hükmün zahir olduğu ve yapılması halifenin salahiyetlerinden olduğu Hudeybiye hadisesi gibi olan ameller hakkında yapılan istişare bağlayıcı değildir. İncelemeyi ve düşünmeyi veya fennî bir iş hakkında görüş bildirmeyi gerektiren Bedir hadisesi gibi olaylarda çoğunluğun veya tek bir kişinin görüşüne bakılmaksızın doğru olan araştırılır. Ameller hakkında görüş bildirmek olan Uhud hadisesi gibi olaylar hakkında çoğunluğun görüşü alınır. İşte Ahmed'in rivayet ettiği Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in Ebi Bekir ile Ömer'e yönelik,

*"Siz ikiniz bir meşverette birleşerseniz, ben size muhalefet etmem!"* kavlinin kapsamına giren budur.

**Madde-111: Ümmet Meclisi şu beş salahiyete sahiptir:**

1. a. Yönetim, öğretim, sağlık, iktisat, ticaret, sanayi, ziraat ve benzeri işler gibi derin fikrî araştırma ve ileri görüşlülük gerektirmeyen iç siyaset işlerinin yürütülmesi ile ilgili amellerde ve amelî konularda halifenin Ümmet Meclisi ile istişaresinde Ümmet Meclisinin halifeye verdiği görüş bağlayıcıdır.
- b. Halife, derin araştırma ve ileri görüşlülük gerektiren fikrî konularda, tecrübe ve dirayet

gerektiren konularda, fennî ve ilmî konularda, ayrıca maliye, ordu ve dış siyasette Ümmet Meclisi ile istişare edip görüşüne bakabilir. Ümmet Meclisinin bu hususlardaki görüşü ise bağlayıcı değildir.

2. Halifenin, benimsemek istediği hükümleri ve kanunları Ümmet Meclisine havale etme hakkı vardır. Ümmet Meclisinin Müslüman üyelerinin, bunları tartışıp doğru ve yanlış yönlerini açıklama hakları da vardır. Devletin benimsediği şer-i usûllerden benimseme metodunda halife ile ihtilafa düşerlerse, aralarının ayrılması Mezâlim Mahkemesine aittir. Mahkemenin bu husustaki görüşü bağlayıcıdır.
3. Dahilî, haricî, malî, askerî veya benzeri konularda, bilfiil devlette gerçekleşen tüm işlerde Ümmet Meclisinin halifeyi muhasebe etme hakkı vardır. Çoğunluğun görüşünün geçerli olduğu hususlarda, meclisin görüşü halifeyi bağlayıcıdır. Çoğunluğun görüşünün geçerli olmadığı hususlarda ise meclisin görüşü halifeyi bağlayıcı değildir.  
Şer-i açıdan tamamlanmış olan bir iş hususunda Ümmet Meclisi ile halife ihtilaf edecek olursa, Şeriata uygunluğu bakımından kesin kararı vermesi için Mezâlim Mahkemesine müracaat edilir ve mahkemenin kararı bağlayıcı olur.
4. Ümmet Meclisinin muavinler, valiler ve âmiller aleyhine memnuniyetsizliğini bildirme hakkı vardır ve bu konudaki görüşü halifeyi bağlayıcıdır. Halifenin de onları derhal azletmesi gerekir.

5. Ümmet Meclisinin Müslüman üyeleri; Mezâlim Mahkemesinin, inikat şartlarına sahip olduklarına karar verdiği hilafet adaylarını seçme hakkına sahiptir ve çoğunluğunun bundaki görüşü bağlayıcıdır. Bundan ötürü meclis tarafından seçilenlerin haricindekilerden seçim yapılması doğru değildir.

Bu madde, Ümmet Meclisinin salahiyetlerini açıklamaktadır. Bu salahiyetlerin delilleri aşağıdaki gibidir:

**Birinci Bent: a)** Araştırma ve dakik bakış gerektirmeyen amelî işlerde ve hususlarda Ümmet Meclisinin görüş bildirmesinin deliline gelince; Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in, -kendisinin ve sahâbenin büyüklerinin Medine'de kalınması ve dışına çıkılmaması şeklindeki görüşüne rağmen- Uhud muarakesinde, orduların karşılaşması için Medine dışına çıkılması şeklindeki çoğunluğun görüşüne uymasından alınmıştır. Yine Ahmed'in rivayet ettiği Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in Ebî Bekir ile Ömer [Radiyah Allahu Anhumâ]'ya yönelik şu kavlinden alınmıştır:

*"Siz ikiniz bir meşverette birleşerseniz, ben size muhalefet etmem!"* Bundan ötürü, raiyyenin yaşamlarını huzurlu sürdürmelerine yönelik hizmetlerin yerine getirilmesi, güvenliklerinin korunması, şehirlerinin tahkim edilmesini, tehlikenin üzerlerinden uzaklaştırılması bakımından işe götüren görüş ile alakalı tüm bu amelî hususlar, arzusuna aykırı olsa dahi halifeyi bağlayıcı olmak üzere meclisteki çoğunluğun görüşüne göre olur. Aynen Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in, Uhud'a çıkarken kendi

görüşüne rağmen, çoğunluğun görüşüne uyması hadisesinde olduğu gibi.

**Birinci Bent: b)** Bunlarda aslolan, halifenin bu kısım işleri kuşatmada yetkin olan âlimlerin, uzmanlık erbâbının ve ihtisas ehlinin görüşünü almasıdır. Aynen Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in, Bedir muarakesinin konumunu seçmede Habbâb İbn-ul Munzir'in görüşünü aldığı zaman hasıl olduğu gibi. Nitekim Sîret-i İbn-i Hişâm'da şöyle geçti:

:

:

:

:

“Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Bedir suyundan uzak bir yere konakladığı zaman Habbâb İbn-ul Munzir bu konak yerine razı olmadı. Bunun üzerine Habbâb, Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e dedi ki: “Yâ Resulullah! Bu yer, ne ilerisine ne de gerisine gidemeyeceğimiz, Allah'ın sana (vahiy ile) bildirdiği bir yer midir? Yoksa bu görüş, harp ve harp hilesinden midir?” Dedi ki: “Bilakis bu, görüş, harp ve harp hilesindedir.” Bunun üzerine Habbâb

dedi ki: “Yâ Resulullah! Burası uygun bir yer değildir. O halde insanları kaldır da kavme [Kureys’e] en yakın suyun oraya gidelim ve oraya konaklayalım. Sonra gerideki (kuyuların) hepsini kapatalım. Ardından üzerine bir havuz yapalım ve su ile dolduralım. Daha sonra kavim ile savaşalım. Biz sudan içtiğimiz halde, onlar içemezler.” Bunun üzerine Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] dedi ki: “Sen bir görüşe işaret ettin.” Böylece Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ve beraberindeki insanlar kalktılar. Kavme en yakın suyun oraya varıncaya kadar ilerleyip orada konakladılar. Sonra kuyuların kapatılmasını emretti, onlar da kapattılar. Üzerine konakladığı kuyunun başına bir havuz yaptılar ve su ile doldurdular. Sonra içerisine bir kap koydular.” Böylece Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] el-Habbâb’ın sözünü dinleyip onun görüşüne tabi oldu.

Bu hadisedeki gibi görüş, harp ve harp hilesi kabilinden olan hususların kararlaştırılmasında insanların görüşlerinin herhangi bir kıymeti yoktur. Ancak uzman görüşüne bakılır. Buna benzer araştırma ve dakik bakış gerektiren teknik hususlarda, fikirlerde ve kezâ tariflerde, insanların görüşlerine değil, uzmanlık erbâbına ve ihtisas sahiplerine başvurulur. Zira bu konularda çoğunluğun hiçbir kıymeti yoktur bilakis yalnızca ilmin, uzmanlığın ve ihtisasın kıymeti vardır.

Malî işler de böyledir. Çünkü şeriat, toplanacak malların türlerini belirlediği gibi bunların harcama yönlerini ve yine vergilerin ne zaman konulacağını da belirlemiştir. Buna göre ne malların toplanmasında ne de harcanmasında insanların görüşünün bir önemi vardır. Yine ordu da böyledir. Çünkü şeriat, onun işlerinin yürütülmesini halifeye ait kılmış ve cihat hükümlerini belirlemiştir. Dolayısıyla şeriatın



kararlaştırdığı hususlarda insanların görüşünün hiçbir önemi yoktur. Devletin kendisi dışındaki devletler ile alakalarına yönelik işler de böyledir. Çünkü bu, araştırma ve dakik bakış gerektiren fikirlere aittir ve bunun cihat ile alakası vardır. Hele de bu görüş, harp ve harp hilesi türündendir. Bundan ötürü çoğunlukla veya azınlıkla olsun insanların bu husustaki görüşünün hiçbir önemi yoktur. Bununla birlikte halifenin kendileri ile haklarında istişare etmek ve görüşünü almak üzere bu hususları Ümmet Meclisine arz etmesi caizdir. Çünkü zâtı itibarıyla arz, mubahlardandır. Üstelik Bedir hadisesinde sabit olduğu gibi meclisin bu hususlardaki görüşü bağlayıcı da değildir. [

] “Karar ancak salahiyet sahibinindir.”

Birinci bendin (a) ile (b) fıkrası arasındaki farkı netleştirmek için aşağıdaki örnekleri veriyoruz:

Ulaşım ve benzerleri bakımından uzak kalmış bir köydeki insanların maslahatına hizmet etmek için bir nehrin üstüne köprü inşa edildiği zaman meclis çoğunluğunun bu husustaki görüşü, köyün ulaşım sorununun çözümü için köprü inşası hususu halifeyi bağlayıcı olur. Fakat köprü inşası için teknik olarak uygun mekanın seçiminde ve asılı mı olmalı yoksa nehir içine çakılı sütunlar üzerinde mi olmalı ve benzerleri gibi köprü için en başarılı mühendislik tasarımının kararlaştırılmasında, uzmanlık ve ihtisas sahipleri ile istişare edilir ve meclisin çoğunluğuna bakılmaz.

Aynı şekilde şehirlerdeki okullara ulaşımında ciddi güçlük ile karşılaşan bir köyün çocukları için bir okul yapılması

konusunda Ümmet Meclisinin çoğunluğunun görüşü halifeyi bağlayıcı olur. Tasarıma elverişli konumdaki toprak zeminin kuvveti bakımından okulun köydeki konumunun seçilmesi ve yine inşaatın keyfiyeti, devletin o araziyi mülk edinip edinmeyeceği, yani satın mı almalı yoksa bir veya birkaç seneliğine kiralamalı mı ve benzeri konularda uzmanlık ve ihtisas sahipleri ile istişare edilir ve meclisin çoğunluğuna bakılmaz. Her ne kadar halifenin bu konularda kendileri ile istişare etmeye hakkı olsa da onların görüşü bağlayıcı değildir.

Ayrıca suğur [düşman ile karşılaşma hattı] üzerinde bir belde hakkında beldenin güçlendirilmesi, başından düşman tehlikesinin uzaklaştırılması ve herhangi bir düşman saldırısında katliama ve yağmaya maruz kalmaması bakımından Ümmet Meclisinin çoğunluğunun görüşü bağlayıcı olur. Fakat bu tahkimatın inşa keyfiyeti ve tehlikenin savılmasında hangi savaş araçlarının kullanılacağı gibi tüm bunlar hakkında uzmanlık ve ihtisas sahipleri ile istişare edilir ve meclisin çoğunluğuna bakılmaz.

Ve hakeza...

**İkinci Bent:** Muhakkak ki [ ] teşrii (yasama) ancak ve sadece Allah'a aittir. Allahuteala şöyle buyurdu:

**"Hüküm sadece Allah'a aittir."** [Yüsuf 40] Ve şöyle buyurdu:

**"Hayır! Rabbine andolsun ki onlar aralarında çıkan anlaşmazlıklarda seni hakem kılıp sonra da senin verdiğin hükme içlerinde"**

**hiçbir sıkıntı duymaksızın tam bir teslimiyet ile teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar!"** [en-Nisâ 65] Yine Sallallahu Aleyhi ve Selem'in

**"Allah'ı bırakıp rahiplerini ve hahamlarını Allah'tan başka Rabler edindiler..."** [et-Tevbe 31] ayetinin tefsirinde şöyle geçti: et-Tirmizi, Adiyy İbn-u Hâtim yoluyla şöyle dediğini tahric etti: *"Boynumda altından bir haç olduğu halde Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in yanına geldim. Bana dedi ki: 'Ey Adiy üzerinden şu putu at! ' Onu Berâ [et-Tevbe] suresindeki şu ayeti okurken işittim:*

**"Allah'ı bırakıp rahiplerini ve hahamlarını Allah'tan başka Rabler edindiler."** [et-Tevbe 31] :

*"Dedi ki: "İnsanlar ise onlara ibadet etmiyorlar velakin onlar kendilerine herhangi bir şeyi helalleştirdiklerinde o şeyi helal sayıyorlar ve onlar kendilerine herhangi bir şeyi haramlaştırdıklarında o şeyi haram sayıyorlardı."* Bundan ötürü teşrii, meclisin görüşünden alınmaz ne mutabakat ne de çoğunluk ile! Bilakis Allah'ın kitabı ve resulünün sünneti ile irşat ettiği sahâbe icmâi ve şer-i kıyastan sahih içtihat yoluyla alınır. Bunun için Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] Hudeybiye Sulhu hakkında Müslümanların çoğunluğunun görüşünü reddetmiş ve şöyle buyurmuştur:

*"Şüphesiz ben Allah'ın kulu ve resulüyüm ve ben onun emrine asla muhalefet etmem!"* Çünkü bu sulh, Allah Subhânehu'dan bir vahiy ile yapılmıştı. İşte bu nedenle teşriide insanların görüşüne başvurulmaz. Şer-i hükümler benimseme ile kanunlar

çıkarma işte bu esas üzere olur ve daha önce beyan ettiğimiz gibi hükümler ve kanunlar benimsemek, yalnızca halifenin salahiyetlerindedir. Bunlar ister kendi içtihadından olsun isterse kendisi dışındaki muteber müçtehitlerden olsun tüm bunlar şer-i nasslardan alınır. Ancak bununla birlikte halifenin benimsemek istediği şer-i hükümleri ve kanunları, haklarındaki görüşlerini öğrenmek üzere Ümmet Meclisine arz etmeye hakkı vardır. Nitekim Ömer İbn-ul Hattab [Radiyah Allahu Anh] şer-i hükümler hakkında Müslümanlara başvurduğunda böyle yapmıştı ve sahâbe kendisine karşı çıkmamıştı. Irak'ta fethedilen araziler hadisesinde de böyle olmuştu. Müslümanlar kendisinden, fethettiklerini savaşçılara taksim etmesini talep etmişlerdi de o insanlara sormuştu. Sonra görüşü, adam başı cizye ödemelerine ek olarak malum haracını ödemek şartıyla arazilerin sahiplerinin elinde kalması lehinde istikrar bulmuştu. İşte böylece Ömer, ondan önce de Ebu Bekir, şer-i hükümler hakkında görüşlerini sorup almış, sahâbe de kendilerine bu hususta karşı çıkmamıştı. İşte bu, sahâbenin bunun cevazı üzerinde icmâ ettiklerine delildir.

Devlette benimsenmiş usule dayalı benimseme metodu bakımından bu kanunların istinbatının veya delillerinin sıhhati hakkında halife ile Şurâ Meclisi arasında ihtilaf çıkması halinde Mezâlim Mahkemesine başvurulmasına gelince; halifenin benimsediği hükme, şer-i delilinin olup olmadığı ve delilin hadise üzerine intibak edip etmediği açısından bakmak Mezâlim kâdısının salahiyetlerindedir. Bundan ötürü halife, meclis ile halifenin benimsediği hükmün sahih bir şer-i hüküm olup olmadığı hakkında ihtilafa düştüğü takdirde bu çekişmeyi Mezâlim kâdısı

halleder. Çünkü bu onun ihtisasındandır ve Mezâlîm Mahkemesinin görüşü bağlayıcıdır.

Meclisin gayrimüslim üyelerinin, halifenin benimsemek istediği hükümlere ve kanunlara bakmaya hakları yoktur. Bu, İslam'a iman etmemelerinden dolayıdır. Çünkü onların yalnızca yöneticinin üzerlerinde vukuu bulan zulümleri hakkında görüş belirtme hakları vardır. Şer-i hükümler ve kanunlar hakkında görüş belirtmeye değil.

**Üçüncü Bent:** Bunun delili, yöneticilerin muhasebesi hakkında gelen nassların genelliğidir. Ahmed, İbn-u Ömer'den Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet etti:

*“Başınızda öyle yöneticiler olacak ki kendi yapmadıklarını sizlere emrederler. Her kim onların yalanlarını doğrular ve zulümlerinde onlara yardım ederse benden değildir, ben de ondan değilim ve o, Havzımın başında yanımda da olmayacaktır.”* Ahmed, Ebî Saîd el-Hudrî'den Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet etti: ...

*“... Cihadın en faziletlisi zalim bir sultânın (yöneticinin) yanında (söylenen) hak sözdür.”* el-Hakim, Cabir'den Nebî [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet etti:

*“Şehitlerin efendisi Hamza İbn-u Abdulmuttalib'tir ve zalim yöneticiye karşı çıkıp ona (marufu) emreden ve onu (münkerden) nehyeden ve (bunun için) katledilen kimsedir.”* Müslim, Ümmü Seleme [Radiyallahu

Anhâ]'dan Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet etti:

... *“Öyle yöneticileriniz olacak ki onları bileceksiniz ve reddedeceksiniz. Her kim tanırsa berî olur her kim reddederse selâmeti bulur velâkin her kim de rıza gösterip tabi olursa...”* İşte bu nasslar genel olup yöneticinin şer-i hükümlere göre muhasebe edilmesi gerektiğine ve bu muhasebenin tüm işlere yönelik olduğuna delalet etmektedir. Buna göre meclisin halifeyi ve onun haricinde muavinleri, valileri ve âmilleri muhasebe etmesi bilfiil meydana gelen her işe yönelik olur. İster şer-i hükme bir aykırılık olsun ister bir hata olsun ister Müslümanlara ilişkin bir zarar olsun ister raiyyeye ilişkin bir zulüm olsun isterse raiyyenin işlerinin yürütülmesinde bir aksaklık olsun fark etmez. Halife, kendisinden kaynaklanan işler, sözler ve tasarruflar hakkındaki bakış açısını ve gerekçesini beyan ederek muhasebeye ve itirazlara karşılık vermelidir ki meclis, işlerin ve hususların iyi gittiğinden ve halifenin istikamet üzere bulunduğundan mutmain olsun. Meclisin, halifenin bakış açısını kabul etmemesi ve gerekçesini reddetmesi halinde ise bakılır: Eğer bu, -birinci bendin (a) fıkrasındaki durumlar gibi- çoğunluğun görüşünün bağlayıcı olduğu durumlar hakkında ise meclisin o husustaki görüşü bağlayıcı olur. Ancak eğer görüşü, -birinci bendin (b) fıkrasındaki gibi durumlar- hakkında ise bağlayıcı değildir. Mesela eğer muhasebe, önceki örnekte geçen okulun neden yapılmadığı hakkında olursa bu muhasebe bağlayıcı olur. Eğer muhasebe, okulun neden falanın

tasarımı ile değil de filanın tasarımı ile inşa edildiği hakkında olursa bu muhasebe bağlayıcı olmaz.

Muhasebe edenler, yönetici ile işlerden bir işin şer-i yönden olup olmadığı hakkında ihtilafa düşerlerse, meclisin talebi üzerine Mezâlim Kadâsına başvurulur. Bu da Allahuteala'nın şu kavlından dolayıdır:

**“Ey iman edenler! Allah’a itaat edin! Resul’e itaat edin ve sizden olan ulul emre de! Eğer bir hususta çekişerseniz, onu Allah’a ve Resul’e götürün!”** [en-Nisâ 59] Bu da demektir ki eğer herhangi bir konuda ulul emir (yönetim sahipleri) ile anlaşmazlığa düşerseniz onu Allah’a ve resulüne götürün yani şeriatın hakemliğine başvurun, Ey Müslümanlar! Şeriatın hakemliği, kadâya başvurmadır. Bunun için Mezâlim Mahkemesine başvurulur ve onun görüşü bağlayıcıdır. Çünkü bu durumda mahkeme, ihtisas sahibidir.

**Dördüncü Bent:** Bunun delili, Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in Bahreyn Âmili Alâ İbn-u Hadramî’yi, Abdu Kays heyetinin onu Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e şikayet etmesinden dolayı azletmesidir. İbn-u Sa’d, Muhammed İbn-u Ömer yoluyla şöyle rivayet etti:

*“Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] el-Alâ*

*İbn-ul Hadrâmî'ye, Abdu Kays'tan yirmi (20) kişilik bir grupla Medine'ye gelmesi için bir mektup yazdı. Başkanlığını Abdullah İbn-u A'vf el-Eşecc'in yaptığı yirmi (20) kişilik grup Medine'ye geldi. el-Alâ, Bahreyn'de yerine el-Munzir İbn-u Sâvâ'yı halef bıraktı. Heyetin, el-Alâ İbn-ul Hadrâmî'den şikayetçi olması üzerine Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] onu azletti ve yerine Ebân İbn-u Saîd İbn-ul Âs'ı velayet verdi ve ona şöyle dedi: Abdi Kays'a hayır tavsiye et, liderlerine de ikramda bulun!”* Yine Ömer İbn-ul Hattab, insanların kendisi hakkındaki mücerret şikayeti üzerine Sa'd İbn-u Ebî Vakkâs'ı valilikten azletti ve şöyle dedi:

“Ben onu ne bir acziyetten ne de bir hyanetten ötürü azlettim.” Bu da vilayet halklarının, valilerine ve emirlerine öfkeli olduklarını ve onlardan razı olmadıklarını açığa vurmaya hakları olduğuna, halifenin bu durumda onları azletmesi gerektiğine delalet etmektedir. Yani Vilayet meclislerini ve keza -vilayetlerdeki tüm Müslümanların vekil olması bakımından- Ümmet Meclisinin, valilerden ve âmillerden razı olmadıklarını açığa vurmaya hakkı vardır ve halifenin ilgili Vilayet Meclisinin çoğunluğunun veya Ümmet Meclisinin çoğunluğunun şikayet etmesi halinde onları azletmesi gerekir. Bu iki meclisin ayrışması halinde öncelik Vilayet Meclisindedir. Çünkü o, valinin ahvali hakkında Ümmet Meclisinden daha dirayetli, daha bilgili ve daha vakıftır.

**Beşinci Bent:** İki meselesi vardır:



Birincisi, adayların sınırlandırılmasıdır ve ikincisi de sınırlandırmanın önce altı (6) ile sonra iki (2) ile olmasıdır.

Birincisine gelince; raşid halifelerin nasbedilme keyfiyetinin izlenmesinden açığa çıkmaktadır ki adaylar için doğrudan Müslümanların temsilcilerince veya kendilerine niyabeten adayları sınırlandırmak üzere halifeden bunu talep etmeleri ile yapılan bir sınırlandırma vardır.

Benî Sâ'ide sakîfesindeki adaylar; Ebâ Bekir, Ömer, Ebâ Übeyde ve Sa'd İbn-u Ubade idi ve onlar ile yetinildi. Yani adaylık onlara sınırlandırıldı ki bu, sakîfedekilerin muvafakati ile ardından Ebâ Bekir'e peşi sıra biat veren sahâbenin muvafakati ile yapıldı.

Ebî Bekir [RadyAllahu Anh] son zamanlarında, kendisinden sonra Hilafet mansıbı hakkında kendileriyle görüş alışverişinde bulunarak Müslümanlar ile yaklaşık üç ay istişare etti. Bu hususta onunla tartıştıktan sonra kendilerine Ömer'i aday göstermesine yani adaylığı tek bir kişi ile sınırlandırmasına muvafakat ettiler.

Sınırlandırma, Ömer [RadyAllahu Anh]'in hançerlenmesinden sonra daha açık ve daha net oldu. Sahabeler [RadyAllahu Anhum] ondan kendileri için aday göstermesini talep ettiler. O da altı (6) aday belirleyip diğerlerine engel oldu. Bilindiği gibi bu hususta sertlik de gösterdi.

Ali [RadyAllahu Anh]'in biatında ise kendisi tek aday idi ve kendisinden başka bir aday da yoktu. Dolayısıyla orada sınırlandırmaya da gerek yoktu.

Bu sınırlandırma, Müslümanların gözü önünde yapıldı. Bu, caiz olmasaydı karşı çıkılacak veya uygulanamayacak hususlardandı. Zira bu hususta başkalarının adaylık hakkı

engellenmekteydi. Bundan ötürü Hilafet'e aday olanların sınırlandırılması, icmâ-us sahâbe ile caizdir. Dolayısıyla ümmetin yani temsilcilerinin adayları sınırlandırma hakkı vardır. Bu, ister doğrudan ümmet yoluyla olsun isterse önceki halifenin kendilerine niyabeten sınırlandırma ile yetkilendirilmesi yoluyla olsun fark etmez.

Bu, sınırlandırma bakımından idi. Sınırlandırmanın başlangıçta altı (6) ile olması ise Ömer <sup>[RادیAllahu Anh]</sup>'in fiiline istinadendir. Ondan sonra sınırlandırmanın iki (2) ile olması da Abdurrahman İbn-u Avf <sup>[RادیAllahu Anh]</sup>'in fiiline istinadendir. Biatın, Müslüman seçmenlerin çoğunluğu ile olması manasının gerçekleşmesi için de böyledir. Zira adaylar ikiden fazla olursa, oyların mesela yüzde otuz (%30) oranını alan seçimi kazanmış olur. Yani çoğunluğun -ki bu yüzde elliden (%50) fazlasıdır- daha azını alarak kazanmış olur. Oysa adayların ikiden fazla olmaması halinde kazanan için salt çoğunluk gerçekleşmiş olur.

Ümmet Meclisinin altıya (6) ve ikiye (2) sınırlandırmasının, Mezâlim Mahkemesinin inikad şartlarına sahip olduklarına karar verdiği adaylar arasından olmasına gelince; bu, Ümmet Meclisinin bu sınırlandırmayı aralarından halifenin seçilmesi için yapıyor olmasından dolayıdır. Yani adaylarda inikad şartlarının bulunması kaçınılmazdır. Bundan ötürü Mezâlim Mahkemesi, hilafete aday olanlardan inikad şartlarına sahip olmayanları uzaklaştırır. Ardından Ümmet Meclisi, mahkemenin inaikad şartlarına sahip olduklarını kararlaştırdığı adaylar arasında sınırlandırma işlemini yapar.

İşte beşinci bent bunun için vardır.

## İçtimâî Nizâm

**Madde-112: Kadında asıl olan anne ve ev hanımı olmasıdır ve o, korunması gereken bir namustur.**

Bu madde birçok delilden istinbat edilmiştir. Bunlar şunlardır: Birincisi evliliğe teşvikin delili ve çocuğun bakımına kadının daha layık olduğunun delilidir. İkincisi kocasının izni olmadan kadının evinden dışarı çıkmasının yasak olmasının delili ve karının kocasına hizmet etmesinin vacibiyetinin delilidir. Üçüncüsü kadının avret olduğunun delili, kadının özel hayatı olmasının delili, halvetin yasak olmasının delili, kadının mahremsiz olarak sefere çıkmasının yasaklanmasının delili ve teberrücün haram olmasının delilidir.

Birinci delil; Enes'ten Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in evliliği emrettiği, bekarlıktan şiddetle nehyettiği ve şöyle buyurduğu rivayet edildi:

*“Sevecen doğurgan kadınlarla evleniniz. Zira ben kıyamet gününde enbiyaya karşı çokluğunuzla öviüneceğim.”* [Ahmed, hasen isnad ile rivayet etti] Ma'kıl İbn-u Yesâr'dan şöyle dediği rivayet edildi:

*“Bir adam Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e geldi ve şöyle dedi: “Ben, soylu ve güzel bir kadın buldum. Fakat o, doğurgan değil. Onunla evleneyim mi?”*

**Dedi ki: "Hayır." Sonra ikinci kez ona gelince onu nehyetti. Sonra üçüncü kez ona gelince dedi ki: "Sevecen ve doğurgan kadınlarla evleniniz. Zira ben sizin çokluğunuzla öviüneceğim."** [Ebu Davud, İbn-u Hibban ve el-Hakim -sahihleyip- rivayet etti]

Dolayısıyla bu hadisler, evliliğin hikmetinin ve evlilikten elde edilmesi amaçlanan neticenin çocuk doğurmak olduğuna delalet etmektedir. Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], nişanlısının doğurgan olmadığını bildiği kadınla evlenilmesinden nehyetmiştir. Bu ise kesinlik ifade eden bir karinenin olmamasından dolayı kesin olmayan bir nehiydir. Ayrıca kadının hamile kalmaması için azil yapmanın cevazı hakkında varit olan deliller de vardır. Bu delillerden biri de Müslim'in, Sahih'inde Cabir [Radiyah Allahu Anh] kanalıyla tahrir ettiği şu hadistir:

**"Biz, Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] zamanında azil yapıyorduk. Bu Allah'ın Nebisi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e ulaşınca bizi bundan nehyetmedi."** Dolayısıyla erkeğin doğurgan olmayan bir kadınla evlenmesi caizdir. Ancak doğurgan olan bir kadınla evlenilmesi daha efdal ve yukarıdaki iki hadis uyarınca menduptur. Yani kadında aslolan önce anne sonra eş olması ve şeriatın kendisine mübah ve mendup kıldığı şeylerle iştilal etmesidir. Yine Abdullah İbn-u Amr İbn-u Âs'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

**"Bir kadın dedi ki: "Yâ Resulullah! Benim şu**

*oğlum için karnım bir kap, göğsüm bir sulama, kucağım bir kuşatma yeri idi. Babası, beni boşadı ve onu benden çekip almak istedi.” Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle dedi: “Sen, evlenmediğin sürece ona daha layıksın.”* [Ebu Davud ile el-Hakim rivayet etti ve ez-Zehebî sahihleyip muvafakat etti] Böylece hadis çocuğun kadın üzerindeki safhalarını saymıştır. Bu da onun anneliğinin önemine delalet etmekte olup çocuğun kefaletinin kadına verilmesine hükmetmiştir. Dolayısıyla bu iki delil, kadında aslolanın onun anne olmasına delalet etmektedir. Buna ilaveten hamilelik, doğum ve emzirme ile alakalı hükümler de gelmiştir.

İkinci delil gelince; Enes’ten şöyle dediği rivayet edildi: “Bir adam sefere çıktı ve karısının evden dışarı çıkmasını yasakladı. Derken kadının babası hasta oldu. Bunun üzerine babasını ziyaret etmek için Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’den izin isteyince kadına dedi ki:

*“Allah’tan ittika et ve kocana muhalefet etme.”* [İbn-u Kudame, el-Muğni’de zikretti] Ebî Hurayra’dan Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle buyurduğu rivayet edildi:

*“Kocası gördüğü halde izni olmaksızın kadının (nafile) oruç tutması helal değildir.”* [Muttefekun Aleyh] İbn-u Abbas’tan Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle buyurduğu rivayet edildi:

*“Kocasının izni olmadan bir kadının tatavvu (nafile) orucu tutmaması kocasının onun üzerindeki bir hakkıdır.”* [Taberani tahrir etti] Oysa şeriat, babası hasta olduğunda kadının onu ziyaret edebileceğini ve Allah

için tatavvu (nafil) orucu tutabileceğini belirlemiştir. Ancak bunu ona kocanın hakkı olmadığı yerlerde vermiştir ki bu da kadında aslolanın ev hanımı olduğuna delalet etmektedir.

Yine Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'den şöyle rivayet edildi:

*“O, kızı Fatıma'nın eve hizmet etmesine ve Ali'nin evin dışına bakmasına hükmetmiştir.”* Bu hadisi İbn-u Ebî Şeybe, Damra İbn-u Habîb'ten tahrir etti. Hadisin senedinde Ebâ Bekir İbn-u Meryem el-Gasânî olmasına rağmen bu hadisin manası Ahmed'in Musned'inde hasen isnat ile Ali [RadiyahAllahu Anh]'den tahrir ettiği hadisten anlaşılmaktadır. Nitekim o hadiste şöyle geçmiştir: ...

...

*“...Ali [RadiyahAllahu Anh] dedi ki: “Yâ Resulullah! Su taşımaktan bağrıma ağrılar saplandı.” Fatıma [RadiyahAllah Anhâ] dedi ki: “Buğday öğütmekten ellerim su topladı. Allah sana bolca esir verdi. Bize bir hizmetçi verseniz...”* Sonra Resulullah dedi ki: *“Size benden istediğiniz şeyden daha hayırlı bir şeyi haber*

*vereyim mi?" Dediler ki: "Evet." O da dedi ki: "Cibril Aleyhi's Selam bana şu kelimeleri (duayı) öğretti." Ve dedi ki: "Her salâhın arkasından on defa Suphanallah, on defa Elhamdülillah ve on defa Allahuekber demenizdir. Yatağınıza girdiğinizde otuz üç defa Suphanallah, otuz üç defa Elhamdülillah, otuz dört defa Allahuekber demenizdir."* (Ali) dedi ki: "Vallahi, Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in öğretmesinden bu yana bunları (söylemeyi) hiç bırakmadım." İbn-ul Kevvâ kendisine: Sıffin gecesinde bile mi? deyince (Ali) dedi ki: Allah sizi kahretsin ey Irak halkı! Evet Sıffin gecesinde de." [ ] "Senevtu'l arz", toprağı suladım demektir. Kova kuyudan çekildiğinde denilir. Hadiste geçen [ ] "Meccelet yedâhu" ifadesinin manası ise işin ağırlığından dolayı elinin nasırlaşması, sertleşmesi ve ellerinde su toplanmasıdır.

Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], bu hadiste hem Ali'nin evin dışından su taşımaya hem de Fatıma'nın evin içinde buğday öğütmesine karşı çıkmamıştır. Bilakis o ikisine hayatın zorluğunu kolaylaştıracak ve ahrette daha hayırlı ve kalıcı olacak bazı kelimeleri göstermiştir.

Hadis, kadının evinde hizmet etmesinin ve erkeğin evin dışında çalışmasının vacip olduğuna da delalet etmektedir. Çünkü hizmetçi talep edilmesi kadının evde ve erkeğin evin dışında çalışmanın ağır olduğuna dair bir delildir. Şayet bu işler o ikisine vacip olmasaydı hizmet etmenin ağır olmasının bir anlamı olmazdı. Dolayısıyla vacibiyet olmasaydı o zamanda ne ağırlık ne de meşakkat olurdu.

Bu, Ahmed'in hadisinin İbn-u Ebî Şeybe'nin hadisini teyit ettiğinin anlaşılması bakımındandır.

Aynı şekilde bu hadisi Ebu Hanife almış ve hadisi tahrir eden Ebu Bekir İbn-u Ebî Şeybe ve -bu hadisi almamasına rağmen el-Muğni'nin sahibinin zikrettiği üzere hadisi bir çok kanalla rivayet eden- Ebu İshak el-Cûzacâni de dahil birçok fakih onunla amel etmiştir.

Aynı şekilde İbn-u Habîb el-Maliki, bu hadisi el-Vâdiha'da aldı ve onunla amel etti. Nitekim İbn-u Hacer, Feth-ul Bâri'de şöyle dedi: "İbn-u Habîb Esbag ve İbn-u el-Mecişûn'dan, onlar da Melik'ten şunu rivayet ettiler: Koca zor (hizmetçi tutamayacak) durumda olduğu zaman karı şan şeref sahibi olsa dahi kadın eve hizmet etmekle zorunludur. Bu nedenle Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], görünmeyen hizmeti Fatma'ya ve görünen hizmeti Ali'ye yüklemiştir."

Binaenaleyh biz, İbn-u Ebî Şeybe'nin mezkur,

*"O, kızı*

*Fatma'nın eve hizmet etmesine ve Ali'nin evin dışına bakmasına hükmetmiştir."* hadisini alıyoruz.

Ayrıca Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], hanımlarına kendisine hizmet etmelerini emrederdi. Nitekim Müslim, müminlerin annesi Aişe [Radyallahu Anhâ] den Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini tahrir etti:

*"Yâ Aişe! Hadi bıçağı*

*getir."* Sonra da: *"Bıçağı taşla bileyip keskinleştir" buyurdu."*

Ahmed, sahih isnat ile Yaîşe İbn-u Tahfa İbn-u Kays el-Gıffârî'nin şöyle dediğini tahrir etti: *Babam Eshâb-ı*



Suffa'dandı... Devamla şöyle dedi: :

: ... *“Allah'ın Resulü ile birlikte Aişe'nin evine gittik ve dedi ki: Yâ Aişe! Bize yemek getir... Sonra dedi ki: Yâ Aişe! Bize su getir.”* Dolayısıyla kocaya hizmet etmek, alış-veriş gibi şeriatın kadına yapmasını mübah kıldığı veya tatavvu (nafile) salâhı gibi mendup kıldığı herhangi bir amelle çakıştığında kadının kocasına hizmet etmesi daha racihtir. Dolayısıyla da kadın mübah ve mendup olan işleri terk edip kocasına hizmet etmelidir. İşte bu iki delil, kadında aslolanın evin hanımı olduğuna delalet etmektedir.

Üçüncü delile gelince; Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], şöyle buyurdu:

*“Kız çocuğu hayız olduğunda yüzü ve bileğe kadar elleri dışında ondan bir yerin görülmesi uygun değildir.”* Ebu Davud, bu hadisi sahabi Enes [Radiyah Allahu Anh]'ı gören Katade'den mürsel olarak tahrir etti. Dolayısıyla onun rivayet ettiği mürsel ile amel edilir. Kadının kıyafetine ve avretine yönelik bu tahdit onun korunması gereken bir namus olduğuna delalet etmektedir. Yine Allahuteala, şöyle buyurmuştur:

**“Ey iman edenler!**

**Kendi evlerinizden başka evlere istinas etmeden (izin almadan) ve sahiplerine selam vermeden girmeyin.”** [en-Nûr 27] Böylece Allah, ev halkının izni olmadan başkasının evine girmeyi yasaklayarak izinsiz olarak girmeyi vahşilik ve izin istemeyi insaniyet saydı. Zira ayetteki [ ] **“istinas**



**Ziynetlerini, kocaları veya babaları veya kocalarının babaları veya oğulları veya kocalarının oğulları, kardeşleri veya erkek kardeşlerinin oğulları veya kız kardeşlerinin oğulları veya kadınları veya cariyeleri veya erkekliği kalmamış hizmetçiler yada kadınların mahrem yerlerini henüz anlamayan çocuklardan başkasına göstermesinler."**

[en-Nür 31] Böylece Allahuteala, kadının özel hayatında yüz ve ellerinden fazlasını göstermesi caiz olan kimseleri mahremleri ve şehvet duygusundan yoksun olanlarla sınırlandırmıştır. Dolayısıyla bu sınırlama kadının korunması gereken bir namus olduğuna açık ve net bir şekilde delalet etmektedir. Dolayısıyla da Allah, kadını bu hükümlerle kuşatmıştır. Avret olan (yerleri) belirlediği gibi avret yerlerinden daha fazlasını görmeleri caiz olan kimseleri de dakik bir şekilde belirlemiştir ki bu da kadının korunmasına delalet eder. Yine İbn-u Abbas'tan Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'i hutbe verirken şöyle işittiği rivayet edilmiştir:

**"Beraberinde bir mahrem olmadıkça bir erkek bir kadınla halvette bulunmasın."** [Muttefekun Aleyh/Lafız el-Buhari] Müslim'in

lafzı ise şöyledir:

**"Beraberinde bir mahrem olmadıkça."** Yine Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'den şöyle buyurduğu rivayet edildi:

**"Allah'a ve ahiret gününe iman etmiş bir kadının kendisi ile birlikte bir mahremi olmaksızın bir gün ve bir gece mesafelik bir sefere çıkması helal olmaz."** [Muslim tahrir etti] İbn-u Abbas'tan rivayet edilen hadiste ise Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle

buyurmuştur: ...

:

*“Bir kadın beraberinde bir mahremi olmaksızın sefere çıkmasın.” Bir adam ayağa kalkarak dedi ki: “Ey Allah’ın Resulü! Ben falan falan gazveye yazıldığım halde hanımım Hac amacıyla yola çıktı.” Dedi ki: Haydi sen de git hanımla birlikte haccet.”* [Muslim, İbn-u Abbas kanalıyla tahrir etti] Böylece Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], karısını koruması için onu savaşa hazırlanan ordudan çıkardı. Yine Allahuteala şöyle buyurmuştur:

“Bir nikah ümidi beslemeyen, çocuktan kesilmiş kadınların, ziynetleri teberrüc etmeksizin elbiselerini koymalarında kendilerine bir günah yoktur.” [en-Nûr 60] Bu ayetin manası süslenmeksizin demek değildir. Zira süslenme kadına kesinlikle mübahtır. Bilakis bunun manası erkeklerin bakışlarını kendilerine çekecek şekilde ziynetlerini göstermesinler demektir. Dolayısıyla yasaklama ziynet hakkında değil ziynette teberrücte bulunmak hakkındadır. İşte bu delillerin hepsi kesin bir delaletle kadının korunması gereken bir namus olduğuna delalet etmektedir. İşte tüm bunlar bu maddenin delilini açıklamaktadır.

**Madde-113: Aslolan; erkeklerin kadınlardan ayrılmasıdır. Hac ve alışveriş gibi şeriatın müsaade ettiği bir ihtiyaç ve kendisi için toplantı yapılmasına müsaade ettiği ihtiyaç haricinde bir arada bulunmamalarıdır.**

Bu madde birçok delilden istinbat edilmiştir. Birincisi: Şeriat Müslüman için bir özel hayat bir de genel hayat belirlemiştir. Özel hayatta kadının mahremlerine avretinden daha fazlasını gösterebileceği yerleri belirlediği gibi genel hayatta ona yüzü ve elleri dışında bedeninin başka yerini gösteremeyeceğini belirlemiştir. İkincisi: O yani şeriat, kadınların salâhtaki saflarını erkeklerin saflarının arkasında olacağını belirlemiştir. Üçüncüsü: Erkeğe kadına bakmaktan sakınmasını ve kadına da erkeğe bakmaktan sakınmasını emretmiştir. Dördüncüsü: Kadına, genel hayatta görünen yerleri müstesna ziynet mahalli olan her yeri örtecek mükemmel kusursuz bir elbise giymesini emretmiştir. Beşincisi: Özel hayatta mahremleri arasında avretinden daha fazlasını göstermesini mübah kılmıştır.

Bütün bu hükümlerin delilleri, aslolanın erkeklerin kadınlardan ayrı olmasına delalet etmektedir. Böylece onlardan her biri diğerinin hayatından ayrı bir hayatta yaşar. Bunun yanı sıra şeriat, kadına bazı şeyleri mübah bazı şeyleri mendup ve bazı şeyleri de vacip kılmıştır. Dolayısıyla kadının kendisine vacip, mübah ve mendup olan işleri yapması kaçınılmazdır. Fakat bunları (ziynetlerini) tebberrüc etmeksizin Allah'ın Kuran'da şu kavli ile vasıfladığı elbise ile yapmalıdır:

**“Başörtülerini de yakalarının üzerine vursunlar.”** [en-Nûr 31] Bu ise üst elbise

hakkındadır. Ve şu kavli ile:

**“Cilbablarını üzerlerinden aşağıya salıversinler.”** [el-Ahzab 59]

Bu da alt elbise hakkındadır. Çünkü cilbab, elbisenin üzerinden giyilen çarşaftır. el-Cevherî, es-Sahhâh'ta şöyle demiştir: “Cilbab, örtüdür ve çarşaf denmiştir.” Kamus-ul

Muhî'te şöyle denmiştir: "Sirdâb ve sinmâr gibi cilbab: Örtü veya örtü gibi kendisiyle elbisesini örttüğü şeyler dışında kadın için geniş gömlek ve elbisedir." [ ] "Elbisenin salıverilmesi" ise en aşağıya kadar koyuvermektir. Denilir ki [ ] "Örtüyü saldı." Yani koyuverdi demektir. Dolayısıyla [ ] kelimesinin manası koyuversinler demektir. Elbise ise en aşağıya kadar olmadıkça salıverilmiş olmaz. Ve şu kavli ile: **"...ziynetleri teberrüc etmeksizin..."** [en-Nûr 60] Bu da (ziynetlerin) teberrüc edilmemesi hakkındadır.

Ayrıca şeriat, kadına alış-verişi, icârayı, vekaleti, kefaleti ve benzerlerini mübah, hacca gitmeyi ve zekat vermeyi vacip, nafile sadaka vermeyi, miskinlere hizmet etmeyi, hastaları tedavi etmeyi ve benzerlerini mendup kılmıştır. Dolayısıyla kadının bunları yapmak üzere şeriatın belirlediği kıyafet ile evinden dışarı çıkması ve bunları yapmak için erkeklerle bir araya gelmesi caizdir. İşte bunlar şeriatın kadın için vacip, mendup, mübah olarak belirleyip ikrar ettiği ihtiyaçlardır ve bunları yerine getirmesi için kadının erkeklerle bir arada olmasını ikrar etmiştir. İşte bu deliller, İslam'da yaşam tarzının erkeklerin özel hayatta kadınlardan ayrı olacağına ve kadın ile erkeğe farz, mendup, mübah olan işleri şeriatın kadın için belirlediği şer-i kıyafet ile yapması için erkek ile bir araya geleceğine delalet etmektedir. İşte bunlar bu maddenin delilleridir.

**Madde-114: Erkekler verilen haklar kadınlara da verilir. Erkekler yüklenen yükümlülük kadınlara da yüklenir. Ancak İslam'ın kadın ve erkekler için deliller ile tahsis ettiği haklar müstesnadır. Dolayısıyla kadının ticaret, ziraat ve sanayi işlerine katılma, muamelat ve akitlerde bulunma, her tür mülke sahip olma hakkı vardır. Kendi başına veya başkası ile ortak olarak malını çoğaltabilir. Hayat işlerinin hepsine bizzat katılabilir.**

Bu maddenin delili şudur ki şâri, kullara hitap ederken muhatabın erkek yada kadın olmasına bakmaksızın onlara, insan olmaları vasfıyla hitap etmiştir. Zira Allahuteala şöyle buyurmuştur:

**“Ey insanlar! Muhakkak ki ben sizin hepinize gönderilmiş Allah'ın resulüyüm.”** [el-Arâf 158]

**“Ey insanlar!**

**“Ey insanlar!**

**Rabbinizden ittika edin.”** [el-Hacc 1]

**“Ey iman edenler! Allah'a ve resulüne icabet edin.”**

[el-Enfâl 24]

**“Oruç sizin üzerinize farz kılındı.”**

[el-Bakara 183]

**“Sizden kim Ramazan**

**ayına şahit olursa onda oruç tutsun.”** [el-Bakara 185]

**“Salâhı kılın.”** [el-Bakara 43]

**“Onların mallarından**

**zekat al.”** [et-Tövbe 103]

**“Sadakalar/zekatlar ancak fakirlere ve miskinlere mahsustur.”** [et-Tövbe 60]

**“Altın ve**

**gümüşü kenz edenlere (yığanlara).”** [et-Tövbe 34]

**“Allah alış verişi helal, ribayı haram kıldı.”** [el-Bakara

<sup>275]</sup> Ve benzeri nasslar. Şâri, bu ayetlerin hepsinde muhatabın erkek ya da kadın olmasına bakmaksızın insanlara genel bir hitapla hitap etmiştir. Şâri'nin hitabındaki bu genellik, genelliği üzerine kalır. Bundan dolayı şeriat, ne erkek olması vasfıyla erkeğe ne de kadın olması vasfıyla kadına değil bilakis insan olması vasfıyla insanoğluna gelmiştir. Dolayısıyla şeriatta var olan şer-i yükümlülükler ancak insan için gelmiş olup içerdiği haklar ve görevler yalnızca insan içindir, insana aittir. İşte bu maddede geçen "erkeklere verilen haklar kadınlara da verilir" ifadesinin delili budur. Çünkü şeriat insan için gelmiştir ve o ikisinden her birisi insandır. Şeriat kadın için veya erkek için gelmemiştir. Dolayısıyla Şâri'nin hitabı olan şer-i hükümler karşısında kadın da erkek de aynıdır.

Şeriat, şer-i bir nassla kadına ya da erkeğe has olduğuna dair bir hüküm varit olmadıkça Şâri'nin hitabındaki bu genellik, hem şeriatın tamamında hem de şeriatdaki her hükümde genelliği üzere kalır. O halde bir hükmün yalnızca kadına veya erkeğe ait olduğu şer-i bir nassla belirlenir. Şeriat ise kadın yada erkek olmasına bakılmaksızın insan için genel olması üzerine kalır. Allahuteala şöyle buyurmuştur:

**"Ey insanlar! Muhakkak ki ben sizin hepinize gönderilmiş Allah'ın resulüyüm."** [el-Araf 158] Diğer hükümler de kadın ve erkek olmasına bakılmaksızın insan için genel olması üzerine kalır. Allahuteala şöyle buyurmuştur:

**"Ey iman edenler! Allah'a ve**



**resulüne icabet edin.”** [el-Enfâl 24],

**“Allah’a**

**itaat edin. Resulüne de itaat edin.”** [Âl-i İmrân 132],

**“Sizden kim Ramazan ayına şahit olursa onda**

**savm tutsun.”** [el-Bakara 185],

**“İçinizden**

**adalet sahibi iki kişiyi de şahit tutun.”** [Talâk 2] Ve benzeri hükümler. Bu hükümlerin hepsi, erkek yada kadın olmasına bakılmaksızın insan için genel olması üzerine kalır.

Dolayısıyla aslolan Şâri’nin, şeriatı ne erkeğe ne de kadına değil bilakis her biri insan olması vasfıyla ikisi yani insan için getirmesidir. Daha sonra Şâri tarafından hem kadına hem de erkeğe has muayyen hükümler gelmiştir. Dolayısıyla kadının kendisine has hükümlerle ve erkeğin de kendisine has hükümlerle tahsis edilmesinde bu hükümlerin ve bunları getiren naasların sınırına bağlı kalınır. O ikisinden herhangi birisine tahsis edildiğine dair sarîh bir nass varit olmadıkça hiçbir hüküm o ikisinden birine tahsis edilmez. Zira muayyen hükümlerin kadına veya erkeğe tahsis edilmesi genelden istisna olarak gelmiştir. Dolayısıyla hem şeriat hem de şeriatın hükümlerinden her bir hüküm genel olması üzerine kalır, bu genelden istisna edilen hüküm hususunda onu getiren nassın sınırına bağlı kalınır ve bu sınır aşılmaz. Mesela hayız günlerinde salâhın terk edilmesi, ramazanda savmın tutulmaması ve şahitlik için genel miktar şartı olmaksızın bekaret tespiti gibi sadece kadınların bakabileceği davalarda tek bir kadının şahitliğinin yeterli kılınması gibi erkeklerin dışında kadınlara has bir takım hükümler vardır. İşte bunlar, hakkında nassların varit olduğu kadınlara has hükümlerdir. Dolayısıyla bu hükümler

erkeklerin dışında kadınlara tahsis edilir ve bunlar ile sadece kadınlara ilişkin nassın varit olduğu hükümlerin tahsisi kadınlara hasredilir. Bunların dışındaki hükümlerde kesinlikle hususileştirilmezler. Bilakis aynen erkeğin muhatap olduğu gibi Şâri'nin hitabı ile muhatap olarak kalırlar. Çünkü hitap, insan için olup ne erkek ne de kadın içindir. Mesela yönetim, yani sulta/otorite gibi erkeklere has bir takım hükümler de vardır. Zira yönetimi erkeklerden başkasının üstlenmesi doğru değildir. Zira yönetimin erkeklere has olduğu hakkında nass varit olmuştur. Dolayısıyla kadınlar dışında erkeklere tahsis edilir. Ancak sadece yönetimin ona tahsis edilmesi ile sınırlı kalınır. Yargı veya devlet dairelerindeki başkanlığa tahsis edilmez. Çünkü nass, sadece yönetim veya ulul emir hakkında gelmiştir. Dolayısıyla sadece erkek hakkında varit olan nassla sınırlı kalınır. Hakkında nassın varit olmadığı şeyler kesinlikle erkeğe tahsis edilmez. Bilakis aynen kadının muhatap olduğu gibi erkek de Şâri'nin hitabı ile muhatap olarak kalır. Çünkü hitap, insan için olup ne erkek ne de kadın içindir. Buna binaen İslam'da kadınlar için haklar, erkekler için haklar ya da kadınlar için yükümlülükler, erkekler için yükümlülükler diye bir şey yoktur. Bilakis İslam'da erkek yada kadın olması dikkate alınmaksızın dahası buna bakılmaksızın insan olması vasfı ile insan için haklar ve yükümlülükler vardır. Zira şeriat bütün hükümleriyle insan için genel olarak gelmiş, bu hükümlerden bazıları istisna kılınarak (tahsis edilerek) özel nasstan ötürü kadın olması vasfıyla bunlarla kadın muhatap kılınmış ve yine bunlardan bazı hükümler istisna kılınarak özel nasstan ötürü erkek olması vasfıyla bunlarla erkek muhatap kılınmıştır. Hem

şeriatın hem de şeriatın hükümlerinden her bir hükmün genel olmasına binaen erkeğin iştigal ettiği gibi kadın da ticaret, tarım ve sanayi ile iştigal edebilir. Çünkü bunlar hakkındaki Şâri'nin hitabı insan için gelmiştir. Kadın, akit ve muamelat gibi her türlü sözlü tasarruflarda bulunabilir. Çünkü Şâri'nin hitabı insan için gelmiştir. Kadın mülkiyet sebeplerinden herhangi birine sebeple mal sahibi olabilir ve kendisinin veya başkasının uygun gördüğü herhangi bir şekilde malını çoğaltabilir. Çünkü Şâri'nin hitabı insan için gelmiştir. Kadın eğitim işini üstlenebilir. Çünkü Şâri'nin hitabı insan için gelmiştir. Kadın siyasetle iştigal edebilir, siyasi partilere katılabilir ve yöneticileri muhasebe edebilir. Çünkü Şâri'nin hitabı insan için gelmiştir. Kadın, aynen erkeğin üstlendiği gibi şer-i hükümlere göre tüm sorumluluklar ve hayat sahasına atılmak için ihtiyaç duyduğu şeyler gibi genel yaşamın tüm işlerini üstlenebilir. Çünkü Şâri'nin hitabı insan için gelmiştir.

**Madde-115: Kadının devlet görevlerine tayin edilmesi, Ümmet Meclisi üyelerini seçmesi, Ümmet Meclisine üye olması, halifenin seçilmesine ve halifeye biat verilmesine iştirak etmesi caizdir.**

Bu maddenin delili; icâranın delilidir. Çünkü hem memur hem de kâdı bir ücretlidir. İcâranın delili ise genel ve mutlak olarak gelmiştir. Zira Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], şöyle buyurmuştur:

**“Ücretliye teri kurumadan ücretini verin.”** [İbn-u Mâce, Abdullah İbn-u Ömer kanalıyla tahrir etti] Buradaki ücretli lafzı genel olup kadını da erkeği de kapsar. Aynı şekilde el-Buhari, Ebî Hurayra

kanalıyla Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Rabbinden rivayetle şöyle dediğini tahrir etti: **“Üç**

**kişi vardır ki kıyamet günü ben onların hasmıyım.”** Devamla şöyle dedi: **“Bir**

**kimseyi ücretle tutup ondan faydalandığı halde ücretini vermeyen kişidir.”** Burada “ücretli” lafzı, mutlak olup erkeği de kadını da kapsar. İcâranın tarifi şudur ki “bir bedel karşılığında bir menfaat üzerinde yapılan akittir.” Hükümet dairlerinde ve kadâda çalışmak ise devlet ile memur arasında bir bedel karşılığında -ki maaştır- üzerinde akdin yapıldığı bir menfaattir. Nitekim Ömer İbn-ul Hattab, kavmi arasında eş-Şifâ adındaki bir kadını Medine’de hisbe kâdısı olarak görevlendirmiştir. Ancak kadının ne Mezâlim kadâsını ne de Mezâlim kadâsından sorumlu kâdî'l kudâyı üstlenmesi caiz değildir. Çünkü bunlar yönetimdendir.

Ümmet Meclisine gelince; şûra ve muhasebe için vardır. Şûra ise şu genel delillerle sabittir: **“İş**

**hususunda onlar ile müşavere et!”** [Âl-i İmân 159],

**“Onların işleri, aralarında şurâ iledir.”** [eş-Şurâ 38] Nitekim el-Buhari, el-Misver İbn-u Mahrame kanalıyla şunu tahrir etti: “Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Müslümanlar tıraş olmaktan ve saçlarını kısaltmaktan imtina edince Ümmü Seleme'nin yanına girdi ve ona şöyle dedi:

**“Müslümanlar helak olmuştur.”** Olanları Ümmü Seleme'ye anlatınca ona dedi ki: “Tıraş ol. Onlar sana muhalefet etmeyeceklerdir.” Allah'ın Resulü, bunu yapınca hemen onlar da tıraş oldular ve saçlarını kısalttılar. Sonra ona dedi ki: “Onlarla

yola çıkmada acele et." O da bunu yaptı." Böylece Allah'ın Resulü, bir kadının görüşünü almıştır ki bu da siyasette ve diğer her şeyde kadının görüşünün alınacağına delalet eder. Şûra Meclisi üyesi, ancak görüş hususunda bir vekildir. Vekalet ise hakkındaki delilin genel olmasından dolayı erkek için caiz olduğu gibi kadın için de caizdir. Muhasebe de böyledir. Zira marufu emretme ve münkerden nehyetmenin nassları genel olup erkeği de kadını da kapsar. Nitekim Müslim, Ümmü Seleme'den Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet etti:

: " :  
: "Yöneticiler olacaktır. Onları tanıyacaksınız ve reddedeceksiniz. Her kim onları tanırsa beri olur. Her kim onlara karşı çıkarsa selamette olur. Ancak her kim razı olur ve tabii olursa (o başka)! Dediler ki: "Onlarla savaşmayalım mı?" Dedi ki: Salâh ikame ettikleri (İslam ile yönettikleri) sürece, hayır!" Burada salâh İslam'la hükmetmeye kinayedir. Hadis, hem erkek hem de kadın için geneldir. Dolayısıyla erkekler yöneticiyi muhasebe edebileceği gibi kadınlar da muhasebe edebilir.

Erkeklerin yöneticiyi muhasebe etmesine gelince; el-Buhari ve Muslim, Ebî Hurayra'dan şöyle dediğini rivayet ettiler:

: :

: .

*“Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] vefat edince, Ebû Bekir [RadyAllahu Anh] geldi. Araplardan küfre girenleri tekfir etti. Bunun üzerine Ömer [RadyAllahu Anh] şöyle dedi: “İnsanlar ile nasıl savaşıyorsun? Oysa Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle buyurdu:*

**[ ] “Allah’tan başka ilah yoktur” deyinceye kadar insanlar ile savaşmakla emrolundum. Her kim onu söylerse benden malını ve canını ancak hakkı ile korumuş olur. Hesabı da Allah’a kalır.”** O da dedi ki: *“Vallahi, her kim salâh ile zekatın arasını ayırırsa mutlaka onunla savaşırım. Çünkü zekat, malın hakkıdır. Vallahi, Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e verdikleri bir oğlağı bana da vermezlerse, sırf bunu men ettikleri için bile onlarla savaşırım.”* Ömer [RadyAllahu Anh] dedi ki: *“Vallahi bu, Allah’ın Ebû Bekir’in göğsünü açmasından başka bir şey değildi. O zaman onun haklı olduğunu anladım.”* Kadınların yöneticiyi muhasebe etmesine gelince; bir kadın, insanların dört yüz dirhemden fazla mehir vermesini yasaklamasından dolayı Ömer [RadyAllahu Anh]’a karşı çıktı ve ona şöyle dedi: *“Bu senin hakkın değil, Yâ Ömer! Sen Allah Subhânehu’nun şu kavlini işitmedin mi?*

**“Onlardan birisine bir kantar (altın) vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın!”**  
 [en-Nisa 20] Bunun üzerine şöyle dedi: *“Kadın isabet etti ve Ömer hata etti.”* [Kurtubi Tefsir’inde, el-Amidi el-İhkam’da ve Gazali, el-Mustasfa’da zikrettiler]

Kadının halifeyi seçmesine ve halifeye biat etmesine gelince; kadınların biati hakkındaki Ümmü Atiyye hadisi gayet açıktır. El-Buhari, Ümmü Atiyye kanalıyla şöyle dediğini tahrir etti:

... *“Biz Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e biat ettik ve Allah’ın resülü bize; Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmamamızı emreden ayeti okudu ve bağıırıp çağırarak ağlamayı yasakladı. Derken bizden bir kadın Allah’ın resulünün elini tuttu.”*

Aynı şekilde şu ayet-i kerimede varit olan da kadınların biati hakkında gayet açıktır:

*“Mümine kadınlar sana biat etmeye geldikleri zaman”* [el-Mumtehine 12]

Bundan dolayı kadının halifeyi seçmesi ve ona biat etmesi caizdir.

**Madde-116: Kadının yönetim görevini üstlenmesi caiz değildir. Dolayısıyla halife, muavin, vali ve âmil olamaz. Yönetimden sayılan herhangi bir işi üstlenemez. Aynı şekilde kâdı’l kudâ (baş hakim), Mezâlîm Mahkemesinde kâdı ve cihat emiri de olamaz.**

Bu maddenin delili; el-Buhari’nin Ebî Bekre’den şöyle dediğini rivayet etmesidir:

:

*“Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e Fars halkının, kistrânın kızını kendilerine kraliçe yaptıkları haberi ulaşınca şöyle buyurdu: “Emirlerini (yönetimlerini) bir kadına tevdi eden bir toplum asla iflah olmayacaktır.”* Bu hadis, kadının

yönetimi üstlenmesinin caiz olmadığı hususunda gayet açıktır. Dolayısıyla gerek halife, muavin, vali, âmil gerek kâdî'l kudâ (baş hakim), Mezâlim kâdısı gerekse imâlatta âmil olsun yönetimden sayılan herhangi bir işi kadının üstlenmesi bu husustaki hadisin gayet açık olmasından dolayı kesinlikle caiz değildir.

Kadının, yönetimden olmamasına rağmen cihat emirliğini üstlenememesine gelince; çünkü cihat kadına farz değildir. Dolayısıyla kadın, farz olan cihat emirliğini üstlenemez.

**Madde-117: Kadın, hem genel hayatta hem de özel hayatta yaşar. Genel hayatta, iki elinden ve yüzünden başka yerinin görünmemesi, teberrüc olmaması ve açık saçık olmaması şartıyla kadınlarla, mahrem erkeklerle ve yabancı erkeklerle yaşaması caizdir. Özel hayatta ise kadınlar ve mahremlerinden başkasıyla yaşaması caiz değildir. Yabancı erkekler ile yaşaması caiz değildir. Her iki hayatta da tüm şer-i hükümlere bağlı olmalıdır.**

Bu maddenin delili izin isteme hakkındaki ayettir:

**“Kendi evlerinizden başka evlere istinas etmeden (izin almadan) ve sahiplerine selam vermeden girmeyin.”** [en-Nür 27] Ziynetin mahremlere gösterilmesi hakkındaki ayettir:

**“Ziynetlerini; kocaları veya babaları veya kocalarının babaları veya oğulları veya kocalarının oğulları, kardeşleri veya erkek kardeşlerinin oğulları veya**



**kız kardeşlerinin oğullarından başkasına göstermesinler.”**

[en-Nür 31] İşte bu ayetler özel hayata dair bir delildir. Aynı şekilde mükemmel bir elbise, yani himâr (başörtüsü) hakkındaki şu ayet: **“Başörtülerini**

**de yakalarının üzerine vursunlar.”** [en-Nür 31], Cilbab hakkındaki şu ayet: **“Cilbablarını**

**üzerlerinden aşağıya salıversinler.”** [el-Ahzab 59] Ve teberrücün olmaması hakkındaki şu ayet: **“ziynetleri**

**teberrüc etmeksizin”** [en-Nür 60] İşte bu ayetler, Allah'ın kadın ve erkeğe eşit olarak teşri kıldığı vaciplere, menduplara ve mübahlara delalet eden nasslarla birlikte genel hayata dair bir delildir. Ancak Allahuteala, kadına erkek gibi ticaret, tarım, sanayi, devlet memuru ve kadâ ile işğal etmeyi, siyasi partilere katılmayı, yöneticileri muhasebe etmeyi ve hayat sahasına atılmayı mübah kılması çerçevesinde genel hayatta erkeklerle birlikte yaşamayı mübah kılarken bunların yanına bir takım özel hükümler koymuştur. Zira kadına, yüzü ile elleri dışında tüm bedenini örtmesi ve ziynetlerini teberrüc etmeksizin genel hayatta içerisinde çıkması gereken bir elbise belirlemiştir. Allahuteala şöyle buyurmuştur:

**“Kendiliğinden görünen yerler müstesna ziynetlerini açığa vurmasınlar.”**

[en-Nür 31] İbn-u Abbas dedi ki: Yüz ve ellerdir. [el-Beyhaki, Sünen-i Kubrá'da, İbn-u AbdilBerr et-Temhid'de ve İbn-u Kesir Tefsir'de tahrir ettiler] Yine

Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurdu:

**“Kız çocuğu hayız olduğunda yüzü ve bileğe kadar elleri dışında ondan bir**

**yerin görülmesi uygun değildir.”** [Ebu Davud mürsel olarak tahrir etti]

Allahuteala şöyle buyurdu: **“ziynetleri teberrüc etmeksizin”** [en-Nür 60] Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurdu:

**“Herhangi bir kadın, kokusunu alsınlar diye koku sürerek bir kavmin yanından geçerse o, zânidir.”** [en-Nesâi, Ebi

Musa el-Eşari kanalıyla ve el-Hakim tahrir ettiler, ez-Zehebi de sahihleyip muvafakat etti]

Fakat Allah Subhânehu, kadının özel hayattaki yaşamını belirlerken kadınlar veya mahremleri veya çocuklardan başkaları ile birlikte yaşamasını yasaklamıştır. Zira bu özel hayatta açık saçık bir elbise içerisinde kadınlar, mahremler ve çocuklardan başkalarına görünmesini yasaklamıştır.

Allahuteala şöyle buyurmuştur:

**“Ziynetlerini; kocaları veya babaları veya kocalarının babaları veya oğulları veya kocalarının oğulları, kardeşleri veya erkek kardeşlerinin oğulları veya kız kardeşlerinin oğulları veya kadınları veya cariyeleri veya erkekliği kalmamış hizmetçiler yada kadınların mahrem yerlerini henüz anlamayan çocuklardan başkasına göstermesinler.”**

[en-Nür 31] Bu özel hayatta kadının yanına giren ister mahremi olsun ister başkası olsun izin almadan girmelerini kesinlikle yasaklamıştır. Allahuteala şöyle buyurmuştur:

**“Ey iman**

**edenler! Kendi evlerinizden başka evlere istinas etmeden (izin almadan) ve sahiplerine selam vermeden girmeyin.”** [en-Nür 27] Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] de bir adama annesinin yanına girerken bile izin almasını emretmiştir.

İşte bunlar bu maddenin delilleridir.

**Madde-118: Mahrem olmayan biriyle halvet men edilir. Yabancılar önünde teberrüc ve avretin açılması da men edilir.**

Bu madde şu üç hususu açıklamaktadır:

Birincisi: Halvetin men edilmesi ve bunun delili Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şu kavlidir:

*“Bir erkek, bir kadınla halvette bulunmasın. Şüphesiz onların üçüncüsü şeytandır.”* [Ahmed, - sahih isnadla- Ömer RadyAllahu Anh kanalıyla tahrir etti] Ve Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şu kavlidir:

*“Beraberinde bir mahremi olmadıkça bir erkek, bir kadınla halvette bulunmasın.”* [Müslim tahrir etti]

İkincisi teberrücün men edilmesi ve bunun delili Allahuteala’nın şu kavli:

**“ziynetleri teberrüc etmeksizin”** [en-Nür 60] Ve şu kavlidir:

**“Gizlemekte oldukları ziynetleri anlaşılın diye o kadınlar ayaklarını yere vurmasınlar.”** [en-Nür 31] Böylece Allah, teberrücten sayılan davranışlarından herhangi bir davranışı yasaklamıştır. Lügatte teberrüc, ziynetin açığa vurulmasıdır. Kamus-ul

Muhî'te şöyle denmiştir: “Kadın teberrüc etti: Ziyetini erkeklere gösterdi.” Bu anlam, aynı zamanda teberrüc kelimesinin şer-i manasıdır. Dolayısıyla tebberüc, süslenmekten farklı bir şeydir. Çünkü teberrüc bir şeydir süslenmek başka bir şeydir. Zira bir kadın süslenmiş olabilir ama ziyeti dikkat çekmeyecek şekilde normal olursa teberrüc etmiş olmaz. Dolayısıyla teberrücün men edilmesinin anlamı kesinlikle süslenmekten men edilmek demek değildir. Bilakis teberrücün men edilmesi, erkeklerin dikkatini kadına çeken süslenmenin men edilmesidir. Çünkü teberrüc, ziyetin ve güzelliklerin yabancılara gösterilmesidir. Denilir ki kadın teberrüc etti: Yani ziyetini ve güzelliklerini yabancılara gösterdi. Nitekim teberrücten sayılan davranışları yasaklayarak gelen naslar bu manayı teyit etmektedir. Zira bu nasların istikrası sonucunda bunların, güzellikler ile ziyetin gösterilmesini yasakladığı ve bunlardan kesinlikle süslenmenin yasaklandığının anlaşılacağı görülür. Mesela Allahuteala'nın,

**“Gizlemekte oldukları ziyetleri anlaşılın diye o kadınlar ayaklarını yere vurmasınlar.”** [en-Nûr 31] kavlinin ziyetin gösterilmesini yasakladığı gayet açıktır. Zira Allah Subhânehu:

**“Gizlemekte oldukları ziyetleri anlaşılın diye...”** buyurmuştur. Yine Ebî Musa el-Eşari'den Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

**“Herhangi bir kadın, kokusunu alsınlar diye**

***koku sürerek bir kavmin yanından geçerse o, zânidir.*** [en-Nesâi ve el-Hakim -sahihleyip- tahrir ettiler] Yani zâni gibidir demektir. Aynı şekilde bu hadis de teberrücten sayılan herhangi bir davranışı yasaklamaktadır. Bu da,

***“...kokusunu alsınlar diye koku sürerek bir kavmin yanından geçerse...”*** kavlinde gayet açıktır. Bu ifade ziyneti göstermeyi yasaklamaktadır. Yani kokusunu erkekler alsın diye koku sürmeyi yasaklamaktadır. Yine Ebî Hurayra’dan Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir. :

***“Henüz görmediğim insanlardan iki sınıf vardır; yanlarında insanlara vurdukları sığırkuyruğu gibi kırbaçların olduğu kavim ve cennete giremeyecek, kokusu şu şu mesafeden alındığı halde onun kokusunu alamayacak başları deve hörgücü gibi olup böbürlene kibirlene giden giyinmiş çıplak kadınlardır.”*** [Müslim tahrir etti] Aynı şekilde bu hadis de teberrücten sayılan davranışlarından herhangi bir davranışı yasaklamaktadır. Bu da güzelliklerin gösterilmesi anlamına gelen şu kavlinde:

***“giyinmiş çıplaklar”***, erkeklerin dikkatini çeken davranışlarda bulunmaları anlamına gelen şu kavlinde:

***“böbürlene kibirlene giden”*** ve saçlarının süsünü göstermeleri anlamına gelen şu kavlinde:

***“başları deve hörgücü gibi olup”*** gayet açıktır. Yani deve

hörgücüne dönüşüncüye kadar saçlarını başörtüsü veya eşarp ve benzerlerini dolayarak toplamaları ve kabartmaları demektir. Hadiste geçen “el-Baht” kelimesi Horasan devesi demektir. Yani saçlarını Horasan devesinin hörgücüne benzer şekilde örmeleridir. Bu hadiste de ziynetin erkeklere gösterilmesinin yasaklandığı gayet açıktır. Hakeza teberrücten sayılan davranışlarından herhangi bir davranışı yasaklayarak gelen nassların hepsi, erkeklerin meylini kendilerine çekmek için ziynetin gösterilmesini yasaklamayı açıklamaktadır. Bu da teberrücün lügatte ziynetin gösterilmesi anlamına geldiğini teyit etmektedir. Dolayısıyla men edilen şey, lügat manasına ve teberrücten sayılan davranışlarından herhangi bir davranışı yasaklayan hadislerin manasına binaen teberrüctür. Yoksa men edilen teberrücten başka bir şey olan süslenmek değildir.

Üçüncüsü: Kadının yabancı erkekler önünde avretini açığa çıkarmasının men edilmesidir. Zira kadının yüzü ve elleri dışında bedeninin tamamını örtmesi vaciptir. Bunun delili Allahuteala'nın şu kavlidir:

**“Kendiliğinden görünen yerler müstesna ziynetlerini açığa vurmasınlar.”** [en-Nür 31] İbn-u Abbas dedi ki: Yüz ve ellerdir. [el-Beyhaki, Sünen-i Kubrá'da, İbn-u AbdilBerr et-Temhid'de ve İbn-u Kesir Tefsir'de tahrir ettiler] Yine Aleyhi's Salâtu ve's Selam şöyle buyurdu:

**“Kız**

**çocuğu hayız olduğunda yüzü ve bileğe kadar elleri dışında ondan bir yerin görülmesi uygun değildir.”** [Ebu Davud mürsel olarak tahrir etti] Dolayısıyla yüzü ve elleri dışında kadının bedeninin tamamı avrettir. Dolayısıyla da kadının onu örtmesi vaciptir.

Ancak Şâri, elbisede deriyi örtmesini şart koşmuştur. Zira derinin rengini yani cildin yanı sıra beyaz veya kırmızı veya esmer veya siyah veya benzeri gibi üzerindeki rengini de örten bir örtüyü vacip kılmıştır. Yani örtünün, hem cildi hem de cildin rengini beyazı kırmızısından, kırmızısını da esmerinden ayırt edilmeyecek şekilde örten bir örtü olması gerekir. Eğer bu şekilde olmazsa avret için bir örtü olarak itibar edilmez. Mesela arkasındaki cildin rengini gösteren şeffaf bir elbise olup cildin beyazlığı, kırmızılığı ve esmerliği biliniyorsa avret için bir örtü olmaya uygun olmaz ve onunla avret örtülmemiş, açık olarak itibar edilir. Çünkü şeran örtünmek, ancak cildi, cildin rengiyle birlikte örtmekle gerçekleşir. Şâri'nin, rengi bilinmeyecek şekilde derinin ciltle birlikte örtülmesini vacip kılmasının delili ise Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şu kavlidir: [ ] "Onun bir yerinin görünmesi uygun değildir." Bu hadis, Şâri'nin avreti örten şeyin içerisindeki avreti göstermemesini yani içerisindekileri belli etmeyecek şekilde cildi örtmüş olmasını şart koştuğuna dair açık bir delildir. Dolayısıyla kadının, avreti örten şeyi, ince olmayan yani altındakileri göstermeyen ve altındakileri de belli etmeyen bir elbise kılması vaciptir.

**Madde-119: Her erkek ve kadın, ahlaki tehlike içeren veya toplumu ifsat edici iş yapmaktan men edilir.**

Bu maddenin delili, Râfi İbn-u Rifâa'dan şöyle dediğinin rivayet edilmesidir:

**"Sallallahu Aleyhi ve**

Sellem, bizi elleriyle çalışması dışında cariye kazancından nehyetti. Ve dedi ki: "Parmaklarıyla ekmek yapmağa, ip eğirmeğe, nakış örmeğe işaret etti." [ez-Zeyn'in sahihlediği Ahmed ve sahihleyen el-Hakim tahrir ettiler] Yani kadının, kadınlığının istismar edilmesinin amaçlandığı herhangi bir işle iştigal etmesi men edilir ve diğer işler ona mübah kılınır. Bu ise hadiste geçen [ ] "elleriyle çalışması dışında" ifadesinden anlaşılmalıdır. Yani emeğinin istismar edilmesinin amaçlandığı şeyler demek olup bunun mefhumu kadınlığının istismar edilmesinin men edilmesidir. Ayrıca [ ] "Harama götüren vesile haramdır" şer-i kaidesine binaen zannı galiplen olsa bile harama götüren her iş men edilir. Yine [

] "Mübahın

kollarından bir kol zarara götürdüğünde sadece bu kol yasaklanır ve şey mübah olarak kalmaya devam eder" şer-i kaidesi de erkek olsun kadın olsun her şahsın, kadın ve erkek için mübah olan bir işte çalışması, o şahsın kendisine veya ümmete veya topluma zarara neden olduğunda -bu zararın türü ne olursa olsun- bu işte çalışmasını men etmektedir.

**Madde-120:** Evlilik hayatı huzur hayatıdır. Zevce (bey) ile zevcenin (hanımın) yaşamı, dostluk yaşamıdır. Zevcin zevce üzerindeki kıvemeti, riayet (gözetim) kıvemetidir, yönetim kıvemeti değildir. Zevce itaat, zevce üzerine farzdır. Yaşadığı çevreye göre maruf bir şekilde zevcesinin nafakası zevce farzdır.



Bu maddenin delili; Allahuteala'nın şu kavli:

**“Sizi tek bir nefisten yaratan, bundan da onunla sükunet bulsun diye eşini kılan odur.”** [el-Arâf 189] Şu kavli:

**“Nefislerinizden sizin için, kendileriyle sükunet bulasınız diye eşler yaratıp aranızda merhamet ve sevgi kılmış olması onun ayetlerindedir.”** [er-Rûm 21] Sükunet, mutmainliktir. Şu kavli:

**“Onların da erkeğin hakları gibi belli hakları vardır.”** [el-Bakara 228] İbn-u Abbas şöyle dedi: “Allah'ın üzerlerine vacip kıldığı konularda kocaların kadınlar üzerinde itaat hakkı olduğu gibi kadınların da güzel arkadaşlık ve muâşeret hakkı vardır.” [Kurtubî Tefsir'de zikretti] Ve şu kavlidir:

**“Onlarla maruf ile geçinin.”** [en-Nisâ 19] [ ] “el-uşret”, karışmak ve kaynaşmaktır. Keza Cabir'den Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in veda haccındaki hutbesinde şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

**“Kadınlar hakkında Allah'tan ittika edin. Siz, onları Allah'ın emanetiyle aldınız, Allah'ın kelimesiyle onların ırzlarını helal edindiniz.”** [Müslim tahrir etti] Aleyhi's Salâtu ve's Selam'dan şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

**“Sizin en hayırlınız, ehline karşı en hayırlı olanınızdır. Ben de ehline karşı sizin en hayırlıyım.”** [Hasen sahih garip diyen et-Tirmizi, Aişe RadiyAllahu Anhâ kanalıyla, İbn-u Hibban ve sahihleyen el-Hakim tahrir etti] Aleyhi's

Salâtu ve's Selâm şöyle buyurmuştur:

**“Sizin en hayırlınız, hanımlarına karşı en hayırlı olanınızdır.”** [et-Tirmizi, Ebî Hurayra kanalıyla tahrir etti ve hasen sahih dedi]

Nitekim Aleyhi's Salâtu ve's Selam, hüsnü muâşerette bulunur, ehliyle şakalaşır, onları taltif eder, hanımlarıyla gülüşür, yatsı salâhını kıldığında evine girer, uykudan önce ehliyle kısa gece sohbeti eder ve onları bununla eğlendirirdi. İşte bu delillerin hepsi, hem evlilik hayatının huzur hayatı olduğuna hem de kocanın bu evlilik hayatını huzurlu bir hayata çevirecek şeyleri yapması gerektiğine delalet etmektedir. Nitekim İbn-u Abbas'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Onun benim için süslendiği gibi ben de hanımın için süslenirim. Benim onun üzerindeki her hakkımın tertemiz olmasını, onun da benim üzerimde olan hakkını vacip görmesini isterim. Çünkü Allahuteala şöyle buyurmuştur:

**“Onların da erkeğin hakları gibi belli hakları vardır.”** [Kurtubi Tefisir'de zikretti]

Her ne kadar Allahuteala şöyle buyurarak,

**“Erkekler kadınlar üzerinde kavvamedirler.”** [en-Nisâ 34]

Evdeki kavvameyi erkeğe ait kılssa da bu kavvame, riayet (gözetim) kavvamesidir. Yoksa yönetim ve sulta kavvameyi değildir. Kamus-ul Muhî'te şöyle denmiştir: “Kadın işi düzeltti, mutedil hale getirdi. Erkek kadının sırtını giydirdi, karnını doyurdu.” Bu da erkeğin kadın üzerine kavvame olmasının lügat manasının, kadına harcama yapmak ve kadının ihtiyaçlarını gidermek olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu lügat anlamı, ayetin de manasıdır. Zira bunun dışında şer-i manası varit olmamıştır. Dolayısıyla [



bulunmak istemiyorsun halbuki senin kızın Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ile istişarede bulunuyor. Hatta gününe kızgın başlıyor.” Dedim ki: “Ridâmı aldım sonra mekanımdan çıktım. Nihayet Hafsa'nın yanına girdim ve ona dedim ki: “Ey kızcağızım! Sen Resulullah ile istişarede bulunuyorsun da nihayetinde o, gününe kızgın mı başlıyor? Ardından Hafsa dedi ki: “Vallahi biz, onunla istişarede bulunuyoruz.” Ben de dedim ki: “Bil ki, ben seni Allah'ın cezasından ve resulünün gazabından sakındırıyorum ey kızcağızım!” [Muttefikun Aleyh]” Enes'ten şöyle dediği rivayet edilmiştir:

*“Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in eşlerinden bazıları, kendisine bir kap içinde yemek hediye ettiler. Bunun üzerine Aişe eliyle kaba vurarak içindekini döktü. Bunun üzerine Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] dedi ki: “Yemeğe karşılık yemek, kaba karşılık kap gerekir.”* [et-Tirmizi tahrir etti ve hasen sahih dedi] İşte bu hadisler, Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in eşleri üzerindeki kavvamesinin yönetim değil gözetim kavvamesi olduğuna delalet etmektedir. Dolayısıyla onlar da onun yanında onun tebaası değil arkadaşları idiler. Aynı şekilde onlarla olan muaşeretinin arkadaşlık muaşereti olduğuna delalet etmektedir.

Allah, kadına kocasına itaat etmesini vacip ve naşizelik yapmasını haram kıldı. Allahuteala şöyle buyurdu:

**“Naşizelik etmelerinden korktuğunuz**

**kadınlara önce öğüt verin. Sonra yataklarını ayırın, sonra onları dövün. Şayet size itaat ederlerse onların üzerinde bir yol aramayın.** [en-Nisâ 34] Kadının nafakasını ise erkeğe vacip kıldı. Allahuteala, şöyle buyurdu:

**“İmkanı geniş olan, nafakayı imkanlarına göre versin. Rızkı daralmış bulunan da nafakayı Allah’ın kendisine verdiğiinden ayırsın.”** [Talak 7] Aleyhi’s Salâtu ve’s Selam şöyle buyurdu:

*“Dikkat edin! Muhakkak ki, kadınlarınız üzerinde sizin hakkınız ve sizin üzerinizde de kadınlarınızın hakkı vardır. Kadınlar üzerindeki sizin hakkınız, yataklarınıza ve evlerinize hoşlanmadığınız kişileri almamalarıdır. Dikkat edin! Onların sizin üzerinizdeki hakkı, giyim ve yiyecekleri hususunda onlara iyi ve güzel davranmanızdır.”* [et-Tirmizi, İbn-u’l Ahvas kanalıyla babasından tahrir etti] Müslim’in Cabir kanalıyla rivayet ettiği hadiste ise şöyle geçmiştir: ...

*“Onlar üzerindeki sizin hakkınız yataklarınıza hoşlanmadığımız birisini almamalarıdır... Onların sizin üzerinizdeki hakları rızkları ve yiyecekleridir.”* (Ebu Sufyan’ın) karısı Hind’in Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e gelerek şöyle dediği rivayet edildi:

:

*“Ey Allah’ın Resulü! Ebâ Sufyan cimri bir adamdır bana ve çocuğuma yetecek kadar nafaka vermemektedir. Haberi olmadan ondan alabilir miyim? Bunun üzerine dedi ki: Marufa göre sana ve çocuklarına yetecek kadar al.”* [Aişe RadiyAllahu Anhâ kanalıyla muttefekun Aleyh] İşte bunlar bu maddenin delilleridir.

**Madde-121:** Zevc ile zevce, ev işlerini tam bir yardımlaşma ile idare ederler. Zevc ev dışında yapılan bütün işlere bakmalıdır. Zevce de ev içinde yapılan işleri gücü yettiği kadar yapmalıdır. Zevc, zevcesinin yapamadığı işleri yapmak üzere yeterli hizmetçi getirmelidir.

Bu maddenin delili; Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in fiili ve kavlidir. Zira Aleyhi’s Salâtu ve’s Selam şöyle buyurmuştur:

*“O, kızı Fatıma’nın eve hizmet etmesine ve Ali’nin evin dışına bakmasına hükmetmiştir.”* Bu hadisi İbn-u Ebî Şeybe, Damra İbn-u Habîb’ten tahrir etti. Hadisin senesinde Ebâ Bekir İbn-u Meryem el-Gasânî olmasına rağmen Ebu Hanife bu hadisi almış ve İbn-u Hacer Feth-ul Bâri’de bu hadis hakkında şöyle demiştir: “Bu, Ali İbn-u Ebî Talib’in şu hadisinden istinbat edilmiştir ki Fatıma, Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e gelerek ondan bir hizmetçi isteyince yatağına girerken söyleyeceği (okuyacağı duayı) şeyleri göstermiştir.” el-Buhari, Ali İbn-u Ebî Talib kanalıyla tahrir etti. Hadisin metni şöyledir:

*“Fatıma Aleyhi’s Selam, Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e gelerek ondan bir hizmetçi istedi. Bununun üzerine Allah’ın Resulü şöyle buyurdu: “Sana bundan daha hayırlı bir şeyi haber vereyim mi? Yatağına girdiğin zaman otuz üç defa Suphanallah, otuz üç defa Elhamdülillah ve otuz dört defa Allahuekber de.” - Sonra Sufyan dedi ki: Onlardan biri otuz dördtü- Bunun üzerine Ali, “Daha sonra bunları söylemeyi hiç terk etmedim” dedi. Denildi ki: “Sıffîn gecesinde bile mi?” Dedi ki: “Sıffîn gecesinde bile.”* Bu hadis, kadının evinde hizmet etmesinin vacip olduğuna delalet etmektedir. Çünkü kadının hizmetçi istemesi evdeki işin ona ağır olduğuna dair bir delildir. Şayet evde hizmet etmek kadına vacip olmasaydı hizmet etmenin ağır olmasının bir anlamı olmazdı. Çünkü o zaman hizmet etme zorunluluğu olmazdı. Zorunluluk olmasaydı o zaman da ne ağırlık ne de meşakkat olurdu. Bu da kadının gücü yettiği kadarıyla ev işlerini yapacağına delalet etmektedir. Eğer kadın, bir veya daha fazla hizmetçiye ihtiyaç duyarsa Fatıma’nın Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’den talep etmesi deliline binaen ona hizmetçi getirilir. Keza bu, evin dışındaki işleri kocanın yapacağına delalet etmektedir. Böylece koca ile karı arasında bir yardımlaşma olur.

**Madde-122: Bakıma muhtaç oldukları müddetçe çocuklara bakmak, ister Müslüman isterse gayrimüslim olsun kadına vaciptir ve onun hakkıdır. Çocuk bakıma muhtaç değilse**

**bakılır: Eğer hem veli hem de anne Müslüman ise çocuk istediği kimse ile oturmakta serbest bırakılır. Seçtiği kişi ister erkek isterse kadın olsun çocuk onunla kalır. Çocuğun erkek veya kız olması da fark etmez. Fakat ikisinden biri gayrimüslim ise aralarında tercih yapılmaz, bunlardan Müslüman olana verilir.**

Bu maddenin delili; Abdullah İbn-u Amr İbn-u'l Âs'tan şöyle rivayet edilmesidir:

*“Bir kadın dedi ki: “Yâ Resulullah! Benim şu oğlum için karnum bir kap, göğsüm bir sulama, kucağım bir kuşatma yeri idi. Babası, beni boşadı ve onu benden çekip almak istedi.” Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle dedi: “Sen, evlenmediğin sürece ona daha layıksın.”* [Ebu Davud ve el-Hakim rivayet ettiler, ez-Zehebi de sahihleyip muvafakat etti] Dolayısıyla bu hadis, bakıma muhtaç olduğu müddetçe çocuğa bakmaya annenin daha layık olduğuna delalet etmektedir. Zira Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], evli olmadığı müddetçe çocuğun bakımının kadına ait olduğuna hükmetti ve çocuğu muhayyer bırakmadı. Bu da onun bakıma muhtaç olduğuna delalet etmektedir. İbn-u Ebî Şeybe, ravileri sika olan sahih bir isnat ile Ömer'den şöyle rivayet etmiştir: Ömer, Ümmü Âsım'ı boşadı, sonra Âsım kucağındayken ona gelerek onu, ondan almak istedi. Çocuk ağlayıncaya kadar onu aralarında çekiştirdiler. Bunun üzerine Ebu Bekir es-Sıddık'a gittiler ve o, dedi ki:



*“Çocuk gençleşip kendisi seçene kadar onun sıvazlanması, kucaklanması ve kokusu, çocuk için senden daha hayırlıdır.”* Dolayısıyla bakıma muhtaç olan çocuğun bakımı annenin hakkıdır ve ona vaciptir. Kadının annesi, nenesi ve bakım hakkına sahip olan her kadın da böyledir. Bakıma muhtaç olup olmadığının menatının gerçekleşmesine göre çocuk süttten kesilme yaşında ve daha büyük yaşta; bu, durumlarının farklılığına göre çocuklarda farklılık gösterir. Zira uzmanların takdirine göre bir çocuk beş yaşında bakıma muhtaç olmazken başka bir çocuk daha küçük veya daha büyük yaşta bakıma muhtaç olmayabilir. Binaenaleyh bakıma muhtaç değilse ebeveyni arasında muhayyer bırakılır. Nitekim Ebu Hurayra’dan şöyle rivayet edilmiştir:

*“Nebi*

*[Sallallahu Aleyhi ve Sellem] bir çocuğu annesi ile babası arasında muhayyer bıraktı.”* [Ahemd ve et-Tirmizi -sahihleyip-tahric ettiler] Ebu Davud İbn-u Hibban’nun sahihlediği hadiste Ebî Hurayra’dan şöyle dediğini rivayet etmiştir: ...

:

... :

*“Ben Resul [Sallallahu*

*Aleyhi ve Sellem]’in yanında otururken bir kadının ona gelerek şöyle dediğini işittim: “Yâ Resulullah! Kocam, çocuğumu götürmek istiyor. Halbuki o, bana Ebî İnebe kuyusundan su getiriyor ve bana faydalı oluyor. Bunun üzerine Resulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] dedi ki:*

*"...Bu baban, bu da annen. Dilediğinden birisinin elini tut. O da annesinin elini tuttu ve annesi de onunla gitti."* İşte bu deliller, kız yada erkek olsun çocuk süttten kesilme yaşında ve daha büyük yaşta ise bakıma muhtaç olmama sınırına ulaştığı müddetçe ister üç yaşında isterse daha büyük olsun çocuğun annesi ile babası arasında muhayyer bırakılacağına delalet etmektedir. Eğer bakıma muhtaç ise annesine verilmesine hükmedilir muhayyer bırakılmaz. Ancak mesela anne olması gibi kadın kafir olup çocuğun bakımını talep eder ve çocuk da bakılacak yaşta, yani süttten kesilme yaşının altında ise aynen Müslüman kadın gibi çocuğun ona verilmesine hükmedilir. Bu da yukarıda geçen şu hadisin genel olmasından dolayıdır:

*"Sen, evlenmediğin sürece ona daha layıksın."* Fakat çocuk, süttten kesilme ve daha büyük yaşta olması gibi bakım yaşının üzerinde ve bakıma muhtaç değilse muhayyer bırakılmaz. Bilakis eşlerden Müslüman olana verilmesine hükmedilir. Eğer karı Müslüman ise ona verilmesine, koca Müslüman ise ona verilmesine hükmedilir. Bu da Allahuteala'nın şu kavlından dolayıdır:

**"Allah, Müslümanlar üzerinde kafirlere asla yol vermez."**  
 [en-Nisâ 141] Bakım ise bakıcıya Müslüman üzerinde yol verir. Keza Aleyhi's Salâtu ve's Selam'ın şu kavlından dolayıdır:

**"İslam üstündür. Onun üzerine bir şey üstün kılınmaz."** [ed-Darukutni, hasen isnad ile Âiz el-Mezni kanalıyla tahrir etti]  
 Bakıcı ise çocuk üzerinde üstünlük kurmaktadır. Çünkü çocuğun kafirin elinin altında tutulması ona küfrü aşılacaktır ki bu caiz değildir. Bunun içindir ki çocuk ondan alınır.

Ebu Davud'un, AbdulHamîd İbn-u Ca'fer'den, o da babasından, o da dedesi Râfi İbn-u Sinân'dan şöyle rivayet etmesine gelince:

:  
:  
:  
:

*"Kendisi Müslüman olmuş ve hanımı ise Müslüman olmayı reddetmişti. Kadın Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e gelerek dedi ki: "Kızım, süttten kesildi kesilecek gibi." Râfi de dedi ki: "Benim kızımdır." Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] dedi ki: "Bir yana otur." Kadına da "Sen de bir yana otur" dedi. Sonra dedi ki: "Onu çağırın." Ardından çocuk, annesine meyletti. Bunun üzerine Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] dedi ki: "Allah'ım! Ona hidayet et." Akabinde çocuk da babasına meyletti. O da onu aldı." El-Hakim, bu hadisi sahihledi ve ez-Zehabi de ona muvafakat etti. Kurtubi de muhayyer bırakılan çocuğun isminin Amîra olduğunu zikretti. Ahmed ve en-Nesâî, bu hadisi başka bir rivayet ile rivayet ettiler. Zira en-Nesâî, AbdulHamîd İbn-u Ca'fer el-Ensari'den, o da dedesinden şöyle tahrir etti:*

:

*"Kendisi Müslüman olmuş ve hanımı ise Müslüman olmayı reddetmişti. Derken o ikisinin henüz ergenlik çağına ulaşmayan küçük çocukları geldi. Bunun üzerine Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], babayı bir tarafa anneyi de bir tarafa oturttu. Sonra çocuğu*

*muhayyer bıraktı ve dedi ki: "Allah'ım ona hidayet et!" Akabinde çocuk da babasına gitti.* İbn-u'l Cevzî, bu iki rivayet hakkında onun çocuk olduğunu rivayet eden kimsenin rivayetinin daha sahih olduğunu söyledi.

Böylece Resul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], çocuğun seçimine razı olmadı bilakis ona dua etti. O da Müslüman olan babasını seçti. Yani çocuk, ebeveyninden Müslüman olana ilhak edilir.

**Allah'a hamdolsun ki bu kitabın birinci bölümü tamamlandı. İçerisinde (İktisat Nizamı, Öğretim Siyaseti ve Harici Siyasetin) olduğu ikinci bölümü gelecektir.**